

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat



2024
2

Bíró Zsombor Aurél prózája | Grecsó Krisztián, Fancsali Kinga, Tózsér Árpád versei | Vojnics-Rogics Réka, Császár Irma Tímea, Mészáros Márton, Erika Erlinghagen tanulmányai | Székely Emma, Kasza Bianka, Adame Linett Jázmin képregényei | Fekete-Nagy Fanni és Fancsali Róbert a *Tűzfal*król | Kritikák Petra Soukupová, Berg Judit, Zágoni Balázs, Szántai János, Kiss Ottó és Raskó Gabi könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Új folyam, 23. évfolyam

Szerkesztők:

Pataki Viktor (*tanulmány*), Vass Norbert (*főszerkesztő-bélyettes, kritika*),
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zahari István (*repertórium*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovics Enikő

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1072 Budapest, Akácfa u. 20.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif.szerk@gmail.com

www.szepirodalmifigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Konkoly Dániel

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Arany Imre | Layout Factory

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 4000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Országút, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szőrös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,

terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknel,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: Érdi Rózsa Nyomda Kft.

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Tőzsér Árpád: <i>A platán szerkezete</i> (Tiszatáj, 2024/1-2.)	3
Farkas Gábor: <i>az eddigi összes</i> (Országút, 2024. január 26.)	4
Marton Réka Zsófia: <i>A begyűjtés ideje</i> (Hitel, 2024/1.)	5
Biró Zsombor Aurél: <i>Kipipáltak</i> (Forrás, 2024/1.)	6
Mánya Kristóf: <i>hajnalban</i> (Kortárs, 2024/2.)	12
GreCsó Krisztián: <i>Mea culpa</i> (Vigilia, 2024/1.)	13
Fancsali Kinga: <i>Hozzád haza</i> (Látó, 2024/1.)	14
Gerzsenyi Gabriella: <i>A csücske lett csak piszkos</i> (Kalligram, 2024/1.)	15

■ GYEREK- ÉS IFJÚSÁGI IRODALOM

Vojnics-Rogics Réka: <i>A magyar ifjúsági sajtó kezdeti szakasza: A Kis Vasárnapi Ujság példája (1873–74)</i>	23
Császár Irma Tímea: <i>A gyerekirodalom és a képregény összefüggései</i>	40
Mészáros Márton: <i>Az erőd mint heterotópia</i>	55
Erika Erlinghagen: <i>Hol volt, hol nem volt... Es war einmal... Jednom davno</i>	67

■ KÉPREGÉNY

Székely Emma: <i>A macska és a könyvmoly</i>	77
Kasza Bianka: <i>Borúra derű</i>	78
Adame Linett Jázmin: <i>Silverfur, a kezdet</i>	79

■ KORTÁRS OLVASATOK

Fekete-Nagy Fanni: <i>„Örökre fa – erdőket ér a tapasztalata”</i>	81
Fancsali Róbert: <i>„Túlbillent hasonlat”</i>	93

■ KRITIKA

Gesztelyi Hermina: <i>Felelősségvállalás egymásért (Petra Soukupová: Hová tűnt Hópibe?)</i>	102
---	-----

Katona Alexandra: <i>A mérleg nyelve</i> (Berg Judit: <i>A keresők</i>)	107
Pataki Mónika Lilla: <i>Kinek a háborúja?</i> (Zágoni Balázs: <i>Szamos-parti Hollywood</i>)	112
Pusztai Ilona: <i>Versek tintakék ragyogásban</i> (Szántai János: <i>Tintapacák</i>)	118
Lovas Anett Csilla: <i>Nonstop</i> (Kiss Ottó: <i>Ég Bolt</i>)	123
Medvigy Édua Kata: <i>Mindenütt jó, de legjobb...</i> (Raskó Gabi: <i>Hoztok nekünk túrórudit?</i> <i>Külföldön élő magyar gyerekek igaz történetei</i>)	128

■ REPERTÓRIUM

2024. január–február (Zahari István)	134
Számunk szerzői	155

Lapszámunk borítója Székely Emma képének felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését támogatták:

Petőfi Kulturális Ügynökség, Magyar Kultúráért Alapítvány,
Nemzeti Együttműködési Alap

Petőfi
Kulturális
Ügynökség



Nemzeti
Együttműködési
Alap



MINISZTERELNÖKSÉG



BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

Tózsér Árpád

A PLATÁN SZERKEZETE

A platán töpreng: mikor
és szerkezetének mely részeiben
van ő leginkább jelen?
Nyáron, a lombjaiban
vagy télen, a gyökereiben?
Netán Van Gogh platánjainak
időtlen törzseiben?
S leveleinek öt ujjával
mit markol? Az időt? S látni véli,
hogyan vívnak a filozófia nyelvén
szerelmi csatát két és fél ezer
évvel korábban, az ő lombjai alatt.
Közben egy szarka visszatálál a fán
a tavalyi fészkében elrejtett
törött tükrébe. Illegeti magát,
fehérebbre húzza hátán a kondenzcsíkot,
s túlfejlett öntudatát, mintegy fészek-bérként,
a platán sárga fürtökben csüngő
szenzoraihoz igazítja.
Fekete-fehér drónként
ki-kivágódik az ágak közül,
a fa fölötti teret méregeti:
eléggé csúcson van-e a fészke?
Ő a platán szerkezetének
legvariábilisabb doménje.

Tiszatáj, 2024/1-2.

Farkas Gábor

AZ EDDIGI ÖSSZES

egészen ott ahol a végét-
érés a múlttá vagy a kezdetté válik
megőrizve az összekulcsolt reggeleket
azt a keretet a falon amelyik
meghatározta és ránk zárta
a feszes igazodási pontokat

mert tegnap minden újszerű volt
a testek alvadt sziluettje éppen
annyira mint a nehézkedés
az egymás létezésébe tépő részvét
ezért másolod folyton a sötétség kékjét

*

feltöltötted az eddigi összes pillanatot. mű-
holdnyi öröklét. fájlokban tömörítve a test és
lélek.
bit-felhőbe betöltött tükre az éennek.

*Országút, 2024. január 26.
(V. évfolyam, 2. szám)*

Marton Réka Zsófia

A BEGYŰJTÉS IDEJE

Mielőtt minden kopasz lesz,
Még egy utolsó tobzódásba fog a természet.
A színek, zamatok, formák sokrétű orgiája
Emlékeztet arra, hogy nemsokára,
Mikor letelik a begyűjtés ideje,
Mikor az őszi párákat
Foglyul ejti a tél dere,
Akkor betelik Démétér átka.
Vajon mi készíteti
Erre az éves cross-dressingre a természetet?
Élni akaró optimizmus?
Netalán öntudatlan megsemmisülés és sarjadás az egész?
Vagy sejtjeikbe kódolt örökprogram,
Amit még frissíteni sem kell,
Mert az Örök Programozó
Újabb verziók nélkül telepítette rostjaikba?
Ki hiszi el,
Hogy lesznek még itt dús lombok, zöld levelek?
Így állok az egy szál koszlott,
Száraz, barna levelét őrző fa mellett,
S tudom, neki Démétér átka áldás is,
De a sárból és bordából lett lénynek
Nincs elérhető frissítés,
Ha eljön a begyűjtés ideje.

Hitel, 2024/1.

Biró Zsombor Aurél

KIPIPÁLTAK

Az épület tele van írva horogkeresztekkel és faszokkal, minden lépcsőfordulót széttageltek már, jó lesz rájuk festeni. Hotelnek készült, de nem fejezték be sosem, itt áll a betonváz ezer éve, a tetejéről egész Budapestet látni. Répa felhúzza az arcára a kendőt, és fújni kezd, én meg figyelek neki, hallom a kanna sziszegését, festékszag tölti meg a levegőt. A kerítés túloldalán lelassít egy autó, szirénavillogás nincsen, de zsaruk lesznek tutira. Apám mondta egyszer, hogy így kapják el a sok csicska graffitist, fegyvert nem használhatnak, lefutni meg nem tudnak minket, hát marad ez a sunnyogás. Ha viszont bevisznek, könnyen szarul lehet járni, csúszósak a lépcsők az órson, megesik, hogy egy-két csótány beveri a fejét. Csinálok egy fotót a falról, aztán sprintelek le a domboldalon, Répa már a bozótban gázol előttem. Engem még sose kaptak el, nem tudom, melyik kerületben szokás verni a grefósokat, apám csak a kilencről mesél. De ilyenkor, miközben rohanok a gecik elöl a sötétben, mindig átpörög az agyamon, mi lenne, ha lefeküdnék a föbe, és egyszerűen megvárnám, amíg rám kattintják a bilincset.

Kopaszodom, pedig most lettem csak huszonkettő. Nézem magam a tükörben, a pocak is jön már, de ha behúzom, még nem látszik. A fejem nagyobb a para. Fésűbe szorult szálak, eldugult kádlefolyó, olyan, mint amikor Jankának hullott a haja, mert tolta a diétát ezerrel, írogatta a telefonján a kalóriákat, és kihagyta a reggelit minden nap. Persze próbálta titkolni, az ő teste csak az övé, és egyáltalán nem érdekli, ki mit gondol róla, meg ilyenek, de ha ebéd után elmentem hugyozni, néha megéreztem odabent a hányásszagot. Rajta mondjuk nem látszott, hogy kopaszodik, engem meg már simán el lehetne adni kiégett harmincasnak. Válogatok a szekrényben a sapkák között, anyáé mindegyik, de van egy-kettő, ami nekem is jól áll. Nézem magam a tükörben, mostantól akkor ilyen sapkás arc vagyok? Még utoljára megnévesztem, beszíva találok ki, és azt képzelem, hogy olyan leszek, mint a Travolta, amikor tvisztel Uma Thurmannal a *Pulp Fiction*-ben, de persze nem úgy sikerül. Ha Janka meglátna, jönne a hiszti egyből, nyírfam le azonnal. Mindig nullakettőre állította nekem a hajvágót, pedig fázott a fejem télen, mondtam is neki. Ő nézi egész nap, tehát ő dönti el, mekkora legyen, ez volt a duma. Én meg az övét kellett nézzem, de

ha kitalálta, hogy a szőke jobban állna neki, mint a barna, akkor abba nem ugathattam bele.

Apám szerint nem csinálok semmit. Tényleg csak festeni járok el otthonról, ebben igaza van, és most már melóm sincsen, hat hónap excelezés után úgy éreztem, ha még egy adatbázist össze kell raknom a Vas megyei köztereken elhelyezett defibrillátorokról, akkor nekem is leáll a szívem. Heteket chillezek végig az ágyban. Tompán áthallatszik Répa szobájából a minimál, sárgán süt be a nap a Blaha felől, és felettünk nem lakik senki, akit zavarhatna a bong füstje. A szomszédokkal is jóban vagyunk, nem baszogatjuk, pedig lányokat futtat otthonról, az egyik néha leszólít a sarkon, *szex, valami?* De nekem már kiverni sincs kedvem, néha kivetítem az ágy fölé a Jankával készített szexvideóinkat, aztán csak bámulom a plafont, és azon agyalok, vajon miért élvezett mindig nagyobb kamerával. Ha Répa nem kopog be hozzám, akkor nem is nagyon kelek fel semmiért. De mindig bekopog, mert minden este van nálunk valami, hétből hat nap olyan a reggel, mintha zötyögne át a fejemen a villamos, csak hétfőn van béke, aznap jön apám. Elvisz ebédelni, és hagyja, hogy lenyúljam egy húszszallal, én meg cserébe nem szólok semmit, amikor feljön körbenézni nálunk. A múltkor talált egy unicumos poharat a vécében, azt hittem, nekiáll hisztizni, de csak röhögött, *megyeget a piálás, mi?* Aztán lehúzott velünk egy vodkát, őt az életben nem állítják meg, neki még nem járt a szájában szonda. A festékszórókra azért jobban figyelünk, a fűtőrmeléket is összeseperjük az asztalról. Nálunk soha nincs eldekkelt cigi a hamutartóban.

Jegyet akarok venni életemben először, de a Rákóczi nem működik a BKV-automata. Az ellenőrnek hiába magyarázok, csak vonogatja a vállát, ha nincs bérlet, helyszíni bírság. Leugrunk a Borárosra, Répát majdnem odacsukja az ajtó, röhögve tántorog le mellém a járdára, én meg rátaggelek a mozgó kocsira. Lövők pár fotót, ahogy elzötyög Buda felé, az utolsón látszik a dagadt faszfej megkeseredett pofája. Biztos ezt tolja vagy harminc éve, már nem is érzi embernek magát, csak ha minimum tizenöt büntetést kioszt egy nap. Fél órája ázunk a termálban, de én még mindig ezen pörgök, apám is ugyanez, három évtizede adogatja be a zárkába a száraz zsemlét a füveseknek. Répának áll a pocse a meleg víztől, azt mondja, az ilyen embereket csak a gyűlölet tartja életben. Az enyém inkább összemegy, sose bírtam a zuhanysexet, pedig Janka gyakran erőltette, egyszer még a kamerát is felszerelte a mosdó sarkába. Azt nem tudom, hogy engem mi tart életben, csak abban vagyok biztos mindig, ami nem akarok lenni. Lebukom a medence aljára,

ott lebeg a felszínen néhány hajszál. Fasza kép lenne belőle, ahogy úsznak az ujjaim körül.

Csinálok egy kamuprofilít Instán. Spanyol nevet adok neki, és feltöltök rá képeket valami random csaj Facebookjáról, aztán utánanézek, mennyiért lehet követőket venni a neten. A legtöbb oldalon elkérnek tizenöt dolcsit egy százas csomagért, de mindenhol van *free trial*, rászánok egy délutánt, és összekukázok magamnak ötösével százhuszat. Bekövetem Jankát, és elmegyek bebaszni, indie night van az A38-on, de hiába veszünk be Répával fejenként egy fél ekit, nem tudok kiszakadni magamból, ötpercenként nézegetem a telóm, hátha engedélyezett már. Éjfél után jön az értesítés, kirohanok az izzadt testek közül, remeg a kezem, ahogy megnyitom a profilját. Van vagy negyven új képe, amióta utoljára láttam, combvillantás a tengerparton, szélben lobogó, szőke haj, alatta a felirat, *living in Spain but the S is silent*. Kurva szar fotók, sablonos portrék, félrekomponált egész alakosok, a naplementés képek mki vannak égve teljesen. Hiába filterezték szanaszét mindegyiket, látszik, hogy életében nem fogott még kamerát, aki csinálta őket.

Nekem több száz fotóm van róla a telefonomon, és azok olyan képek, hogy nem kellett rájuk semmilyen filter. Szerette, ha játszom az arcán a fénnel, *ilyenkor úgy érzem magam*, mondta mindig, *mintha teljesen belém látnál*. Répa szerint törölni kéne az összeset, mert ez, amit csinálok, brutál obszesszív. Igaza lehet, de én akkor se fogok törölni semmit. Miatta kezdtem el fotózni, és az egyetemre is miatta mentem, gondoltam, a szalagavatón még nem velem táncolt, de majd a közgázon rájön, hogy egymásnak teremtettek minket. Évekig én voltam a barátként tartott csicskagyerek, de engem nem érdekelt, hogy a seggfejek röhögnek rajtam, ha közben foghattam a haját a Gólyában az ötödik vodkaszóda után, és ráragaszthattam a tapaszt a sarkára, amikor kidörzsölte neki a cipő.

Aztán egyszer meghívott nyaralni Athénba. A családjával mentünk, ő az új projekt, ezt mondta, amikor bemutatott a szüleinek. A bátyját vitték volna eredetileg, külön szobánk volt franciaágygal. Napközben kettesben jártuk a várost, nagyokat hallgattunk a sült krumplis gíroszok felett, és néztük együtt a régi épületeket, de nekem semmi se maradt meg az egészből, csak arra emlékszem, hogy esténként, amíg zuhanyozott, ráhúztam az arcomra a bugyiját, úgy vertem ki. Az utolsó délután feleseztünk a tengerparton, megcsípte az arcát a nap, kijöttek a szeme alatt a szeplők, őszintére itta magát. A villamoson becsúsztatta a kezemet a nadrágjába, a szállodában lenyomta a fejem a lába közé.

Kábé húsz perc kellett neki, fingom nem volt, mit csinálok. Én tíz másodperc alatt beleélveztem volna a szájába, de azt mondta, leszopni csak akkor hajlandó, ha előtte megborotválom.

Nincs kedvem elmenni anya sírjához. Ez nem kedv kérdése, mondja apám. Odafelé fényképezőgépeket nézegetek a neten, valami gyökér felrakott egy régi Helios objektívet kétezerért, biztos fingja sincs, megnyit ér. Janka szerint túl sokat mondom, fingom sincs. Folyton ezzel baszogatott, mondjam inkább azt, hogy passz. Fagyoskodik a rokonság a temetőben, apám a célokról beszél, anya céljairól. Egy perc néma csend, a Bécsi úton zúgnak az autók. Egyszer erre sétáltunk haza egy ürömi házibuliból, és útközben kitaláltuk, hogy játszunk bizalomjátékot. Janka becsukta a szemét, szorosan belém karolt, a kabát alatt is éreztem a körmeit. Azt mondta, vezessem. Kikerültem a gödröket és a beton alól kinőtt fücsomókat, ahol összeszűkül a járda, ott leléptem az úttestre, nehogy elbotoljon a lábamban. A temető sarkán cseréltünk. Pár másodpercig csendben vezetett, aztán kilökött az útra. Nem jött autó, mosolyogtam a viccen. Nézem anya sírját, nem érzek semmit. Hazafelé apám ordítva magyaráz a nagypapának, valamilyen szinten irigylit anyát, mert amikor meghalt, én még bent voltam az egyetemen, de ha ő most feldobná a talpát, mondjuk holnap, azt azzal a tudattal kellene megtennie, hogy az egyetlen szeme fénye munkanélküli segélyből és vérplazmából él. Matcheltem egy csajjal Tinderen, a képeit nézegetem, és azon agyalok, milyen fasza lenne, ha valakinek megint a projektje lehetnék. Egy kicsit hasonlít Jankára, csak sárgábban szőke. Ha neki is hullana a haja, úgy nézne ki a kádlefolyó, mintha fürdés közben csibéket fojtaná vízbe. Apám engem visz haza utoljára, csendben gurulunk a rakparton. Leparkol a Skála előtt, csak azután kezd bele, nagyon aggódik, mert látja, hogy szétfolynak a kezemből a dolgok, muszáj most már kezdenem valamit magammal, legalább a rendőrsulit pipáljuk ki végre, intéz nekem mindent, csak próbáljam meg, különben egész életemben lebegni fogok. Így mondja, hogy ellebegem az életem, és olyan őszinte undor ül ki az arcára, mint amikor a graffitis csótányokról beszél.

Különben rosszul látja, én nem lebegek, hanem sodródok. Nem mozdulok, csak történnek velem a dolgok. Elmegyünk Répával vonatot festeni, bekerül a hírekbe. Összejön végre egy csaj, izmos a hasa, és egyszínű a feje az arcfestéktől, de amikor kutyában dugom, egész jól el tudom képzelni, hogy nem is ő az. Három hétig nem álmodok Jankával, már azt hiszem, vége, aztán az egyik éjjel arra riadok, hogy

seggbe kúrtam a bátyját egy romkocsmá vécéjében. Répát betámadja valami faszarc a Moszkván, én telibefújom a pofáját paprikaspray-vel. Forma-1 futamra megyek apámmal, ökölrel veri a dudát az M3-ason, és üvölt, hogy az isten faszáért nem halad a sok balfasz. Veszek sajtburgert egy csövesnek, elmeséli az életét, amíg várom az éjszakait, és a végén hozzáteszi, hogy sose hagyjam abba, amit szeretek. Bólogatok, nem fogom. A fotózás nem olyan, mint a közgáz, hogy csak úgy felhagy vele az ember, ha már nincs kiért csinálni. A fényképezőgépem nem fog elmenni, hogy Madridban szerezzen diplomát.

Elviszel egyet, kérdezi a lány a sarkon, én meg visszaszólok neki, hogy bocs, de a faszra gerjedek. *Van az is,* vágja rá. Pár nap múlva megtalálom a zsebemben a fecnit, amit a kezembe nyomott, egy hetvenes szám van rajta. Már dolgozik bennem egy kis tequila, nem is olyan nehéz felhívni. A Corvin mögött lakik, szétszívom magam odafelé ment, de így is remegek a liftben. Fél fejjel magasabb nálam, fehér v-nyakú feszi a mellkasán, *playboy at work*, olvasom rajta. Telefüstölőzött, minimál bútoros kecső, leülök a mécsesek közé a kanapéra, és felhajtom a vörösbort, amit kitölt nekem, jólesik, ahogy marja a torkomat. Azt mondja, igazán megtisztelő, hogy őt választottam az első alkalomra. Megéri a kezem, puha a bőre és illatos, nem érzek rajta férfiszagot egyáltalán. Nyugodjak meg, semmi se kötelező, és szabályok nincsenek. A fürdőben megeresztve vár a kád, gyengéden húzza le rólam a nadrágot, olyan érzés, ahogy masszírozza a vállamat a forró vízben, mintha kiolvadna belőlem valami. Megkérem, öleljen meg. Állunk a sötétben mozdulatlanul. Rám teríti a törülközőt, *bent várlak*, mondja. Nézem magam a tükörben, mostantól akkor buzi vagyok?

Sziszeg a kanna Répa kezében, festékszag tölti meg a levegőt. Mögötte állok, figyelnem kéne, de be vagyok tépve, mint az állat, Pink Floydot hallgatok a fülesen, és a város felett lebegő kondenzcsíkokat fotózom. Nem veszem észre a rendőrautót. Répa nem hibáztat, neki kábé mindegy, az elterelő ügyis kamu, a háromezrezes bírságot meg ledolgozza a keresztanyjánál. Engem viszont apám vár a kihallgatóban, pedig nem is a kilencben kaptak el. Háttal áll nekem, ingatja a fejét. Nem akarom, hogy megszólaljon, még az is jobb lenne, ha elcsúsznék a lépcsőn, és beverném a fejemet, mint a többi csótány. Halkan beszél, tele a hangja szégyennel, fel se fogom, milyen ciki ez neki, hogy az ő fia, még a graffiti és a fű. Nem érti, hol rontott el hiszen mindent megadott nekem. Fizette szó nélkül a két elpazarolt évet az egyetemen, és még utána is támogatott, mehettem volna kertészetre, műszakira, a rendő-

suliban meg tényleg mindenkit ismer, nulla erőfeszítéssel vitorlázhattam volna kényelmes állásig. Megdörzsöli a halántékát, *ha anyád ezt látná*. Szorítom a szék lábát, felmelegszik a fém az ujjaim alatt, muszáj megállnom, hogy visszaszóljak neki, mert én nem tudom csak úgy kihúzni zsebből azt a háromszázat. Elindul az ajtó felé, ennyi, ő végzett velem, most még egyszer kihúz a szarból, de ezután ne hívjam, ne keressenem. A küszöbön még megáll, elmotyogja, *nem tudom*.

Hajnalban ébredek, be van ájulva mindenki. Sörszagú a nappali, Répa keze lelóg a kanapéról, mellette két meztelen csaj fekszik egymáson, az egyiknek anarchista jelképet tageltek a seggére. Csinálok róluk pár képet. Főzök egy kávé, lehúzzok a rakpartra, kavicsokat dobálok a folyóba, nézem, ahogy a csobbanások hullámai lebegnek a vízen. Répa délben ír, talált egy mászható házat. Ketten megyünk, plusz még egy srác a színműről, fellépcsőzünk a hatodikra, aztán két rozsdásodó létra, és előttünk a város. Lekapom a sapkám, kibontom a hajam, hadd fújja a szél. Már a vállamig ér, de nagyon ritkás, ha hazamegyek, lenyírom kopaszra, azt hiszem. Répa fest, én lövök pár képet, az SZFE-s srác elkéri a gépem. A két meztelen csajon csak röhög, de egy-egy képet hosszan bámul. Kérdezi, hol tanultam. Megrázom a fejem, és arra gondolok, hogy itt kéne bizalomjátékot játszani. Ha én vezetnék először, átlökném a korláton Jankát, hadd zuhanjon huszonöt métert. A srác azt mondja, forgat egy filmet a hétvégén, és kéne neki még egy vilkós, nincs-e kedvem kipróbálni, fizetni is tud. Vállat vonok, miért ne lenne. Bár nekem nincs szükségem pénzre. Valami más kell. Fingom sincs mi, hogy őszinte legyek.

Forrás, 2024/1.

Mánya Kristóf

HAJNALBAN

Ezt az erődöt sem volt érdemes lerohanni,
nincsen a cölöpkerítés mögött semmi,
csak az elpusztult törzs emlékezete.
Mindenki így érkezik meg: a rablók éhségével.
A lábak az üledékes ösztönbe süppednek.
Talán ebbe a felborult üstbe hordták fogalmaikat,
mikor őrszemeik észrevették közeledésed,
hogy tudásuk korongjait egymásba olvasszák.
Most nem több már, mint visszahűlt rideg törmelék,
neked pedig még nincsenek ötvöseid és kovácsaid.

Ma sem találtál otthont magadnak
és falkába gyűlnek az önteremtés hiénái.
Zsákmányodhoz vicsorgó félelem simul.
Kivárnak a mocsárban bujkáló istenek.

Kortárs, 2024/2.

Greccsó Krisztián

MEA CULPA

Igazad van, Istenem, elmértem mindent.
A minden is elmért engem,
és ha vétettem is a teremtés ellen,
a hét napon túl csak te vagy,
a bűn visszahullik fejemre.
Igazad van, Istenem, nem figyeltem az óvásaidra,
de az óvások sem figyeltek rám,
közkeletű intelemnek voltak,
melyekből nekem is jutott.
Igazad van, Istenem, becsvágyó voltam,
de azzal dolgoztam, amim van,
és miben higgyek, ha az se hű társam,
amit tőled kaptam bérbe.
Igazad van, Istenem, megkísértettelek,
harsogtam, hogy
áldott, aki jön az Úr nevében,
magamra utaltam – szóval,
védtem az énem – cselekedettel,
hogy végül mérhetőn mulasztottam,
rendezetlen csalódás.
Igazad van, Istenem, nevedet
hiába vettem akkor a számra.
Magamba szálllok,
de nem lehetek szerény,
fel akarok nőni a feladathoz,
hogy megérezsem,
jutott-e már időd,
tévedéseim tényszerűn is
megbocsásd.

Vigilia, 2024/1.

Greccsó Krisztián 1976-ban született Szegváron. Verset és prózát is ír.
József Attila-díjas.

Fancsali Kinga

HOZZÁD HAZA

mindig van egy lakás barnuló falakkal
mindegy kié
érkezés után úgyis biztat
reméli az éjszaka
biztonságban megtart
annak színeitől nem különbözve
vemhes árnyakként tapadunk a falhoz

vagy túl sokáig maradok
vagy nem eleget
nehéz kihasítani a városból
amit az éjszaka maga után meghagyott
vastag a bérházak bőre
virrad éppen egy vasárnap
mikor kilépek a vaskapun
útközben azt játszom hogy szeret nem szeret
szeretsz vagy szeretlek-e
mástól jövök mikor hozzád hazamegyek

szeretnék kiérni a fényre
mozgólépcsőn ki a metróból
vagy legalább kifelé tartani oda
ahol arcon vág a nap
azt kell áttörni még azt a kirakatot
amelyben magunkat kiárusítjuk
félünk a rossz döntésektől ezért
nem döntünk egyáltalán

Látó, 2024/1.

Gerzsényi Gabriella

A CSÜCSKE LETT CSAK PISZKOS

Áron az ajtófélfának dőlve nézte, ahogy Orsolya öltözködik. A szűk, szaténselyem nadrág követte az asszony testének ívét minden mozdulatnál, láttatni engedte formás fenekét, hosszú combjait. Vállpánt nélküli melltartójában lágyan ringtak a keblei, fölöttük gömbölyödtek a vállai. Sietősen húzgálta a szekrény rúdján a blúzokkal, pulóverekkel megrakott vállfákat az egyik irányba, majd a másikba. Végül középtájon megállapodott, levett egy krémszínű kasmírpulóvert, és belebújt. A komód tetején álló parfümös üvegből permetezett magára, felcsatolta a karóráját, elégedett pillantással végigmérte magát a tükörben, és elindult kifelé. A férjét csak ekkor vette észre.

– Mi a jóistenért állsz itt? – Orsolya arca megvonaglott. – A frászt hozod rám – tette hozzá, kezét színpadiasan a szívéhez kapva.

– Semmi, semmi – motyogta a férfi. – Csak olyan szép vagy!

– Igen, tudom, ezerszer elmondtad. Nagyszerű, de most sietek.

Az asszony elhaladt Áron mellett, fitymáló pillantást vetett annak öltözetére, majd az előszobai cipősszekrényt vette támadás alá. Idegesen kotorászott a középső polcon sorakozó dobozokban, kiemelt és visszadobott egy fekete túsarkút, végül a legfelső polcon lévő piros mokasszint választotta. Pipiskednie kellett, hogy elérje. Férje a segítségére sietett, könnyed mozdulattal leemelte és Orsolya kezébe adta.

– Vigyázz! Hozzám ne érsz a koszos nadrággal! – sziszegte a nő. – Miért nem öltözől át, ha bejössz a kertből? – kérdezte, mialatt felvette a cipőt. Fel sem nézett.

– Még visszamegyek. Három talicskányi trágya maradt, amit ma terveztem szétteríteni a veteményesben – a férfi szelíden mosolygott.

– Aha, remek – fújta hátra Orsolya a válla fölött, a konyha felé masírozva. – Ha érdekel, megmutatom, mit tudtok majd vacsorázni. De igyekezz, mert mindjárt indulnom kell! Hatkor kezdődik a megnyitó, tudod jól. Úgy döntöttem, csak a sportpályáig megyek kocsival, ott Dani felvesz. A belvárosban utálok parkolni, ráadásul pénteken még rémesebb. Olyan rendes anyáddal ez a nagy macsó, azt a szívességet is megteszi az ő kedvéért, hogy engem fuvaroz. Tudtad, hogy anyád majdnem-fiamnak hívja? Egyszer elmesélte, az öreg Dániel lett volna a férje, ha el nem sodródnak egymástól az ötvenhat utáni években. Mókás, mi?

Áron követte feleségét a konyhába, és leült az asztalhoz. Fejét a jobb kezébe támasztotta, baljával odébbsepert pár apró morzsát, amit még a reggeliből hagyhattak a gyerekek. A morzsaporszívót nem érte el ülő helyzetből, felállnia nem akaródzott. Aznap először érezte, hogy fáradt. Nem csodálkozott rajta. Végigdolgozza a hetet az iskolában, reggelente ő viszi a gyerekeket a buszhoz, esténként besegít az apjának a szőlőben. Saját kertjükre csak hétvégén marad ideje, olyankor felcsap gazdálkodónak és lelkesen tervezgeti, mi mindennel fogja ellátni a családot, ha termőre fordul a veteményes. Apját leszámítva a többiek nemigen hisznek benne. Az öreg olykor átjön kerékpárral, együtt járnak be az egymás közt birtoknak becézett területet, megtárgyalják a tennivalókat, megoldást keresnek a felmerülő nehézségekre. Hajdani biológiatanárként szerzett tudását apja az évek során kiegészítette biokertészeti ismeretekkel, a tanulás folyamatába pedig lelkesen bevonja a fiát is. Az anyja ritkán látogatja őket. A kerületi önkormányzat kultúrfelelőseként dolgozik, közel a nyugdíjhoz, de elképesztő energiával. Szünet nélkül programokat szervez, lőt-fut, intézkedik, telefonál. Többször hangoztatta: egyszerűen nincs olyan cipője, amiben Áronékhoz be tud menni a sáros, rendetlen udvaron át. Bár soha nem mondta ki, nyilvánvalóan idegesítik az unokák. Beszélgetni nem próbál velük, a hangoskodásukat nem bírja elviselni. Családi ebédeken, amikor nem bújhat ki az együttlét megerőltető kötelezettsége alól, fülét befogva pofákat vág, így jelezve fiának és menyének, hogy nem normális a lányok visongása. Orsolyát egyébként kedveli, különösen amióta festeni kezdett. Lelkesen ismételő, milyen jót tett Orsikának az életmódváltás, kezdett már az irodában besavanyodni. Gyakran hívja, viszi magával rendezvényekre, kiállításokra, igyekszik új pályáján egyengetni az útját, összehozni fontos emberekkel. Áron életét alig leplezett értetlenséggel, mondhatni szánalommal szemléli; elképed a fia lassúságán, az ő szemében alacsony igény szintjén. Amikor legutóbb náluk járt, és meglátta Áront gumicsizmában, ásóval a kezében, megjegyezte, hogy bizonyára életközépi válságban szenved, és középiskolai tanárként kulturáltabb hobbit is találhatott volna. A férfi viszont szeret kertészkedni. A munkahelyi intrikák, a tankerület piszkálódásai egyre jobban megviselik, a diákok is fárasztják. A jó levegőn végzett testmozgás közben kiszellőzteti a fejét, és noha testileg elfárad, lelkileg felfrissül.

– Ne könyökölj a terítőre! – riasztotta fel Áront Orsolya kiáltása.
– Tegnap tett fel Ani néni tisztát. Nem látod, hogy máris összepiszkoltad?

– Bocsánat – Áron ijedten lekapta karjait az asztalról. – Semmi baj nem történt, a csücske lett csak egy kicsit piszkos.

– A csücske, csak a csücske. Ma az egyik csücske, holnap a másik, aztán lehet megint cserélni. Megmondtam, hogy nincs pénzünk bejárónőre, Ani néni kéthetente jön, annyit ki kell bírunk, hogy ne csináljunk magunk körül disznóólat. Persze, hiába beszélek, Ákost sem tudom meggyőzni, hogy rendet rakjon a szobájában, azt mondja, neki így jó. Miért is ne lenne jó, ha azt látja, hogy az apjának is jó úgy a saját szobája? Nagyon remélem, a lányok rólam vesznek majd példát, mire kamaszodni fognak. Nálam még a műteremben is olyan tisztaság van, hogy enni lehet a padlóról – Orsolya a plafonra dobálta a szemét és hevesen gesztikulált. Közben edényeket pakolt a tűzhelyre és a konyhapultra. Az egyik lábasból kilötytént a leves, azonnal nyúlt a nedves törülközős csomag után. Óvatosan nyitotta ki, hogy hosszú, lakkozott körmeiben kár ne essék. Gondosan feltörölte az erezett tölgyfa felületről a folyadékot, és nyomban kidobta a kendőt a szemetesbe.

– Ákos azt mondta, tanítás után bennmarad a többi kilencedikes-sel, megnéznék valami drogprevenciós előadást. A lányoknak dupla balettórájuk van, fel kell vened őket fél hatkor a buszmegállóban. Nem akarom, hogy sötétben botorkáljanak haza. Utána ehettek. A gyerekeknek mindenképp adj levest és rántotthúst, ha neked nem marad, akkor egyél hideget, jó?

Választ nem várva kiszárgult. Áron még hallotta, hogy a kabátok és táskák közt matat, aztán már csak a 'Szia, majd jövök!' kiáltás és a bejárati ajtó csapódása hasított a levegőbe. Felállt, elindult ő is kifelé, hogy befejezze aznapra tervezett kerti munkáit. A fogas mellett a földön egy papírdarab hevert. Lehajolt érte. Ahogy a kezébe vette, már felismerte: Dani névjegykártyája volt. Ő is kapott belőle, amikor sok évvel ezelőtt az anyja bemutatta őket egymásnak, azt fuvalázva, hogy végre találkozik a fia és a majdnem-fia. Prémium minőségű, recés papírra volt írva dombornyomással a név, semmi egyéb. Dani, elkapva Áron csodálkozó tekintetét, megjegyezte: aki akarja, így is megtalálja. Majd kaján mosollyal hozzátette: akinek segíteni akar, annak kézzel ír további információt a kártya hátoldalára.

Áron megfordította a kártyát. Sötétkék tintával firkantották rá az üzenetet: 'Megnyitó után afterparty. Most nem nálam. Meglepetés. Örülten kívánlak! D.' Áron szédülni kezdett, a falnak támaszkodott, hogy el ne essen. Kertészna drágjának zsebébe gyűrte a kártyát, viszatámaszolt a konyhába, és leroskadt az asztalhoz. Nem könyökölt

a terítőre, ernyedten ejtette ölébe mindkét karját. Lenézett az asztalra, a szürke foltra, melyet imént a könyökével hagyott a krémszínű abroszon. Tényleg a csücske lett csak piszkos.

Maga sem tudta, hogyan került elé a borosüveg és a gyógyszeres doboz. Sosem volt elragadtatva az apja készítette világos bortól, de nem akarta megbántani az öreget, hát mindig elfogadta. Orsolya meglepéssel nyugtázta, hogy legalább erre nem kell költeniük, és valamenynyire megtérül a munka, amit Áron a szőlőben végez. Kihúzta a dugót, beleszagolt az üvegbe. Nem kívánta, mégis belekortyolt, figyelte, hogyan csúszik le a savanykás folyadék a nyelvcsövén. Újra kortyolt, kettőt-hármat, mohóbban az előbbinél, és várta a jól ismert bizsergést a gyomra táján, a zsongást a fejében. Ahogy az üveget visszaállította az asztalra, a palack nyakáról megindult egy csepp bor lefelé. Nézte, ahogy ereszkedik; nem nyúlt utána. A piros csepp elérte a terítőt, egy pillanatig megállapodott a keményre vasalt damasztan, de aztán beszívódott a textilszálak közé, halványpiros foltot hagyva az anyagban.

Megint ivott, nagyokat kortyolt. A palack fele kiürült, mire letette, az előbbi helynél szándékosan valamivel odébb, hogy az újabb csepp bor újabb foltta egyesülhessen a terítő anyagával. Az az ötlete támadt, hogy mintát készít a terítőbe a pacákból. A felesége egyik festményét fogja utánozni, amelyiken kerek piros foltok és elmázolt csíkok váltakoznak, és amelyiknek az asszony a 'Pironkodás' címet adta. Onnantól egészen aprókat kortyolt, ügyelve, hogy mindig maradjon csepp a palack nyakán, ami lefolyhat az asztalra. Ahol pöttyöt akart hagyni, ott egyszerűen engedte a bort magától beszívódni, a csíkoknál viszont az anyagon megülő gömböcskét a kisujjával megsimította, vonalszerűvé téve a keletkező foltot. Mire végzett a borral, vagy húsz elmosódott folt és csík sorakozott előtte. Fejében már erős volt a zsongás, minden korábban ismertnél erősebb. Szokott ugyan az apjával poharazgatni a tisztességgel elvégzett kerti munka megérdemelt jutalmaként, néha kollégákkal koccintanak egy-egy ünnepnapon, ám ilyen rövid idő alatt még soha nem nyakalt be egy egész üveggel.

Felnyitotta a gyógyszeres dobozt. Kivette belőle a sötétbarna üveget, letekerte a kupakját, ügyetlenül kihúzkodta a tetejére betömődött vattát, és valamennyi sárga tablettát kiborította az asztalra, a foltos terítőre. A dobozon lévő felirat szerint száz tablettá volt az üvegben. A minőségmegőrzési idő majdnem négy éve lejárt. Kicsit összecsaptak a feje fölött a hullámok, amikor meghalt a nagyanyja, megszülettek az ikrek és a legbizalmasabb kollégája próbálta megfűrni az igazgató-

helyettesi kinevezését. Kerekes doktornő azt mondta, egy-egy negyedet nyugodtan szedhet belőle, ha szükségét érzi, pihentetőbb lesz az alvása, könnyebben bírja majd a feszültséget a nehéz időszakban. De szigorúan ráparancsolt: a nehéz időszak ne tartson tovább egy-két hónapnál, mert nem kívánt következményei lehetnek, ha hozzászokik a szervezete a segédanyaghoz. Arra is ügyelnie kellett, hogy egy alkalommal ne vegyen be egy negyednél többet, különben túlságosan fejbe kólintja. Sorba rendezte a tablettákat, megszámolta őket: huszonhét volt. Beseperte mindet a bal tenyerébe, nézte a kis kupacot. Vajon mennyire kólintaná fejbe, ha egyszerre mindet lenyelné? Aludna két napig? Esetleg örökre elaludna? Orsolya milyen jelenetet rendezne, ha nemcsak a foltos terítőt találná itt az afterpartyról hazatérve, hanem a halott férjét is?

Megszólt a telefonja az előszobában. Összeárta bal kezét, hogy a tabletták ki ne hulljanak, jobbjára támaszkodva felkelt az asztaltól, és kissé bizonytalanul, mint aki hosszú kihagyás után most tanul újra járni, elindult a csengőhang irányába. Még idejében felvette. Ákos volt az.

– Szia apa, most ért véget az előadás. Anya mondta, hogy a lányok fél hatra érnek be a busszal, gondoltam, megvárom őket, akkor neked nem kell külön értük menni.

Áron hallotta a fia szavait, de szüksége volt néhány másodpercre, hogy értelmüket felfogja. Nem érkezett válaszolni, ismét a kamasz dörmögött bele a készülékbe.

– Apa, hallasz? Minden rendben?

– Szevasz, Ákom-bákom, nagyon remek ötlet, akkor itthon várlak. Persze, minden rendben – erősen koncentrált, hogy ne akadozzon a beszéde.

Bontotta a vonalat, letette a készüléket a kis kulcsos polcra, és visszaballagott a konyhába. A baljában szorongatott, átmelegedett tablettákat beszórta egy zacskóba, melléjük tette a gyógyszeres dobozt, az üveget és a vattát is. A zacskó száját bekötötte, bedobta a kukába, rákotorta a rántotthús készítésekor kidobott tojáshéjakat. A foltos terítőt levette az asztalról, és a ház túlsó végébe indult vele. Közben fennhangon beszélt: 'Szevasz, Ákom-bákom. Persze, minden rendben. Igazán klassz életünk van. A csücske lett csak piszkos. De majd kimossuk. Nagyon remek ötlet.'

A műteremnek keresztelt kis szobába rendes körülmények között ritkán és óvatosan, csaknem áhítattal nyitott be. Orsolya nem szerette, ha a munkájában bárki megzavarja. Különösen Áron felbukkanásait nehezményezte, többnyire a féltve őrzött tisztaságra és a megfelelő hő-

mérsékletre hivatkozva tartotta távol. Ezúttal a férfi nem érzett áhítatot. Erőteljesen nyomta le a kilincset, és sarkig tárta az ajtót. Csakugyan, a helyiségben már-már kínos rend és tisztaság uralkodott. A festékes tubusok, téglék, ecsetek katonás rendben sorakoztak a polcokon, az asztalkán papírlapok, ceruzák, hegyezők heverték, a szemközti könyvszekrényen művészeti és művészettörténeti albumok álltak. A falra szerelt kis mosdókagyló peremén krémszappan és körömkefe állt, mellette az akasztóról három-négy kicsi kéztörölő kendő lógott. A középen elhelyezett festőállványon egy éppen csak megkezdett kép készülődött: Áron először egy nagy madár szárnyának nézte a két barna foltot, aztán hegyvonulatnak, de nem gondolkodott tovább. Megszokta, hogy nemigen érti felesége ábrázolásait.

Hóna alatt hozott gumicsizmáját a padlóra tette, belebújt, úgy lépett a kifényesített parkettára. dühödt, döngő léptekkel haladt, élvezte, hogy sár és trágya hullik mindenfelé a csizma recés talpából. Odalépett a festékes polchoz, taláломra leemelt egy tubust, nyomott belőle egy keveset a falnak támasztott üres vászonra. Másik festékért nyúlt, abból is nyomott egy pöttyöt, aztán összekeverte a kettőt az ujjával. A vásznat félredobta, újabbat vett festékes kezébe, újabb tubusokat nyitott ki és újabb színeket pacsmagolt egymásba. A kupaktól megfosztott festékes tubusokat szanaszét dobálta a szobában. A művészeti albumok után az asztalkán halomban álló rajzlapokat söpörte le egyetlen mozdulattal, a szereterepülő papírok lassan ereszkedtek le a padlón heverő tubusokra, trágya- és sárfoltokra. Megragadta a hegyezőt, nekiesett a ceruzáknak. Egész halom színes és szürke faforgácsot hagyott maga után. Tövig megnyitotta a kis csapot, pumpálni kezdte a krémszappanos flakont, a krémes cseppeket közvetlenül a csobogó víz alá nyomta, azok nyomban habbá alakultak. Áron egyre pumpált, egyre nőtt a habkupac, túlcsoordult a mosdókagyló szélén, lehömpölygött a földre, gumicsizmás lábával szétkente, tapickolt a habban. Amikor a szappan elfogyott, elzárta a csapot.

Forgott vele a helyiség, lassan körbejártak a bútorok, táncra keltek a tárgyak: vásznak, festékek, dombornyomott névjegykártya, tűsarkú cipő, borosüveg. A falióra ketyegése adta a ritmust, egyenletesen és kíméletlenül, mintha minden egyes tik és tak egy arculcsapás lett volna. A körtáncba bekapcsolódott Orsolya is, aki váratlanul felbukkant, csatlakozott a három gyerek, Áron anyja, apja. Néhány pillanat múlva megjelent a nagymama, kicsi kontyba tűzött ősz hajával, jóságos tekintetét Áronra szegezve. A férfi orrában szagok kavargtak, Orsolya

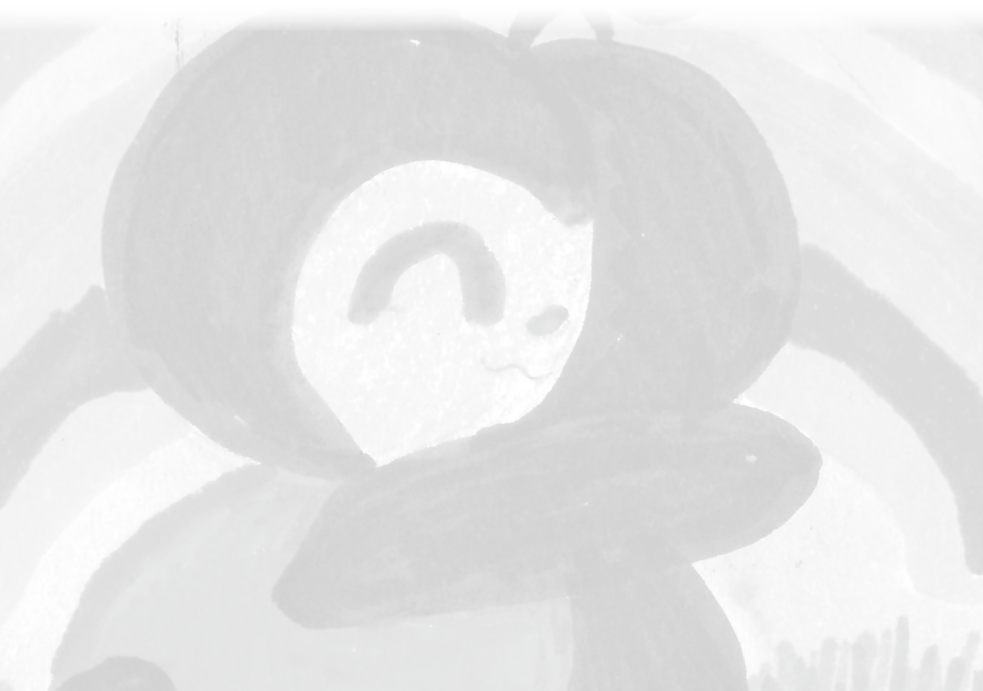
parfümjébe vegyült az ételek és a festékek illata, majd az egészet elnyomta a trágyaszag. Fülében szavak, félmondatok visszhangzottak: az ikerlányok visítottak, a felesége sziszegett, hogy miért áll az ajtóban, az anyja nevetett az életközépi válságon; Dani, a jólfésült galériaigazgató, egymilliós karórával a csuklóján dörmögött vigyorogva: 'szervusz, majdnem-tesó'; apja egy korty borral kínálta a még kisiskolás Áront, titokban, a pince rejtekében; nagyanyja szabadkozott, hogy nem tud most neki fagylaltra pénzt adni, mert Áronka anyja nagyon szigorú, megvonta a heti járandóságát, amiért összepiszkolta földes kezével a budi falára rajzszögezett falinaptárt, pedig a csücske lett csak piszkos.

Visszament az ajtóhoz. Felkapta a kilincsen hagyott borfoltos asztalterítőt, ráborította a festőállványra; eligazította, hogy az összepiszkolt csücske legyen mindjárt szem előtt. Az egyik hegyes végű ceruzával Dani névjegykártyáját felszögezte a terítő közepére, átdöfve a készülő festmény vásznát is. Csizmáit elrúgta a szoba két átellenes sarkába, majd az ajtót gondosan becsukva maga mögött visszament a konyhába, hogy főzzön egy erős feketekávét és megmelegítse a gyerekek vacsoráját.

Kalligram, 2024/1.

GYEREK- ÉS IFJÚSÁGI IRODALOM

Jelen lapszámunk a gyermek- és ifjúsági irodalom témakörével foglalkozó írásokat tartalmaz. A gyerekirodalom és ifjúsági irodalom kapcsolatából származó kérdéseket – a kultúratudományos vizsgálatok szempontrendszerait és a magyar gyerekirodalom-kutatás fejleményeit követően – nem lehet megkerülni. Éppen ezért ebben a lapszámban szinte mindegyik tanulmány más szemponttal gazdagítja a gyerekirodalmi kutatásokat: a magyar ifjúsági sajtó történetiségének vizsgálatától egészen a – nemzetközi távlatot is beemelő – többnyelvű gyerekirodalom problémájáig. Ilyen módon válhat vizsgálat tárgyává Szabó Magda *Abigél* című, a széles értelemben vett olvasóközönség számára is ismert műve, a gyerekirodalom és a képregénykultúra kapcsolatát feltáró transzkulturális változás, a Kis Vasárnapi Ujság példája és a burgenlandi népcsoportok gyerekkönyvei.



Vojnics-Rogics Réka

A MAGYAR IFJÚSÁGI SAJTÓ KEZDETI SZAKASZA: A KIS VASÁRNAPI UJSÁG PÉLDÁJA (1873–74)

Német és angolszász nyelvterületen a gyereksajtó térnyerése már a felvilágosodás korában elkezdődött,¹ de az első magyar nyelvű gyereklap megjelenésére a 19. század közepéig várni kellett. A Magyar Gyermekebarát című hetilapot 1843-ban Szilágyi Ferenc adta ki Kolozsvárott, a német *Kinderfreund* mintájára.² Az 1870-es évekig a magyar gyereklapok mindössze egyetlen, vagy csak néhány évet értek meg, hiszen a veszteséges lapokat a kiadói vállalkozások gyorsan megszüntették.³ Heckenast Gusztáv Kis Vasárnapi Ujság című hetilapja hasonlóképpen rövid életű volt: 1873. január 5. és 1874. december 27. között jelent meg Kuliffayné Beniczky Irma (1828–1902) szerkesztésében. A Kis Vasárnapi Ujság két szempontból is eltér a századvégen megjelenő, sikeres és hosszú életű ifjúsági lapoktól. Nem specializálódott a célközönség nemi összetétele és korosztálya alapján: a „mindkétnemű ifjúságot” (a serdülő fiúkat és lányokat), valamint a gyerekeket és kamaszokat egyaránt megszólította.⁴ Másrészt a hetilap szövegeinek nagy része nem igazodott a fiatalság igényeihez: többnyire ugyanazok a műfajok, rovatok és szövegek (!) jelentek meg a lap felületén, mint a korszak felnőtteket célzó hetilapjaiban. Beniczky Irma a felnőtteknek szóló sajtó (főleg a Vasárnapi

1 Az első német nyelvű gyereklap, a *Der Kinderfreund* 1776 és 1782 között jelent meg, az első angol nyelvű gyerekeknek szóló magazin, a *Lilliputian Magazine* pedig 1751-ben. Vö. Peter LUKASCH, *Deutschsprachige Kinder- und Jugendzeitschriften*, Books on Demand, 2014; Troy BICKHAM, *Preparing for an Imperial Inheritance: Children, Play, and Empire in Eighteenth-Century Britain*, *Journal of British Studies* 2021, 666.

2 KERESZTY Orsolya, *Élső gyermeklapunk történetéhez*, Magyar Könyvszemle 1999, 346, <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00022/0002-18b.html> (utolsó hozzáférés: 2024. január 13.).

3 A korszak legsikeresebb lapjai is rövid életűek voltak: Magyar Gyermekebarát (1843–44), Ifjúság Lapja (1863–65), Magyar Gyermekebarát (1865–66), Méhecske (1867–69). JÁKI László, *Az OPKM 1868 előtti ifjúsági folyóiratairól*, Könyv és Nevelés 2007, <https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles/az-opkm-1868-elotti-ifjusagi-folyoiratairól> (utolsó hozzáférés: 2024. január 13.).

„A magyar könyvpiacot a 19. század utolsó harmadában a kis kiadók eltűnése jellemezte, megjelentek a részvénytársaságok, nagy kiadóhivatalok, ezzel együtt pedig egyre hangsúlyosabbak lettek a könyvkiadás üzleti szempontjai [...]”. NÉMETH Luca Anna, *A Singer és Wolfner Kiadó gyerekkönyv-kiadási és hirdetői tevékenysége a századfordulón*, Magyar Könyvszemle 2018, 419.

4 *A Kis Vasárnapi Ujság előfizetési felhívása*, Vasárnapi Ujság 1874. június 21., 400.

Ujság) koncepcióját, tartalmát, szerkezetét használta fel a Kis Vasárnapi Ujság megalkotásához, ennek megfelelően a lap főként fordításokkal és felnőtteknek írt változatlan vagy csak némileg módosított tartalmakkal jelent meg. Beniczky a családi lapok szöveganyagán túl néhány kifejezetten gyerekek számára készült könyvből is vett át szemelvényeket, így játékleírásokkal, gyerekdalokkal, (szülőknek, nevelőknek, pedagógusoknak szavalható) köszöntőkkel, valamint mesékkel és hasznos tudnivalókkal is bővült a műfaji kínálat. Az eleve gyerekeknek íródott szövegek a felnőttek irodalmától eltérő stílusban és hangvétellel szólnak a gyerekekhez, azonban az további vizsgálatra érdemes, hogy a kezdetben felnőttek által olvasott cikkek a Kis Vasárnapi Ujság platformján immáron másodközlésként hogyan alakultak át (vagy egyáltalán átalakultak-e?) gyerekek számára is befogadható szövegekké, illetve, hogy a főszerkesztő mely műfajok esetén érezte szükségét az átdolgozásnak.

A másodközlések túlsúlyának magyarázataként szolgálhat, hogy a gyereklap egy olyan időszakban jelent meg, amikor Magyarországon még kevés professzionális gyerekirodalmi szerző tevékenykedett, és az autonóm magyar nyelvű gyerekirodalom megteremtése és terjesztése nem számított társadalmi ügynek. Ezt bizonyítja az állami szubvenciónak és az irodalmi szervezetek szakmai támogatásának a hiánya, a szakmai diskurzus pangása, a fordításirodalom dominanciája, valamint az eredeti magyar nyelvű munkák kis száma.⁵ Az utóbbi miatt panaszkodott Vachott Sándorné Csapó Mária is:

Mi, fájdalom eredetit, vajmi keveset mutathatunk fel e részben; többnyire fordításokból áll gyermekeink kis magyar könyvtára, s ha az áll is, hogy a gyermek mindenütt csak gyermek, s olvasmányait inkább korához, mint nemzetiségéhez kell mérni, mindamellett a mélyebben gondolkozó nem fogja tagadhatni, hogy gyermekeinkre is szükséges hazai irodalom, hogy a mindenre fogékony kised szellemi fejlődésére nézve csaknem nélkülözhetetlen.⁶

Tehát nem véletlen, hogy az 1870-es években megjelenő Kis Vasárnapi Ujság – az ifjúsági és gyerekirodalmi periodikákra jellemző módon –

5 György Aladár művelődéspolitikus az 1880-as években arra hívta fel a figyelmet, hogy nincsen számottevő elméleti irodalma az ifjúsági olvasmányok kérdéskörének. György Aladár, *Serdülő leányok olvasmányai*, Nemzeti Névelés 1888, 12–29.

6 VACHOTT Sándorné, „*Gyermek-olvasmányokról*”, Magyar Gazdasszonyok Hetilapja 1864, 89.

kijelölt célközönsége mellett a fizetőképes felnőtteket (pedagógusokat, szülőket) is megszólította, támogatásuk elnyerése érdekében.⁷

Legyen szabad remélnünk, hogy a t. szülők, tanítók és az ifjúság barátjai, méltányolva nagy horderejű törekvésünket, ennek minél sikeresebb megvalósítására segédkezet fognak nyújtani becses pártolásuk által.⁸

A gyereklap a Vasárnapi Ujság mintájára, egyfajta illusztrált közművelődési lapként az ifjúság akkulturációját szolgálta. A Vasárnapi Ujságot Gyulai Pál, Jókai Mór és Pákh Albert indította el 1854-ben, a Sunday Journal, a Sunday Newspaper, a Household Words és a Gartenlaube hetilapok mintájára,⁹ ez utóbbiban Beniczky Irma is többször publikált.¹⁰ Az olcsó, illusztrált, enciklopédikus Vasárnapi Ujság az osztatlan magyar társadalom néplapja kívánt lenni.¹¹ A sajtó a népművelés terén alkalmasabb kultúrcikknek bizonyult, mint a könyv: a napi- és hetilapokon keresztül tömegek ismereteit tudták gyarapítani, viszont a könyv olvasásáig csak egy viszonylag szűk réteg jutott el. Az 1868-as népiskolai törvény következtében egyre szélesebb társadalmi rétegek váltak olvasóvá,¹² ezért a felnőttek lapjainak kulturális gyakorlatai nyomán a Kis Vasárnapi Ujság is egyfajta „kulturális érdeklődésegysítést” végezve igyekezett minél több olvasó művelésében szerepet vállalni,¹³ akár az iskolarendszeren, akár a családon keresztül:

7 A gyereklapokat rendszeresen olvasták szülők, tanárok, nevelők is, egyrészt szórakozás, másrészt a gyerekek olvasmányainak ellenőrzése céljából. Például Forgó bácsi (Ágai Adolf) *Kis Lapjának* postájába az alábbi levél érkezett: „Megkértük anyácskáinkat, hogy csak továbbra is kaphassuk a Kis Lapot. Amit ő annál inkább örömmel megtesz mert el nem mulaszt egy számot sem, hogy el ne olvassa és mindig kitűnően mulat velünk együtt.” Kiadja Forgó bácsi, *A kis olvasó: Szózat a szülőkhez: Gyermeklevelek gyűjteménye*, Athenaeum, Budapest, 1903, <https://mek.oszk.hu/11800/11813/11813.htm> (utolsó hozzáférés: 2024. január 13.).

8 *Előfizetési felhívás*, Vasárnapi Ujság 1874. január 11., 32.

9 BUZINKAY, I. m., 171.; SZÉCHENYI Ágnes, *Schöpfung Aladár útja a modernséghez. A pályakezdés orgánuma: a Vasárnapi Ujság = A sajtó kulturalközvetítő szerepe 1867–1945*, szerk. PAÁL Vince, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2014, 22.

10 FÁBRI Anna, *„A szép tiltott táj felé”*, Kortárs, Budapest, 1996, 135.

11 „Előttünk a »magyar nép neve« összetartó kapocs, nem pedig választó fal a különböző társadalmi osztályokra nézve. Ezért nekünk minduntalan szem előtt kell tartanunk, miszerint lapjaink nem csupán egy osztály számára vannak írva, s törekednünk kell mindenik igényeit kielégíthetnünk.” JÓKAI Mór, *Új év kezdetén*, Vasárnapi Ujság 1855. január 7., 2.

12 NÓBIK Attila, *A pedagógiai szaklap és a néptanítói szakmások a dualizmus korában*, Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 2019, 32.

13 A ’kulturális érdeklődésegysítés’ fogalmát Szajbély Mihálytól kölcsönöztem. SZAJBÉLY Mihály, *Jókai Mór*, Kalligram, Pozsony, 2010, 164.

Tanító urunk e hó elején, hogy az iskolai év elkezdődött, felszólított minket, hogy a „Kis Vasárnapi Ujság”-ot rendeljük meg; minél többen leszünk, annál kevesebb esik egyikünkre; s mi lett az eredmény? – öten fizettünk csak 10–10 krajczárjával, s lett 50 krajczár, a többit a tanító ur pótolta a magából. A lapot elvisszük haza is, hogy szüleink is olvassák. *Köszönjük a szíves tudósítást, – az ügybuzgó tanító urnak pedig kívánjuk, hogy nemes törekvéseit óhajtott siker koszorozza. Szerk.¹⁴

A magyar iskolarendszer kialakításának és megszervezésének első évtizedeiben az iskolai tananyag, a kötelező olvasmányok listája még képlekeny volt. A kiadók érdekében állt, hogy könyveik, periodikaik bejuszanak az oktatási rendszer vérkeringésébe. A Kis Vasárnapi Ujságban is megjelentek a tanintézményeknek szánt könyvek ajánlói, s maga az ifjúsági lap is a tananyagon kívüli olvasás, a szabadidő hasznos eltöltésének módjaként, egyfajta jutalomként mutatta be magát.

A Kis Vasárnapi Ujság rovatai, műfajai, szerzői

A Kis Vasárnapi Ujság előfizetési felhívásában Beniczky Irma többek között vonzó megjelenése, nagy terjedelme és változatossága miatt ajánlja a lapot.¹⁵ A Kis Vasárnapi Ujságot szerialitás jellemzi: egy lapszámban átlagosan 3–4 folytatásos (szépirodalmi és/vagy ismeretterjesztő) írás jelent meg, amely elmélyült, lassú olvasási tempót és hosszabb lélegzetvételű munkák közlését tette lehetővé. A 2–3 lapszámon át közölt folytatások domináltak, de megjelentek hosszabb időn át húzódó folytatásos közlések is.¹⁶ A lapban vegyesen, nagyjából azonos mértékben jelentek meg szépirodalmi és ismeretterjesztő szövegek. A két évfolyamban összesen két drámát közöltek, egy lapszám jellemzően egy-két versből, egy elbeszélésből/beszélyből, egy meséből/regé-

14 VAJDA Sándor, *Levelezés*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. december 14., 794.

15 „ily gazdag és változatos tartalmú ifjúsági hetilap (szerénytelenség nélkül mondhatjuk) hazánkban még nem létezett, sőt olyant a külföldön is csak keveset találhatni”, *Előfizetési felhívás*, Vasárnapi Ujság 1874. január 11, 32. Kiemelés az eredetiben. „Legterjedelmesebb képes hetilap”, *Előfizetési felhívás*, Vasárnapi Ujság 1874. május 29., 208.

16 VERNE Gyula, *Öt hét léghajón*, Kis Vasárnapi Ujság 1874. április 5. – 1874. május 17.; STAACKE Ida [Ingrid Bigler-Marschall], *Ember tervez, Isten végez*, Kis Vasárnapi Ujság 1874. augusztus 9. – 1874. szeptember 13.; TÓTH József, *A fehérr ember*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. október 19. – 1874. március 29.; TÓTH József, *Kató néni és a bolygó ikrek*, Kis Vasárnapi Ujság 1874. október 18. – 1874. november 22.

ból, egy utazási irodalomhoz sorolható munkából és három-négy ismeretközli cikkből tevődött össze. Utóbbi kategóriát a hírek (*Krónika* és *A nagyvilágból* rovat) táj- és népleírások és természettudományos cikkek alkotják, amelyek például a földrajz, fizika, biológia, történettudomány és kultúrtörténet diszciplínák területéről közöltek információkat. A hetilap ajánló rovata, az *Ifjúsági könyvtár* két év alatt mindössze hat alkalommal jelent meg, de jelentőségét növeli, hogy színvonalas, mára már több kiadást is megért könyveket mutattak be.¹⁷ A ritka megjelenés abból is fakadhatott, hogy a könyvpiacra nem látott napvilágot annyi igényes gyerekkönyv, hogy rendszeres anyaggal lássa el a rovatot.

A Kis Vasárnapi Ujság szövegei kezdetben név nélkül jelentek meg, ugyanis a főszerkesztő (és a kiadó) az olcsóság jegyében a másodközléseket, külföldi fordításokat és átdolgozásokat részesítette előnyben.¹⁸ A lap indulásakor nem csoportosult a lap körül szerzőgárda, ezért nem szignálták az első két szám tartalmait. A Kis Vasárnapi Ujság állandó szerzője, Vározy Mihály a harmadik lapszámtól kezdte el publikálni verseit és alkalmi köszöntőit. Az ötödik számtól már olyan, nem professzionális szerzők szövegei is megjelentek, akik a lap indulásán felbuzdulva levélben küldtek be kéziratokat. A Kis Vasárnapi Ujság profilját azok a szerzők határozták meg, akik önmaguktól, saját indíttatásból keresték fel a szerkesztőséget, és a lap indulása előtt még nem álltak

17 Az Ifjúsági könyvtárban az 1873. évre szóló Ifjúsági Naptárat, Hevesi Lajos *Jelky András kalandjai* című kalandregényét, Tóth József *Gyöngyvirág tündéréi* regekönyvét és *A nagyapó elbeszélései* című munkáját, Csalavér róka történetét, az *Öt mese Répafi nevű hegyi tünderről* című regeketet, Sebők László *Kis világ* gyerekverskötetét, a Franklin-Társulat képes mesefüzet-sorozatát, Bohny M. *Uj képeskönyvét*, Kovács Ödön *Beszélek az ifjúság számára* című, franciából fordított elbeszélésgyűjteményét ajánlották. A *Krónika* rovat is tartalmazott könyvajánlókat és ismertetőket, de itt csak a lap privilegizált köre, Tóth József és Beniczky Irma kaptak reklámlehetőséget. BENICZKY Irma, *Ifjúsági naptár 1873-ra*, Heckenast, Pest, 1873; HEVESI Lajos, *Jelky András bajai fia rendkívüli kalandjai ötödfel világrészben: Történeti kútforrások alapján. Magyar népkönyv, különös tekintettel a serdültebb ifjúságra*, Heckenast, Pest, 1872; TÓTH József, *Gyöngyvirág tündéréi. Rege*, Budapest, Aigner, 1873; ÜÖ., *A nagyapó elbeszélései*, Franklin, Budapest, 1874; JOHANN WOLFGANG GOETHE, *Csalavér Róka története: Goethe Reineke Fuchs című műve nyomán*, Heckenast, Pest, 1872; [n. n.] *Öt mese Répafi nevű hegyi tünderről*, Heckenast, Pest, 1872; SEBŐK László, *Kis világ [a gyermekkor minden élet-körülményéhez s följegyzési képességéhez mért versecskék gyűjteménye]*, Érseki Lyc. Ny., Eger, 1873; A Franklin-Társulat *Képes mese-könyv sorozata [A vörös-bóbitás kis leány, Hamupipőke, A hős szabó, Jancsi és Őrszike, Csipkerózsza, Hüvelyk Matyi]*, Franklin, Budapest, 1873; BOHNY M., *Uj képeskönyv. Utmutatás a szemléltre, gondolkodásra, számolásra és beszélésre, 2½-7 éves gyermekeknek. 26 szín. táblával és 1 rajztáblával*, Franklin, Budapest, 1873; KOVÁCS Ödön, *Beszélek az ifjúság számára*. FOA Eugenia után, *Boldog találkozás, Valentin, vagy a pásztorfű*, Bartalits, Budapest, 1874.

18 Mikos Éva, *Egy nemesasszony esete a popularitással. Kuliffayné Beniczky Irma útja a regényírástól a kalendáriumszerkesztésig*, 270.

kapcsolatban sem a kiadóval, sem a szerkesztővel. Ebből arra következtethetünk, hogy Beniczky a Kis Vasárnapi Ujság indulásakor nem rendelkezett elég anyaggal a lap megtöltéséhez. Az 1873. február 2-i lapszámban közöltek egy alkalmi verset *Kis köszöntő. Névnapj üdvözlét. Apámnak.* címmel F. E.-től, akinek kilétére ugyan nem derül fény, de a publikálás körülményeire igen (a lap utolsó oldalán helyet kapó *Szerkesztőségi kis póstában*): „F. F. E. urnőnek. Köszönjük küldeményét – A többire is rá kerül a sor.”¹⁹ A lap két állandó szerzője, Tóth József és Németh Gerő is levélben jelentkeztek új munkáikkal: „T. J. urnak: A szép elbeszélést a jövő évnegyed első számában. A cikket átadtuk. A napokban levelet irunk, addig is üdvözlétünket.”²⁰ „N. G. urnak: Köszönjük s kérjük.”, illetve: „N. G. urnak: Szíves közreműködésének továbbra is örömmel nézünk eléje.”²¹ Többségében a lap szerzői tanítók, tanárok voltak, a Kis Vasárnapi Ujságon keresztül kezdettől fogva részt vettek a magyar gyerekirodalom alakításában, valószínűleg ez is közrejátszott abban, hogy a legtöbb eleve gyerekeknek szóló munka erőteljes nevelő szándékkal íródott. Két év alatt a következő szerzők jelentkeztek egynél többször eredeti munkával vagy fordítással: Városh Mihály (79), Kőrösi László/Kucsera László/K. K. L. (45), Tóth József (33), Máriássy Gyula (17), Weisz Zsigmond (16), Pethes Géza Aladár (13), Földváry István (13), Liszka Béla (12), Kuliffay Ede (11), Németh Gerő (11), Sallay Rózsa (11), Horkai bácsi (9), Hlavathy Ödön (9), Milesz Béla (8), Kovács Ödön (8), F. Erzs (6), Fülep/Fülöp Endre (6), Dobai/Dobay Lajos (5), Czákó Berta (3). Néhány, főleg klasszikus magyar szerző tollából származó újraközlés is olvasható: Petőfi Sándor, Tompa Mihály, Vörösmarty Mihály, Gyulai Pál egy-egy verse és Szendrey Júlia egy regéje. Három-négy kortárs szerző dominálta a lapot, akik egy-egy műfajra specializálódtak: például Városh Mihály köszöntőket, Horkai Antal gyerekdalokat, Tóth József ifjúsági elbeszéléseket, Máriássy Gyula meséket közölt. A Kis Vasárnapi Ujság lehetőséget teremtett a könyvkiadókhöz bejutni nem tudó íróknak, hogy magyar ifjúsági szerzővé válhassanak, és az irodalmi piacon önálló kötettel jelentkezhessenek.²²

19 *Szerkesztőségi kis posta*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. február 2., 80.

20 *Szerkesztőségi kis posta*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. március 16., 176. *A nagymama* című elbeszélést Beniczky ígéretéhez híven, 1873. április 6-án tette közzé.

21 *Szerkesztőségi kis posta*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. március 2., 144; Kis Vasárnapi Ujság 1873. március 23., 192. Németh Gerő *Az alorosz lány* című példázatát 1873. március 2-án közölték, ezután a lap rendszeres fordítójaként működött.

22 VÁROSH Mihály, *Köszöntő költemények*, Arad, 1878; Uő., *Családi költemények*, Arad, Réthy L. és fia nyomán, 1883; PETHES Géza Aladár, *Költeményeim*, Esztergom, 1878; Uő., *Költemények*, Vác, 1880; KÖRÖSI László, *A kirepült galamb. Regény*, Esztergom,

Másodközlések dominanciája a Kis Vasárnapi Ujságban

A Kis Vasárnapi Ujság átvételeinek nagy száma a főszerkesztő korábbi munkásságának, a kiadó konszernné válásának és a tömegkultúra kialakulásának keresztmetszetében válik érthetőbbé.²³ A lapot kezdetben Heckenast Gusztáv adta ki, majd még 1873-ban, indulásának évében a Franklin-Társulathoz került:

Heckenast Gusztáv ur nyomdáját, irodalmi vállalataival együtt, megvette egy részvénytársaság, mely „Franklin” név alatt alakult. Az átvétel e hó elsején ment végbe, – e szerint lapunk mai száma már a „Franklin” részvénytársaság kiadásában jelent meg. Mint magától értetődik, e változás a „Kis Vasárnapi Ujs.”-ra nézve semmi hátránnyal sem bír; valamint eddig Heckenast ur, úgy ezután a „Franklin” részvénytársaság is kedves feladatául tekintendi ez ifjúsági lap felvirágoztatását.²⁴

Beniczky Irma már az 1850-es évek végétől munkakapcsolatban állt Heckenasttal, majd élete végéig a Franklin-Társulatnál dolgozott: többek között cikket írt a Vasárnapi Ujságba, a Magyar Bazarba, szerkesztette a Divatvilág című női divatlapot, az Új Regélő Beszély- és Regénytár sorozatot, a Magyar Háziasszonyt, illetve a Magyar Nők Házi Naptára és az *Ifjúsági Naptár* című kalendáriumokat.²⁵ Előkelő

1887; FÖLDVÁRY István, *Költemények*, Esztergom, 1878; Uő., *A boldogság útján. Újabb költemények*, Budapest, 1891.

Városv Mihály és felesége, Sallay Rózsa később a Hasznos Mulattató és a Lányok Lapja című gyereklapokban is publikált. *Előfizetési felhívás*, Ellenőr 1876. június 4., 5.

23 A Franklin-Társulat megalakulásáról, Heckenast kiadásának részvénytársasággá válásáról lásd: RÉVAY József – SCHÖPFLIN Aladár, *Egy magyar könyvkiadó regénye*, Franklin-Társulat, Budapest, 68.

24 *Krónika*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. április 6., 222.

25 Halálakor, 1902-ben a következő szavakkal búcsúztatták a Vasárnapi Ujságban: „Özvegy KULIFFAY EDENÉ, szül. Beniczky Irma, a hetvenes évek ismert és kedvelt írónője meghalt Ujpesten 74 éves korában. Az elhunyt testvére volt Beniczky Lajos honvédeztudós és neje Kuliffay Ede költőnek. Kuliffayné 1858-ban kezdett írogatni s ettől kezdve csaknem valamennyi magyar szépirodalmi lapba dolgozott, s évtizedeken át szerkesztette a Franklin-Társulat kiadásában megjelenő »Magyar nők naptárát«. A fordításokkal együtt mintegy harmincz önálló műve jelent meg, regények, ifjúsági olvasmányok, többnyire tanító irányú munkák. Sokat írt a nőnevelés érdekében is. [...]» Vasárnapi Ujság 1902. február 23., 126. [Kiemelés az eredetiben]. A rövid gyászjelentés alapján egy 1902-re az irodalmi színtérről kiszoruló írónő elevenedik meg, akiről nem jelentek meg visszaemlékezések és szerzőtársak által írt nekrológok. Mikos Éva mutat rá, hogy a Franklin-Társulat csak Beniczky tanácsadó munkáit adta ki újra, szépirodalmi munkássága nem volt számottevő a korszakban. MIKOS, I. m., 248. Tanulmányában Mikos Éva Beniczky

nemesi családban született, azonban megváltozott anyagi körülményei és a megélhetés kényszere miatt (többgyerekes anyaként és feleségként) kénytelen volt a belletrisztikai pályáról a jövedelmezőbb és rendszeres megrendeléseket biztosító tanácsadó irodalom és a műfordítói pálya felé fordulni.²⁶ Az 1860–70-es években a könyv- és sajtópiacon a tömegirodalom új típusai jelentek meg: tárcák, filléres regények, kalandos történetek, krimik, valamint gyerek- és ifjúsági művek. A tömegirodalom több típusában, például a gyerekirodalom terén is alkotott, azonban úgy vett részt ebben a frissen kialakuló diskurzusban, hogy voltaképpen sem működéséről, sem befogadóirol nem rendelkezett konkrét ismeretekkel. A Kis Vasárnapi Ujság tartalma és koncepciója a közönség szellemi szükségleteinek, ízlésének, vagyoni és társadalmi helyzetének feltérképezetlensége miatt képlékeny volt. A hetilap Heckenast (majd a Franklin-Társulat) kultúrateremtő kísérlete volt, részben az újonnan bekapcsolódó tömegkulturális csoport (gyerekek, serdülők) igényeinek felmérésére készülhetett.²⁷ A kiadó már korábban is próbálkozott gyereklap megjelentetésével,²⁸ és a Kis Vasárnapi Ujságot kudarcának ellenére sem az utolsó ifjúsági sajtóterméküknek szánták. A lap megszűnésének bejelentéséhez a következő biztató hangvétellű mondatot fűzték: „De bizunk a jövőben, – s ha a »Kis Vasárnapi Ujság« most kénytelen is bevonni vitorláit, azért még lesz alkalmunk a kedves ifjúsággal találkozni.”²⁹

Az ifjúsági lap koncepcióját Beniczky kalendáriumszerkesztő tevékenysége is meghatározta. A kalendáriumok a reformkor és a kiegyezés között élték fénykorukat, azonban a 19. század végére – a sajtótermékek számának mennyiségi és minőségi növekedése, differenciálódása következtében – többnyire másod- és harmadközlésekkel jelentek meg. Beniczky 1868-tól szerkesztette a Magyar Nők Házi Naptárát, mely

Irma Kis Vasárnapi Ujságjáról is szót ejt, azonban tévesen 53 lapszámról tudósít a 105 szám helyett. A Kis Vasárnapi Ujság két éven keresztül minden vasárnap, tehát havonta minimum négy alkalommal megjelent. *Uo.*, 255.

26 *Uo.*, 260.

27 „A tömegkultúrát az különbözteti meg a populáris kultúrától, hogy utóbbi esetében a szerzők nagyjából tisztában vannak azzal, hogy milyen közönségnek alkotják a művet, de abban legalábbis biztosak lehetnek, hogy nem a művelt középosztálynak, vagy a műveltségi elitnek írnak. A tömegkultúra térhódításával ez a biztonságérzet megszűnt, a szerző egy rétegzett, de átláthatatlan tömeg számára alkot, akik között nagyon eltérő életlehetőségekkel rendelkező emberek vannak.” MIKOS, I. m., 265; Vö. DWIGHT McDONALD, „A tömegkultúra elmélete (Részletek)” = BALOGH Gyöngyi, *Kommunikáció-elméleti szöveggyűjtemény IV, Tömegkultúra*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1981, 39.

28 Heckenast adta ki az 1865–66-ig megjelenő Magyar Gyermekebarát című havilapot.

29 BENICZKY Irma, *Búcsúszó*, Kis Vasárnapi Ujság 1874. december 27., 832.

hasnólóan az öt évvel később induló Kis Vasárnapi Ujsághoz, a „máshonnan lepottyanó szövegek gyűjtőmedencéjeként” szolgált.³⁰ Beniczky nem bírt kellő kapcsolati tőkével, ráfordítható idővel és gyakorlattal az új irodalmi terület teljes mértékben eredeti, magyar művekkel való feltöltéséhez, ezért ahogy gyerekkönyveit, úgy a Kis Vasárnapi Ujságot is elsődlegesen fordítói és átdolgozói minőségben szerkesztette.³¹ A lap a kalendárium évszázados hagyományára jellemző, orálisban gyökerező folklorisztikai alkotásokat (tréfákat, anekdotákat, talányokat, játékokat, dalokat, aforizmákat) és népnevelő, tanácsadó szövegeket tartalmazott. Ahogy korábban a népnek és a nőknek, úgy most Beniczky a fiatalságnak bocsátott ki tanácsadó-népnevelő szövegeket, főként a babonáságot elítélő és az iskoláztatás, műveltetés fontosságát kiemelő betétek köszönnek vissza a szépirodalmi és az ismeretterjesztő írásokban.

Ne higgyék olvasóim, hogy talán lepedőbe burkolt kisértetekkel akarom önöket ijesztgetni; sőt ellenkezőleg, meg akarom győzdtetni olvasóimat, hogy a kisértet nem egyéb, mint a pusztá képzelt szüleménye, – s ha talán előfordulnának némely kisértetszerű jelenetek, azok egészen természetesen történnek.³²

Az ifjúságnak ajánlott művek kiválasztásában nőnevelő munkásságának hatása is megfigyelhető, meggyőződése szerint a lányoknak is részesülniük kell a természettudományos oktatásból.³³ A szintén Beniczky szerkesztette Ifjúsági Naptár a gyereknap indulásának évében jelent meg, és tematikailag egyaránt párhuzamba állítható a Kis Vasárnapi Ujsággal:

Tehát Heckenast ur gondoskodott arról is, hogy az ifjúságnak is legyen saját naptára, melyet úgy a fiúk, mint a leánykák élvezettel és haszonnal forgathassanak. És valóban e naptár minden tekintetben

30 MIKOS, I. m., 270.

31 BENICZKY Irma ford., *Mokandab, vagy A fiatal indián főnök*, francziából, 1. kiad., Mese-könyv sorozat, Heckenast, Pest, 1870; Uő., *Regélő gólya: Mesék, elbeszélések és költemények gyermekek számára*, Heckenast, Pest, 1872.

32 P. J., *A kisértet. Egy kis ijedség, mely kacajjal végződik*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. június 22., 398.

33 „A tartalom e bősége is mutatja, miszerint a legfontosabb és nélkülözhetetlen tudományok, melyek ismerete nélkül egy nő sem mondható műveltnek, e munkában befoglaltatnak. Jelességét illetőleg elég fölemlitenünk, hogy német nyelven már öt kiadást ért. Oly mű ez, mely felnőtt leányoknak is nagy szolgálatot teend, s azért a legmelegebben ajánljuk azt a nőknek, a családok, szóval mindenkinek figyelmébe, kinek a nevelés és tanítás szíven fekszik.” BENICZKY Irma, *Schatter Gyula Néklözhetlen Ismeretek Könyve*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. december 7., 783.

megfelel céljának; vannak benne rövid életrajzok, természetrajzi cikkekcskék, mulatságos történetek, szép versek, vadászkalandok, bohókás adomák stb. – szóval, tartalma a legváltozatosabb, s azonkívül számos csinos képpel van díszítve [...]”³⁴

A gyereklap tehát egyfajta kalendáriumként működött: dominál benne a fordításirodalom, a folklór és népnevelő tartalom, illetve végigkíséri a különböző műfajok, regiszterek szintetizálásának igénye. Nem lehet éles határt húzni az ismeretterjesztő és szépirodalmi szövegek között, a lap „a mulattatót hasznosan, a hasznost mulattatva” kínálta.³⁵

Mivel a Kis Vasárnapi Ujság nem tartalmazott hirdetéseket, ezért a kiadónak három eszköze volt bevételeinek emelésére: a lap árának és eladott példányszámának növelése, illetve az előállítási költségek csökkentése. A kiadó a két év alatt nem emelte az árát, viszont az eladott példányszámok növelésére szolgáltak bizonyos, az előfizetők számára felkínált jutalomlehetőségek. Beniczky ajándék képeket és lapszámokat is kínált:

[...] **diszes, nagy, keretbe illeszthető képpel** fogjuk meglepni előfizetőinket. **E jutalomképekért semmi utánfizetés nem jár.** Minden félévben az első számmal **színes borítékot** küldünk, melybe a következő számokat be lehessen rakni. [...] Egyszerre beküldött 10 előfizető után a t. gyűjtőknek tiszteletpéldánnyal szolgálunk.³⁶

A pénzügyi ráfordítások minimalizálását szolgálta, hogy többször is felhasználták a lap rendelkezésére álló szövegeket és képmetszeteket. A szerzői jogok tisztázatlan helyzete lehetővé tette, hogy más kiadó tulajdonában lévő lapokból is átvegyenek ismeretterjesztő cikkeket és szépirodalmi szövegeket, vagyis átlagosan egy lapszám tartalmának legalább fele másodközlés volt.³⁷ Beniczky kortárs magyar napi-, hetilapokból és periodikákból vett át szövegeket, melyek legitimációját kiadójának konszernné válása adta. A Heckenast kezében lévő Kis

34 *Ifjúsági Könyvtár*, Kis Vasárnap Ujság 1873. január 12., 29.

35 „A Kis Vasárnapi Ujság jelszava: »**A mulattatót hasznosan, a hasznost mulattatva**«”. Előfizetési felhívás, Vasárnapi Ujság 1874. május 29., 208. [Kiemelés az eredetiben.]

36 Vasárnapi Ujság 1873. december 28., 632. [Kiemelés az eredetiben.]

37 A szerzői jogról szóló 1884. évi XVI. törvénycikk a korábbi évtizedekhez képest jóval nagyobb védelmet nyújtott a szerzőknek, lásd: VÖLGYESI Orsolya, *A szerzői jog és az írói státusz a XIX. század első felében = Polgárosodás és irodalom*, szerk. ALEXA Károly, Kölcsey Intézet, Budapest, 2003, 98–112.

Vasárnapi Ujság forrásmegjelölés és számonkérés nélkül vehette át a kiadó tulajdonában lévő lapok tartalmait, hiszen a konszern általánosan a felhasználás minden lehetőségére kiterjedő szerződéseket kötött a szerzőkkel. A nemzetközi folyamatokkal párhuzamosan ekkoriban ment végbe a konszernné válás, ennek megfelelően Heckenast, majd a Franklin-Társulat könyv- és sajtóhálózata is nagyipari vállalattá növekedett.³⁸ A vállalat két évtized alatt megközelítőleg ötven periodikát adott ki, melyek közül Beniczky a legsikeresebbet, a Vasárnapi Ujságot választotta irányadóul, nemcsak tartalmát, hanem szemléletét és koncepcióját tekintve is.³⁹ A két lap között már a címük alapján is kapcsolat tételezhető fel. A névadási aktussal a kiadó-szerkesztő a hatalmas népszerűségnek örvendő Vasárnapi Ujságot idézte meg, annak reno-méját felhasználva számíthatott arra, hogy a „nagy lap” tízezres vásárlói bázisából sikerül előfizetőket megnyernie a Kis Vasárnapi Ujság számára.⁴⁰ A borító imitálása is erre a szándékra utal: a Kis Vasárnapi Ujság fametszésű fejléce alapján – mely egy lugasban olvasgató leánykát és fiút ábrázol – a Vasárnapi Ujság ikonikus fejléce elevenedik meg, amin egy borozó gazda és egy galambdúcós ház előtt pipázó, olvasó táblabíró látható.⁴¹ Az ifjúsági lapot egyik előfizetési felhívásában a Vasárnapi Ujsággal való hasonlósága miatt promotálták: „megjele-nik egész éven át, tehát az iskolai szünidő alatt is, hetenkint egyszer, 16 oldalból álló nagy iven, számos képpel, az előnyösen ismert »Vasár-napi Ujság«-hoz hasonló díszes kiállítással”.⁴² A számtalan egyezés ellenére azonban a Kis Vasárnapi Ujság mégsem tekinthető a Vasárnapi Ujság mellékletének vagy testvérlapjának.⁴³ Az alábbi cikk azt mutatja, hogy utóbbi elhatárolódott a gyereklaptól, tehát csak a Kis Vasárnapi Ujság számára előnyös a két lap közötti hasonlóság kiemelése:

38 Ute SCHNEIDER, *Die „Romanabteilung“ im Ullstein-Konzern der 20er und 30er Jahre*, Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur 2000, 93–114. Az Est-konzern kapcsán vö. HANSÁGI Ágnes, *Tárca – regény – nyilvánosság: Jókai Mór és a magyar tárcaregény kezdetei*, Ráció, Budapest, 2014, 356–357.

39 Uo.

40 BÓDY-MÁRKUS Rozália, *„Neki az irodalom eszköz, nem cél?” Heckenast Gusztáv periodikái = A vállalkozó és a kultúra. Heckenast Gusztáv, a legendás könyvkiadó*, szerk. LIPTÁK Dorottya, Kossuth – Eszterházy Károly Főiskola, Budapest–Eger, 2020 (Kulturális örökség-sorozat), 196.

41 Később a Franklin-Társulat is alkalmazott efféle vásárlócsalogató reklámeszközöket: Méhner Vilmos kiadója az alacsonyabb rétegek igényeit szolgálta ki, ezért a Méhner annektálása után a Franklin olcsó kiadványaira – a korábbi kiadó vevőkörének bevonása céljából – a Méhner-logót üttették rá. MIKOS, I. m., 261.

42 Vasárnapi Ujság 1872. december 2., 29, 668.

43 Terjedelmük és előfizetési áruk is pontosan megegyezik: évi hat forintért lehetett járattatni a 16 oldalas hetilapokat.

„*Kis Vasárnapi Ujság*” képes hetilap az ifjúság számára. Szerkeszti K. Beniczky Irma, kiadja Heckenast Gusztáv. E vállalat, hasonló czime daczára, nincs a mi lapunkkal semmi összeköttetésben, sőt irányára és működési terére nézve attól egészen eltér, de mint az ifjúság számára hasznos és mulattató olvasmányul ígérkező vállalatot ajánljuk a szülők és nevelők figyelmébe és pártfogásába.⁴⁴

A gyereklap reklámfelületként szolgált a Heckenast és a Franklin kiadó gyerekkönyvei, illetve (az előbbivel többször átfedésben) a gyereklapnál dolgozó szerzők számára. A *Kis Vasárnapi Ujság* összekötötte a gyerekkönyv és -sajtó piacát, a két színtér kölcsönösen erősítette egymást: a sajtómegjelenések gyakran kötetként is megjelentek, a már kiadott könyvekből pedig részleteket közöltek a lapban.⁴⁵ Az eredeti gyerekirodalmi alkotások megjelenésére szinte egy időben került sor a könyvpiacra és (folytatásokban vagy részletközlésekben) az ifjúsági lap felületén.

A *Kis Vasárnapi Ujság* lapszámainak mikroelemzésével még látványosabbá válik, hogy a szövegek jelentős hányada újraközlés vagy átdolgozás. Az 1873 novemberétől decemberéig folytatásokban megjelenő *Karácsony-éj* című elbeszélést Beniczky a Tarka Világ és Képes Regélő 1869-es számából vette át, helyenként csupán a mondat szórendjét, esetleg egy-két szót megváltoztatva.⁴⁶ A *dalnok búja* című vers alatt Hlavathy Ödön neve szerepel, azonban ugyanez a költemény *Zeng a dalnok...* címmel Várady Gusztáv neve alatt már tíz évvel korábban, a *Vasárnapi Ujság*ban jelent meg. Hlavathy saját neve alatt, egy testvéreinek szóló dedikációval ellátva jelentette meg a költeményt, csupán némi módosítást eszközölve az eredeti művön.⁴⁷ Tóth József *A fehé-*

44 *Tárház*, *Vasárnapi Ujság* 1872. december 15., 637.

45 Már kiadott vagy megjelenés alatt álló művekből gyakran közöltek mutatóványokat, például Hevesi Lajos *Jelky Andrásának két kalandját*, Beniczky *Kis-Koszorújának* egy elbeszélését, Tóth József könyveinek részleteit és két fejezetet Schatter Gyula *Nélkülözhetetlen ismeretek könyvéből*. Vö. [n. n.], *Jelky András kalandjaiból: A „Plutó” gyomrában*, *Kis Vasárnapi Ujság* 1873. január 12., 22–26; [n. n.], *Jelky András kalandjaiból: A hajótörés*, *Kis Vasárnapi Ujság* 1873. január 19., 36–39; BENICZKY Irma, *A kis Brigitta csodálatos története*, *Kis Vasárnapi Ujság* 1874. szeptember 20., 602–606; TÓTH József, *Kató néni, és a bolygó ikrek*, *Kis Vasárnapi Ujság* 1874. október 18., 657–660; SCHATTER Gyula, *Az egészség fentartásáról*, *Kis Vasárnapi Ujság* 1873. december 14., 797–799; Uő., *Az egészség fentartásáról*, *Kis Vasárnapi Ujság* 1873. december 21., 814–816.

46 „A gyermekek tovább mentek. Fejüket mélyebben húzták öltönyükbe s haladtak tovább.” [n. n.], *Karácsony-éj*, Tarka Világ és Képes Regélő 1869, 511. „A gyermekek jól behúzták fejüket a meleg öltönybe s tovább haladtak.” [n. n.], *Karácsony-éj*, *Kis Vasárnapi Ujság* 1873. december 7., 773.

47 Hlavathy Ödön az eredetileg hétstrófás költeményt hat versszakra rövidítette, paratextussal látta el („Ilonka testvéremnek őszinte szeretetem zálogául”), és strófaként kicserélt egy-két szót. Az eredeti vers első szakasza így hangzik: „Zeng a dalnok a hazáról /

ember című folytatásos elbeszélését kifejezetten a Kis Vasárnapi Ujság olvasóinak írta, míg a *Hóféherke és Rózsaszinke*, valamint az *Ella* című folytatásos szövegek Grimm-mesék fordításai vagy átdolgozásai.⁴⁸ A Mont-Cenis-i vaspályáról szóló ismeretterjesztő cikk eredetijét egy S. L. monogramú író szerezte, a Vasárnapi Ujság 1870-es számában számolt be a közlekedéstechnikai újdonságokról.⁴⁹ Beniczky itt sem tüntette fel a szerző pontos nevét, a szöveg egyes szavait átírta, bekezdéseit lerövidítette vagy kihagyta, például mellőzte az eredeti változat részletekbe menő leírásait és az ember környezetre gyakorolt romboló hatását fejtegető szakaszt.⁵⁰ Bár gondolhatnánk azt, hogy a szerkesztő az ifjúság műveltségi szintjét vette figyelembe, amikor más szóval helyettesítette az originális szöveg utolsó előtti mondatának „szikla-khaosz” szavát, azonban a „robog” szó cseréje már nem tűnik indokoltnak, ráadásul a Kis Vasárnapi Ujság ismeretterjesztő cikkei rengeteg idegen nyelvű kifejezést, komplex tudományos magyarázatot tartalmaznak, melyeket a szerkesztő ad hoc jelleggel dolgozott át.⁵¹ A szövegek

Szép magasztos éneket; / Koszorúval ékesíti / Nemzete az énekest.” VÁRADY Gusztáv, *Zeng az ének...*, Vasárnapi Ujság 1863. május 15., 94. Hlavathy verziójában a koszorú szót borostyánra írta át: „Zeng a dalnok a hazáról / Szép, magasztos éneket, / Borostyánnal ékesíti / Nemzete az énekest.” HLAVATHY Ödön, *A dalnok búja*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. december 7., 773.

48 TÓTH József, *A féhér ember*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. december 7., 773–774; [n. n.], *Hóféherke és Rózsaszinke*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. december 7., 774–775; [n. n.], *Ella*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. december 7., 778–782; A Grimm-mesék magyar fordításairól vö. KOZOCSA Sándor, *Grimmsche Märchen in Ungarn = Brüder Grimm Gedenken I. Gedenkschrift zur hundertsten Wiederkehr des Tödestages von Jacob Grimm*, szerk. Ludwig DENECKE – Ina-Maria GREVERUS – Gerhard HEILFURTH, Elwert, Marburg, 1963, 559–574; VOIGT Vilmos, *A Grimm mesék magyar fordításai = Uő., Meseszó: Tanulmányok mesékről és mesekutatásról*, MTA-ELTE Folklór Szövegelemzési Kutatócsoport, Budapest, [1963] 2007–2009, 122–125.

49 [S. L.], *A mont-cenis-i vaspálya*, Vasárnapi Ujság 1870. február 20., 96–98; [n. n.], *A mont-cenis-i vaspálya*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. december 7., 775–778.

50 „Ugy látszik, hogy századunk nyílt háborút izent a természetnek. A küzdelem elkese-redetten, életre-halálra vivatik a föld majd minden pontján. A hol az emberiség az ősz természetet, annak termékeit vagy minémüségét szolgájává nem teheti, hasznára nem fordíthatja, ott romboló kézzel, törve, zúzva lép fel ellene és megsemmisíti, a mi útjában áll. Itt félenken őrzött kincseit ragadja ki a föld sötét gyomrából, ott gyönyörű ruházattól – az őserdőtől – fosztja meg; ott hegyeket hord le és teszi egyenlőkké a síma föld-del, ott meg ismét a sík rónákra épít halmokat, a hogy éppen szeszélye s leginkább pedig érdeke sugallja és parancsolja.” [S. L.], *I. m.*, 96.

51 „A szikla-khaosz lábainál egy vagy két gyorskocsi romjai láthatók, melyekkel itt még eddig közlekedni szoktak, s melyek hihetőleg egy sötét viharos éjjel a mélybe zuhantak. Egy gyorskocsi 12 lótól vontatva robog fölfelé.” *Uo.*, 98. „A sziklatömkeleg lábainál egy vagy két gyorskocsi romjai láthatók, melyekkel itt még eddig közlekedni szoktak, s melyek hihetőleg egy sötét viharos éjjel a mélységbe zuhantak. Egy gyorskocsi, tizenkét lótól vontatva, mászik felfelé.” [n. n.], *A mont-cenis-i vaspálya*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. december 7., 778.

elején és végén sűrűsödnek a változtatások, ezért inkább az feltételezhető, hogy Beniczkynek szándékában állt elfedni, hogy a szövegek valójában újraközlések, és nem a Kis Vasárnapi Ujság originális tartalmai. Erre utal a forrásmegjelölés nélküli cikkek nagy száma és a többes szám első személyű megfogalmazások.⁵² Az eredeti cikkek legalább egy, de inkább két-három évvel korábban jelentek meg, ami az ismeretterjesztő szövegek aktualitásának elvesztésével járt együtt: a friss találmányokról, felfedezésekről csak évekkel később számolt be a lap. A zsánerképek, az állat- és növénytani, valamint antropológiai cikkek egytől egyig szinte szó szerinti átvételek, azonban esetükben nem érhető tetten a másodközlésseljessejleg elfedésére irányuló szándék. A *Tengeri oroszán a londoni állatkertben* és a *Szabadságolt katonák és honvédek behívása* című cikk is a Vasárnapi Ujság 1872-es évfolyamában jelent meg, azonban míg a Vasárnapi Ujságban az utóbbi képmagyarázat alatt egy hadtörténeti munka szerepelt (vagyis a zsánerképet eredetileg *Az osztrák-magyar tiszti helyzete hajdan és most* című tanulmány kontextusában olvasták), az ifjúsági lap olvasói az eredeti értelmezési tartományából kiragadva kapták kézhez.⁵³ A *Krónika* Ferenc József trónra lépésének 25. jubileumáról, egy miskolci gyilkosságról és Schatter Gyula könyvéről tudósított. Az adomákat vagy a korszak könyveiből, lapjaiból vették át, vagy – például a talányok esetében – az olvasók küldték őket. Az elemzett lapszám két adomája, *A harangszó hatása* és a *Kopott nap*, a Vasárnapi Ujság 1870-es évfolyamából és a Vig Dezső szerkesztésében napvilágot látott *Czigány adomák* című kötetéből származik.⁵⁴ A Kis Vasárnapi Ujság a Vasárnapi Ujság képeit is átvette. A megjelent illusztrációk rajz vagy festmény alapján készült fametszetek, ún. színező faksimile metszetek voltak.⁵⁵ Az ábrák a szövegbe illesztve, középre tördelve, lekerekített sarokkal jelentek meg, többoldalnyi távolságra a hozzá kapcsolódó szövegtől.

52 „A »Kis Vas. Ujs.« 35-ik számában bemutattuk kedves fiatal barátinknak a »Téli utazást a Cenis-hegyen«, – s akkori ígéretünkhöz híven, ime most bemutatjuk olvasóinknak a cenis-hegyi vaspályát.” *Uo.*

53 [n. n.], *Tengeri oroszán a londoni állatkertben*, Vasárnapi Ujság 1872. augusztus 11., 396; [n. n.], *Szabadságolt katonák és honvédek behívása*, Vasárnapi Ujság 1872. augusztus 25., 416–17.

54 Vig Dezső, *Czigány adomák*, Kilián György egyetemi könyvtár, Pest, 1858. [n. n.], *A harangszó hatása*, Vasárnapi Ujság 1870. április 10., 184.

55 BAKI Péter, *A Vasárnapi Ujság és a fotográfia (1854–1921)*, Magyar Fotográfiai Múzeum, Budapest, 2005.

A metszetek alkotóiról bővebben: http://fotomuzeum.hu/mediatanulmanyok/1282829663_A_VU_metszoi,_rajzoi_es_fenykepesei.pdf (utolsó hozzáférés: 2022. január 23.).

Összegzés

A szerzők „gyerekirodalom-konstruálási” szándéka az eleve gyerekeknek írt folytatásos elbeszélésekben, regényekben, gyerekdalokban, imákban, köszöntőkben és az ismeretterjesztő műfajokban érhető tetten.⁵⁶ Az oralitásból a nyomtatás közegébe átkerülő szövegek (mint a népdalok, népmesék, adomák, tréfák, rejtvények) ezzel szemben ellenálltak az átalakítás szándékának, vagyis a folklórműfajok kezdetben nem célközönség-specifikusak. Beniczky Irma az ismeretterjesztő szövegeket, a képmagyarázatokat, valamint az utazási irodalomhoz tartozó műfajokat (útirajz, útinapló, kaland, utaztató regény) úgy dolgozta át, hogy közben próbálta a fiatalság igényeire szabni őket: hol rövidítette, hol pedig szubjektív kommentárral, szómagyarázattal vagy összegzéssel látta el a másodközléseket.⁵⁷ A felnőttek lapjaiból átvett szépirodalmi és folklórszövegek esetén nem élt a célközönség megszólításának, bevonásának eszközeivel, tehát ezen szövegek esetében nem húzódik éles határ a gyerek- és felnőttirodalom között, egyszerre szólítják meg a két olvasói csoportot. A Krónika, *A nagyvilágból* és az *Adomák* rovatoknál a főszerkesztő nem érezte szükségét a hírek „gyereksbarát” átdolgozásának. A hírek olvasása eszerint még nem számíthatott az ifjúság (főként a lányok) számára tiltott/nem támogatott tevékenységnek. Ahogyan a Nagy Péterről szóló történeti karcolatok és az egzotikus állatok bemutatása, úgy a tömegközlekedési katasztrófák és a kolerastatisztikák is a serdülők olvasmánylistájához tartoztak.

A Kis Vasárnapi Ujság rámutat a kiadókna arra a szándékára, hogy gyerekirodalmat közlő sajtóorgánumot hozzanak létre, azonban a hosszú életű működtetéséhez ekkor még nem rendelkeznek megfelelő anyagi és humán erőforrással, mint az 1880–1900-as évek (akár a Singer és Wolfner Kiadó Az Én Ujságom és a Magyar Lányok című) gyereklapjai. A Franklin-Társulatot elsősorban a könyvkiadás juttatta profithoz, a hírlapkiadás nyeresége a könyvkiadásának csupán harmadát tette ki.⁵⁸ Bódy-Márkus Rozália mutat rá, hogy „Heckenast általában nem sokat vesződött a rentabilitás határán imbolygó periodikákkal.

56 A gyerekek igényeire szabott szépirodalom a gyerekegyszisztencia felfedezésével párhuzamosan alakult ki, például a mese Benedek Elek tevékenységének köszönhetően vált elsősorban gyerekirodalmi műfajjá.

57 „Odagyűlnék az anyókák is, sőt itt-ott egy-egy szemérmes hajadon is megáll egy kicsit, hogy meghallgassa, mi a legujabb kurrens? (körlevél).” [n. n.], *Szabadságolt katonák és honvédek behívása*, Kis Vasárnapi Ujság 1873. december 7., 783.

58 BUZINKAY, I. m., 185.

„[...]E]gy-két év után láthatóvá vált, hogy az adott laptípus vagy műfaj az adott piaci körülmények között nem fog jelentős hasznot hozni, rövid úton megvált az illető laptól.”⁵⁹ Ezt bizonyítja Pompéry János 1857-ben Falk Miksához írt levele is: „Emich úr már 5-600 előfizetővel is fenntartaná a Pesti Naplót, míg Heckenast úr minden vállalatán túl szokott adni, ha a kísérleti év, vagy évek után az nem hajt nagy jövedelmet.”⁶⁰ A Kis Vasárnapi Ujság ennek a stratégiának megfelelően 1874-ben megszűnt, a szerkesztőség a következő szavakkal búcsúzott:

– Előfizetőinkhez. Lapunk mult számában a kiadóhivatal már jelezte, hogy a „Kis Vasárnapi Ujság” a jövő évben nem fog megjelenni. Fájdalom, e szomorú hirt nekünk is tudatnunk kell, miután a lap tulajdonosa, a Franklin-Társulat elhatározá a „Kis Vasárnapi Ujság” kiadásának beszüntetését, mivel az utolsó évnegyedben az előfizetések nem fődőzték a lap kiállítási költségeit. Hogy mi, a szerkesztőség, valamint a nevezet [!] társulat mint kiadó-tulajdonos, mindent elköveltünk arra nézve, hogy az ifjúságnak hasznosan mulattató, gazdag tartalmu s diszes kiállításu lapot nyujtsunk, – azt el kell ismerni mindenkinek, a ki a „Kis Vasárnapi Ujságot” két éven át figyelemmel kísérte; s hogy ennek daczára sem érheté el a harmadik évet, az – nyugodt lélekkel mondhatjuk – nem a mi hibánk, hanem annak oka a mostoha idő, az általános pénzszükség, melyet a megcsökkent pártolás folytán az irodalom is fájdalmasan érez.⁶¹

Az ifjúsági sajtó támogatásának hiánya mellett az 1873-as gazdasági válság is nehezítette a lap helyzetét: 1873. május 9-én a bécsi, majd a pesti tőzsde is összeomlott, a válság egész Európára kiterjedt. A gondokat tetézte, hogy 1872–1873-ban kolerajárvány dűlt Magyarországon, így a fogyasztás a kultúra terén is visszaesett.⁶² Éppen ezért a Kis Vasárnapi Ujság pályája két évfolyam után véget ért, az előfizetésekből nem sikerült fedezni fenntartását. A másodközlések nagy aránya miatt az ifjúsági lap költséghatékony volt, viszont a fiatalság (illetve a fizetőképes szűlők) valószínűleg azért nem fizettek elő a lapra, mert a sikeres Vasárnapi Ujság utánzása nem bizonyult elegendőnek az új tömeg-

59 BÓDY-MÁRKUS, I. m., 203–204.

60 *Angyal Dávid, Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél elkobzott levelezése*, Pesti Lloyd-Társulat – Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1926, 324. Id. BÓDY-MÁRKUS, I. m., 204.

61 BENICZKY Irma, *Előfizetőinkhez*, Kis Vasárnapi Ujság 1874. december 20., 816.

62 Vö. KÖVÉR György, 1873. *Egy krach anatómiája*, Kozmosz, Budapest, 1986.

kulturális csoport igényeinek kielégítésére. A Kis Vasárnapi Ujság mint gyereklap elbukott, de a kísérlet a későbbi lapok előnyére vált.⁶³ Az 1870-es, kiváltképp az 1880-as évtizedek gyereklapjai már a felnőttekétől eltérő, speciális igényekkel bíró, önálló befogadói csoportként kezelték a gyerekeket és serdülőket, többek között ezáltal is képessé válva a hosszú távú működésre.

63 Heckenast Szalay Lászlóhoz írt levele is a lap kísérleti jellegét, a kiadó műfajteremtő igyekezetét bizonyítja: „Magyarországon csak az a kiadó tud üzletet csinálni, aki elsőként visz valamit a piacra” 1853. március 21., OSZK Kézirattár, Levelestár. Idézi: BÓDY-MÁRKUS, *I. m.*, 182.

Császár Irma Tímea

A GYEREKIRODALOM ÉS A KÉPREGÉNY ÖSSZEFÜGGÉSEI*

Az első magyar gyereklapok képes történeteiről

Ha egy képregénykultúra alakulástörténetét szeretnénk feltárni, szükségszerűen figyelembe kell vennünk a különböző képregények – globális vagy regionális – változatait, azok alakulásának módozatait, vagyis vizsgálnunk kell a képregények alakulása körüli hatásmechanizmusokat. Ez a vizsgálati módszer a képregény természete felől is érthető, hiszen a képregény médiuma folyamatos történeti és kulturális változásban van a 19. századi alakulásától kezdődően.

E médiának az intézményesültség és az iparági jelentőség szempontjából vezető japán manga (koreai manhwa), európai frankofón bande dessinée és észak-amerikai comics mellett is számos variációja jött létre, és ezek a földrajzi-kulturális változatok önmagukban sem egységesek. Számos kapcsolat fedezhető fel köztük is, gyakran a képregény kulturális verzióinak dinamikus identitásai sem egymástól elválasztottan alakulnak.¹

Innen nézve is érzékelhető, hogy a képregényes változatok alakulástörténetei folyamatosan metszik egymást, egymás által is módosulnak. Az ebből adódó hatásmechanizmusok feltárásában segít a transzkulturalitást szem előtt tartó komparatív perspektíva. A globális képregénykultúrák sajátosságain át a regionális változatok egymásra gyakorolt hatásainak vizsgálata eredményes lehet egy adott képregénykultúra alakulástörténeti mozzanataiban, mint például amilyen a képregény genezisének a kérdése.

A magyar és a román képregénykultúrák alakulástörténetének összevetése – valamint a tágabb földrajzi-kulturális változatok hatásainak vizsgálata – ráirányítja a figyelmet azokra a jelenségekre, melyek

* A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

1 MAKSA Gyula – VINCZE Ferenc, *Világirodalom és médiakultúra. A képregényekről komparatistikai nézőpontból*, Filológiai Közlöny 2023/3., 6.

a két képregénykultúra alakulástörténetében párhuzamosan mentek végbe, valamint azokra is, melyek a képregénytörténet-írás hiányaként tűnnek fel. Ahogyan arra Vincze Ferenc is rámutatott, a két képregénykultúrában eddig megjelent összefogó képregénytörténetnek nevezhető írások regionális közelségük ellenére eltérően datálják a képregény genezisé.² Míg a magyar közeg leginkább a 19. század második felében megjelent élcsepapokban közölt karikatúrákban próbálja tetten érni a képregény formanyelvét, addig a román képregénytörténet figyelmen kívül hagyja az élcsepapokat, és ehelyett a század végi gyerekcsepapokban ismeri fel ugyanezt.³ A regionális és komparatív vizsgálati módszer mindkét irányban hiányosságokra mutat rá, ugyanis míg a román képregénytörténet-írás felől nézve szükséges lenne megvizsgálni a század közepén megjelent élcsepapokat, pontosabban az ezekben megjelent karikatúrák természetét, addig a magyar közegben szintén a század közepi gyerekcsepapok illusztrációi válnak kérdésessé.

A komparatív vizsgálat eredményezte hiányosságok kimutatása mellett a sajtótermékek szoros vizsgálatának szükségletét igazolja az is, hogy a képregény hordozófelülete a megjelenése óta szintén folyamatos változáson ment keresztül – a különböző folyóiratokon és képregényfüzeteken át a könyvformátumig –, mely meghatározta a médium alakulását és formanyelvét. Ennek értelmében a 19. században megjelent periodikák médiakulturális jelentőségére is szükséges kitérni a képregény alakulástörténetét kutatva, ami a magyar képregénytörténet-írás hiányosságaira nézve nemcsak a fent említett szempontok miatt indokolt, hanem a gyerekirodalom és a képregény számos más összefüggése miatt is.

Kutatási tendenciák, összefüggések, vizualitás

Amellett, hogy a gyerekirodalom és a képregény genezise egyaránt a 19. század második feléhez köthető, a kortárs tudományos diszkurzus felől is érzékelhető egyfajta párhuzamosság. A két tudományág egymás

2 Magyar vonatkozásban Kertész Sándor írásai említhetők. Ezek közül érdemes kiemelni a 2007-ben megjelent kötetet: KERTÉSZ Sándor, *Comics szocialista álruhában*, Kertész Nyomda és Kiadó, Nyíregyháza, 2007. A román berkekből pedig Alexandru Ciubotaru és Dodo Niță kronologikusan felépített kötete a mérvadó: Dodo Niță – Alexandru CIUBOTARU, *Istoria benzii desenate românești 1891–2010*, Vellant, București, 2010.

3 Vö. VINCZE Ferenc, *A karikatúrától a képregényig. Jellem- és helyzetkomikum a 19. századi karikatúrákban* = Uő., *Képregénytörténetek. Történeti és elméleti közelítések egy médiumhoz*, Ráció – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2022, 19–58.

melletti kibontakozása és legitimitási törekvései, valamint az intézményrendszereik alakulása is hasonlóan történik.

Ahogy a gyerekirodalomhoz, úgy a képregény intézményrendszerének megragadásához lehetőséget nyújt Itamar Even-Zohar rendszermodellje, ahol az adott tevékenységben részt vevő tényezők kölcsönös függősége, a hierarchia nélküli funkcionálás és a hálózatoság mentén alakul ki a rendszer.⁴ A modellben bemutatott tényezők azonos szinten alakítják a rendszerezéssé, ahogyan arra a gyerekirodalom intézményrendszerét vizsgálva Lovász Andrea is rámutatott:

A gyerekirodalom intézményeinek elméleti szintű demokratizmus automatikusan generálja a gyerekirodalom rendszere egészének egyensúlyát, így ebben az „intézmények” mellett a „termelő”, „fogyasztó”, a „termék”, a „játéktér”, a „piac” egyenrangú elemekként tételeződnek. Azaz az írók, a könyvek, a könyveket olvasók/hallgatók/böngészők/lapozgatók, a tágabb és szűkebb értelemben vett társadalmi és kulturális közeg és a könyvpiac szereplői egyforma mértékben szükséges tényezők a rendszerezés szempontjából.⁵

A rendszer tevékenységeinek összessége mentén értendő gyerekirodalom legitimitást kíván magának, ahogyan történik ez a képregény esetében is a magyarországi társadalmi, kulturális és tudományos közegben egyaránt. Ahogyan a képregény, úgy a gyerekirodalom legitimitása is leginkább a hálózatos intézményrendszer szakmaiságában, valamint a szakmaiság és a popularitás egységében érhető tetten. Az utóbbi húsz évben mindkettő esetében érzékelhető az intézményrendszer folyamatos bővülése, valamint a tudományos diskurzushoz való belépés többek között az egyetemi szakok, kutatócsoportok, felsőoktatásban való képzések megjelenése által.

Az utóbbi évek tudományos törekvései kapcsán szükséges megemlíteni gyerekirodalmi vonatkozásban a KRE BTK Gyermek- és Ifjúsági Irodalom Kutatócsoport gyermek- és ifjúsági irodalom szakirányú továbbképzési szakját, képregény-tudományi vonatkozásban pedig a PTE BTK Képregénytudományi Kutatóközpontját. Emellett ide sorolható

4 Even-Zohar az irodalom működését veszi alapul a rendszermodell ismertetéséhez. Itamar EVEN-ZOHAR, *Az „irodalmi rendszer”*, ford. AMBRUS Judit, Helikon 1995/4.

5 LOVÁSZ Andrea, *A gyerekirodalmi intézményrendszer medialitása = Medialitás és gyerekirodalom*, szerk. HERMANN Zoltán – LOVÁSZ Andrea – MÉSZÁROS Márton – PATAKI Viktor – VINCZE Ferenc, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, Budapest, 2020, 197.

számos szervezet elindulása és működése (például az IGYIC – Ifjúsági és Gyerekirodalmi Centrum, vagy az MKSZ – Magyar Képregény Szövetség), a gyerekkönyves és képregényes díjátadók, konferenciák, vitaestek, műhelyek, könyvbemutatók.⁶ A különböző szervezetek és programok fellendülése mellett a gyerekirodalom- és képregénykutatás tudományos diskurzusa is megélénkült, melyre szintén a párhuzamosság jellemző. A 2010-es évektől kezdődően számos tudományos írás született, melyek egyik lényeges intenciója a gyerekirodalom és a képregény tudományosságának legitimizálása. Képregényes vonatkozásban említhető a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány gondozásában 2017-ben elindított *Képregénytudomány* című könyvsorozat, mely mára már három tanulmánykötettel gazdagította hazai képregénytudományt. A kötetek tanulmányai a SZIF és a KTKK által megszervezett képregényes konferencia-előadások szövegei. Ezek közül bizonyos írások a képregényes intézményrendszert egészében láttatva kitérnek többek között a képregényes változatok hálózatosságára, a képregény kritikai fogadtatására, a hordozók kérdésére vagy a képregénypiac különböző tendenciáira, mindezzel erősítve a tudományos diskurzust.⁷ A gyerekirodalom-kutatás meghatározó kötete ugyanebben az évben jelent meg a FISZ – Fiatal Írók Szövetsége gondozásában *Mesebeszéd*⁸ címmel, melynek alcíme *A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*. Figyelemre méltó, hogy a tanulmányok intenciói mindkét esetben egyfajta belépést biztosítanak a gyerekirodalom- és képregénykutatás tudományos diskurzusába azáltal, hogy vázlatokat jegyeznek le, kutatási irányokat jelölnek ki, valamint felhívják a figyelmet a tudományos közelítések hiányára, a gyerekirodalom- és képregénytörténet megírásának fontosságára. Innen nézve fontos lesz a *Mesebeszéd* első tanulmánya, Hermann

6 A magyar gyerekirodalmi intézményrendszer részletes bemutatásáról és a számos gyerekirodalmi diskurzust erősítő szervezetről lásd Lovász, I. m.

7 *Képregényen innen és túl. Tendenciák a kortárs magyar képregényben és képregénykutatásban*, I., szerk. VINCZE Ferenc, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2017; *Intézményesülés, elbeszélések, médiumok. Tendenciák a kortárs magyar képregényben és képregénykutatásban*, II., szerk. VINCZE Ferenc, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2018; *Képregénykultúrák, műfajok, gyakorlatok. Tendenciák a kortárs magyar képregényben és képregénykutatásban*, III., szerk. VINCZE Ferenc, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2020. A tanulmányköteteket megelőzően már 2010-től kezdődően érzékelhető a magyar képregény-tudományi diskurzus megjelenése, felfele törekvése, melynek első és jelentős szövege Maksa Gyula ez évben megjelent könyve. MAKSA Gyula, *Változatok képregényre*, Gondolat – PTE Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs, 2010.

8 *Mesebeszéd. A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*, szerk. HANSÁGI Ágnes – HERMANN Zoltán – MÉSZÁROS Márton – SEKERES Nikolett, FISZ, Budapest, 2017.

Zoltán *Vázlat a magyar gyerekirodalom történetéhez* című szövege, ahol Hermann rámutat azokra a lehetőségekre, ahonnan érdemes és szükséges az átfogó kutatás.⁹ A *Képregénystudomány* sorozat második kötetének első írásában hasonló törekvések mutatkoznak, ugyanis Maksa Gyula *Elvégzendő feladatok és ígéretes lehetőségek* című szövegében a képregénykutatás lehetőségei és az eddigi tendenciák tárulnak fel.¹⁰

A gyerekirodalom és képregény intézményrendszerének hasonló alakulása, a genezis kérdése, a kutatási tendenciák kronologikus párhuzamossága, valamint a tudományos diskurzusban való legitimálási szándék mellett más tényezők is indokolják a gyerekirodalom és képregény viszonyának vizsgálatát. A párhuzamosság ellenére fontos megjegyezni, hogy a képregény nem gyerekirodalom, a szekvenciális képes történetmesélés nem kizárólagosan a gyerekolvasót célozza meg, annak ellenére, hogy a vizualitás szerepének vizsgálata mindkét tudományág-nak szerves része. A *Mesebeszéd* külön fejezetet szán a gyerekirodalom vizualitás felőli megközelítésének, a látvány és a kép vizsgálatának. A gyerekirodalmi illusztrációk, a kép és szöveg viszonyának vizsgálata hasonló módon történik, mint a képregény vizualitás felőli megközelítése esetében. A hasonló vizsgálati mód elsősorban a gyerekbefogadó felől közelíthető meg, ugyanis „a gyermekek természetüknél fogva vizuális lények. Fő kommunikációs eszközük 8-9 éves korukig – vagyis a nyelv közel tökéletes elsajátításáig és a kognitív fejlődés egy viszonylag magasabb szintjének eléréséig – elsődlegesen vizuális, és nem verbális.”¹¹ Mindennek ellenére szükséges megjegyezni, hogy a kép mint narratív elem a képregényben vagy egy adott mű illusztrációjaként nem kizárólagosan a gyerekbefogadót célozza meg. Ahogyan Hermann fogalmaz, a gyerekirodalom szükségképpen all-age irodalom, ugyanis „a gyerekirodalom vs. felnőttirodalom szembeállítás bizonyos értelemben hamis. Lényegében nincs külön, csak a gyerekeknek szóló irodalom, hiszen a gyerekkori olvasásban – főleg a felolvasásban, az együttlolvasásban és a vezetett olvasásban – mindig benne van egy felnőtt produktív jelenléte, vagy később az akkulturáció rejtett, a felnőtté válás folyamatát imitáló narratívája.”¹² Innen nézve a képes gyerekirodalom és a képregény esetében is az olvasásgyakorlat elsajátítása válik fontossá, melyben

9 HERMANN Zoltán, *Vázlat a magyar gyerekirodalom történetéhez* = *Mesebeszéd*, 15–31.

10 MAKSA Gyula, *Elvégzendő feladatok és ígéretes lehetőségek* = *Intézményesülés, elbeszélések, médiumok*, 13–25.

11 VÁRNAI Zsuzsanna, *Kép és szó. A vizualitás szerepe és jelentősége a kortárs gyermekirodalomban* = *Mesebeszéd*, 393.

12 HERMANN, I. m., 19.

a képi narratíva megértése döntő szerepet játszik. Tehát a vizualitás nemcsak kisgyerekkorban kap fontos szerepet, hanem kamasz / és majd felnőttkorban is. A tizenéves gyerekek számára „a képi kifejezésnek továbbra is nagy szerepe van, hiszen a kamaszok által habzsolt képregények a kisgyerekkorból oly ismerős »képszöveggel« szövik történetüket, ahogy szobájuk falát vagy Facebook-oldalukat beborítják a számukra fontos képekkel. A vizuális ábrázolás e korban elsősorban az énkifejezés, önazonosság eszköze.”¹³

A vizuális észlelés már gyerekkorunk óta velünk lévő és folyamatosan fejleszthető kompetencia, mely leginkább az önazonosságra, az énkeresésre terjed ki. Ennek kapcsán említhető Hans Belting képelmélete, miszerint a kép antropológiai természetű. A képek ebben az értelemben nem adottak, hanem folyamatosan megtörténnek a közvetítés és az észlelés által. A kép észlelése a test észleléséhez és érzékeléséhez kapcsolódik, ugyanis, „a kép médiumában kettős testi vonatkozás rejlik. A testi analógia az egyik értelemben azáltal jön létre, hogy a hordozó médiumokat a képek szimbolikus vagy virtuális testeként fogjuk fel. Másodsorban pedig úgy, hogy a médiumok beíródnak testi észlelésünkbe és változásokat idéznek elő benne. A szemlélés aktusa révén olyan mértékben irányítják a test megtapasztalását, amennyire az általuk felkínált modellben mi a saját észlelésünket és saját testünkről való lemondást gyakoroljuk.”¹⁴ A saját testről való lemondás újra megtestesülést eredményez, ami a képek megelevenítésekor történik. A képek narratív egymásutánisága a képregényben vagy a képes gyerekirodalomban a befogadás által jön létre, ahogyan igaz ez a narratívában szereplő karakterekkel való azonosulásra is.

Scott McCloud *A képregény felfedezése* című tudományos képregényében önmagát reprezentálva értekezik a képregény létrejöttéről és eszköztáráról. A vizuális ábrázolás kapcsán az ikonográfiák sokszínűségét, felismerhetőségét és azonosulását emeli ki.¹⁵ A McCloud által értelmezett karakterekkel való azonosulás egybecseng Belting elméletével, miszerint itt szintén a saját testről való lemondás és egyfajta újramegtestesülés történik. Fontos kiemelni, hogy mindez vizuális befogadással, vagyis a kép és szöveg látásával történik, de ennek ellenére

13 RÉVÉSZ Emese, *Varázskép – világkép. A gyermekkönyv-illusztráció szerepe a gyermeki lélek fejlődésében = Mesebeszéd*, 424.

14 HANS BELTING, *Test-kép-médium = Kép-antropológia. Képtudományi vázlatok*, ford. KELEMEN Pál, Kijarat, Budapest, 2003, 16.

15 Vö. SCOTT MCCLOUD, *A képregény felfedezése*, ford. BÁNFÖLDI TIBOR – KEPES JÁNOS, Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2007.

a befogadás során egyszerre több érzékszervünk is aktiválódik. Ez a képregény médiumi sajátosságai felől érthető meg, ami alátámasztja a képregény önálló médiumi létét, miszerint az „nem két médium ötvözte, hanem egy több elbeszélőrendszert sajátos módon használó, egyedi jellegzetességekkel bíró médium”.¹⁶ Ezek mellett a képregény a szekvencialitás művészete is,¹⁷ ugyanis „a képregényes elbeszélés töredékes, sűrített és multimediális, ezért fokozottan számít a befogadó aktivitására, hogy az a különböző módon viselkedő elemeket és az egymást követő szegmenseket összekösse: a történet nem a szemünk előtt, hanem egy értelmezési folyamat révén az elménkben elevenedik meg az állókép és a szöveg összekapcsolásával, illetve az elbeszélésbeli lyukak kitöltésével”.¹⁸ Az olvasó folyamatos aktivitása során a képregény a narratívájának befogadási idejében történő kvázi megalkotásakor szintén erős azonosulást kíván, önmagunk elvesztését, majd újrafelfedezését.

Bár a képes gyerekirodalom esetében általában egy vagy több állókép, pontosabban a szöveg illusztrációja társul a szövegegészhez, mégis a képregény médiumi sajátosságához hasonlóan kap értelmet a szöveg és a kép együttese, mely leginkább a befogadó aktív jelenlétében és az ottlétben, vagyis önmagunk felfedezésében érhető tetten. McCloud szerint minél statikusabb egy rajzolt karakter és minél kevesebb a valóságigénye, annál inkább képes az olvasó a karakterrel való azonosulásra, mivel „a rajzfigura légüres teret képez, amely magába szívja személyiségünket és elvonja figyelmünket. Egy üres héj, amelybe belebújunk, hogy rajta keresztül más világokba utazhassunk.”¹⁹ Értelemszerűen ez nem csak a gyerekolvasóra érvényes, ugyanis a nagyfokú azonosulás a médiakultúra alakulásából is szemlélhető. „A közönség bevonódásának legfőbb mutatója a történet hősével való azonosulás mértéke, és mivel rajzfigurákkal mindig is könnyebb volt azonosulni, a képregény könnyebben utat tört magának a tömegkultúrában.”²⁰ McCloud állítása szerint a képregényfigurák piacát az underground mellett a gyerekképregények olvasói alkotják. Ez a jelenség – amellett, hogy a képregény és gyerekirodalom szoros vizsgálatát ugyancsak igazolja – szinte minden képregénykultúrában érzékelhető. A magyar képregénykultúrában

16 DUNAI Tamás, *A képregény mint médium*, Szépirodalmi Figyelő 2013/4., 30.

17 A meghatározás Will Eisnertől származik, aki a képregény szekvencialitását a kép és szöveg viszonyával hozza összefüggésbe, de ugyanakkor kiemeli, hogy a szöveg médiuma nélkül is beszélhetünk képregényről. Vö. Will EISNER, *Comics & Sequential Art*, Poorhouse Press, Florida, 2008.

18 DUNAI, I. m., 33.

19 McCloud, I. m., 44.

20 *Uo.*, 50.

mindez kultúrtörténeti szempontból magyarázható, viszont mára már kibillenni látszik.²¹

Mindebből kitűnik az is, hogy a gyerekirodalom- és képregénykutatás számos okot ad a szoros és az egymást kiegészítő vizsgálatokra, melyre több kiindulási pont is kínálkozik. Ezek közül első körben a genezis kérdése, vagyis a képes gyerekirodalom és a képregény megjelenésének párhuzamossága indokolt, ugyanis ezt médiakulturális okok is alátámasztják. Ahogyan Kálai Sándor rámutatott, a 19. század közepén egy új narratív modell honosodik meg német és francia mintára, miszerint az addigi véleményét kinyilvánító író mediátor szerepet ölt és a valóságot kezdi el közvetíteni.²² Ez a narratív fordulat tetten érhető az élcsepokban és a gyereklapokban egyaránt, ugyanis a narratíva a karikatúrák, valamint a szöveges illusztrációk fő eleme, ami a képregény formanyelvének kezdeti alakulását igazolja. A korszak narratív fordulata mellett figyelemre méltó, hogy ugyancsak a század második felében megjelenik a gyerek olvasó, mely elsősorban a tömegműdiumok, az eltérő lapfípusok megjelenéséhez köthető, ugyanis ebben a korszakban kezd megjelenni a nemi differencia mellett a generációs szempont is. A női lapok, valamint a divatlapok megjelenése mellett helyet kaptak a gyereklapok első hazai kísérletei is.²³ Mindkét lapfípus német mintára született, ahogyan a korszakban népszerű élcsep is, melyben a magyar képregénytörténet-írás a képregény genezisét jelzi. A kulturális hatások mellett a gyereklapok illusztrációinak képregény felőli vizsgálatát az is igazolja, hogy a Kis Lap, az első magyar kiemelkedő gyereklap alapítója és szerkesztője, Ágai Adolf a Borsszem Jankó nevű élcsep szerkesztője is egyben. Mivel az élcsepok karikatúráiban ismert a képregény korabeli formanyelve, feltételezhető, hogy a német médiakultúrából való kölcsönzés, valamint a szerkesztői azonosság miatt a gyereklapok illusztrációiban is ismert valamilyen formában. Hansági Ágnes a 19. századi tömegműdiumokban vizsgálva a gyerekirodalom és a gyerekolvasó viszonyát, rámutat, hogy a század gyereklapjai „experimentális, kísérletező műdiumok a szerkesztés, a szerializáció, kép és szöveg viszonya, illetve

21 A magyar képregénykultúra történeti vizsgálatáról, a képregényfogyasztók kérdéséről és a képregény mint önálló műdium helyzetéről lásd: DUNAI Tamás, *Képregény Magyarországon*, Médiautató 2007/1., 17–30.

22 Vö. KÁLAI Sándor, *A magyar (kelet-európai) médiakultúra első szakasza (1840–1920) = Irodalom és médiakultúra*, szerk. Uő., Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2019, 14–28.

23 A magyar sajtótörténet az 1867–1892 közötti időszakot tárgyaló kötetében egymás után külön fejezetben szerepelteti a gyerek- és ifjúsági, valamint a divat- és női lapokat: *A magyar sajtó története*, II/2., 1867–1892. szerk. KOSÁRY Domokos – NÉMETH G. Béla, Akadémiai, Budapest, 1985.

a műfajok vonatkozásában. Ebből is következik, hogy a hagyományos nevelési normákat és képzési tartalmakat formabontó megvalósulások hordozzák.²⁴ Az első gyereklapok formabontó megvalósulásai között minden bizonnyal felfedezhetők a képregény formanyelvére utaló jelek, a kép és szöveg egymást értelmező, kiegészítő, a narratívát közösen építő közlése, ami bizonyítja, hogy ahogyan a század közepi élclapokban, úgy az első gyereklapokban is tetten érhető a képregény színre lépése. A magyar gyereklapok megjelenését és alakulását nézve beszélhetünk olyan lapokról, melyek csak néhány évfolyamot éltek meg. Ezt alátámasztja a tömegmédiумok korabeli kísérletező jellege is. A sajtótörténetben méltatott, első hosszabb életű lap a fentebb is említett Kis Lap, mely egy gazdagon illusztrált gyereklap, ahogyan neve is mutatja: képes gyermek-újság. A lap megjelenése előtti húsz évben kísérletező jelleggel már jelentek meg magyar nyelvű gyereklapok, melyeknek hagyományaira épülhettek a Kis Lap tartalmai. Kérdéssé válik tehát, hogy az első magyar gyereklapokban milyen természettel bírnak az illusztrációk, valamint hogy a képes tartalmakban hogyan érhető tetten a képregény formanyelve.

A kép szerepe az első magyar gyereklapokban

A magyar gyerek- és ifjúsági lapok megjelenése és alakulása a 19. század közepére datálható. A szakirodalom az első magyar gyereklapként az 1843-ban Kolozsváron megjelent, Szilágyi Ferenc által szerkesztett Magyar Gyermekbarátot tartja számon.²⁵ A lap két évfolyamot ért meg, és „egy-egy szám pontosan egy nyomtatott ívet, 16 nyolcadrét lapot foglalt magában, illusztráció nélkül jelent meg, de az akkori szokásnak megfelelően néhány képmelléklettel (Bethlen Gábor, Rákóczy Gy. arcképe, egy »china« Víziváros stb.)”.²⁶ Az elsőnek nevezett gyereklapban tehát a kép jelenléte még csak mellékletként van jelen.

A forradalom és szabadságharc utáni években, 1851-ben látott napvilágot a Fiatalság Barátja című ifjúsági lap Brassai Sámuel szerkesztésében. „A szerkesztő és munkatársai célja – az önkényuralom éveiben

24 HANSÁGI Ágnes, *Gyerekirodalom és gyermekolvasó a 19. századi magyar tömegmédiумokban = Medialitás és gyerekirodalom*, 121.

25 Szükséges megemlíteni, hogy már a 18. század második felében a külföldön népszerű gyereklapok megjelenésük után pár évvel magyar fordításban is elérhetőek voltak. Erről lásd bővebben: FEHÉR Katalin, *Gyermekirodalmunk erdélyi bölcsőjénél*, Magiszter 2006/2., 69–78.

26 KRISTÓF György, *Az első magyar ifjúsági folyóirat*, Magyar Paedagógia 1938, 221.

– nem is lehetett más, mint a hivatalos használatból kiszorított magyar nyelv és a legkülönbözőbb módon támadott nemzeti öntudat ápolása.”²⁷ A lapnak mindössze 6 száma jelent meg, de olyan írók szövegeit közölte, mint Arany János vagy Gyulai Pál. A szövegközpontú lapban a kép még nincs jelen. A Fiatalság Barátját követte 1853-ban az Ifjúság Lapja Gönczy Pál és Müller Emil közös szerkesztésében. Ebben a lapban a szövegek mellett számos feladvány található, így a képek is ezt a funkciót szolgálják leginkább rébuszok formájában. Az Ifjúság Lapja az első számában az olvasók hiányára panaszkodva emlékezik meg az előző két lapról: „A Gyermekbarát és Fiatalság barátja a Sibylla hat darabból álló könyve sorsára jutott, csak azon kis különbséggel, hogy Sibylla maga égeté el könyveit, míg a Gyermekbarát s a Fiatalság barátja, az ifjúságnak nem is tüze, hanem hideg részvétlensége miatt veszett el.”²⁸ A lapok kisértető jellegét és a célközönség formálódását igazolja, hogy az Ifjúság Lapja elődeihez hasonlóan rövid életű volt, mivel 1854-ben megszűnt.

Ezt követően a 60-as évektől kezdődően már érzékelhető egyfajta változási igény a gyereklapokat illetően. Az M. Kalocsa Róza szerkesztésében és kiadásában 1867-ben megjelenő Méhecske című hetilapban az ismeretterjesztő írások mellett nagyobb számban jelennek meg irodalmi szövegek, de a kép is hangsúlyosabb pozícióba lép. Bár az első évfolyamban a kép a díszes fejléc mellett még csak a képrejtvények része, a lap kecsegtető ajándékkal, jutalomképpel²⁹ rukkol elő az előfizetőinek: „Lapunk minden hónapban adni fog egy-egy gyönyörű olajszin-nyomású képet, melyet még egyetlen magyar lap sem adott előfizetőinek.”³⁰ A kép közlésének igénye az előfizetők megtartására ad okot, amit megerősít az a szerkesztői gesztus is, melyet az évfolyam végén olvashatunk: „Jövő évben – ha a lap pártfogást nyerend – átalakítjuk egészen képes lappá.”³¹ A második évfolyamban amellet, hogy a fejléc megváltozik, a lap más alcímet is kap, ami szintén a kép közlésé-

27 Kocsy Anikó, *Forgó bácsi, Benedek apó meg a többiek. A gyermek- és ifjúsági lapokról röviden*, Könyv, könyvtár, könyvtáros 2002/3., 12.

28 Ifjúság lapja 1853. november 2., 1–2.

29 Az 1850–1870 közötti magyarországi illusztrált sajtóról és a képek típusairól Révész Emese értekezik. „A kiadók egykorú csoportosítása szerint a lapok három típusú képet közöltek: képmellékletet, szöveg közé tördelt képet és jutalomképet. A szöveg közti illusztrációk és az egyes számokhoz csatolt képmellékletek mellett korszakunkban terjedtek el a nagy méretű, igényes kivitelű, általában kőrajzolatú vagy olajnyomatú műlapok, jutalomképek, amelyeket a kiadók évente egy vagy több alkalommal küldtek szét rendszeres előfizetőik között.” Révész Emese, *Kép, sajtó, történelem – Illusztrált sajtó Magyarországon 1850–1870 között*, Argumentum – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2015, 12.

30 Méhecske 1868. jún 21.

31 M. Kalocsa Róza írása a lap olvasóihoz és előfizetőihez. Méhecske 1868. augusztus 9.

nek fontosságát hangsúlyozza: [n]evelési képes szaklap a serdülő ifjúság számára. A képek száma megnövekedik, megjelennek a teljes oldalas képek, melyek leginkább tájképek vagy növényeket ábrázoló képek magyarázó képaláírással. A kor lapjaira jellemzően, itt is egy-egy kép aláírásában a hozzá tartozó szöveg címe és oldalszáma bukkan fel, ami továbblapozva olvasható. Különös, hogy a portrék közlésekor – mint például Petőfi, Kisfaludy vagy Jókai portréja esetében – a képaláírásban az szerepel, hogy a következő számban olvashatnak az adott szerzőről. Ez a jelenség – illetve ahogyan megjelenik a kép a lapban – erősíti a lap kísérletező jellegét. A lap a képet némiképp eszközként használja, mivel az előfizetők megtartására és bevonzására törekedik.

A 60-as években megjelent gyereklapok női szerkesztői közé tartozik Vachott Sándorné, aki az 1868-ban napvilágot látott *Gyermekvilág* című hetilapot szerkesztette. A lap hasonló tartalmakat közölt, mint az előtte és a vele párhuzamosan is megjelent Méhecske. Az ifj. Deutsch Mór kiadásában lévő lap alcíméhez hűen – *Uj ifjúsági képes hetilap* – a szövegek mellett közölt tájképeket, portrékat is, néha a teljes oldalt erre a célra használva, néha a szövegek közé beékelve. Annak ellenére, hogy a lap csak egy évfolyamot ért meg, itt már érzékelhető, hogy a kép médiuma önálló jelleggel is igyekszik beépülni a lapba.

Ugyanebben az évtizedben a női szerkesztők tevékenységeit megelőzően két másik gyereklap is ismert volt. 1861-ben jelent meg a *Gyermekbarát* Szabó Richárd szerkesztésében és Kisfaludy Atala kiadásában. A lap célja az ismeretterjesztés és a szórakoztatás volt, a mesék, versek és regék mellett természettudományos írásokat is közölt. Ezek az írások rendszerint kiegészültek illusztrációkkal, állatokat és növényeket ábrázoló képekkel, tájképekkel. A lap 1863-tól átalakul: ugyancsak Szabó Richard szerkeszti, viszont Emich Gusztáv kiadásában jelenik meg és *Ifjúság Lapja* néven szerepel tovább ugyanazzal a borítóval. A képek tekintetében ugyanúgy a különböző helyek bemutatása és a szövegek illusztrálása folytatódik, viszont bizonyos helyek ábrázolásában tetten érhető a panelszerű ábrázolás, vagyis egy képen belül egy hely különböző szegmenseinek bemutatása, mint ahogyan a wieliczikai sóbányák ábrázolásában is látható.³²

A képregény mai formanyelvére utaló ábrázolási technikák fokozatosan épülnek be a század második felében megjelenő gyereklapokba, ami elsődlegesen a későbbiekben tárgyalt transzkulturális áramlatok-

32 *A wieliczikai sóbányák*, *Ifjúság Lapja* 1864. március 24., 184.



1. ábra: A magyar gyermekbarát paneles illusztrációja

kal, a más kultúrák lapjaiból kölcsönzött tartalmakkal magyarázható. Az 1865-ben megjelenő *A magyar gyermekbarát* című havilapban a kép szerepe kitüntetett pozícióba kerül, melynek elsődlegesen ismeretterjesztő jellege van. Az élcslapirodalomból is ismert Heckenás Gusztáv³³ szerkesztette lap az öröm–mulatság–tanulás hármassában született, és ennek a lap tartalma – célközönsége elvárásának megfelelően – eleget is tett a szöveg médiuma mellett a kép segítségével, ahogyan ezt a lapban is olvashatjuk: „a gyermekek örülnek a képeknek, figyelemmel megfigyelemmel azon minden alakot, hasonlítgatják, találgatják és ugyan ki ne iparkodnék a gyermeki örömmel az élet ezen legédesebb korszakának elég anyagot nyújtani.”³⁴ A lap képei között bár kevés számmal, de találunk olyanokat is, melyek az egymásutániságra utalnak, például a lap készítéséről szóló írást kiegészítő illusztrációk kapcsán. Figyelemre méltó azonban, hogy a második évfolyamban közölt *Mese a szarvasgombáról* című szöveg illusztrációja a történetet szekvenciálisan meséli újra a képek segítségével. A keretet és a paneleket a fa ágai adják, így úgynevezett képkockák alakulnak ki, melyekben a történet szereplői jelenítődnek meg (1. ábra). A szöveg végén jelzik a németből való kölcsönzés tényét, így innen is tetten érhető egyrészt a transzkulturális alakulás, másrészt

33 A magyar képregénytörténetről szóló írások a Nagy Tükörben megjelenő karikatúrákban nevezik meg a képregény genezisést. „Jókai Mór szerkesztésében 1856. november 9-én a *Nagy Tükör* címmel öthetente megjelenő kis formátumú 24 oldalas lapot indított Heckenast Gusztáv, amelyben 15-20 kezdetleges karikatúra kapott helyet.” KERTÉSZ, I. m., 17–18. [Kiemelés az eredetiben.]

34 A magyar Gyermekbarát 1866. június 30., 12. sz.

Két kacska szomorú históriája.

Tizenöt képen. —

1.



Útában egykor két kacska
— Mindkettő szép s ifjú vala —
A közel tóhoz ballaga,
Mint mondja a história.

2.



Mint mondtam: tóhoz menének
S abba betukfencezének,
Miként szokott sok vig gyerekek,
Ha otthonról — ill' a berek!

3.



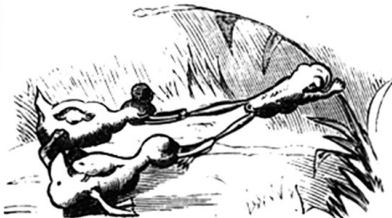
Egyik a tóhól kijöve
Szájában békát cipele,
'Uteu! látja ezt a másik,
Neki ugrik, nem is mászik!

4.



S bölcsezen gondolja magába:
Sok lenne annak gyomrába,
S miként az eb üze macskát,
S elérve — megfogja farkát.

5.



Az megjed, s béka szabad,
Mindkettő utána szalad,
S a béka nagy siralmára,
Mindlegyik kap a lábába.

6.



Egyik erre másik, arra
Szegény békát ráncigálja...
De a tréfát megsokkalta
És lábait kirántotta.

(Folyt. köv.)

2. ábra: Képes történet a Kis Tükörben

az, hogy nem csupán az élclapok karikatúráiban, hanem a gyereklapok illusztrációiban is tetten érhető a német és francia médiakultúrák hatása.

Látható, hogy a kép médiuma fokozatosan és különböző szerepeket öltve kezd beépülni a gyereklapokba már a század második felének elején, viszont csak az 1870-es években éri el azt a státuszt, amikor a különböző illusztrációk mellett az előképregény elemévé is válik. Ezekben

az években párhuzamosan több gyereklap is indult, melyeknek nevükben jellemzően szerepel a „kis” megnevezés. Ilyen a fentebb is említett 1871-ben induló Kis Lap, viszont ugyanebben az évben Márk József szerkesztésében és Bartalits Imre kiadásában jelent meg a Kis Tükör. A lap képes gyermek hetilapként hirdette magát, és bár csak három évfolyamot ért meg, már a fejléce díszes keretben, paneleket ábrázolva jelent meg. A versek, népszokások, mesék, elbeszélések, adomák és életképek szövegei közé beékelve találunk illusztrációkat, de ahogyan a fejléc is jelzi, a kor szerkesztői már ismerik a képregény formanyelvét. Amellett, hogy a kép itt szintén jutalomképként funkcionál – egy-egy lapszám után kétoldalnyi képet kapott az előfizető –, a panelekben elhelyezett képes történetek elemeként is szolgál. A második évfolyamban a *Két kacsza szomorú históriáját* tizenöt egymást követő kép által közölnek, melyet rímes képaláírás egészít ki (2. ábra). A történetet folytatásokban közölték, ahogyan a *Kaland egy borjúval* című tizenhárom képből elmesélt történetet is.

Ezekre az évekre helyezhető Dolinay Gyula lapalapítói tevékenysége is.³⁵ Az általa szerkesztett és kiadott, 1870–1873 között működő Kis Újság nevű képes gyermek hetilapban már lényegesen több illusztráció található, valamint a Kis Tükörben közölt folytatásos képes történethez hasonlóan itt is találunk olyat, ahol szintén képek és számozott, rímes képaláírások szekvencialitásán keresztül mesélnek el egy történetet. Ilyen az *Egy hollo kalandos élete és szomorú halála* című, negyvennyolc képből elmesélt történet, folytatásokban közölve (3. ábra). Figyelemre méltó, hogy a Kis Tükör és a Kis Újság képes történeteiben egyaránt az állatok antropomorfizálása kap szerepet, ahogyan az a későbbiekben is jelentős a korszak nagyszabású és hosszú életű gyereklapjában, a Kis Lapban.³⁶ Az 1870-es években érzékelhető az a szemléletváltás, ahogyan a kép már nem illusztratív eszközként szerepel a lapokban, hanem fontos eleme lesz a narrációnak, és ezáltal a képregény gyereklapokban is történő geneziséét erősíti.

Látható tehát, hogy az első gyereklapok képes történeteiben már fellelhető a képregény formanyelve, mely leginkább a transzkulturális

35 „Dolinay, ki később hosszú ideig az Írók és Művészek Társaságának tevékeny titkára volt, 1869-től sűrűn jelentkezett ifjúsági lapalapításaival (*Tanulók Közlönye, Tanuló Ifjúság Lapja, Kis Újság*), de első sikeres, hosszú időt megért vállalkozása a *Hasznos Mulattató* volt.” *A magyar sajtó története II/2. 1867–1892.* szerk. KOSÁRY, NÉMETH G., I. m., 244. [Kiemelés az eredetiben.]

36 A Kis Újság 1873-ban úgy szűnt meg, hogy beleolvadt a Kis Lapba, ezzel is segítve a magyar gyereklapok színvonalát a külföldi mintákhoz képest. Vö. Kocsy, I. m., 13.

IV. évfolyam.

KIS ÚJSÁG.

29



9. Barna madár meg vagy fogva
Most már gyere velem baba
Panni nagynénémhez.



10. „Oh be kedves egy szép állat
Mondd, te Jankó, hogy hol fogtad?”
— Örövend Panni néni.



11. De szava el alig hangzott
A holló nájába kapott
Panni hanyat esett



12. Hideg vízben véres nija
Mérgeződve ezt kiáltja
„Vidd pokolba madarad!”

(Folytatása következik)

3. ábra: Részlet a Kis Újság képes történetéből

hatásmechanizmusokkal magyarázható. A 19. század második felében megjelenő magyar nyelvű kísérletező gyereklapok tartalmi között gyakran találunk olyat, melyek a külföldi lapokból vett tartalmak fordításai. A képes tartalmak is egy transzkulturális áramlattal alakultak, melyre jó példa A magyar gyermekbarátban közölt német meséhez tartozó paneles illusztráció, ahol már fellelhető a képregény formanyelve. Ahogyan a korban az élclapokra is jellemző a más médiakultúrák hatása, úgy a gyereklapokban is érzékelhető ugyanez, különösen a képregény genezisének kérdését illetően.

Mészáros Márton

AZ ERŐD MINT HETEROTÓPIA

Szabó Magda: Abigél

Közismert, hogy minden nevelődési regény bizonyos szinten a heterotópia sajátosságaiból építkezik. Szabó Magda *Abigél* című szövege azonban egyszerre ajánlja föl, majd vonja is vissza a Bildungsromanként való olvasatot, folyamatosan variálva a műfaji, olvasási kódokat, megkérdőjelezve végső soron a szöveg autentikus „célközönségét” is.

A recepciót áttekintve a „lányregény”-olvasat tűnik ugyan a meghatározónak (ennek minden negatív következményével: „alacsonyabb” státus, kanonikus defektusok), mégis, már akár a kortárs recepcióban is – és később még inkább – hangsúlyosan jelennek meg az ettől eltérő műfaji besorolásokra építő szövegértelmezések is. Aligha szükséges hangsúlyoznunk, hogy a jól fölismerhető műfaji besorolások egyszerűs mind az értelmezést alapvetően irányító olvasási javaslatok, tehát korántsem mindegy, milyen elvárásokkal milyen életkorú, milyen kulturális háttérű olvasó lép a szöveggel diskurzusba.

A legtámogatottabb, lányregényolvasatra építő kortárs kritika talán Faragó Vilmostól származik, de ez is több mint lenéző: „És van – vagy lehet – (ha még úgy lemosolyogjuk a műfajmegjelölést) lányregény is. Csak lányoknak, tizenkét évestől tizenhat éves életkorig, tökéletesen igazodva az ő ismereteik, érdeklődésük, lelkiségük »elvárás«-rendszeréhez – egyetlen hamis szó, kegyes hazugság, gyermekteleg érzelgősség vagy erőszakolt nevelői mozdulat nélkül, hibátlanul magas irodalmi színvonalon. Van, mert a legújabb termésből ilyen Szabó Magda Abigélje is.”¹ Hogy mennyire igazodik a tizenéves lányok elvárásrendszeréhez például a református énekek ismerete, vagy ezek többedik versszakának esetleges háborúellenes szöveggént való értelmezhetősége, az a kétségkívül jóindulatú kritikából nem derül ki.

Más értelmezők, például a Postás dolgozó című lap ismeretlen recenzense így foglalja össze a regény cselekményét: „egy hazájától messzire szakadt 15 éves kislány, aki rideg kollégiumi környezetben nevelkedett. Sok aktuális probléma merül fel benne kérdőjelként, keresi a válaszokat.

1 FARAGÓ Vilmos, ÉS 1971. február 13., 11.

SZABÓ MAGDA:

ABIGÉL

Móra Kiadó

(Csikos könyvek).

368 oldal,

fűzve 25,- Ft



Ginával, Vitay tábornok elkényeztetett kislányával 1943 őszén megfordul a világ: el kell hagynia otthonát, iskoláját, barátait — meghozza a legnagyobb titokban, búcsú nélkül.

Mintha forgószelet repítene a kislányt messze eddigi életétől az árkodi kollégium komor falai közé. Az új, szigorú, fekete-fehér világ szokatlan és súlyos tilalmakkal veszi körül a kislányt. Hogyan is igazodjék el ebben a súlyos felnőtt-titkoktól terhes világban? Hogyan illeszkedjék be a lányok közösségébe? A lebilincselő és bravúros megoldású regényt Loránt Lilla rajzai díszítik.

Forrás: Magyar Nemzet 1970. december 8., 287. sz., 13.

Társai közt van, aki a csodákban hisz. Legyen ő is babonás? S miközben keresi a kiutat, lebilincselően izgalmas történetek részesévé válik az olvasó.”² Gina – nyilvánvalóan – egy percig sem gondolja, hogy babonákban kéne hinnie, ahogy az iskola tanulói is sokkal inkább az egyik Horn Mici-féle játékként tekintenek Abigélre. Persze arra, hogy a Budapest–Debrecen (Árkod) lakhelyváltás miatt tűnik a Postás dolgozó recense számára afféle „disszidálásnak”, nem igazán lehet válaszolni, de kétségtávol igaz, hogy Gina az új környezetben számos olyan vallási-kulturális idegenséggel szembesül, amelyekre az eddigi életvitele aligha készíthette fel.

Hangsúlyosan a lányregénysánerben értelmezi a könyvet a Magyar Nemzet illusztrációval is díszített ajánlója is, rögtön több értelmezési javaslatot is kiegészítve azt: Vitay tábornok lánya elkényeztetett, az árkodi kollégium fekete-fehér és komor, Gina fő célja pedig az, hogy beilleszkedjen ebbe a közösségbe. Joggal lepődhetett meg, aki ennek az ajánlónak az alapján választotta Szabó Magda regényét.

2 Postás Dolgozó 1970. december 1., 12. sz., 99.

Az a tény, hogy Szabó Magda szövege éppen az akkoriban rendkívül népszerű „Csíkos Könyvek sorozatban látott napvilágot, kétségkívül alapvetően befolyásolta és egyszersmind be is szűkítette a szöveg lehetséges értelmezői keretrendszerét. Soltész Márton, a tőle megszokottan igen alapos, ám az általa bírált szövegekhez kissé hasonló módon abszolút igazságra törekvő, és talán elméletileg sem túlságosan alaposan reflektált recepciótörténeti összegzésében igen meggyőzően mutatja be az ilyesfajta „műfaji” definíciók diskurzusszűkítő potenciálját: amennyiben az aligha fenntartható „leányregény” fogalmának jogos és alapos kritikája mellett sem kínál ugyanis olvasójának olyan alternatív értelmezési javaslatokat, amelyek érdemben segíthetnék egy aktív, párbeszédre alapuló, a 21. századi olvasó számára is termékeny szöveg-olvasó kapcsolat pontosabb diszkurzív leírását.

A szöveg ugyanis legalább négy műfaj folyamatos variációira, a regényen belül is folytonos oszcillációira épül. És habár a ChatGPT – jelen állapotában – a legkevésbé sem számít irodalomelméletileg megalapozott forrásnak, arra feltétlenül alkalmasnak tűnik, hogy lényeglátóan gyűjtse egybe és fogalmazza meg a vélelmezett „olvasók” műfajokkal kapcsolatos általános elvárásainak összességét: a következőkben tehát ezekből a definíciókból fogunk majd kiindulni.

„A lányregény – véli a ChatGPT – általában olyan regényeket jelöl, amely főleg fiatal nők érdekeit, élményeit és problémáit mutatja be. Ezek a könyvek gyakran az ifjúsági irodalom, romantikus irodalom [...] kategóriájába tartoznak. A témák sokfélesége lehet benne, például barátság, szerelem, önismeret vagy karrierépítés. Általában könnyedebb hangvételűek, és gyakran középpontba állítják a női főszereplők érzelmi és társadalmi utazását.”³

„A »nevelődési regény« vagy »Bildungsroman« egy olyan irodalmi műfaj, amely a főszereplő érzelmi, erkölcsi és intellektuális fejlődését követi végig, általában gyerekkorától vagy fiatalkorától egészen a felnőttkorig. Ezek a regények rendszerint az identitás keresésére, az önismeret fejlődésére, a társadalmi és kulturális tapasztalatokra, valamint az élet nagy kérdéseire összpontosítanak.

A nevelődési regényekben a főhős szembeül különböző kihívásokkal, próbatételekkel és tanulási lehetőségekkel, amelyek során

3 <https://chat.openai.com/chat>, 2024. 04. 25.

fejlődik és változik. Ez a fejlődés általában nemcsak egyénileg, hanem társadalmi vagy kulturális szinten is történhet.”⁴

„A történelmi regény – érvel még mindig a ChatGPT – olyan irodalmi műfaj, amely valós történelmi eseményeket és időszakokat ötvöz fiktív vagy elképzelt karakterekkel, eseményekkel és szituációkkal. Ezek a regények gyakran a múltban játszódnak, és az írók általában alapos kutatásokat végeznek annak érdekében, hogy hitelesen tükrözzék az adott korszak társadalmi, politikai és kulturális környezetét. A történelmi regények lehetnek nagyon széles skálán, lehetnek például életrajzi regények, amelyek valós történelmi személyiségeket követnek végig, vagy szélesebb, epikus művek, amelyek hosszú időszakokat vagy több generációt ölelnek fel.”⁵

Míg – és még mindig a ChatGPT definíciójára hagyatkozunk – „A detektívregény olyan irodalmi műfaj, amelyben a fő cselekmény a bűnügy vagy a rejtély megoldására összpontosít. Általában egy vagy több detektív vagy nyomozó próbálja megfejteni a bűntényt, és a történet során a rejtélyes események és a gyanús személyek kibogozása áll a középpontban. A detektívregények általában izgalmasak és fordulatosak, mivel az olvasók és a szereplők egyaránt különböző nyomokat követnek, tanúkat hallgatnak meg és elemzik az összegyűjtött bizonyítékokat a rejtély megoldása érdekében.”

Szabó Magda regénye tehát a lehető legváltozatosabban variálja ezeket a műfaji és olvasási ajánlatokat. A lányregény, amelyben a ’lány’ előtag kétségtávol egyfajta fosztóképzőként működik, azt sejteti, hogy a regény elsősorban lányok, tehát a definíció kimondatlan (és nem kevésbé rosszindulatú) intenciója szerint csupán az átlagosnál képzetlenebb, sajátos és beszűkült kulturális háttérrel, érdeklődési körrel rendelkező olvasók érdeklődésére tarthat igényt, kizárva egyszersmind a más („magasabbrendű”) nemi és kulturális közegekből érkező olvasókat. A szöveg persze nagyon látványosan viszi színre azokat a sztereotípiákat, amelyeket hagyományosan ehhez a műfajhoz kötünk – nem csupán a regényekben, de a hasonló tematikájú – akár még kortárs – filmekben, sorozatokban is: a férjhez menésnek mint a női létezés legmagasabb fokának valódi és játékos rítusait, a férfiasnak tekintett tanárokért való

4 Uo.

5 Uo.

infantilis rajongást, a lányközösségek vélt vagy valós hierarchikus viszonyait és a lányok közötti, szintén „gyerekesnek” minősített rivalizálásokat, amelyek azóta is a lányregények (és a hasonló sémára épülő filmes romantikus komédiák) megkerülhetetlen toposzai. Az ismeretlen kulturális közegbe érkező diák és az ebből adódó konfliktusok mindmáig a „középiskolás szerelmes film” zsánerének legalapvetőbb, legkonvencionálisabb és leginkább közhelyes tartópillérei.

A regény egyik leginkább meghatározó motívuma mégis a szerepjátszás, hiszen még a címszereplő, Abigél is nyilvánvalóan prosopografikus⁶ alak. A regény valóságában is világos, hogy a nőt formázó szobor mögött egy hús-vér ember áll, aki „Abigél nevében cselekszik” (Gina számára ez még akkor is nyilvánvaló, ha a diákok, talán babonásan, talán csak játékból, hagyománytiszteletből – és a református iskola szellemiségével teljesen ellentétesen, mintha olykor hinnének is a szobor csodatévő erejében). Vagy megfordítva? Talán pont Abigél az a maszk vagy szerep, aki „más nevében cselekszik, aki mögött egy valós személy áll? Abigél ez utóbbi értelmezés szerint egy olyan általános viselkedésminta volna, amit időről időre másvalaki vállal föl és teljesít be?

A szerepjátszásra, az önazonosság elrejtésére épül a regény által felkínált másik meghatározó olvasási javaslat is, a nyomozás- vagy detektívtörténet. Ki lehet Abigél? Ginának, a nyomozónak (akinek belső fókuszából követjük az eseményeket) erre adott válaszai, feltételezései ugyanis alapvetően határozzák meg a cselekmény alakulását, ahogyan a regény végső lezárása, a rejtély feloldása is a regény kulcsmomentumaként szituálódik. Gina nézőpontjából Abigél éppúgy lehet Kuncz hadnagy,⁷ mint Horn Mici. (Még akkor is, ha a felnőtt olvasó – mint jelen sorok írója – esetleg sokkal korábban rá is jön a valódi megoldásra, ezt talán a Kőnigre vonatkozó, sokszor radikálisan túlzó, ezért gyanúsan önleplező leírások tehetők felelőssé.) Az effajta kiasztikus játékok egyébként is a regény meghatározó alakzatai, szinte minden fontos szereplő és helyszín éppen az ellenkezőjeként tűnik föl annak, aminek látszik vagy aminek mutatja magát.

6 Vö. Bettine MENKE, *Ki beszél? A beszélő arc alakzata a retorika történetében*, ford. TÖRÖK Ervin = *Figurák*, szerk. FÜZI Izabella – ODORICS Ferenc, Budapest–Szeged, Gondolat–Pompeji, 2004 (Retorikai füzetek 1.), 87–118.

7 „Hiszen az apja mondta, hogy ismeri őt az árközi ellenállót, csak nem tudja, ki ő, de hogy Feri az, hogy egész idő alatt Feri volt... [...] Mindig sejtette, hogy az a hős, az a bátor csak katona lehet. Hát az ő Ferije volt! Milyen érthető minden, milyen gyönyörű! Csak az apja meggyógyuljon, de meg fog! Feri azt mondta, már túl van a veszélyen.” SZABÓ Magda, *Abigél*, Móra, Budapest, 2023, 288.

Ahogy, és ezt is hozzá kell fűznünk, ez a kiasztikus megoldás éppenséggel genderszempontról sem érdektelen. Hiszen nem egyszerűen arról van szó, hogy a szöveg főszereplői, ahogyan vélelmezett olvasói is, lányok: első olvasatra sztereotipikusan „lányos” problémákkal, az ezekre adott sztereotipikusan „lányos” megoldásokkal, hanem arról, hogy a cselekményszöveg valamennyi ágense – bizonyos szempontból – olyan attribútumokkal bír, amelyeket vagy nőiesként azonosíthatunk, vagy amelyekhez – valamilyen szinten – az ellenkező nemhez kapcsolódó előfeltételezéseket társíthatunk. Zsuzsanna eltökéltsége, szigora, fegyelme például egyértelműen férfias, Horn Mici, bár már-már eltúlzottan sztereotipikusan női alak, céltudatossága, kitartása révén legalább annyira férfias attribútumokkal is rendelkezik, Torma Gedeon többszöri „férfias” kiállása a szöveg (éppen Horn Mici) által is reflektáltan kevés lenne Gina megvédéséhez, rajongásuk tárgya, Kalmár pedig pillanatok alatt válik saját túlfűtött férfiaságának groteszk paródiájává.⁸ A tábornok legfőbb jellemzője mindeközben – a nyilvánvaló kitartásán túl – éppen a lánya iránti olthatatlan szeretete és – ettől nem függetlenül – képessége saját gyengeségeinek belátására. A minden férfit elbűvölő szupernő, Horn Mici, által legbátrabb férfiként jellemzett König nyilvános viselkedése pedig a lehető legtávolabb áll a klasszikus férfi-viselkedésmintáktól: minden megaláztatást eltűr, senkit nem kér számon semmiért:

Gina szemében sehogy sem illett össze König meg a sok kitűnő férfijellemvonás, de Catullus szerelmes szomorúsága sem. König igazán minden volt, csak az nem, amit római jellemnek neveznek; ami meg a szerelmet illeti, nyilván nem azért maradt aggregény ötvenkét éves koráig, mert vad indulatokat tudna ébresztetni a női szívekben. A tanár maga mindig érzékenyebben reagált tárgyai anyagára, mint osztálya, ez is *férfiatlan* volt, ez az azonosulás a lírával, a rajongása az „eszményi szépért”. Legjobban az idegesítette, hogy König óráin olyasmik fordulhattak elő, amik másnál soha. Kalmár lelki nyugalommal sarokba állította a felső tagozatos ötö-

8 „Kalmár szerényen mosolygott, szentül hitte, az fordította meg így a helyzetet, hogy az ötödikeseknek ő lett az osztályfőnökük, neki akarnak a lányok örömet szerezni, őt akarják elragadtatni példás viselkedésükkel, s Vitay is így akarja elfeledtetni, milyen kínos körülmények között ismerte meg őt. Miután mindig mindenki szerelmes volt Kalmárba, el se tudta képzelni, hogy a titkos harc, melyet osztálya Vitay Georginával folytatott, egyelőre annyira igénybe vette az ötödikeseket, hogy még arra sem értek rá, hogy igazán szerelmesek legyenek bele.” *Uo.*, 83.

dikéseket, amint a legcsekélyebb lazaságot tapasztalta az osztályban; ha Kőnig olykor szintén megpróbálkozott ezzel, a büntetésből mindig kabaré lett, részint akit kiállított, ott vihogott a sarokban, és néha regényt vitt magával, és a Kőnig háta mögött olvasott, részint egy idő múlva maga Kőnig kezdett el feszengeni, nyugtalankodni saját szigorúsága miatt, maga mondta azt, talán elég volt már a megszegyenítésből, s valósággal megkérlelte, akit az imént a sarokba parancsolt.⁹

Szintén Horn Mici a regény egyik legmeghatározóbb jelenetében arra szólítja föl Zsuzsannát, hogy bátran szakítson a rá osztott nemi szerepmintákkal: „Magát szereti évek óta, kérje meg már a kezét maga, mert ő annyira félti magát, hogy egyszerűen nem meri.”¹⁰

Szerepet játszik, maszkokat visel Zsuzsanna, szerepet játszik Kuncz hadnagy, szerepet játszik – ügye és szövetségesei védelmében – maga a tábornok is. Lényegében – ahogyan utaltunk rá – csaknem minden szereplő és helyszín az ellenkezőjének bizonyul annak, aminek első látásra tűnik. Gina például az árkodi iskolát egyértelműen börtönként azonosítja:

„Kitépett egy lapocskát a naptárából, s legszebb írásával ráírta: Mindnyájatokat gyűlöltelek. Csak játsszátok a hülye játékaitokat ebben a börtönben, én mindenesetre megszököm. Vitay. Így. Majd megtalálják, ha áthúzzák az ágyát.”¹¹

Am pontosan Gina nézőpontjából és az ehhez fűzött narrátori kommentárból válik nyilvánvalóvá (még akkor is, ha ez pusztán a narráció szintjén zajlik és a cselekményszövegszövetbe nem épül be), hogy a *börtön*, amelynek eredeti funkciója, hogy a külvilágot védje a bent lévőkötől, valójában egy *erőd*, amely – pontosan megfordítva – a bentieket védi a külvilágtól. Az olvasó, az „Árkod” elnevezésről – amely első ránézésre meglehetősen erőltetettnek tűnik – (hiszen még akkor sem túl nehéz Debrecenként azonosítanunk „Árkodot”, ha tudjuk, hogy Szabó Magda állítólag Debrecenből és Hódmezővásárhelyből mintázta a helyszínt) innen olvasva inkább az árokra, mint védműre asszociálhat.

„Ez is zömök – gondolta Gina. – Zömök, rideg, fehér. Pici ablakai vannak, vassal pántolt kapuja, az ablakain meg rács. Rettenetesen régi hely lehet, és nem is olyan, mint egy iskola. Máshoz hasonlít.

9 Uo., 91–92.

10 Uo., 354.

11 Uo., 98.

Leginkább olyan, mint egy erőd.”¹² Gina mintegy tudat alatt jut el a megoldáshoz, és erről a narrátor tudósít bennünket. Gina „ösztönösen” erődként látja azt az épületet, amelyet tudatilag a cselekmény ezen szintjén még „börtönnek” tart. A fordulat, a felismerés, a regény egyik legnagyobb, legjelentősebb váltópontja, apja színvallását követően jön el számára:

„Ezek szerint nincs menekülés. Itt kell maradnia, akármilyenek hozzá, akármilyen történet vele; eddig az **erőd** szimplán **börtön** volt a számára, mert már tudja, hogy nemcsak az, hanem **menedék** is.”¹³ Nagy Csilla kiválóan foglalja össze ezt a tapasztalatot:

Ilyen értelemben minden heterotópia meghatározott társadalmi funkcióval bír, amely azonban – a társadalom struktúrájának átalakulásával párhuzamosan – változhat: az Abigélben a Matula elsődlegesen az életkori elzárás eszköze, másodlagosan – a háború kontextusában – azonban védelmi közegként kezd működni: olyan szakrális, tabusított helyről van szó, amely számára az egyház jogosítványai védelmet jelentenek az állami/polgári/katonai törvényekkel szemben.¹⁴

A regény másik legmeghatározóbb topikja – a fentiekől egyáltalán nem függetleníthetően – kétségkívül az erőszak. A szöveg már nyitómondatában is jó előre jelzi ennek fontosságát: „A változás, ami életében bekövetkezett, annyi mindentől megfosztotta, mintha bomba pusztított volna az otthonában.”¹⁵ A bomba itt természetesen még csak hasonlat (később már metafora), mégis nagyon pontosan jelzi, Ginának és apjának miféle feladatokat kell megoldaniuk és mi azoknak a végső tétje. A metaforikus erőszak ugyanis – a regény világában – pillanatok alatt valóságosba fordul, a tábornok szó szerint is bombákkal néz szembe, Gina pedig kortársai, nevelői és egykori vélt, hamis szerelme – igaz, nagyon különböző indíttatású – agressziójával. A saját kultúra identitásalapító biztonságától való megfosztatás, a személyes tárgyak elvétele, a ruhaviselet, hajviselet korlátozása, vagyis – általában – a saját fizikai megjelenéshez biztosított alapvető jogok erőszakos szabályozása két-

12 *Uo.*, 21.

13 *Uo.*, 141. [Kiemelés tőlem – M. M.]

14 Nagy Csilla, *Tér- és testpoétika Szabó Magda Abigél című regényében = Kitáruló ajtók. Tanulmányok Szabó Magda műveiről*, szerk. KÖRÖMI Gabriella – KUSPER Judit, Eszterházy Károly Egyetem – Líceum, Eger, 2018, 163.

15 SZABÓ, *Abigél*, 5.

séggkívül hasonlóan identitásromboló számára a szellemi térben, mint egy bomba a fizikai valóságban.

A Matula persze, mint a szöveg maga is tudósít róla, eleve is romboló, erőszakos aktusok révén jött létre, hogy – a reformációnak a regényben is kissé paradox módon ábrázolt logikája alapján – az erőszakos cselekedetek kivédésére szolgáljon:

Sosem járt még ilyen különös épületben, ilyen kuszán egymásba ágyazó folyosókon. Később megtudta, Matula püspök híres iskolája a középkorban kolostor volt, azért olyan vastagok a falai, bolthajtásosak a termei, és ezért van némely osztálynak olyan sajátos formája. A hálótermekben **falakat törtek át, bontottak le, vagy raktak más helyre**, hogy megfelelő nagyságú helyiségek alakuljanak ki az egykori szerzetesi cellákból.¹⁶

Talán az sem egészen véletlen, hogy Abigél szobra éppen ezen középkori, katolikus hagyomány tárgyi bizonyítéka és maradéka. Vagyis aki Abigél nevében jár el, az vélelmezhetően – legalább részben – azon kulturális és vallási hagyomány képviselője is, amely szerint – a predestináció elvével szemben – tetteink, cselekedeteink meghatározzák a sorsunkat, és Abigél kétségkívül ezen praxisok alapján jár is el. Nem kevésbé erőszakos aktus, nem kevés regénybéli konfliktus forrása, amely szintén nem függetleníthető a protestáns-katolikus (vagy protestáns-világi) dichotómiától, a mindenféle esztétikai értékkel bíró¹⁷ (nem csupán funkcionális) tárgy és ruha egyértelmű tiltása az intézetben, noha Abigél szobra – talán régisége okán – ez alól is kivétel.

Szintén a harci helyzetre utal, afféle rejtett fogalmi metaforaként, a regényben mindegyre feltűnő „ellenség” kifejezés, pontosabban az, hogy az mennyi különböző értelemben és szöveggörnyezetben szerepel. Gina egyik első, belső monológjában, apja vélt szeretője kapcsán így szól hozzá: „Értesd meg azzal az asszonnyal, hogy én barát leszek, nem ellenség. Beszélj velem, apám!”¹⁸ A regényben még a Bildungsroman elvileg központi témája, a tanulás maga is egyfajta harcként szituá-

16 Uo., 27. [Kiemelés tőlem – M. M.]

17 „Ahogy Gina belépett, és meglátta Horn Mici környezetét, hirtelen tudatára ébredt, mi baja volt még ezer más problémája mellett az erőd falai között. A szépség hiányzott a szemének, a megszokott harmónia abban a zömök, szigorú világban, ahol csak szükségleti tárgyak vannak; ágy, asztal, szék. Horn Mici szalonja nagyjából olyan, akár az övék, akár a Mimó nénié.” Uo., 104.

18 Uo., 12.

lódik, ám az nem dönthető el egyértelműen, hogy a metafora pusztán a tiszteletes meglehetősen logikátlan háborúpárti retorikájának ki-figurálásaként olvasható-e: „A nagytiszteletű úr arról beszélt, hogy mindenki vegye ki tisztességesen a részét a munkából, mert háború van, és a tanulók ellensége a tudatlanság, de a tanulás mellett imádkozzanak a fronton levő katonákért is.”¹⁹ Ellenség lesz később Kis Mari, az ellenállókat (itt már sejthetően ironikusan) szintén a „haza ellenségeiként” aposztrofálja a regény, majd a fordulópontként olvasható, ominózus cukrászdai jelenetben apja, a tábornok óvja őt attól, hogy nehogy eszközzé, fegyverré váljék „vállalkozásunk ellenségei kezében”.²⁰ És aligha tagadható, ellenségesnek tűnik fel Gina számára maga a Matula is, amely minden addigi szokását, számára természetes viselkedését, öltözködését, beszédét nagy hatékonysággal igyekszik szabályozni és kordában tartani.

A legizgalmasabb és leginkább tanulságos, a felnőtt olvasó számára is legfordulatosabb „csavarok” – ebben a regényvilágban – a Bildungsroman és a lányregény műfaji hagyományainak kifordításából erednek: mintha egyszerre jelenítené meg a szöveg magát a műfajt, de annak – tágran értett – paródiáját is. A regény fő kérdése ugyanis talán így foglalható össze: valójában kit is képeznek ebben az iskolában, és mire? Ki az, aki megtanul itt valami olyasmit (és mit), ami az olvasó számára is fontos lehet?

Gina ugyanis – saját önképe szerint legalábbis – felnőttként érkezik a Matulába. Felnőtt udvarlója van, társaságba jár, megtanították mindenre, amire társadalmi osztályában egy nőnek szüksége lehet. Feladata tehát fordított: nem az, hogy a Bildungsroman hagyományai szerint gyerekből felnőtté váljék, hanem éppen az, hogy képes és hajlandó legyen belátni, hogy gyerek. Persze ebben a regényvilágban ez is csak azon a sajátos fordulaton keresztül valósulhat meg, hogy előtte valóban felnőtté legyen.²¹ Bár apja távolodó autójának dudája azt üzeni

19 Gina maga is értelmetlennek érzi a tiszteletes ezen megjegyzését: „Kibámult az ablakon, amely mögött ott motoztak a lombok, és azon tűnődött, milyen furcsa, hogy a nagytiszteletű úr azt mondja, míg a végső győzelmet ki nem vívtuk, nekünk a magunk bűneivel, a felületességgel, a léhasággal, a lustasággal kell harcolnunk úgy, mint odakint a katonáknak az ellenséggel; milyen érdekes, hogy ő ezt paptól hallja, pap mond ilyet, hogy »végső győzelem«. Apja, aki hivatásos katona, sose szólt erről, és sosem ígérte Ginának vagy Mimó néninek azt, amit a nagytiszteletű úr, hogy győzni fogunk a háborúban.” *Uo.*, 54–55.

20 *Uo.*, 134.

21 „Megtörtént – gondolta a tábornok, és nézte a lányát –, ahogy sejtettem, megtörtént. Vége a gyerekkornak, felnőttél, szegénykém.” *Uo.*, 135.

Gina számára: „Gina-gyerek”, ő eleinte a legkevésebbé sem tud azonosulni a matulások szerint „gyerekes” viselkedésével. „Hallgatta őket, még nevetett is velük, és ugyanakkor azt érezte, ezek itt mellette olyan kis gyerekek, mint az elemisták. Pesti barátnőire gondolt, azok élményeire és Ferire, főképpen őrá, aki úgy magához szorította őt tánc közben Mimó néni utolsó teáján, és aki eleven volt, fiatal, és nem kép.”²² Csakhogy a matulás hagyományokról inkább az derül ki, hogy nála érettebb lányok dolgoztak ki, jóllehet játékos megoldási stratégiákat sajátos, bezárt helyzetükre. A tárgyakhoz való férjhezmeneteli rituálé például Ginát leszámítva mindenki számára nagyon is önironikus gesztus, annak kifordítása, hogy a lányok konkrétan semmilyen körülmények közt nem találkozhatnak sem fiúkkal, sem férfiakkal. Vagyis sokkal „felnőttebb”, érettebb, a problémát sokkal inkább megragadó, mint Gina gyermeki ragaszkodása Kuncz Ferihez. Erre hívja föl a figyelmét Torma is: „– Nem vállalom semmit, és nem veszek részt semmiben, és nem érdekelnek a ti hülye szokásaitok. Nekem igazi férfi udvarol!”

– Dehogyan udvarol – tiltakozott csendesen Torma. – Hogy a csudába udvarolna, mikor be vagy ide zárva velünk együtt! Ne morogj már annyit! Mért nem nevelsz?”²³

A leglátványosabb fejlődésen (vagy szükségszerű visszafejlődésen, hogy ugyanis Gina képes lesz szót fogadni apjának) viszont talán nem is annyira Gina, mint inkább egy oktató, Zsuzsanna, a diakonissza megy át: könnyen lehet, hogy az *Abigél* sokkal inkább az ő nevelődés- és lányregénye. Ennek jelentőségét akkor mérhetjük föl, ha a regény két leginkább meghatározó hazugsággal kapcsolatos epizódját hasonlítjuk össze. Kuncz Feri és Kőnig természetesen egyaránt hazudik, mindketten igyekeznek elrejtetni valódi szándékaikat. Mindkét hozzájuk kapcsolódó nőalak, Gina és Zsuzsanna is hazudni kényszerül a férfiak kapcsán – és védelmében. Ám amiképpen a férfiak hazugsága is különböző töről fakad, úgy Gina és Zsuzsanna hazugságai is egészen különböző indítatásból születnek. Gina azért hazudik, hogy fenntartsa barátaiban a felnőtttség látszatát, ezért hazugsága végső soron gyermeki: „Neki is el kellett mondani a hazugságot, hogy Ferivel szerelemről beszélgettek, és hogy mindez neki köszönhető, hogy ne érezze, hiába állt a folyosón lesben olyan sokáig. Nem győzték hallgatni, újra meg újra

22 *Uo.*, 44.

23 *Uo.*, 62.

el kellett ismételnie a soha el nem hangzott, szerelemmel telt mondatokat, hogy kiörülhessék magukat azok, akik ennyit kockáztattak miatta ma éjjel.”²⁴

Zsuzsanna azonban, aki hazugsága előtt látványosan kijelenti, hogy ő semmiképpen sem hazudhat, túllép saját szabályain és határain: erkölcsi, sőt, talán teológiai értelemben is „felnőttként” kezd el viselkedni, hazugságával ugyanis nemcsak Ginát menti meg, de sajátos gesztussal Kőnig kezét is megkéri.

Vagyis: az *Abigél* a számtalan műfaji oszcilláció végén mégiscsak visszatér a lányregény műfaji hagyományához, ez azonban már nem Gina és Kuncz hadnagy, hanem – talán – Zsuzsanna és Kőnig beteljesedett szerelmét ígéri. Gina képzésének eredménye pedig nem az, hogy újra gyerekké válhat, hogy – apját elveszítve és új iratai alapján egy fiktív család gyerekeként – szembesülhet annak a hamisságával, amit ő felnőtt világnak hitt.

Erika Erlinghagen

HOL VOLT, HOL NEM VOLT... ES WAR EINMAL... JEDNOM DAVNO

Többnyelvű gyerekkönyvek Burgenlandból

A burgenlandi magyarok népcsoportja számos egyesülettel rendelkezik, amelyek a népszokások ápolása, illetve a magyar nyelv megőrzése és továbbadása mellett kötelezték el magukat, mindannyian nagy hangsúlyt fektetve a gyerekekkel és a fiatalokkal való munkára. Ahogy az kisebbségi helyzetben gyakran lenni szokott, a burgenlandi magyarok népcsoportja is folyamatos nyelvvesztéssel küzd Ausztriában – különösen a fiatal generációt illetően. Míg a nagyszülők generációja részben még a burgenlandi magyar dialektust használja, a szülőké már csak részben beszéli a standard magyart, a gyerekek generációja pedig nagyrészt már csak az iskolában vagy a különböző népcsoporti egyesületek által kínált képzések keretei között tanulja a magyart mint idegen nyelvet.¹

A magyar népcsoport fiatal tagjainak szocializációs nyelve elsősorban a német. Azért, hogy az ebből fakadó nyelvvesztést intézményi szinten ellensúlyozzák, létezik Burgenlandban egy kisebbségi oktatási törvény, amely tartományszerte biztosítja annak lehetőségét, hogy az általános, illetve a középiskolákban magyarul tanulhassanak a diákok.² Valójában azonban csak kevés diák él a magyaroktatáshoz való jogával – ez egyrészt azért van, mert a szülők nem tudnak a lehetőségről, másrészt az iskola csak kevés esetben kezdeményező, ha a magyartanításról van szó.³ Akinek tehát a magyar nyelv közvetítése során oktatásra vagy

1 Gerhard BAUMGARTNER, *Prolegomena zum Sprachverhalten ungarischsprachiger Burgenländer = Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland*, szerk. Werner HOLZER, Passagen, Bécs, 1993, 215–235.

2 Vö. *Minderheiten-Schulgesetz für das Burgenland* § 1, Fassung vom 19.11.2021 (<https://www.ris.bka.gv.at/NormDokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009948&FassungVom=2021-11-19&Artikel=&Paragraf=1&Anlage=&Uebergangsrecht=>)

3 Kivételt képeznek itt a középiskolák között a felsőőri Zweisprachiges Gymnasium, illetve a Felsőpulyán található Bundesgymnasium, amelyek a Mi4mi nevű új iskolai projekttel jelentős hangsúlyt kívánnak helyezni a Burgenlandban képviselt népcsoportok nyelveire és kultúrájára. Az általános iskolai oktatás területén túlnyomórészt Felsőőri körzetében kínálnak az általános iskolák magyaroktatást, de például az ország északi részén, Neusiedl am See területén lévő általános iskola is.

legalábbis segédanyagra van szüksége, a legtöbbször a különböző népcsoport-egyesületek kínálatára kell támaszkodnia.

Ebben az összefüggésben elsősorban két egyesület említhető, amelyek Dél-Burgenlandban, pontosabban Felsőőr (Oberwart) körzetében találhatók, ahol a legtöbb az Ausztriában született magyarok száma a tartományban. Az 1968-ban alapított BMKE – Burgenlandi Magyar Kultúregyesület (németül: BUKV – Burgenländisch-Ungarischer Kulturverein) székhelye Felsőőrről (Oberwart) van, és a legnagyobb népcsoport-egyesületnek számít Burgenlandban. Az egyesület céljai között szerepel többek között a magyar nyelv és a kulturális örökség megtartása, magyar nyelvű nyomtatott munkák megjelentetése (mint az Őrség és az Őrvidéki Hírek című folyóiratok, a Rólunk.at online magazin, illetve a Napocska és a Mini multi magyarul című gyerekklapok), egy könyvtár alapítása, nyári nyelvtáborok szervezése diákoknak, illetve a magyar nyelvű iskolai oktatás támogatása. A BMKE ténylegesen fontos szerephez jut a tankönyvek és a magyaroktatáshoz szükséges segédanyagok publikálásában, amelyek nagyrészt teljes terjedelmükben ingyenesen hozzáférhetőek az egyesület honlapján.⁴ A klasszikus tankönyvek mellett az egyesület néhány gyerekkönyvet is kiadott, amelyek közül a legismertebb, tekintettel az illusztrációkra és a megformáltságra, Heinz Janisch és Brigitta Heiskel gyerekkönyvének nagyon igényesen elkészített magyar nyelvű fordítása, *A vörös köpeny. Szent Márton története* (németül: *Der rote Mantel*). A BMKE által kiadott másik többnyelvű könyvecske a *Die Geburt Jesu. Jézus születése. Rodjenje Gospodinovo. O Jesus upro them alo. Jesus is born*, amely öt nyelven (magyar, burgenlandi horvát, burgenlandi roma, angol) meséli el az óvodás gyerekeknek a betlehemi történetet, illusztrációit pedig a felsőőri elemi oktatásért felelős szövetségi intézet diákjai készítették. A Gisela Kramer és Iris Zsótér vezetésével megvalósuló könyvprojekt az előbbinél kevésbé igényes kivitelezésű, a kötetet elsősorban magán az egyesületen keresztül terjesztik és nem a szokványos könyvkereskedelemben.

Felépítése a többnyelvű könyvek klasszikus koncepcióját követi: ha kinyitjuk, a dupla oldal egyik felén az egész oldalas illusztráció látható, a másik oldalon a szöveg áll, amely minden esetben csak két-három rövid mondat öt különböző nyelven egymás alá nyomtatva. Minden nyelvhez másik szín tartozik – így például a német szöveg fekete, a magyar pedig zöld színű.

4 Vö. <https://bukv.at/magyarul-tanulunk/>

Egész hasonlóak az 1999-ben alapított, Alsóőrön székelő UMIZ – Magyar Média- és Információs Központ (németül: Ungarisches Medien- und Informationszentrum) többnyelvű gyerekkönyv-publikációi. 2010-ben az egyesületen belül hozták létre az UMIZ 4 KIDS nevű csoportot, amely célul tűzte ki a burgenlandi többnyelvűség megőrzését, ápolását és fennmaradását. Az egyesület nagy hangsúlyt fektet gyerekeknek szóló rendezvények szervezésére, a saját Youtube-csatornájukon online visszakereshető képeskönyvmozik megalkotására, illetve könyvek és hangoskönyvek kiadására, amelyek között a legfontosabb publikációk a magyar–német–burgenlandi horvát gyerekkönyvek, melyek témakörei minden korosztályhoz el kívánnak érni, így óvodai, általános iskolai, könyvtári, valamint személyes használatra is alkalmasak.⁵ Ezek a könyvek szintén teljes terjedelmükben elérhetőek ingyenesen az UMIZ 4 KIDS weboldalon. Katharina Dowas általános iskolai tanító készítette a szövegeket és az illusztrációkat, amelyeknél a kézzel készített színes ceruza és filcrajzok igen erősen közelítenek a gyerekkönyvekre jellemző tipikus ártalmatlanított és emberiesített állat- és természetábrázoláshoz, illetve nagyon naiv-gyermeki stílusúak. A könyvek mindegyike tartalmilag nagyon fiatal közönséget céloz – túlnyomórészt óvodás és általános iskolás gyerekeket, akik számára elérhetőek többek között az úgynevezett „olvassunk együtt könyvek” is, amelyekben néhány szót rajzokkal helyettesítenek, így a gyerekeknek lehetőségük van arra, hogy a felolvasás közben a megfelelő szavakat önállóan egészíthessék ki. Minden, a honlapon elérhető könyv formailag ugyanazt a sémát követi: minden oldalon van egy illusztráció, illetve három különböző színű szövegblokk – a képhez passzoló német nyelvű szöveg kék, a magyar piros, a burgenlandi horvát pedig lila. Feltételezhetjük, hogy a magyar nyelvű szöveg a kiindulópont, a német és a burgenlandi horvát pedig az eredeti szöveg fordítása. Ezt támasztja alá, hogy a címlapon a magyar cím van kiemelve, első helyen és nagyobb betűmérettel, továbbá néhány tartalmi elem is egy ennek megfelelő hierarchiára utal – így például az egyik könyvben a főszereplő neve Nyuszi-Gyuszi, ami a német változatban Häschen Georg, a horvátban pedig Zečić/Zečko Jure,⁶ illetve Zečić Jure fordításban szerepel. Ebből egyértelműen látszik, hogy a nyúl neve a magyar verzióban a legmeggyőzőbb hangzású, a másik két nyelvváltozat tehát a magyar eredeti fordítása.

5 Vö. <https://www.umiz4kids.at/>

6 Nem érthető okokból a burgenlandi horvát verzióban az első oldalon a nyúl szóra két különböző, regionális nyelvjárási változatot használnak, a címlapon és a szöveg további részében azonban csak a két szó egyikét alkalmazzák.

A többnyelvű gyerekkönyvek jelentősége a nyelvelsajátításban

Az említett kötetekhez hasonló többnyelvű könyvek kiadására való fókuszálásnak két oka van: egyrészt a burgenlandi magyarok fentebb felvázolt nyelvi helyzete, amelyben nem lehet abból kiindulni, hogy a befogadók a magyar nyelvet elég jól tudják ahhoz, hogy a szöveg egészét német fordítás nélkül megértsék és egy potenciális hallgatónak közvetíteni tudják, másrészt ott van a földrajzi közelség, valamint a magyar könyvpiac virtuális elérhetősége Ausztriából. Így az osztrák közönség számára is rendelkezésre állnak egynyelvű, magyar gyerekkönyvek – olykor megtalálhatóak közöttük híres német nyelvű gyerekkönyvek magyar fordításai is, amelyek mindkét nyelvváltozat párhuzamos olvasását lehetővé teszik, és ritkábban találhatunk kétnyelvű könyveket is (magyar–német, magyar–angol) vagy többnyelvű köteteket (magyar–német–angol), amelyek túlnyomórészt illusztrált gyerekstórák formáját öltik.⁷ Így tehát a burgenlandi magyar egyesületek többnyelvű gyerekkönyvei betöltik ezt az űrt, amit a magyar könyvpiac nem fed le, mivel a magyarországi kiadók számára ez az igény nem releváns. A magyar egyesületek publikációi csak anyagi támogatás segítségével jelenhetnek meg – itt elsősorban osztrák népcsoport-támogatással –, valamint részben önkéntes segítőkkel, a létrehozás és nyomtatás költségeinek alacsonyan tartásával úgy, hogy hobbiillusztrátorokra támaszkodnak vagy kevésbé jó minőségű anyagokat használnak, illetve a forgalmazásra minimális költséget számolnak. Ennek ellenére továbbra is gyártják ezeket a hiánypótló termékeket, ha a kereslet nem túl jelentős is.

A többnyelvű gyerek-, de különösen a képeskönyvek valóban fontos szerepet töltenek be a többnyelvűvé válásban: a komplex dinamika, ami a különböző nyelvek verziói között (ahogy ezt a kétnyelvű könyvek prezentálják), valamint a többnyelvű képeskönyvekben a szavak és a képek között keletkezik, nyelven és rajzokon túlmutató olvasási tapasztalatra hív.⁸ Ennek különösen ebben a népcsoporti kontextusban van jelentősége, mivel egy nyelv, melyet csak szóbeli kommunikációra használnak, a szociális funkciójában korlátozva van, ami által a fennmaradása is veszélyeztetett.⁹ A nyomtatott médiumok használata így

7 A leghíresebbekhez tartoznak Richard Scarry könyvei, mint például a *Tesz-vesz szótár*. Richard SCARRY, *Tesz-Vesz szótár. Magyar–angol–német*, Móra, Budapest, 2023.

8 Vö. Esa HARTMANN – Christine HÉLOT, *The Three Robbers in Three Languages: Exploring a Multilingual Picturebook with Bilingual Student Teachers*, *Journal of Literary Education* 2021/4., 174–195.

9 Nicole EHLERS, *Selling the Border – Twin Towns on a Border: The Case of Kerkrade and Herzogenrath*, *Die Erde* 2002/133., 339–355.

lehetővé teszi, hogy a többnyelvűként felnövő gyerekek írott nyelvi tapasztalatokat is szerezzenek az első és a második nyelvükön is.¹⁰ Továbbá a képeskönyvekben, valamint az illusztrált gyerekönyvekben a vizuális és textuális elemek összjátéka lehetővé teszi egy multimodális kompetencia elsajátítását,¹¹ ami a hallgatót és később az olvasót is aktív imaginációra és jelentésképzésre sarkallja, az olvasási gyakorlatot pedig egy teljes egészében esztétikai tapasztalattá változtatja, mely az interkulturális tanulást is magába foglalja.¹²

A többnyelvűség eltérő megjelenési formái különböző lehetőségeket kínálnak. Az eddig bemutatott könyvek esetében egytől egyig párhuzamos többnyelvű szövegekről van szó, vagyis a szöveg különböző nyelvű változatai egymás mellett szerepelnek, és így az egy könyvön belüli eltérő nyelvű szövegrészeket már térbeli közelségük is összeköti. A felolvasásra és első olvasásra szánt szövegek – tehát az olvasás elsajátításához készült, nyelvileg és formálisan is egyszerű szövegek – általában úgy vannak megírva, illetve elhelyezve, hogy az egyes sorok egy értelmi egységet képezzenek. Ha a párhuzamosan többnyelvű szövegek esetében ezt az értelem-sor-egységet konzekvensen betartják, akkor ezek a szövegek lehetővé teszik a nyelvek pontos összehasonlítását.

A legtöbb párhuzamosan többnyelvű szöveg úgy keletkezik, hogy egy eredetileg egynyelvű szöveget utólag – lehetőség szerint egy professzionális fordító révén – egy másik nyelvre ültetnek át, és aztán ezt a fordítást nyomtatják az eredeti szöveggel párhuzamosan. Olykor egy párhuzamosan többnyelvű szöveg egyes monolingvális szövegrészeit ugyanaz a szerző írja. Ebben az esetben saját fordításról van szó, illetve párhuzamos alkotásról.¹³ A különböző nyelvű szövegrészek között néha tartalmi különbségek is felfedezhetőek. Az inter- és transzlingvális szövegek esetén (kevert szövegek vagy nyelvkeveredés) megfigyelhető, hogy az egyes szövegelemek különböző nyelveken szerepelnek. Míg a párhuzamosan többnyelvű szövegek esetében lehetőség van a más

10 Vö. Petra WIELER – Birgit BRAND – Natascha NAUJOK – Janina PETZOLD – Jeanette HOFFMANN, *Medienrezeption und Narration. Gespräche und Erzählungen zur Medienrezeption von Grundschulkindern*, Fillibach, Freiburg, 2008.

11 Bettina KÜMMERLING-MEIBAUER, *Interaktion von Bild und Text im mehrsprachigen Bilderbuch = Mehrsprachigkeit und Kinderliteratur*, szerk. Ira GAWLITZEK – Bettina KÜMMERLING-MEIBAUER, Klett, Stuttgart, 2013, 47–72.

12 Jeanette HOFFMANN, *Interkulturalität = Empirische Forschung in der Deutschdidaktik*. Bd. 3: *Forschungsfelder*, szerk. Jan BOELMANN, Schneider Hohengehren, Baltmannsweiler, 2018, 89–109.

13 Ulrike EDER, *Mehrsprachige Kinder- und Jugendliteratur für mehrsprachige Lernkontexte*, Praesens, Bécs, 2009, 16.

nyelvű szövegrészek kihagyására, vagy – mérsékelt vagy hiányzó nyelvtudás esetén – az ismert nyelv segítségével történő „dekódolásra”, ami különösen hasznos lehet a nyelvtanulás folyamatában, addig a nyelvkeverés minden esetben közvetlenül szembesíti a (fel)olvasót más nyelvekkel. A nyelvkeveredés mértéke természetesen különböző: a főszöveg lehet nyelviileg homogén, úgy, hogy csak egyes szavak, szófordulatok kerülnek bele más nyelven, amelyek jelentése problémamentesen feltárul a főszöveg kontextusából. A nyelvek keveredése azonban lehet olyan következetes is, hogy a felhasznált nyelvek egyike sem dominál a szövegben, hanem kivétel nélkül az egész szövegben jelen lévő többnyelvűségről beszélhetünk.¹⁴ Habár az ilyen inter- és transzlingvális szövegek különösen a specifikus népcsoporti kontextusban lehetőséget adnának arra, hogy a befogadók nyelvi valóságát felmutassák és például a többnyelvű gyerekek és fiatalok által beszélt nyelvben szokásos kódváltást normalizálják és mint kreatív játékot a nyelvvel, tehát pozitív kommunikációs kompetenciaként ábrázolják, azonban a többnyelvűségnek ez a formája eddig még nem jelent meg a népcsoport számára alkotott többnyelvű gyerekkönyvekben, ami elsősorban a többnyelvű könyvek tervezett, nyelvidaktikai funkciójára vezethető vissza.

Többnyelvű gyerekirodalom népcsoporti kontextusban

A szerzők ebben az esetben szövegeikben egy új nyelvi valóságot hoznak létre: „Ha több nyelvre támaszkodhatnak, a nyelvi valóság megformálása differenciáltabb és sokszínűbb.”¹⁵ Ez, tekintettel a többnyelvűség nyelvpolitikai funkciójára, különösen az irodalmi szövegekben erőteljes: „Az irodalmi szövegek mindig tükrözik a társadalmi-hatalmi viszonyokat és diskurzust. [...] A hatalmi mechanizmusok és stratégiák hatnak egyrészt az egyes nyelvek használatára a szövegekben, másrészt éppen a többnyelvű gyerek- és ifjúsági könyvekben sokszor explicit tematizálják és/vagy tudatosan kijátsszák.”¹⁶ Nyelvpolitikai szempontból már egyedül úgy lesz hatásos egy szöveg, ha tematizálja a valóságban létező nyelvi heterogenitást, és ez a burgenlandi népcsoportok esetében a többnyelvű képes- és gyerekkönyvekre nézve fontos momentum.

14 Uo., 22–24.

15 Ulrike EDER, *Alles doch nicht ganz so einfach. Analyse eines zum frühen Fremdsprachenlernen ungeeigneten mehrsprachigen Kinderbuches*, Forschung und Sprache 2016/2., 8.

16 Uo., 9.

A magyar egyesületek által Burgenlandban kiadott képes- és gyermekkönyvek további fontos tényezője a nyelvidaktika területén való használhatósága mellett az irodalom identitásalkotó és kommunikációt ösztönző funkciója, amelynek a specifikus népcsoporti kontextusban különös jelentősége van. Az a tény, hogy ezek a könyvek csak egy szűk csoporton belül kerülnek terjesztésre, előállításukban és kialakításukban a népcsoporton belül ismert emberek, és bizonyos esetekben maguk a gyerekek is részt vesznek, és a horvát változat esetében ténylegesen a burgenlandi horvát dialektust használják, azt jelenti, hogy ezek a könyvek nemcsak egy sajátos csoportot szólítanak meg, amelynek saját nyelve, többé-kevésbé erős kisebbségi vagy népcsoport-identitása és kultúrája van, hanem megőrzik vagy reprodukálják az identitásukat képző elemek egy részét.

Jó példa erre a 2021-ben, az UMIZ4KIDS saját kiadójának 41. köteteként megjelent gyerekkönyv, az *Őrvidék-járó. Durchs Burgenland. Kroz Gradišće*, amely Katharina Dowas szerkesztésében egy különleges kötet, és amely a magyar író, Devecsery László meséit és verseit tartalmazza. A 440 oldal terjedelmű négy nyelvű kötet – a magyar nyelvű eredeti szöveget németre, burgenlandi horvatra és angolra fordították – a *Burgenland 100 éve* projekt keretein belül jelenhetett meg, és összesen tizenhárom fejezetben tárgyalja az óvodai és iskolai évet, különös tekintettel az olyan ünnepekre, mint a Márton-nap, karácsony vagy húsvét. A kötet különlegessége, hogy a régióban élő 3–13 éves gyerekek összesen 150 rajzát tartalmazza, amivel a könyv klasszikus példája annak, hogy az alkotás folyamatába az elsődleges célcsoportot is bevonták, illetve egy klasszikus burgenlandi népcsoport-publikáció esztétikai formálását is bemutatja, ami ismét magyarázatot ad az ilyen projekttel szembeni követelményekre és elvárásokra: ha a létrehozásra egy nagyobb összeg is áll rendelkezésre, mint ebben az esetben, a hangsúly azon van, hogy a különböző népcsoportok tagjait regionálisan leghorgonyozzák és részvételüket biztosítsák. Így a nyilvános és politikai diskurzusban uralkodó képnek is megfelelnek, miszerint a természetesen többnyelvű Burgenlandban a különböző népcsoportok békésen élnek együtt, sőt párbeszéd is van közöttük, illetve bizonyos területeken aktívan együttműködnek. Egészen hasonló láthatunk például a burgenlandi horvát népcsoport körében kedvelt publikációknál is, amelyek a burgenlandi horvátok népfőiskolájának közreműködésével, egy EU-projekt keretein belül, illetve népcsoport-támogatás segítségével adtak ki magánkiadásban. Ez esetben szintén négy nyelvű, naptár

formátumú képeskönyvekről van szó, amelyekben óvodás gyerekeknek szóló nagyon rövid és egyszerű történetek vannak, és ezeket nagyméretű, szintén naiv-gyermeki stílusú színes ceruzarajzokkal illusztrálták. A szöveg oldalanként általában nem több, mint 2-3 mondat, amely burgenlandi horvát, német, magyar és angol nyelven olvasható – az egyes nyelveket azonban eltérő színű keretezéssel különböztették meg. Ami mindkét négynyelvű kötetnél feltűnik, hogy hiányzik a Burgenlandban hivatalosan elismert egyik népcsoport nyelve, a roma, a romák nyelve. Helyette mindkét esetben az angol élvez elsőbbséget.

Ezzel szemben áll az ugyancsak 2021-ben, Burgenland 100 éves jubileumára megjelent gyerekkönyv, a *Frieda & Friedo. Die guten Geister von Burg Schlaining – ein burgenländisches Friedensmärchen*, amelynek alkotói a híres burgenlandi szerző, Jutta Treiber és az ugyancsak elismert burgenlandi illusztrátor, Petra Neulinger. A könyv, amely az edition lex liszt 12 kiadónál jelent meg, szintén négynyelvű, a szöveg német, burgenlandi horvát, magyar és roma nyelven olvasható. A különböző nyelveket más-más színek jelölik. Bár maga a szöveg minden nyelven fekete, a német bekezdések kékkel, a horvát bekezdések pirossal, a magyar bekezdések zölddel, a roma nyelvű bekezdések pedig sárgával vannak kiemelve. Az A/4-es méretű, kemény kötésű könyv 32 oldalt foglal magában, egy-egy oldal vagy a szövegblokkokat, vagy egy illusztrációt tartalmaz. A nagyméretű, kézzel festett akvarell-illusztrációk az igényesebb gyerekrajzok realiztikus stílusát követik kisebb, perspektivikus pontatlanságokkal, fantasztikus elemekkel (szellemek, felhők arcokkal, állatok emberi arcvonásokkal) és erőteljes, de valóságghű színekkel. A megformáltság és terjedelem, illetve a szöveg tartalmi komplexitása nagymértékben különbözik az eddig bemutatott gyerekkönyvektől. Ebben az esetben egy viszonylag hosszú és komplex történetet mesél el két várszellem, akik ezt számtalan, a burgenlandi történelemre, kultúrára való utalással tűzdelik tele, továbbá szó van a béke megteremtéséről és megőrzéséről is – egy olyan témáról, amely a valóban létező, szalónaki várral, a békéért és konfliktusmegoldásért felelős osztrák tanulmányi központ (ÖSFK) székhelyével van szoros összeköttetésben. A könyv tipográfiája tekinthető a legkevésbé gyerekbarátnak – a betűméret, a sortávolság és az oldalakon található szövegmennyiség a felnőtteknek szóló átlagos szépirodalmi könyveknek felel meg. Így elsősorban ez pusztán felolvasókönyvnek alkalmas – ebben az esetben is inkább idősebb gyerekeknek – és a többnyelvűségére tekintettel olyan elsődleges nyelvpolitikai célokat követhet, mint

a három hivatalosan elismert népcsoport nyelvének láthatóvá tétele és a békés, kulturálisan sokszínű, többnyelvű Burgenlandról alkotott kép megerősítése.

Összegzés

A többnyelvű gyerekkönyvek a Burgenlandban élő népcsoportok, tehát a burgenlandi magyarok, horvátok és romák számára fontos szerepet töltenek be a nyelvoktatásban – különös tekintettel a fiatalabb generáció egyre inkább előretörő nyelvvesztésére –, de a nyelv- és népcsoport-politika területén is, a láthatóság, a nyilvános és kulturális diskurzusban való megjelenés, illetve a saját identitás és kultúra megőrzésének és továbbadásának értelmében. Feltűnő, hogy a legtöbb gyerekkönyvet viszonylag szerény büdzséből – elsősorban a népcsoport-támogatás által finanszírozva – gyakran saját kiadónál és kis példányszámban gyártják. Így a könyvek minősége a grafikai és tapintási megalkotottságára tekintettel nem összehasonlítható a rendes könyvesboltokban kapható gyerekkönyvekkel. Habár így a könyvek nincsenek alárendelve a nagy kiadók gazdasági logikájának, a többnyelvűség lehetséges megjelenési formáira tekintettel nem kísérleteznek, így állandóan párhuzamosan többnyelvű szövegekkel találkozhatunk, ami általában egy magyar nyelvű eredetit és ennek német, illetve horvát fordítását tartalmazza – a négy nyelvű kötetek esetében legtöbbször az angol élvez előnyt a roma nyelvvel szemben. A lehetőség, hogy a befogadó nyelvi valóságát az inter- és transzlingvális szövegek használata révén megragadjuk, és például ezzel a kódváltást – amely különösen a népcsoportok fiatal generációjánál, többek között az egyre inkább előretörő nyelvvesztés miatt erősen terjed – destigmatizáljuk, nincs kihasználva.

Az, hogy az olyan ambiciózus, négy nyelvű gyerekkönyvek, mint Jutta Treiber és Petra Neulinger könyve, amelyek tipográfiai kialakításuk miatt nehezen befogadhatóak a gyerekek számára, de egy neves kiadó általi megjelentetésüknek köszönhetően egyértelmű minőségi előnnyel bírnak. Hogy mennyire tudnak a tényleges befogadási folyamatban megszabadulni attól a benyomástól, hogy pusztán népcsoport-politikai szimbolikus projektről van szó, egy másik tanulmány izgalmas kérdése lenne.

Goda Regina fordítása

KÉPREGÉNY



A Szépirodalmi Figyelő ezen számában rendhagyó módon egy képregény helyett három is helyet kap. Balassagyarmat Város Önkormányzata az év elején képregénypályázatot hirdetett a 112 éve városukban született Zórád Ernő, a „Precíz Bohém” tiszteletére. A pályázatra egyoldalas képregényeket vártak „Borúra derű” jeligré. Két korcsoportban (0–15 éves és 16–99 éves) lehetett pályázni egyénileg vagy alkotói csoportként. A pályaműveket egy négytagú szakmai zsűri értékelte: Kertész Sándor, Németh Levente, Dr. Demus Zsófia és Csach Gábor.

A 350.000 Ft összdíjazáson és képregénycsomagokon túl a nyertesek műveit Balassagyarmat főterén egy pop-up kiállítás keretében nézhették meg a látogatók. Ezenkívül korcsoportonként a legjobb 3-3 mű a Szépirodalmi Figyelőben jelenik meg. Közel 160 pályamű érkezett a pályázatra, melyek rendkívül sokrétűek voltak, változatos tematikával, technikával készültek.

Jelen lapszámban az első korcsoport nyertesének munkáit közöljük.

1. helyezett: Székely Emma (Aszód)
2. helyezett: Kasza Bianka (Sajószentpéter)
3. helyezett: Adame Linett Jázmin (Balassagyarmat)

Dr. Demus Zsófia
képregénykutató, a zsűri tagja

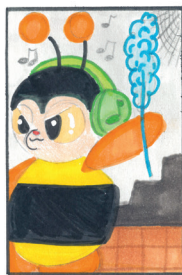
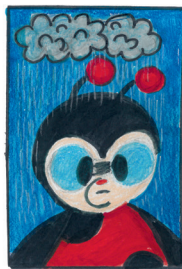
1. helyezett
SZÉKELY EMMA

A MACSKA ÉS A KÖNYVMOLY



2. helyezett
KASZA BIANKA

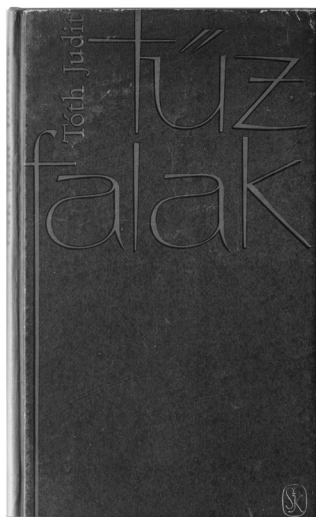
Borúna derű



3. helyezett
ADAME LINETT JÁZMIN



KORTÁRS OLVASATOK



TÓTH Judit: *Tűzfalak*, Szépirodalmi, Budapest, 1963.

„[...] tudatos, a szavaknak nem vakon engedelmeskedő, hanem szavakkal rendet teremtő és egy szellemibb világot idéző költő Tóth Judit is. Verseit egyfajta puritán szenvedély fűti, a magány, az árvaság – mint maga mondja – »bűntelen szigorú szenvedélyre« nevelte. Ugyanakkor szellemi igénnyel ír, a látható világ rejtett összefüggései, az érzéki, a tapintható tárgyakkal az emberi szellemhez és érzésvilághoz való viszonya érdeklik. Nem színekben dúskáló, részletesen leíró, hanem szűkszavúan, pontosan érzékeltető költő Tóth Judit: a dolgok nem önmagukért vannak, hanem mást és többet fejeznek ki. Falról, rácsról, udvarról beszél, olyan dolgokról, melyek lezárják a tért, és közben a félelmet érzékelteti; fákról, madarakról szól, de a részletekben *dagad* (...) és zeng a magyarázat: a fák és madarak csak támpontok a versen belül, másra utalnak Bach-zenére.”

KIBÉDI VARGA Áron, *Tóth Judit versei*, Új látóhatár 1964/1., 68–71.

Fekete-Nagy Fanni

„ÖRÖKRE FA – ERDŐKET ÉR A TAPASZTALATA”

*A természeti és a városi környezet motívumai
Tóth Judit verseiben*

Tóth Juditot elsősorban emigráns költőként tartja számon a magyar irodalomtörténet-írás, aki házassága után Franciaországban folytatta pályáját. *Tűzfalak* című, 1963-ban megjelent első kötete Magyarországon íródott verseket tartalmaz, míg az 1972-ben kiadott *Két városban* már előtérbe kerülnek a külhoni magyar léttel járó feszültségek, mely Király Edit összegző igényű kritikája szerint későbbi műveiben is meghatározó témája marad Tóth Judit költészetének.¹ A *Tűzfalak* ezzel szemben gyermek- és fiatalkori élményanyagot dolgoz fel, hangsúlyos módon megörökítve a második világháború pusztítását és traumáját. A kötetet – megjelenését követően – számos recenzió és kritikai írás méltatta különböző folyóiratokban, egy-két kivételtől eltekintve, túlnyomó részben nagyon pozitívan. Rónay György az *Élet és Irodalom* lapjain Tóth Judit kötetét „megbízható művészetéért” és „emberi hiteléért” dicséri.² Sipos István a *Kritikában* kiemeli a versek lendületességét és víziószerűségét,³ míg Kibédi Varga Áron az *Új Látóhatárban* „szavakkal rendet teremtő és egy szellemibb világot idéző” költőként írja le Tóth Juditot.⁴ A negatív vélemények időnként éppen azokat a vonásait kritizálják a verseknek, amelyeket mások nagyra értékelték. Rigó Béla például túlságosan is képszerűnek és asszociatívnak tartja Tóth Judit költeményeit,⁵ míg Kerékgyártó István „az élmények túlzott objektívalását, desztillálását” sérelmezi, mely stílusesszközök, szerinte, „gátjává válnak az önkifejezésnek”.⁶ Többségében azonban mindegyik kritikai írás elismeri a versek kimunkáltságát és a kötet nagyfokú nyelvi és szerkezeti egységességét.

Jelen elemzésemben éppen ezt az egységességet alapul véve a *Tűzfalak* című kötetet szerves egészként kívánom értelmezni egy központi

1 KIRÁLY Edit, *Tóth Judit: Személyazonosság*, Jelenkor 1988/6., 572.

2 RÓNAY György, *Tűzfalak: Tóth Judit versei*, *Élet és Irodalom* 1963/31., 6.

3 SIPOS István, *Tóth Judit: Tűzfalak*, *Kritika* 1963/4., 62.

4 KIBÉDI VARGA Áron, *Tóth Judit versei*, *Új Látóhatár* 1964/1., 68.

5 RIGÓ Béla, *Az élők és a halottak: Tóth Judit: Tűzfalak*, *Tiszatáj* 1963/10., 8.

6 KERÉKGYÁRTÓ István, *Tóth Judit: Tűzfalak*, *Új Írás* 1963/9., 1146.

szempont szerint. Kibédi Varga Áron recenziójában kiemeli, hogy a kötetben szereplő mindhárom versciklus „az egyén és a külvilág viszonyát tükrözi”.⁷ Ezt a megállapítást továbbgondolva az ember és a természeti, illetve ember alkotta, vagyis városi környezetének viszonyát vizsgálom Tóth Judit verseiben. A kötet címe rögtön a városi környezet egy jellegzetes elemét idézi az olvasó elé. A kötetben szereplő verseket olvasva azonban a cím értelmezhető a második világháború pusztítására való utalásként is: a leomlott falak és lerombolt épületek látványa a kötet számos versében visszatérő motívum, különösen *Az élők és a halottak* című második részben. Ezzel szemben az első rész, avagy versciklus, a *Vadon*, a címadó vershez hasonlóan szinte teljes egészében természeti képekből építkezik, amit a további verscímek – például *Két balatoni kép*, *Hegyoldal*, *Aszály* – is jeleznek. Végül a harmadik, záró rész, *Egy másik évszak* verseiben fokozatosan összeér, összevegyül a két világ, egyfajta bizonytalan harmóniát alkotva. Ebből is kitűnik, hogy a természeti és ember alkotta környezet motívumainak váltakozása különös figyelmet érdemel a kötetben. A környezet és az abban megjelenő ember viszonyának alakulása és változása a versekben rajzolja ki a *Tűzfalak* gondolati ívét.

A *Vadon* című kötetindító vers adja meg az első versciklus alaphangját. Király Edit egy kulcsfontosságú életrajzi tényhez köti a költeményt: „A szülők a háborúban pusztultak el, és a korai árvaság Tóth Judit egyik meghatározó élménye volt. De nemcsak mint apa- és anyahiány, hanem mint egzisztenciális magány is. A versekben ez külön mitológiává alakul át”.⁸ A veszteséget és az egzisztenciális magányt ebben a versben természeti képekké alakítja át a költő:

Az árvaság nevelt, fagyos
tejből gömbölyödtem,
fogai közt vitt, nyaldosott
ha sírtam: nyítt fölöttem.
[...]
Vitt a vadon csapásain,
késre, halál-veszélyre
nevelgetett és büntelen
szigorú szenvedélyre.⁹

7 KIBÉDI VARGA, I. m., 68.

8 KIRÁLY, I. m., 572.

9 TÓTH JUDIT, *Tűzfalak*, Szépirodalmi, Budapest, 1963, 7.

Az árvaság egy farkas alakjában testesül meg, míg a kíméletlen törvények uralta vadon képében könnyen azonosítható a beszélőt körülvevő, háború dúlta környezet. Itt a beszélő az egyetlen emberi alak a versbéli vadonban. Otthonra lel benne, pedig nem remélhet együttérzést rideg környezetétől. Ugyanakkor ez az élet, kegyetlenségével együtt is hangsúlyos módon büntelen – a bűnösség és ártatlanság kérdésköre a kötet több, későbbi versében is visszaköszön.

A *Vadon*hoz hasonló módon az első versciklus költeményei újra és újra emberi érzéseket és megtapasztalásokat írnak át a természeti képek nyelvére. A *Két balatoni kép* például a gondtalan fiatalság és a halál közelségével terhelt időskor emberi tapasztalatát jeleníti meg két Balatonparti fa alakjában. Emberek közvetlenül csak a két alcímben – *Füldő fiú* és *Parton ülő öregasszony* – jelennek meg, a versszövegben mindketten fákká lényegülnek át. A fiú éleveségét szépen ragadja meg a fiatal, sarjadó fa leírása:

És ágba, törzsbe, lomb-levéltre
testesíti ön-léte örömét,
s telítődik termő egészbe,
ezer ága felsarjad szilajon,
rajta izgékony lomb, szirom,
[...]
és kemény,
rejtettebb létű gyökerén
fölfutva immár ott kering
növekedő törzsében a világ.¹⁰

Ezzel a kitörő életigenléssel szembeállítva rajzolódik ki az időskor és a halál közelsége a vers második részében. Itt azonban az emberi testrészek leírása során az alcímbéli öregasszony fokozatosan változik át fává:

Haja – szikkadt gyékénylevél –
halántékán leng foszladozva,
éledőben a lassú szél
kendője rojtját megcibálja.¹¹

10 Uo., 9–10.

11 Uo., 11.

Itt még csak metaforikusan szerepel természeti kép az emberi alak leírásában, később azonban az emberi test részei felcserélődnek a fa részeivel: „Csont boltozza csak minden idomát, / gömbök, göbök, lapított lécek, / s hogy meg ne dőljön, az egészét / redős kéreg pántolja át.”¹² A törődött, idősebb testből végül „ferde törzs és csonka ág” lesz. A szövegben az emberi testrészek fokozatos eltűnése is leképezi az elmúlás folyamatát, míg végül teljesen fává válva éri el a versbéli asszonyt a halál: „Emlék sem fészkel koronáján. / A törzs, mit villám szétfelez, / nem lehet halottabb, kopárabb.”¹³ Noha leíró jellegét tekintve a *Két balatoni kép* némileg elüt a kötet verseinek többségétől, a természeti motívumok szempontjából lényeges darab ez a vers a könyv egészét tekintve, hiszen itt jelenik meg először az emberi test és a fa közötti párhuzam, mely visszaköszön később, más kontextusban például *A menet* vagy az *Elégia a bátorságról* című költeményekben.

Összességében azonban a *Vadon* című versciklus egy kietlen, ősi, nyers világ képét festi le, mely teljes mértékben a saját törvényei szerint működik. Ha meg is jelenik ebben a természeti világban az ember, mindig magányos és tehetetlen a természet erőivel szemben. A *Szerelem* című vers egy mélységesen emberi tapasztalatot ír át természeti képekbe. A „létezés terhe” végtelen sivatagi tájként jelenik meg. A sivár pusztaságban vándorló embernek azonban a vers végén – a vágyott emberi közelség vagy közösség helyett – csak sakálók szegődnek társául. Király Edit kifejezésével élve, az egzisztenciális magányt talán legpontosabban az *Egy csillaghoz* című vers összegzi. Ebben a beszélő többször felszólítja a címben nevezett csillagot, hogy kiáltson, tiltakozzon a világűr végtelen közönyével szemben. A vers zárása szerint azonban erre a feloldhatatlan magányra nincs vigasz:

Egyre meredekebb az ég.
Zuhansz, szemközt a parttal,
arcod sugár-verését
fölmutatja a víz, a szél, az ég.
Nézed, de nem vigasztal.¹⁴

Az ezt megelőző *Aszály* című versben az emberi szenvedés, keserűség fogalmazódik meg az enyhülést nem adó szárazság természeti

12 Uo.

13 Uo., 12.

14 Uo., 18.

jelenségében. Ennek a versnek az utolsó két sora fájdalmas módon öszszegzi az első versciklus alapérzetét: „Emberformájú kín / itt, e lapályon nem terem.” Ezekben a versekben a természeti környezet közönyével szemben az ember végtelenül egyedül marad, megfosztva az emberi közösségtől.

A kötet második részének címe (*Az élők és a halottak*) mellett az 1944-es évszám is egyértelműen jelzi, hogy az itt szereplő versek a második világháború borzalmait dolgozzák fel. A *Tűzfalak* második versciklusában a természeti képek helyét fokozatosan veszik át az ember alkotta környezet képei. Elsősorban falak, utcák, kövek és vasúti sínek jelennek meg a versekben, ám néhány természetből vett motívum, mint a fák, erdők és madarak, hangsúlyosak maradnak. Ahogyan a ciklus címéből is kitűnik, a halál és az emberi szenvedés központi témájává válik az ebben a részben szereplő verseknek. Azonban az itt leírt események sokszor érzékelhetően a kifejezhetőség határait feszegetik. Király Edit szavaival élve: „A feszültség Tóth Judit verseiben éppen aközött húzódik, ami elmondható és ami nem. [...] Ez a kimondatlan mondas persze az igazi »kunszt«.”¹⁵ Tóth Judit a *Vadon* című részben már alkalmazott költői eszközöket továbbfejlesztve *Az élők és a halottak* verseiben a szenvedés és halál kimondhatatlan valóságát a szenvedő ember környezetére vetítve fogalmazza versbe, hasonlóan, mint ahogy a *Vadon* verseiben általános emberi érzelmeket és tapasztalatokat fordított le természeti képek nyelvére. A második részben azonban természeti tájak helyett a háború dúlta város élettelen, szürke közege az, mely a versekben az ebben a környezetben zajló emberi szenvedést láttatja. A ciklusban központi szerepet kap az emlékezés gesztusa. A *kert* utolsó sora szerint „az emlékező védtelen”,¹⁶ így az emlékek szavakba öntése önmagában is erkölcsi állásfoglalássá nemesül.

A természeti és az ember alkotta környezet motívumainak váltakozása a második részen belül szépen kirajzolja a versciklus ívét. A ciklus első felében a *Vadon* című rész verseinek többségével ellentétben, a természet szelidebb, emberközelibb módon jelenik meg. A *kert* és a *Töredék a gyerekkorról* című versekben a kert a gyermekkor ártatlan, védett derűs világát jeleníti meg, melyet a háború váratlan kegyetlenséggel pusztít el. Az utóbbi vers záró versszakában különösen jól látszik, ahogyan a megszelídített természet motívumainak helyébe a városi környezet elemei lépnek:

15 KIRÁLY, I. m., 573.

16 TÓTH, I. m., 28.

A repedések közt a kert
 lakatlan medre, szénfekete ága.
 Fölül a ház, halomrahányva.
 Négy fala áll.
 Az ablakok, félig bedöntött
 ablakai, akár a gödrök.
 S a szobák, mint a száraz szakadékok.¹⁷

A *Vadon* ciklusban megjelenő természet büntelen közönyével szemben *Az élők és a halottak* című rész verseiben az ember alkotta környezet képei folyamatosan együtt járnak az emberek okozta pusztítás lehetőségével is. Az épületek romjai és a falak jelenítik meg a valódi ember telenséget, amelyre csak emberek képesek. Ennek jó példája az *Utolsó nap* című vers, mely egy kivégzést ír le. Ebben a szövegben a kövek és a falak folytonos változása végérvényesen körülzárja az előbb még halálra ítélt, majd halott embert: „És semmi. Csak a kő, a rács. / Árnyék megint. S a fal.”¹⁸

A gyerekek elhurcolását örökíti meg *A kisdetek* című szöveg, a vasúti pályaudvar néma szemtanúként veszi körbe az alig elmondható tragédiát:

A város nagy rakodópályaudvar.
 Kihalt raktárfalak,
 üres vágányok közt vonulnak.
 Súlytalan sor. Kiskorúak.
 [...]

Kő, talpfa, kő.
 [...]

Összefogódzva megy mind.
 A horpadt, kicsinyített törzsek
 rázkódva egymáshoz verődnek
 a vagonlépcsőn felfele.
 Talpfa, vágányok, szemafor
 hullámszik és a vaslépcsők alatt
 tajtékot vet a néma pályaudvar.¹⁹

¹⁷ *Uo.*, 31.

¹⁸ *Uo.*, 37.

¹⁹ *Uo.*, 40–41.

A kötetben a kő vissza-visszatérő módon magának a halálnak szimbólumává válik. A *Rakpart* című vers harmadik versszakában a „domború kő”, melynek „élein csúszik a láb”, előrevetíti az áldozatok halálát az utolsó versszakban, amikor „a kockakő habot vet. / A víz a testen összezsattan.”²⁰ Másutt, egy holttest arcára kövült félelem leírásában jelenik meg a kő, mint a halál szimbóluma:

A rémület
arc-oldalak közt befalazva
kő az elevenben.

Nyitott szemén
üresség. Kő. A tehetetlen
szenvedés nem ismer magára.

(*Getsemane*)²¹

A holt kővel ellentétben ebben a versciklusban is gyakran változnak metaforikusan fákká az emberek. Itt a fa a szenvedés közepette is megőrzött emberség, az áldozatok méltóságának motívumává válik. A *Vadon* című rész erdei és vízparti fáival ellentétben *Az élők és a halottak* fái gyakran holt, megégett vagy megkövült fák. A *menet* című vers végén például az emlékező beszélő magán hordozza „a holt erdő lenyomatát”, az áldozatok emlékét:

Onnan jövök. Az éjszakák
kihamvadt erdejéből.
Más földrészre ki látna itt?
Csak mutatja a bőröm
ágait és leveleit,
mutatja szenesedve,
a holt erdő lenyomatát,
rápréselve a testre.²²

Az áldozatok a kihamvadt erdő képében jelennek meg, a beszélő pedig, azáltal, hogy közösséget vállal velük és felvállalja az ő sorsukról való tanúságtételt, mintegy maga is fává változik. Az emlékektől azonban nem

20 Uo., 34–35.

21 Uo., 38.

22 Uo., 26.

lehet szabadulni, szó szerint beleégtek a beszélő testébe, örök lenyomatot hagytak rajta. Ugyanakkor az emlékezés gesztusa itt már önmagában is egy erkölcsi kiállítás az áldozatok mellett, ahogyan az *Élők és halottak* ciklus számos verséről is elmondható. Hasonló módon egyfajta erkölcsi kiállást jelez a fa motívuma az *Elégia a bátorságról* záró versszaka:

S csak támaszkodsz a földön, mint a fa.
Birkózik évszázadokkal, bírja terhét,
rákérgesült a tapasztalata.
S az évszakok, a kényszerek
nem hajlítják magukhoz,
bátor marad: örökre fa.
Erdőket ér a tapasztalata.²³

Itt már szó szerint előtérbe kerül az emlékezés bátorsága és a traumatikus tapasztalatok felvállalása. Ez a szöveg fordulóponttá válik a versciklusban is, a súlyos múlt hatásainak egyfajta összegzése, mely után a második rész utolsó két költeménye már megelőlegezhet egy új életet. Az *Újra szelíd...* című versben az újjáéledés természeti képekben jelenik meg:

Én nem tudtam, hogy mégegyszer szelíd
leszek és nézem: minden változik
és nőni kezd, suhogva bomlani,
mint teremteskor egy boldog növényzet
kezd az eleven húsból fodrozódni,
és felragyog és többé sose lázad,
s kiélesedve fény lesz maga is.²⁴

Ezzel párhuzamosan pedig a versciklus záró darabjában az ember alkotta, városi környezet is elkezd lassan újjáépülni:

Cementes-zsákokon
ült egy fiú, porban füstölt a kert,
s a szürke ég alatt téglából és habarcsból
rakni kezdték azt, amit már nem ismert.²⁵

23 *Uo.*, 49.

24 *Uo.*, 51.

25 *Uo.*, 53.

A kimondhatatlan szenvedés az azt körülvevő környezetre való kivetítésének tükörképeként itt a természet sarjadása és a falak felrakása jelzi a túlélők számára egy új élet kezdetét.

A *Tűzfalak* harmadik, egyben utolsó versciklusa az *Egy másik év-szak* címet viseli. Az itt szereplő versekben a természeti és a városi környezet motívumai egymás mellett szerepelnek, vegyülnek. Noha ezek együttese elindul egy bizonytalan egyensúly felé, a kötetben belül ez a ciklus mondható a legkevésbé egységesnek. A ciklus néhány darabja, például *Hűség*, a traumatikus emlékekkel való fokozatos megbékélés folyamatát írja le. Más versek – például az *Öröm*, a *Vadon* című ciklust visszaidézve – természeti képekké írnak át emberi érzelmeket, tapasztalatokat. A harmadik rész talán legemlékezetesebb darabjai, mint a ciklus címadó verse, *Egy másik évszak*, az *Este* vagy az *Utcák* egy másik, barátságosabb és élettel telibb város képében jelenítik meg az újrakezdés reményét. Legjobban a kötet utolsó verse, *Az omlás* tér el a többitől, nemcsak a kötetben szokatlan hosszával, hanem témájával és már-már történetmesélő jellegével. A vers egy bányászszerencsétlenséget és az azt követő mentést beszéli el, szinte balladaszerűen. A vegyes képet mutató utolsó versciklus ugyanakkor kitágítja a kötet horizontját, és ezzel utat nyit a költő számára az új formákkal való kísérletezéshez.

Az eltérésekkel együtt is a *Tűzfalak* legfontosabb költői eszköze, az emberi tapasztalatok az embert körülvevő környezetre való kivetítése továbbra is központi szerepet kap a harmadik részben. A *Hűség* című vers, mely a harmadik rész nyitóverse, hidat képez a *Vadon* verseinek tisztán természeti képei és a második részben az emlékezés központi szerepe között, ám itt már megjelenik az elfogadás és az új élet reménye is. Itt a címzett a beszélő halott szerette, aki néma kőként fekszik az őt körülvevő erdőben:

Feküdnél lent a hallgatag, nehézkes
erdő alatt, kő lennél és az erdő
földrőhajolva védne, gyökerekkel,
s a szikla ölbefogna, mint az ágy.²⁶

A *Vadon* verseivel szemben a természet itt már nem közönyös, hanem védelmezőn, együttérzést mutatva borul a sírkő fölé. *Az élők és halottak* című részben megjelenő lelketlen, rideg kövekkel ellentétben itt a kő sem állhat a lélek útjába:

És testtelen és egyre súlyosabb
elevenséged lassanként belülről
átégetné a követ és kiülne
haláloed felszínére,
látnám, épp olyan,
mint mikor éltél, nem alaktalan
világosság ez, ércnél tömörebb,
s mindentől elhatárolt, fény, merő fény.

És megérteném mindentől különvált
létedet, mely saját mélyére zárult,
mert itt már egy a lélek és a test.²⁷

A megértés a kötet korábbi verseiből gyakran hiányzó, emberi lelkek közötti kapcsolódást, közösséget jelez, mely a halálnál is erősebb. Ez a kapcsolódás nyithat utat az elfogadás felé, és adhat erőt az újrakezdéshez.

Az *Egy másik évszak* című vers nemcsak címadója, de központi eleme is a harmadik versciklusnak. A benne megjelenő város világosabb, fényesebb és élettel telibb, mint a kötetben bármely másik várost idéző részlet. A beszélő némiképp elveszetten áll a körülötte kibontakozó jelenetben, közben pedig a leírást megszakítják rövidebb zárójeles szövegrészek, melyek a pusztulásra, a háború okozta szenvedésre emlékeztetnek. A kétféle városkép közötti éles kontraszt rögtön magyarázatot is nyújt arra, hogy a beszélő miért is nem találja egészen a helyét ebben a világos, mozgalmas városban:

Vakít a tér. A táblaüvegek.
Képtelen fényben villognak a házak,
kivágódik egy fal, egy emelet,
mint ajtószárny huzatban, úgy csapódik
eléd egy-egy mézsfehér felület,
a falak, tetők szinte nincsenek,
csak villogó tágasság, szétrepülne, -
ágaskodik, emelkedik a tér.[...]
(Honnét is tolakodtam én ide,
miféle folyosókon, alagúton?
Milyen pincék fekete szén-szive

dübörgött alattam, már nem tudom;
hol hasaltam, miféle sáros aknán,
rohantam és lapultam, mint a patkány [...]»²⁸

A háború alatti városkép fullasztóan szűkös, sötét és piszkos képével az első versszakban leírt tágas, világos város mintha nem is ugyanabban a világban lenne. Így érthető meg az is, hogy a korábban megélt kilátástalan bezártságérzet után miért hat bénítóan a beszélőre a vakító fehérség, a szinte végtelen tágasság és az ezzel együtt járó, szinte határtalan szabadságérzet. Az ellentét okozta feszültséget a versben a város tereit élettel megtöltő alakok, a virágárus, a madarak és a virágok oldják. Az utolsó versszaknak pedig már van egy meg nem nevezett címettje is: „hogy fénylik a kabátod / mintha esők suhogtatnák”.²⁹ Ez pedig a kötet korábbi verseiből gyakran sütő magánnyal szemben az emberi közösség ígéretét hordozza.

Az *Este* és az *Utcák* hasonló hangulatot, alapgondolatot folytatnak. Mindkét vers alaphelyzete szerint a beszélő este járja a várost, és a ki-világított ablakokon át figyeli annak lakóit. Itt fontos kiemelni, hogy a *Vadon* emberektől elhagyatott természeti világával vagy *Az élők és halottak* halállal és pusztulással teli városi környezetével szemben az itt megjelenő várost lakják, méghozzá a maguk egyszerű, viszonylag békés életét élő emberek. A beszélő mindkét versben ugyan kívüllálló marad, de nem egyedül járja a várost, hanem meg nem nevezett társával. Az *Utcák* című vers záró soraiban a *Tűzfalak* korábbi verseiben elképzelhetlen módon válik békés, befogadó, védelmező közeggé a város:

álljunk meg és menjünk tovább
más utcák, más kapuk felé, s nézzük, hogy közrefogja
folyamok állandóságával, otthonok
meszelt békéjével, egymásmellédobott,
párhuzamos árnyékunkat a város.³⁰

A *Tűzfalak* című kötet verseinek meghatározó költői eszköze az emberi érzések, illetve tapasztalatok természeti és ember alkotta, vagyis városi környezetre való kivetítése. Ez lehetővé teszi a költő számára másképpen nehezen vagy alig-alig megfogalmazható érzelmek és tapasztalatok

28 Uo., 70.

29 Uo., 72.

30 Uo., 80.

szövegbe foglalását is. A versbeli beszélő és a költeményekben megjelenő más emberi alakok viszonya az őket körülvevő környezettel jól követhető ívet leírva alakul a kötet három elkülönülő részében. A *Vadon* című versciklusban jellemzően általános érzelmi tapasztalatokat fogalmaz meg a költő természeti képekben. Itt a beszélő alapvető érzete a magány a természet végtelen közönyével szemben. Más emberi alakok alig jelennek meg, és ez megfosztja a beszélőt az emberi közösség lehetőségétől. *Az élők és a halottak* című második versciklusban a gyermekkor édeni, védett világát idézi meg a kert képe. Ezt rombolja szét a háború kitörése. A második ciklus szövegeiben fokozatosan szorulnak háttérbe a természeti képek, míg a ciklus közepén található néhány versben gyakorlatilag teljesen eltűnnek. Helyüket szürke, bezártságot sugalló városi környezet képei veszik át, melyek néma szemtanúi a benne zajló emberi szenvedésnek. A ciklus utolsó néhány darabjában térnek vissza fokozatosan egyes természeti képek, ahol már megjelenik lassan az újrakezdés, az új élet reménye. Az utolsó, harmadik versciklusban a korábbiaknál jobban vegyülnek egymással a természeti és városi környezet motívumai, ingatag harmóniát alkotva. Az itt megjelenő város a korábbiakkal szemben életteli, tágas, világos és jóval befogadóbb, mint a kötet korábbi verseiben akár a természeti, akár az ember alkotta környezet. Ez a város már képes védelmezően körülvenni a benne járókat, ezzel lehetővé téve a traumatikus múlt utáni újrakezdést. Tóth Judit kötetének gondos megszerkesztettségét számos kritikában dicsérik, ez pedig nemcsak a versek nyelvezetét vagy költészeti eszköztárát tekintve igaz, hanem abban is, ahogyan nehezen kifejezhető dolgokat, hangulatokat és érzéseket fordít le az embert körülvevő környezetből vett motívumokká.

Fancsali Róbert

„TÚLBILLENT HASONLAT”*Tóth Judit Tűzfalak című kötetéről*

Tóth Judit öt verseskötet szerzője, 1972-ben, a második megjelenésének évében már József Attila-díjjal tüntették ki. 1963-ban debütált *Tűzfalak* című kötetével, és a Béládi Miklós-féle irodalomtörténet vonatkozó fejezete Tóth pályakezdését Tandori Dezsőé mellé állítja, mint a szöveg fogalmaz, Tandori mellett „ő értette meg legmélyebben, mit jelent a modern intellektuális líra”.¹ Nemzedéktársai közül az irodalomtörténet Székely Magdát és Orbán Ottót emeli még ki, Tasnádi Attila pedig a Simor András debütáló kötetével való rokonságot említi. Tasnádi érvelése a kor alapvető hozzáállását követi, azaz hogy e költőnemzedék élményvilágát és törekvéseit „a második világháború szörnyű éveire” eső „eszmélkedésük” jelöli ki.² A kritikus lírai hangvétele a háborús tapasztalat elkerülhetetlen következményeként értékeli az érzékeny, szeretetre és jóságra áhítozó lelket, mint e költők szinte kötelező generációs személyiségjegyet. Tasnádi szerint a generáció tagjai a verselésben egyfajta terápiát élnek meg, tudatosan újraélik és megszenvedik emlékeiket, és a múlttal való szembenézés poétikailag lecsapódó eredményei a „szigorú és kemény strófák”.³ Hasonlóan vélekedik Somlyó György is, aki megjegyzi, hogy Tóth és kortársai bár „a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből jöttek, és ez sajátosan színezi is külön-külön költészetüket”, mégis mindegyikükre jellemző a közös generációs trauma, amely „közös történelmi eredetük sötét alapszínét mégsem törölheti el”.⁴

Érdekes vetülete a kortárs kritikának, hogy a gyerekkori háborús traumákra való reflexió kiegészítése majd minden esetben annak kiemelése, hogy e fiatal költők élményanyagát elsősorban ugyan az átél

1 *A magyar irodalom története 1945–1975 II., 1–2.*, szerk. BÉLÁDI Miklós, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, 864. = <https://mek.oszk.hu/02200/02227/html/02/864.html> (utolsó hozzáférés: 2024. 04. 08.)

2 TASNÁDI Attila, *Küzdelem a bizonyosságért*, Kortárs 1964/1., 158–159.

3 Hasonlóan vélekedik erről Győre Imre is a Magyar Nemzetben megjelent cikkében: GYŐRE Imre, *Tűzfalak: Tóth Judit verseskötete*, Magyar Nemzet 1963. július 20., 6.

4 SOMLYÓ György, *A költészet évadai: „Gyerekkor, háborúval”*. *Fiatal költészetünk 1963-ban*, Új Írás 1968/3., 47.

borzalmak adják, közvetetten azonban elkerülhetetlenül lecsapódik művészetükben a fasizmus elutasítása is. Ahogy Somlyó fogalmaz: jelképeivé váltak „a fasizmussal összefonódott gyermekélményünknek”.⁵ A politikai ideologizálást Győre Imre egészen kendőzetlenül műveli Magyar Nemzet-beli cikkében, amikor az ellenforradalom néhány napi, a múlt visszatérésének rémképeit újra felvető „dühöngéséről” beszél, és valójában irodalomkritikai köntösbe bújtatott politizálásként a náci-dédelgető adenaueri Németországra tereli a szót.⁶

Győre Tóth költészete kapcsán kiemeli az objektivizáló módszert, amelyben azt sérelmezi, hogy „a kor haláltól terhes iszonyatát” nem közvetlenül az embereken keresztül ábrázolja.⁷ A szocreál lírának ezt a tézisént mint bármely szerzői attitűddel szembeni alapelvárást a legtöbb kritikában megtaláljuk. A rendszerhű Tasnádi számonkéri Tóth Judit valósággal való kapcsolatának „társadalmi érvényűvé konkretizáló” rétegeit, és figyelmezteti, hogy félelmetes élményeit ne általánosítsa, „ne tágítsa sorsszerűvé”, sokkal inkább „napjaink valóságára támaszkodva legyen következetesebb és keményebb önmaga felszabadításában”.⁸ Somlyó szerint Tóth költői pályájának eredményessége azon múlik majd, hogy „átélő és kifejezőkészségét eredendő élményén túl ki tudja-e majd terjeszteni egy gazdagodó világképre”.⁹

Tóth első verseskötetét nemcsak az idézett irodalomtörténet, de a kortárs kritikák is döntően pozitívan értékelik, a költő tehetségét majd minden megszólaló elismeri. Az eddigiekben röviden bemutatott, inkább kultúrtörténeti érdekességgként felfogható szempontoknál – irodalmi aspektusból – sokkal érdekesebb, és e cikkeknek talán a legrelevánsabb közös észrevétele a pályakezdő költő verstani felkészültsége, formaérzékenysége és formabontó hajlama. A történeti meghatározottságot itt sem mellőző Somlyó például egészen hosszan és jól érthetően igyekszik az új magyar líra (világ)irodalomtörténeti helyét kijelölni. Kiindulópontját képező igénye és elvárása a modernizmuson túllépni („és a megkésett forradalom támasztotta elvárásoknak megfelelni”¹⁰) képes verselés megjelenése, amivel kapcsolatban reményeit érzékelteti az új – vizsgálati keretében 1930 és 1940 közötti tíz évben született – generációval szemben. Úgynevezett izmosos versekről van itt szó – ahogy

5 Uo., 54.

6 GYŐRE, I. m., 6.

7 Uo.

8 TASNÁDI, I. m., 159.

9 SOMLYÓ, I. m., 47.

10 Uo.

Nemes Nagy Ágnes fogalmaz *Párbeszéd a mai versről* című írásában (valamikor 1972 előtt), amelyben a költőnő a vegyészsnővel beszélgetve próbálja a modern (Magyarországon az elmúlt 10–15 évben megjelent) verset megfogalmazni.¹¹ Visszatérve Somlyó irodalomtörténeti felosztásához, szerinte a „messzianisztikus”, monomán, ösztönbe zárkózó költészettel szemben áll Weöres Sándor és Juhász Ferenc „elhelyezetlenül imbolygó” megszólalásmódja, de hiányolja a kritika részéről a Füst Milán-, Kassák-, Illyés-, Vas-, József Attila- és Radnóti-féle avantgárd pályakezdekések helyes kritikai értékelését is. Úgy véli, hogy az új nemzedék egyenesen József Attila és Radnóti Miklós utódja, hovatovább „mindegyikük József Attila kenyerével él”.¹² Ez utóbbi líra sajátosságaként kiemeli a formabontást, a nagyobb tárgyi anyagot és a kisebb – hagyományosan – személyes kiindulást, kevesebb anekdotát, több sűrítést. Célja a modern (nem modernista! – F. R.) tárgyias teljesség elérése.¹³ Lengyel Balázs a Jelenkorban elemezte a *Tűzfalakat*, és az előzőhöz hasonló (ezúttal Vas István-féle) líratörténeti felosztás mentén helyezi el Tóth Judit alkotó módszerét. A Szabó Lőrinc és Illyés Gyula nevéhez köthető versszerkesztés helyett – amely rendszerint egy helyzetrajzból vagy egy adott történet leírásából indul ki, és ahhoz fűzi majd a mindenképpen szubjektív, egyetlen benyomást rögzítő, „lírai refleksiókat”¹⁴ (anekdota – mint Illyésnél gyakran –, pillanatnyi állapot stb.) – Tóth inkább a sorozatos élmények nyomán kialakult életérzések átadására törekszik. Teszi ezt a személyesség („a költő személyének”¹⁵) háttérbe szorításával, a belső élményeknek és a lírai közérzetnek az objektíválásával, azaz „a világra való visszavetítésével”.¹⁶ „Ez az objektív líra szűkszavú, érzelmekről közvetlenül alig beszél, de a jelenség-világot erősen válogatva, megnövelt jelentésű dolgokat helyez egymás mellé, s teremt belőlük olyan jelképeket, amelyek felkeltik, sugalmazzák a közőlni kívánt lírai tartalmakat.”¹⁷

Kiemelten izgalmas része az irodalomtörténeti munkának bármely irodalmi mű recepciójának és a mai kritikai értékelésnek, illetve ugyanígy az egykori és a mai lehetséges értelmezési irányoknak az összevetése.

11 NEMES NAGY Ágnes, *Párbeszéd a mai versről* = Uő., *Szó és szótlanág*, Magvető, Budapest, 1999, https://reader.dia.hu/document/Nemes_Nagy_Agnes-Szo_es_szotlanag-96

12 Uő., 49.

13 Uő., 56.

14 LENGYEL Balázs, *Tóth Judit: Tűzfalak*, Jelenkor 1964/8., 795.

15 Uő.

16 Uő.

17 Uő.

Félretéve a politika- és kultúrtörténeti aspektusokat, a műimmanens olvasatra hagyatkozva feltűnő, hogy a kortárs olvasatot jól láthatóan erősen átható, az objektív-tárgyas líra iránt epekedő attitűd mennyire leuralja és félreviszi a kötet értelmezését. Hat évtized elteltével úgy tűnik, hogy ez a fajta verselés a *Tűzfalak* verseinek csak egy részét jellemzi, bár kiemelendő, hogy a kötet legjobban sikerült darabja, *Az élők és a halottak* című (amely – nem véletlenül – az egyik ciklusnak is a címadója), éppen ide sorolható. Ugyanígy a *Két balatoni kép* című verspár (*Fürdő fiú*, *Parton ülő öregasszony*) és a *Hegyoldal*, amelyeket egy klaszikusabb, adott nézőpontból szemlélő, táj- vagy valamilyen esemény-leíró alaphelyzet jellemez, amelyhez hozzá-, illetve mellérendelődik egy belső élmény. Ilyenkor, ahogy Nemes Nagy Ágnes fogalmazott: a „hasonlat átbillenéséről” van szó, „növekedésétől a képbe áttett, képbe csomagolt közlendő felé visz”.¹⁸ A *fürdő fiú* című első vers kezdő sorai: „A zombék árnyas, egybehajlik, / kirekeszti a hév napot”.¹⁹ Ugyanígy ilyen helyzetképleírással folytatódik a vers mindkét versszaka, és az elsődleges közlendőn túli tartalom felületes olvasatra nem is tűnik ki. Erre utal Lengyel is, aki szerint „a versek sima, megmunkált felszíne nem a sekélyt, hanem a szemérmesen takart érzelmi és intellektuális gazdagságot, az itt-ott még nehezen nyíló mélységet rejt”.²⁰ A verspár második darabja, a *Parton ülő öregasszony* éppen a fent idézett Vas-féle felosztásnak a Lengyel szerint elvetendő, Szabó Lőrinc-i, illyési szerkesztésmódját követi, amennyiben egy statikus kép leírása adja a vershelyzetet: az öregasszonyhoz kapcsolt pusztaság és a természet összemosását. A *Hegyoldal* sematikus vershelyzete pedig inkább egy századdal korábbi, romantikus verselésre emlékeztet, mint a recepció által vágyott Weöres- vagy Juhász Ferenc- (vagy a ki nem mondott Nemes Nagy-) féle lírára. Ebben egy vak öszvér nehézkes útja kerül megörökítésre, amelynek egyik utolsó sorában a lírai szubjektum – bár közvetetten – mégis előkerül: „már nemsokára hazaér”.²¹ A sor a versen belül igencsak gyökértelenül hat, hiszen az addig objektív (itt a kamera objektívje sem elvetendő asszociáció, amennyiben egy kép vagy esemény leírásáról van szó) leírás megbomlik, és felmerül a kérdés, hogy ezt a láthatón túl mutató információt ki közli. Azt az egyszerű érvelést követve, hogy szándékosságra utaló szövegi jelet nem találunk, ezt az egy sort tekinthetjük hibának, amely által a vers poétikája megbomlik.

18 NEMES NAGY Ágnes, *Tárgyiasság* = Uő., I. m.

19 TÓTH Judit, *Tűzfalak*, Magvető, 1963, 9.

20 LENGYEL, I. m., 795.

21 TÓTH, I. m., 13.

A kötet verseinek a többségét azonban – az eddigiekkel szemben – egy határozott, állandóan előtérbe helyezkedő lírai szubjektum irányítja, amely e lírának éppen a személyességét és szubjektivitását hangsúlyozza. Rögtön a kötetet nyitó *Vadon* kijelöli ezt a megszólalásmódot: „Az árvaság nevelt, fagyos / tejéből gömbölyödtem, / fogai közt vitt, nyaldosott, / ha sírtam: nyítt fölöttem”.²² Az első négy sor nemcsak a közlés eredőjére (és annak helyzetére) mutat rá egyértelműen, hanem a kötet egészének a hangulatát is előrevetíti. E sorok megidézik a körülvevő világ brutalitását, de a megszólaló szívóssága, életigenlése, a másik oldalról pedig az árvaság képében a sorsszerűség (vagy valamely külső erő, amely ápol, védelmez: az értelmezési lehetőségek tárháza nyitott) is benne van. A *Szerелеm*²³ című versnek már az első sora egy autobiografikus (vagy autofikciós) olvasatot implikáló utasítás: „Huszonkét év”, a továbbiakban pedig első személyű megszólalások határozzák meg a lírai én személyes viszonyulását: „Megyek, megyek, szerelmemet szorítom”, „Elhagytalak”, „Enyém a sivatag” stb. Az *Aszály* címűben a megszólaló nem enyhülő fájdalma kerül párhuzamba a szárazsággal. Amennyiben a kortárs kritikusok (és e tanulmány szerzőjének) értelmezése helyes, és Tóth Judit törekvése valóban az objektív ábrázolás valamely magas fokának és módjának az elérése lehetett, technikai értelemben e szövegében jut el a legmesszebbre.

E tekintetben az *Aszály* remekmű, sajnálatos azonban, hogy az „átbillent hasonlatok”, a „képbe áttett közlendő” sokszor képzavarba hajló, nehézkes szófüzésekbe csap át. A kortárs kritika is felfigyelt e túltérhelt fogalmazásmódra. Maros László szerint Tóth képi zsúfoltsággal birkózik,²⁴ *Somlyó pedig a nemzedék sajátosságaként írja le, hogy tagjai túl sokszor „bonyolódnak irracionális szóhalmazokba”*.²⁵ A *Tűzfalak* kötet verseit valóban meghatározzák a nyelvújító próbálkozások, amelyek a mai olvasó számára a nyelvezet előnytelen súlyponteltolódásaként hatnak. „Estente”, „(itt) lakol”, „kövérülsz”, „súlyosulsz”, „sötétlesz”, „sodortatás”, „bukdosnak” (előbb levelek, máshol az őszer), „győzködik a homállal” stb. – mind olyan szóalkotások, amelyek a belemerülő olvasást mindenképp nehezítik, az olvasó kizökkentését eredményezik. Megjegyzendő azonban, hogy az efféle szóhasználat minden bizonnyal szándékos, és határozott céllal bír, hiszen nem kényszeres (akár rím)helyzetekben

22 *Uo.*, 7.

23 *Uo.*, 14.

24 MAROS László, *Két első verseskötetről*, Alföld 1964/4., 382.

25 SOMLYÓ, I. m., 54.

használatosak. Ekképpen nem költői gyengeségként értékelhetők, mindazonáltal kétségtelen, hogy a körülményes(kedő) nyelvhasználat a mai értékelést negatívan befolyásolja. Az *Egy csillaghoz* című költemény első versszaka például így hangzik: „Tétőtlen éjszaka. / A fölfutó sötétség / nyújtott traverzei között / hullasz előre, homlokig födetlen”.²⁶ Nem szükséges e helyütt nyelvileg szétszedni és elemezni e sorokat, hiszen nyilvánvaló a túlírtás, amelynek következménye egy diffúz, értelmezhetetlen kép, és ezt a további sorok sem képesek feloldani. Az *Illusztrációk egy kelta történethez* című verspár Ys alcímű tagja és a Március közeli rokonok, alaphelyzete mindkettőnek egy víz alatti világ leírása. A koncepció igen ígéretes, ám a helyenként szürrealizmusba átsapó lengő, feszülő, hajló utcák (Ys), és a sodródó, ingó, dagadva hömpölygő, dőlő házak (Március) képe ismét alig értelmezhető. Hasonló a helyzet a lengő-feszülő utca mint kővé vált kötél és kötélle vált hínár hasonlattal az előbbi vers első versszakában. Mindehhez hozzátartozik Tóth Judit költészetében a túlzott mértékű absztrakciós igény is, nagyon gyakori ugyanis az elvont fogalmak megszemélyesítése, ami ugyanúgy gyakran hajlik képzavarba. Meg kell azonban azt is említeni, hogy Lengyel Balázs a már idézett cikkében ezt a fajta verselést nagyra értékeli, hisz így fogalmaz: „[Tóth a] lírai közérzeteit [...] nem a szubjektív érzelmek közlésével, hanem közvetve, a környezet jelképi erejű megelevenítésével fejezi ki. Látvánnyal, tömörítéssel, csigázó intellektuális igényességgel.”²⁷

A Tóth Judit-féle poétika egyik tipikus jellemzője még a látáshoz kapcsolódó hangulatteremtő szavak túl gyakori használata. Csak néhányat említek a példa kedvéért: vakítás, villogás, tükrözés, lángolás, ragyog, vetít, fénylik, süt, szikrázik, világít, pattogtak – ezek között több zavaró szóismétlést is felfedezhet az olvasó. Ugyanígy túlzott hangsúllyal vannak jelen az olyan hangutánzó szavak, mint a reccsenés, dübörög, sistereg, csattog, besüvít, csobogás, sercegés, csörömpöl, csattan stb. A már említett sűrű képek használatához kapcsolódik a megjelenített dolgoknak a folytonos dőlése: „elmozduló deszkákra dől a tá-jék”, „a házak dőlnek, mint a csillagok”, „féloldalra billen a mennyezet”, „a fiú, mint a zsák, oldalt kidőlt”, és feltűnően gyakori az egyes elemeknek az állapotváltozásait jelző igék, mint a növekedés (hízás, dagadás), fogyás, omlás, áradás, örvénylenek, sodródik. Ez utóbbiak jellemzően vagy nagyon lelassított jelenetek, vagy kimerevített képek.

26 TÓTH, I. m., 17.

27 LENGYEL, I. m., 795.

Az *Este* című vers kitűnő példa, amelyben az itt említett jellegzetességek nagy része együtt jelenik meg. Az első versszak: „Fekete utcákon vakító szögletek. / Árad az este, mintha zivatarban / csattognának a tetők, a sinek” sorai szinte filmszerűnek hatnak, a megszólaló pozíciója egy kamera külső, objektív nézőpontjaként is elképzelhető. A beszámoló pedig – mint kiemelkedően jól sikerült darabja a kötetnek – úgy válik jól működő lirizált szöveggé, hogy a költői szubjektum mindvégig rejtve marad, és a személyességnek nyoma se jelenik meg. Hasonló poétikai eljárásokra épít az *Egy másik évszak* ciklus több verse. A *Rakpart* című erős jeleneteinek esetén mintha egy mozgókép nézője lenne az olvasó (immáron nem először), de a szöveg csak egy rövid jelenetet rögzít, előzménye, következménye nem ismert, és ezzel kapcsolódik a más versekre is jellemző logikai űrökkel (vagy egy, az ok-okozati logikától eltérő módon) operáló, sőt azokra építő versszerkesztéshez. Kiemelendő a *Rakpart*-ból a harmadik versszak „Le ne ess” fél sora, amely egy teljesen idegennek ható megszólítás – váratlanul – a korábbi leíró részek után.

Az itt említett harmadik ciklus verseiben ugyan gyakrabban megjelennek a városhoz kapcsolható tematikus elemek is, ám egyértelmű igyekezetre arra nézvést, hogy a kezdeti természeti képeket fokozatosan váltsák fel a városiak, nem következtethetünk. Elvértve bukkannak fel efféle hangulati elemek: „Vakít a tér. A táblaüvegek.”²⁸ (*Egy másik évszak*), „szakadt plakátok, villamosjegy, szélbe-sárba”²⁹ (*Angyalok*), „A gypep-locsoló száraz sercegése”³⁰ (*Uták*) stb. Az *Este* tematikailag is világosan különálló alkotás, amennyiben az egyetlen *Tűzfalak* vers, amelyben a szöveg egésze egy városi kép leírására szorítkozik (bérházak, reklámbetűk, áruházak kirakatai). Itt hangsúlyozni kell, hogy ez nagyon jól áll Tóth Juditnak, e terhelte nyelvezet ugyanis a város forgatagához és a háborús pusztításhoz jobban illik, mint a természeti részekhez. Egyes költeményei, mint például az *Egy másik évszak* című sokáig jól bánik a városbeli látvány objektív leírásával, a lírai hang – sajnálatos módon – mégis elő-előkerül (pl. „Honnét is tolakodtam én ide”³¹), majd az utolsó versszakban megszólít egy második személyű alakot, és ezt követően fizikai valójában ő maga is megjelenik: „A sarkon ácsorgunk, nem is tudod, / milyen könnyelmű örömmel figyel-

28 TÓTH, I. m., 70.

29 Uo., 77.

30 Uo., 79.

31 Uo., 70.

lek”.³² Az *Öröm* felütése egy városi robbanás leírására utal („recseg a fal, világít és a mélység / feldobja lángjait”, majd a második versszakban már „egy erdő áll”, „suhogtatja sok-sok sudarát”, vihar tépi a „levelek tetejét, koronáját”).³³ Könnyen elképzelhető a kötet egészét átjáró intenció, amely mentén a lírai én a városban tapasztalt háborús borzalmak elől képzeletben az erdőbe, a természetbe menekül. E tematikus koncepció ellen persze nem lehetne kifogásunk, ám az egyértelműen megállapítható, hogy ez a kettősség a nyelvi különбözőség révén a versek kárára megy.

Arról már volt szó, hogy a kortárs kritika – mai szemmel nézve – túlon túl nagy hangsúlyt fektet az irodalmon kívüli körülmények szerepére a költészet értelmezésében és értékelésében. Habár e tétel fenn tartható, a *Tűzfalak* kötet egyik fő tematikus vonalának, a háborús tapasztalatok reprezentációjának a kiemelése elkerülhetetlen eleme e versek elemzésének. A lírai én gyermekkori háborús traumáinak lecsapódása több költeménynek az alaphelyzetét adja, és a középső, második ciklus (*Az élők és a halottak*) alcíme is erre utal: 1944. Az *Elégia a bátorságról* a megszólaló nyolcéves önmagát szólítja meg. Az első szakasz vége a már idézett *Vadon* című kötetnyitó darabra rímel: „túlélted, mint az állat, / az üldöztetéstől erősebb a vad, / az éhségtől falánkabb”³⁴ – vö. „komor éh”³⁵ „ordas kölyökkor”,³⁶ „tején cseperedtem”.³⁷ A természetbe való vágyódás a verszárlatban is megjelenik, a városi miliőt (fűtőhálózat csövei, tűzfalak stb.) ismét az erdő váltja (puszta föld, fa), amely a záró sorok metaforaképzését is meghatározza: „rákérgesült tapasztalat”.³⁸ Ugyanígy *A menet* című zárata: „Onnan jövök. Az éjszakák / kihamvadt erdejéből”.³⁹ A *kert* című vers alapképlete is azonos az *Elégiá*-éval, a gyermekkori önmagát megszólító vershelyzetben a félelem, a rettegés, a halál fogalmai determinálják a hangulatot. A címbeli kert e helyütt a természetet (vagy annak kicsinyített mását) képezi, és nem zárható ki, hogy ez a jól ismert kert a kötet egészen végighúzódo erdőnek, vadonnak mint metaforahálónak az alapját is képezheti. A lírai én a kert elpusztulásán keresztül érti meg a külvilágban zajló tragédiát,

32 *Uo.*, 72.

33 *Uo.*, 68.

34 *Uo.*, 47.

35 *Uo.*, 8.

36 *Uo.*

37 *Uo.*, 7.

38 *Uo.*, 49.

39 *Uo.*, 26.

s egyben ennek emléke élte. Hiába a „száz idegen halál”, mit hord magában, „a kert bennem virágzik, vége nincs, nem lesz”.⁴⁰ Az éjszakai kert képe egy kibővített madárhasonlat által bomlik ki: „Ösztövé ágak egymásba hajoltak, / és közöttük fészket rakott a telt / testű némaság, kátrányszínű tollak / estek ki szárnyából a sima óra”.⁴¹ E sorok kissé patetikus, romantikus jellege ismét disszonánsan hat a versek többségének modern verselése, a telített nagyvárosi képek és a modern, technicizálódott nyelvezet mellett. Ennek szemléltetésére *A szerelvény* című költemény negyedik strófáját idézem:

És kint az éjszaka. És egyre nőtt
a kattogás és a födetlen
elektromos drótszálak keretén
gépfegyverek, bombavető,
szárnyak feszültek feketén,
ha eleven, hogy ki ne csapjon
az étlen-szomjan, tehetetlen
és ruhátlan is eleven remény.⁴²

Már e két vers összevetése is jól mutatja, hogy Tóth Judit későbbi hangja a nagyvároshoz kötődő megszólalásmóddhoz kell vezessen (ahogy az történik is a párizsi és budapesti életet tematizáló későbbi verseivel), illetve abban érdemes állandósulnia. Az első kötetes, a hangját kereső költő kísérletei itt még szépen kirajzolódnak, ami a versek minőségének egyenlenségét eredményezi, ahogy *A szerelvény* maga is jól mutatja, amennyiben az idézett sorok kiemelkedő színvonalát a versen belül sem sikerül fenntartani. Zárásként érdemes lehet Lengyel Balázs feltűnően optimista, minden bizonnyal a pályatársi, alkotói (és nem a szigorú kritikus, irodalomtörténész) énjéből eredő véleményét idézni. Úgy fogalmaz, hogy az efféle objektív költészet „érzelmi és kontemplatív tartaléka szélesebb és szerteágazóbb az élményanyaga, mint első felületesebb olvasásra kitűnik. [...] a versek sima, megmunkált felszíne nem a sekélyt, hanem a szemérmesen takart érzelmi és intellektuális gazdagságot, az itt-ott még nehezen nyíló mélységet rejti”.⁴³

40 *Uo.*, 28.

41 *Uo.*, 27.

42 *Uo.*, 43.

43 *Uo.*, 795.



Petra Soukupová

Hová tűnt Hópihe?

Fordította J. Hahn Zsuzsanna

Csirimojó
Budapest, 2023

Gesztelyi Hermina

FELELŐSSÉGVÁLLALÁS EGYMÁSÉRT

A 2017-ben alakult Csirimojó Kiadó egyre komolyabb elismertséget és népszerűséget vívott ki magának az elmúlt években, amelyet 2020-ban az Év Gyerekkönyve Díj leginnovatívabb kiadó címmel is kifejezésre juttatott a szakma. Olyan magukkal ragadó és méltán népszerű kiadványok kötődnek hozzájuk, mint *Az elveszett lélek*, az *Ema elvan* vagy a *Kukucs*-sorozat. Mikrokiadó lévén igazán impozáns, hogy mennyi címet adnak ki egy évben, teljesen lefedve az olvasókat 0-tól 99 éves korig – még ha gyerekkönyvek teszik is ki portfóliójuk javát. Ars poe-ticájuk szerint külföldi kötetek fordítására fókuszálnak, ám egyértelműen látszik megjelenéseik között a cseh irodalom dominanciája, ami a zömmel szlavista háttérű szerkesztőség alapján nem is meglepő.

A cseh gyerekirodalom az illusztrációk és a szövegek terén is komoly hagyományokkal rendelkezik (pl. *Kisvakond* és *Rumcájsz*, hogy csak a legismertebbeket említsem), ám a rendszerváltás után csökkent a jelenléte a magyar könyvpiacra, a Csirimojónak köszönhetően viszont látjuk, hogy vizuálisan és tematikailag milyen izgalmas, innovatív irányok érvényesülnek azóta is. Hangsúlyozottan a kiadó célkitűzései közé tarto-

zik továbbá a fenntarthatóság, a környezetvédelem, a természet szeretetének közvetítése, ami a könyvek szemléletében, témáiban és anyaghasználatában egyaránt tetten érhető. Ezek az értékek, hitvallások mind meghatározók a frissen megjelent *Hová tűnt Hópihe?* című regényben is.

Petra Soukupová cseh nyelven 2017-ben kiadott, kiskamaszokat célzó (a kiadói ajánlás szerint 9+) krimijét 2023-ban adta közre a Csirimojó J. Hahn Zsuzsanna fordításában. A kötet atmoszféráját erőteljesen meghatározó illusztrációkat Tereza Ščerbová készítette, képein a kék árnyalatai, a fehér és a sárga színek a meghatározók. A hátsó borító felhívja a figyelmet arra, hogy a könyvnek van egy „felnőtt” párja *Így lesz a legjobb mindenkinek* címen, ám ez – bár előkészületben van a kiadónál – magyarul egyelőre még nem olvasható. A leírás alapján az említett kötet izgalmas perspektívát kínál Hópihe történetéhez, kíváncsian várjuk tehát, hogy feltáruljon ez a nézőpont, s így egy teljesen új narratíva.

A *Hová tűnt Hópihe?* két részre tagolódik, az első a *Hópihe*, a második *A nyomozás* címet viseli. Az egységeket egy-egy szó (kutya, ki) teljes oldalpárt kitöltő ismétlése vezeti fel, amely kijelöli az adott rész központi szereplőjét, problémáját, kérdését, amelyek egyaránt a főszereplő-narrátorhoz, Martinához köthetők. A *kutya* szó megállás nélküli ismételtetése először Martina kutya iránti eltökélt vágyát jelöli („Nem tudom, miért nem vertem ki a fejemből [ti. a kutyát], én már csak ilyen vagyok, apu szerint baromi konok.” [12]; „Mondom neki, hogy szeretnék egy kutyát, ő meg erre azt mondja, ha nem szállok le a kutyatémáról, semmit sem kapok, amit nyilván nem akarok.” [14]), majd azt, hogy Pihé körül rendre újabb bonyodalmak alakulnak ki. Fokozatosan derül ki róla például, hogy süket és hogy fél a sötétben. Ezenfelül folyton elszökik, majd csapzottan, véresen, fél szemmel kerül elő, a falu lakói pedig egyre ellenségesebbek vele („Akkor mondd meg, mi legyen velem! Ki fogad be egy olyan kutyát, amelyik rángat, állatokat gyilkol és emberekre támad? Hiszen ez egy pokolfajzat. Nem jó semmire. Arra sem képes, hogy őrizze a házat, hiszen süket.” [40]). Ez az ellenszenv abban a dramaturgiailag jól felépített fordulatban kulminálódik, hogy egyik reggel Pihét holtan találja Martina, a legjobb barátja, Franta, az öccse, Kája és a barátjuk, Bohouš. Innentől veszi kezdetét a nyomozás, amelynek fő kérdését a második részt felvezető *ki* szó ismétlése fogalmazza meg.

A krimi alaphelyzete akkor áll elő, amikor a kutya bilétájának hiányából Martina arra következtet, hogy valaki megölte Pihét, hiszen

gyanús, hogy épp a halála napján tűnt el: „Ehhez már a véletlenek összjátéka kellene, és a véletlenek összjátéka mindig gyanús, mint a krimikben, egyszer kivettem egyet a könyvtárból, egyrészt érdekes volt, másrészt viszont unalmas” (67). És valóban, a műfajra vonatkozó önreflexív megjegyzés előrevetíti, hogy az izgalom itt sem kizárólag és elsősorban a tettes leleplezését jelenti, sokkal inkább a komplex emberi viszonyok fokozatos feltárulását. A krimi konvencióit többféleképpen is felidézi a kötet, egyrészt direkt utalások, másrészt jól ismert trópusok révén. Ezek közé tartozik a lezárt szoba rejtélye,¹ ami a bűntényt egy jól behatárolható, szinte izolált helyhez köti, így pedig leszűkíti egyszersmind a gyanúsítottak számát is. Jelen esetben ez a falu helyzetéből adódik: „Szerintem itteni lakos ölte meg Pihét, mert ez egy zsákfalú, a falun túl csak az erdő van, szóval itt nem lehet csak úgy keresztülhajtani, és miért is furikázna errefelé bárki az éjszaka közepén. A következő oldalra felírom az összes gyanúsított nevét, egymás mellé az érveket és ellenérveket, a krimiben is így csinálta a nyomozó, összeállította a gyanúsítottak listáját” (69). A nyomozói füzetbe kerülő információk mellé kapunk egy térképet arról, hogy ki hol lakik a faluban, a belső borítókon pedig az összes szereplőről egy-egy portrét – ezek közül a könyv végén látható karakterek jelentik a gyanúsítottak csoportját. A klasszikus ifjúsági krimi zsánerének megfelelően egy gyerekcsoport veszi kézbe a nyomozást, amelyet a szülők inkább akadályoznak, így a tettes leleplezése mellett Martináék számára a felnőttek kijátszása is állandó feladat.

Noha végül kiderül, ki ütötte el Pihét, az mégsem egyértelmű, hogy ki miatt kellett meghalnia, hiszen a nyomozás olyan felfedezésekhez vezet, amelyek leleplezik a felnőttek szövevényes világát – ezzel mintegy közelítve is a kiskamasz szereplőket ehhez a világhoz, megteremtve a felnővekedéstörténetként való olvasás lehetőségét („Megvonja a vállát [ti. Martina anyukája]: – A felnőttek dolgai bonyolultak. Ezt te nem értheted. – De érthetem, már nem vagyok kicsi.” [140]). Fény derül rá, hogy Šimon (akivel Martinának elég ambivalens a barátsága, hol jóban vannak, hol pedig nem hajlandó szóba állni vele) anyukájának és Jiří bácsinak viszonya van egymással, és az is kiderül, hogy utóbbi felesége, Lída néni azután ütötte el véletlenül Pihét, hogy tudomást szerzett a kapcsolatáról. Ennek okán a szereplőknek különböző válaszaik vannak arra, hogy ki miatt történt a baleset. Lída néni, Jiří bácsi, Šimon

1 Jakob STOUGAARD-NIELSEN, *A lezárt szoba. A krimiolvasásról a Covid-19 járvány idején*, ford. DECZKI Sarolta, Helikon, 2023/1., 72–82.

anyukája és Šimon neve is felmerül. Végül Martina anyukája oldja fel a helyzetet azzal, hogy felhívja a figyelmet az egyéni felelősség szerepére: „Martina, az a kutya azért halt meg, mert neveletlen volt, és megszökött. Véletlenül elgázolta egy autó, amit éppen Lída néni vezetett. Nem segít, ha másokat hibáztatsz érte. Pihe halott, és tudom, hogy sajnálsz, de Franta és Šimon is biztosan sajnálja. A kutya meghalt, te viszont élsz, ahogy a barátaid is, ne rontsátok el az életeteket” (141). Ez árnyalja a regény középpontjában álló felelősségvállalás gondolatát, ami eddig a másokért, egymásért vállalt felelősség formájában jelent meg. Voltaképp Martina egész nyomozásával azt bizonyítja, amiben a környezete kételkedik – hogy képes felelősségteljesen viselkedni.

Pihe halálának jelentésrétegeit árnyaltan és komplexen építi fel a regény, egyszerre van jelen a civilizáció és a természet felőli olvasat lehetőség, ezeket pedig olykor egymásba is játssza a szöveg. A farkaskutya eleve magában hordoz valamiféle átmenetiséget, a farkas és a kutya, a vadság és a domesztikáltság egyvelegét. A falu közössége szempontjából Pihe túlságosan vad, beilleszkedésre képtelen, nem „jó kutya”, ám az erdő világának sem része, a természet mintegy kiveti magából, hiszen minden szökése után újabb, egyre komolyabb sérülésekkel tér vissza, gyarapodó fogyatékoságai miatt pedig aligha tudna életben maradni az erdőben egyedül. A kutya halála így várható, szinte szükségszerű, és Pihében egyfelől láthatjuk a civilizáció áldozatát, egy másik szemszögből viszont pusztulása a megzabolázhatatlanságának, neveletlenségének a következménye. Az áldozati bárány képét is felidézi a szöveg: „[...] aztán egyszer csak meglátom Krált, ahogy valami fehérét visz, egy kisbárányt. [...] Ahogy nézem, olyan érzésem támad, mintha gyereket vinne, olyan szépen viszi azt a bárányt, mint aki tényleg szereti” (117). Ez a jelenet erősen ráíródik Pihe alakjára – amelyben a tisztaság, ártatlanság képzete a fehér szín miatt egyébként is benne rejlik –, hiszen korábban Šimon azt hitte, hogy Král a kutyát viszi az ölében, ám amikor Martina ugyanennek lesz szemtanúja, kiderül, hogy valószínűleg már akkor is egy bárány volt a karjában. Pihe és a bárány vizuálisan is összekapcsolódik, hiszen az illusztráción a sötét háttér előtt ugyanúgy szinte világít az alakjuk (38–39, 116). Szintén szimbolikus jelentése van a karácsonyi időszaknak, amikor Martina várja, hogy kutyát kapjon, de csalódnia kell – majd februárban mégis megérkezik Hópihe. A várakozás, vágyakozás feszültsége megvan ugyan, de az eljövétel késik. A kutya halála pedig január 7-éhez kötődik, ezzel lezárul az ünnepkör.

A Pihével kapcsolatban említett átmenetiség, sehova sem tartozás megjelenik Lída néni karakterében is: „A következők Seidlék. Seidl egy olyan öltönyös fickó, szuper autója van, főleg hétfvégen jár ide, hétköznap csak néha, mert Prágában dolgozik, mondjuk most éppen itt van. A felesége a kisbabájukkal itt lakik, ők már nem is prágaiak, inkább idevalósiak” (77). Végso megítélését is ez a kettósság hatja át, hiszen egyszerre tettes és áldozat. Nem véletlen tehát, hogy az ő személyében lepleződik le Pihe gyilkosa, ahogyan az sem, hogy egy Prágából érkező autó üti el a kutyát, mintegy a civilizáció, a városi ember pusztítását, károkozását jelképezve. Hasonló logika sejlik fel abban, hogy Martina miért Šimont hibáztatja a kutya haláláért: „Egyáltalán nem kellett volna idejönnöd! Költözz el!” (133); „De nem kéne itt lennie, soha nem kellett volna ideköltöznie” (141). Város és falu, épített környezet és természet feszültsége tapintható ki ezekben a részekben, a hozzájuk társított értékek azonban korántsem mechanikus oppozíciók. A falusi életet, a természetközeli létet összetetten, idilltől és pátosztól mentesen, a nehézségeket sem elhallgatva ábrázolja a regény, hangsúlyozva a természetért történő felelősségvállalást. Ennek része Martina erdőben dolgozó és nem túl sokat kereső apukája, a korai iskolai buszozások és az állatokért való kiállás – még ha utóbbi nem is mindig sikeres („Az ebben a hülyeség, hogy a szüleim sose vesznek tojást, így senki sem fogja megtudni, hogy a ketreces tyúktartás ellen lázadok” [14]). Ezzel együtt is a kötetben a vidéki lét tűnik fel kíváncsatos életformaként, ami elsősorban a főszereplő gondolataiból, mondataiból, cselekedeteiből válik egyértelművé, például amikor nem érti, hogy miért akarna bárki Prágában lakni a falu helyett (104), vagy amikor visszautasítja a kutya helyett karácsonyra kapott telefont (15).

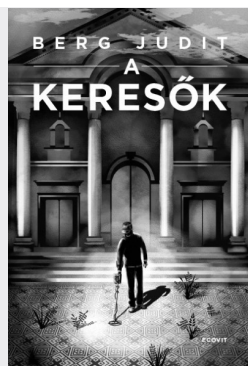
Ezt érzékeltetik az illusztrációk is, amelyek közül a teljes oldalt vagy oldalpárt kitöltő képeknél a táj dominanciája jellemző, ezeken egy-egy pontként tűnik fel ember vagy állat (38–39, 66, 83, 116, 136–137). A vegyes technikával, döntően akvarelllel készült alkotásoknak borzasztó erős az atmoszférateremtő ereje, és alapvetően komor, sejtelmes, enyhén misztikus hatást keltenek – felülírva az illusztratív, dekorációs viszonyt, hiszen a szövegben szereplő piros kabát helyett Martina teljesen sötét ruhában van ábrázolva a képen. A borongós hangulat összefügg egyrészt a krimi zsánerével, másrészt a folyamatos télbe burkolózó, egyfajta megfoghatatlan erőként mindig jelen lévő természettel. A döntően kékesszürke és fehér színvilágban megjelenik a sárga, ami melegséget, otthonosságot kölcsönöz az illusztrációknak, illetve a fény,

metaforikusan pedig a keresés, nyomozás kifejezőjévé válik. A humor eszközeként olykor oldja a komorságot, például amikor az egyik kiskutya alatti sárga tócsaként jelenik meg (19). Jellemzők még a kötetre az elszórt grafikák, amelyek szintén az említett színekkel dolgoznak, gyakran erősen stilizáltak, skiccszerűek – ezeken az emberek közti viszonyok figyelhetők meg jobban (98–99, 106, 119).

A *Hová tűnt Hópihe?* összességében jól működik krimiként, megfelelően, életkorhoz igazodóan építi fel a nyomozást és adagolja az információkat. Legfőbb erőssége azonban kétségtelenül a képi világgal erősen megtámogatott atmoszféra, a karakterek közti kapcsolatok komplexitása, valamint az a szemlélet, ami a létezés egy természetközeli, szabadabb formáját mutatja meg. Mindezt nem direkt módon, nem idealizálva teszi – még ha olykor ilyen típusú mondatok is megjelennek a kötetben. Petra Soukupová regénye középpontba emeli a felelősségvállalás gondolatát, amellyel önmagunknak és minden élőlénynek tartozunk.

Berg Judit
A keresők

Ecovit
Budapest, 2021



Katona Alexandra

A MÉRLEG NYELVE

A krimit az ifjúsági irodalomban gyakran állítják az ismeretterjesztés, a játékos tanulás szolgálatába. Ez a zsáner működésmódját tekintve kézenfekvőnek mondható: a szemiotikai elméletek a nyomkeresés során

elvégzendő jelentésképző műveleteket a megismerés, a tanulás folyamatával állítják párhuzamba. Ezáltal a krimi jól illeszkedik a kortárs hazai ifjúsági irodalom elé támasztott egyik fő elvárásrendszer, az olvasóvá nevelés programjához is, hiszen a krimiolvasás lényegében egyfajta kettős nyomozásként is felfogható, amely egyrészt a bűnügy, másrészt a szöveg megfejtése érdekében zajlik. A pedagógiai hasznosságra való igény és a könyvpiac viszonyát jól illusztrálja, hogy a magyar oktatás diszfunkcionalitásából adódó hiányt a gyerek- és ifjúsági kiadók (többek között) tartalmilag a tananyaghoz optimalizált, kalandos történetekből álló sorozatokkal próbálják meg betölteni (ennek legszemléletesebb példája a Pagony *Abszolút Töríje*), amelyekben rendszeresen jelennek meg kamaszoknak szóló bűnügyi történetek. Ezek általában kiadói felkérésre írt szövegek, de az utóbbi években több ifjúsági krimi született annak apropóján is, hogy népszerű szerzőket különböző kulturális intézmények, például múzeumok kerestek fel, hogy kerekítsenek látványosságaik köré izgalmas történeteket (így született például *Az őrzők*, illetve a *Kiki nyomoz*-sorozatot Berg Judittal közösen jegyző Kertész Erzsi *Hat sértett kísértet* című, 2023-as könyve is).

Mindennek következtében a közelmúltban több, a bűnügyi és az ifjúsági regény kódjait az *infotainment* céljából egyesítő szöveg is napvilágot látott. Berg Judit *Az őrzők* című ifjúsági krimije, illetve annak folytatása, *A keresők* is ebbe a csoportba tartozik: a magyar történelemre és helytörténetre vonatkozó ismeretanyagot (az első könyv középpontjában a budavári Mátyás-templom és a Szent Korona, míg a másodikéban a Seuso-kincs áll) egy-egy nyomozás történetébe ágyazva kísérlik meg a fiatal olvasók fejébe csempészni. Ez a szándék persze soha nem lehet egészen észrevétlen, és nem is idegen az irodalomtól (gondoljunk csak a történelmi regények vagy a történelmi krimik népszerűségére), így nagy hibát követnénk el, ha egy-egy szövegről keletkezésének körülményei alapján alkotnánk értékítéletet. A releváns kérdés sokkal inkább az, hogy az adott alkotás mennyire tudja eredményesen ötvözni az információátadást és a szórakoztatást, az ismeretelemek mennyire épülnek be szervesen a szövegbe, és milyen mértékben válnak a történet szempontjából releváns tudássá. És e téren nagy különbséget érzek Berg Judit *Az őrzők* (2019) és *A keresők* (2021) című regényei között.

Az őrzők több szálon futó cselekménye és ismeretterjesztő szándéka állhatatosan egy irányba tart. A gimnazista Bora eltűnt édesanyja, az újságíró Konok Ágnes helyébe lépve a Szent Korona őreihez kötődő oknyomozó ügy szálait kezdi el felgöngyölíteni. Mindeközben egy,

a tanulással összefonódó „nyomozás” is elindul, melynek keretében Bora osztályának a Mátyás-templomról kell kiselőadást készítenie, ezzel egy időben pedig Budapestre érkezik a nemzetközi hírű műkincstolvajt, Hiénát üldöző francia Renard felügyelő. A különböző történetszálak végül mind a Mátyás-templomba vezetnek, így a történelemórai projekt során megszerzett tudás a nyomozásban is kulcsfontosságúvá válik, a látszólag „haszontalan” ismeretelemekből fontos nyomok lesznek.

Ezzel szemben *A keresők*ben úgy érezni, hogy egy-egy cselekményszál nem a történet és a karakterek előrehaladását szolgálja, hanem azt, hogy még több *fun fact* kerülhessen a szövegbe. Ez legfőképp a regény első felében érzékelhető: a szereplők útja feleslegesen sok helyszínen és történetszálon halad a Seuso-kincsekkel kapcsolatos bűntény és nyomozás színhelyére érkezésig. Míg a nyári szünetben Bora osztályának egy része Szaszáék szabadbattyáni nagyszüleihez készül, Dani Doki-val a balácapusztai római kori ásatáshoz kapcsolódó gyerektáborba megy segítőnek, Renard nyomozó pedig ezúttal gyerekeivel, Brunóval és Theával ismét Budapestre látogat, majd Leával, Borával és Konok Ágnessel kiegészülve egy Balaton környéki nyaralásra indulnak. Az út során Ágnes bemutatja hazánk nevezetességeit Renardnak és gyerekeinek, azonban sok helyütt érezni úgy, mintha ezekre a – nyelviileg inkább a turistafüzetek, semmint az élőbeszéd sajátosságait mutató – kizsoltásokra sokkal inkább az olvasók, nem pedig a rendőrfelügyelő és családja informálása miatt volt szükség. A nyomozás sikerességéhez azonban nem tesznek hozzá az elhangzott helytörténeti érdekességek.

Renardék és Boráék közös utazása ellenben remek lehetőséget biztosított volna arra, hogy a szereplők között izgalmas személyes kapcsolatok alakuljanak ki. Az ifjúsági krimi (hibrid műfajként) a kamasztörténetekből gyakran átemeli a személyes perspektívát, a nyomozás jellemzően összeér a szereplők mindennapi életének kihívásaival. *Az őrzők*ben Bora és édesanyja konfliktusa, valamint Renard vívódása, hogy válása után hogyan tudna újra közel kerülni a gyerekeihez, sokat hozzáadnak a regényhez, de a Bora és Dani között szövődő szerelmi szál is a kamaszkönyvekhez közelíti a regényt (a történet végére természetesen a szülő-gyerek kapcsolatok helyreállni látszanak, a szerelmesek pedig egymásra találhatnak). Ezzel szemben a folytatásban nincsenek jól kidolgozott személyes viszonyok, kevés fókusz kerül egy-egy szereplő belső világára. A Renard felügyelő és Konok Ágnes között kialakuló erős szimpátia – ami gyerekeik figyelmét sem kerüli el – ugyan belengeti a szülők romantikus egymásra találásának lehetőségét, azonban végül

ez a szál is elsikkad, ahogy Bora és Dani párkapcsolata is – aminek alakulása legalább annyira lázban tarthatná az olvasókat, mint a bűntény – inkább csak tényként, mint külön történetként kap helyet. A Renard és a gyerekei közötti viszony bizonytalansága, az újra egymásra találás nehézsége is csak a regény elején tematizálódik, holott a nyaralás oka épp a meghittség visszaállítása volt, ezáltal a közös kirándulás egészen funkcióját vesztettnek hat a narratíva egésze felől nézve.

A Seuso-kincsekkel kapcsolatos bűnügy eközben mindvégig Szabdbattyánban bonyolódik, így az események is csak akkor indulnak be igazán, amikor mindenki megérkezik Szaszáékhoz. Tehát mind a régésztábor, mind Boráék utazása irreleváns, mondhatni felesleges a bűntény szempontjából. A cselekmény elejének ilyen mértékű szétszalazására ráadásul azért sem lett volna szükség, mert a szabadbattyáni fejezetek önmagukban is számos (régi és új) karaktert és konfliktust mozgatnak. Kétségtől ez a regény legizgalmasabb szála: Szasza és barátai (akik az első könyvben a szellemleplező Mátyás-templombeli éjszakai streammel vették ki a részüket Hiéna elfogásából) ezúttal is bajkeverőként segítik elő a nagyszabású bűntény megfejtését. A még felfedezetlen Seuso-kincsek hírére fellelkesülve a falusi pletykák segítségével eljutnak a kőszárhegyi nyugdíjas, Balogh Sándor pincéjéhez, amelynek földjében – a kincsvadász Robi fémdetektorának segítségével – megtalálnak két, látszólag a Seuso-lelethez tartozó ezüstpoharat. A fiúk váratlan sikere persze még egy, a szerencsés fordulatokkal gyakran élő ifjúsági krimiben is gyanút keltő, és a szálak végül el is vezetnek a pincetulajdonos, Balogh Sándor és segítője, a perui műkincshamisító, Vicente Suarez leleplezéséhez. Mindezek mellett azonban – az általában az erőszakot mellőző ifjúsági krimiktől eltérő módon – a Seuso-kincsek hírhedten véres története is folytatódik: kiderül, hogy a lelet után kutató kamaszfiúk egy frissen elkövetett gyilkosság helyszínén jártak. A tóban talált holttest felfedezése után megérkeznek a helyi „felöltt” hatóságok és Soltész András rendőrtiszt, valamint a hírre Renard is visszatér Battyánba – ezzel pedig a kamaszok ágenciája teljesen háttérbe szorul.

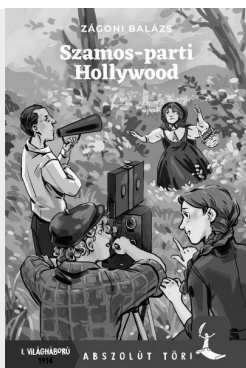
A keresők ezzel a regény második felében leveti magáról az ifjúsági krimi fő sajátosságait, és a „felöltt” krimik felé mozdul el. Előbbiekben ugyanis a kamaszok jellemzően cselekvők, legtöbb esetben nyomozók (mint Bora), a felöltt hatóságok pedig elérhetetlenek, alkalmatlanok, vagy csak a történet legvégén jelennek meg, hogy elvégezzék a kamaszok „hatáskörén” kívül eső igazságszolgáltatást (például a letartóztatást).

Szaszáék a kincs megtalálásához hozzájáruló információgyűjtését ugyan nyomozásnak tekinthetjük, azonban a kamasz szereplők csupán előkészítik a terepet a profi bűnüldözők számára a nagyszabású bűntény megoldásához – az alvilág egyik legjelentősebb műtárgykereskedőjének leleplezéséhez. Az előző regény kamasz nyomozócsapata, Bora, Lea, Dani és Doki ezúttal csupán szemlélői az eseményeknek, Szaszáék csak tanúként lesznek fontosak, az ügy felgöngyölítését a magyar és a (Suarez korábbi nemzetközi műkincsügyleteit már ismerő) francia rendőrnemző veszi kézbe. Ebben az értelemben *A keresők* meglehetősen atipikus, hiszen arányaiban több figyelmet szentel Soltész és Renard közös nyomozásának, a gyerekeknek (Szaszáék kivételével) pedig szinte semmilyen valós cselekvőképességet nem ad.

Fontos az is, hogy míg az ifjúsági krimik (például *Az őrzők* is) általában a klasszikus detektívregényekhez közelítenek az igazság megismerhetőségének kérdésében és az erőszakhoz való viszonyukban, addig *A keresők* árnyaltabb erőszak- és igazságfelfogást képvisel, a bűnelkövetőkre és/vagy az áldozatokra koncentráló bűnregények sajátosságai is megjelennek a szövegben. Ennek szemléletes példája, amikor Suarez – a nyomára bukkanó hatóságok elől menekülve – elrabolja Theát, Renard lányát. Az első szám harmadik személyű, mindentudó narrátor elbeszélésén keresztül követhetjük a hamisító belső vívódását, hogy menekülése érdekében megölje-e a fiatal lányt (ezzel élete első gyilkosságát követve el), miközben a kezdetben gyanútlan Thea és a lányát elkeseredetten kereső Renard gondolataiba is betekintést nyerhetünk. Ezzel szemben érzelmi kidolgozottságban a kamaszkarakterek meglehetősen leegyszerűsítettek és sztereotipikusak (Kitti és Ivett ábrázolása gyakran kifejezetten gúnyos). A – gyerekek és kiskamaszok szórakoztatásában kiemelkedően tehetséges – szerző ezúttal mintha nagyobb kamasz szereplőihez nem tudna olyan közel kerülni, mint felnőtt alakjaihoz. (Nem véletlen talán, hogy *A keresők* után egy felnőtt közönségnek szóló lélektani-bűnügyi regényt, *A Möbius-aktát* írta meg Berg Judit.)

A Seuso-kincsek véres történetéből Berg Judit alaposan kigondolt, izgalmas bűnügyet kerekített, korrupt katonai vezetőkkel, rejtélyes (részben valóban megtörtént) halálesetekkel, elátkozott és talán a mai napig egy vidéki pincében elásott, ókori kincsekkel. Jólesően árnyalt a gyilkos, a Seuso-lelet darabjait titokban rejtegető, az egész életét a kincs őrzésének szentelő kisnyugdíjas alakja, akinek története felidézi *Az őrzők* koronaőreinek sorsát: megszállottsága egyszerre áldozattá és

bűnözővé teszi őt is. A remekül kigondolt bűnügyből és a valóban izgalmas történelmi információkból ezúttal mégsem lett kiegyensúlyozott, a tudásanyagot szervesen a cselekménybe építő szöveg. Ugyan számos érdekes tény került a könyvbe, a Seuso-kincsek mellett például a régészetről, a lelőhelyek illegális fosztogatásának elképesztő hatásáról vagy a hazai fontos leletekről (ezek hitelessége Mráv Zsolt régész közreműködésének köszönhető), azonban ezek sok esetben lelassították a történetet, felesleges súlyként nehezedtek az egyébként magával ragadó bűnügy megfejtéséért folyó nyomozásra. Ennek a nehezedésnek a fő oka érzésem szerint az, hogy a tudásanyag szinte kizárólag a karakterek között zajló párbeszédekben kapott helyet, ezáltal a beszélgetések gyakran erőltetettnek, hiteltelennek és vontatottnak hatottak. Ezt a problémát kreatívan elhelyezett vendégszövegek (például újságcikkek, múzeumi tájékoztató táblák) bevonásával feltehetőleg el lehetett volna kerülni.



Zágoni Balázs

Szamos-parti Hollywood

Pagony
Budapest, 2022

Pataki Mónika Lilla

KINEK A HÁBORÚJA?

Kevés annyira izgalmas tantárgy van, mint a történelem, amiről azonban legtöbbször nem ez jut eszünkbe először, sokkal inkább a dátumok és helyszínek magolása. A hatalmas tananyag és a kevés rendelkezésre álló idő kereszttüzében a történeteken sokszor épp a lényeg vész el: az események mozgatórugóinak mélyebb megismerése. Pedig ahhoz, hogy

teljesebb képet kapjunk egy adott korszakról, a politikai viszonyokon túl nem árt ismerni a korszellemet, az egykor élt emberek körülményeit, öltözködési, étkezési, közlekedési vagy kulturális szokásait. Különösen fontos ez azért is, mert az alfa generáció szemében már szüleik mobiltelefon nélküli gyerekkora is „őskornak” számít, az évszázadokkal ezelőtti állapotok pedig szinte elképzelhetetlenek számukra.

A Pagony 2020-ban indított sorozata, az *Abszolút Töri* a fenti jelenséggel veszi fel a harcot: a magyar történelem egy-egy jelentős eseménye köré szőtt történettel kívánja közelebb hozni a múltat a mai olvasóhoz. Ennek jegyében Návai Péter, az ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskola magyar- és történelemtanára lektorálja a tartalmat, ügyelve arra, hogy az minden szempontból megfeleljen a tényeknek. Az utószóban Návai bővebb információval szolgál az események háttéréről is, vagy épp leleplezi a fikcióból adódó valótlanságokat. Természetesen mindez nem jelenti azt, hogy a sorozat kizárólag a történelem rajongói számára tartogat meglepetést: minden egyes kötet egyszersmind humorral fűszerezett lebilincselő kalandregény. A kitalált szereplők a múlt ismert alakjaival karöltve elevenítik fel letűnt idők emlékét. Ráadásul az olvasást sem nehezítik archaizmusok, a sorozat részeinek nyelvezete abszolút mai, a célközönség igényeire szabott, az elvétve előforduló korabeli kifejezések csupán hangulatfestő elemként vagy humorforrásként funkcionálnak.

A változatosság jegyében mindig más-más szerző művét – eddig Baráth Katalin, Berg Judit, Kiss Judit Ágnes, Majoros Nóra, Mészöly Ágnes, Miklya Luzsányi Mónika, Rojik Tamás, Wéber Anikó, valamint Zágoni Balázs könyveit – olvashatják a tíz éven felüliek, melyek között a honfoglalás korától egészen 1956-ig találunk történeteket.

Az *Abszolút Töri* köteteinek a koncepción túl közös nevezője még a budai Vitéz János Gimnázium udvarán álló ősőreg platán, amelynek gyökerei más-más időbe repítik az arra tévedt hetedikes diákok egy-egy csoportját. A sorozatot így lazán összefűzi az osztálytársi kapcsolatrendszer: a szerzők a korábban megjelent művek tartalmára, szereplőire hivatkozva vezetik be az új csapatot az időutazás rejtelmeibe, ám a történetek önálló műként is megállják a helyüket.

Zágoni Balázs neve bizonyára sokaknak ismerősen cseng, hiszen *Fekete fény*-duológiájának első kötetét, *A gömb* című disztópikus regényt 2018-ban a Transindex az év könyvének választotta, 2019-ben pedig a HUBBY díjazottjai között szerepelt, az év ifjúsági írójaként. A fentiek mellett 2009-ben az Aranyvackor pályázaton a Móra Kiadó külön-

díjában részesült, a Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásáron pedig 2007-ben és 2019-ben is Szép Könyv díjat kapott, sőt ez utóbbi esztendőben az Erdélyi Magyar Kortárs Kultúráért Díj is őt illette, majd lajstroma 2023-ban Janikovszky Éva-díjjal bővült.

Irodalmi munkássága azonban jóval korábban kezdődött: szülei szintén írók, ő maga pedig már kisiskolásként drámát írt, amelynek később a színre vitelébe is bepillantást nyert, és bár életútja – szó szerint – filmes fordulatot vett, írásai rendszeresen jelennek meg a Krónika, a Korunk, az Iskolakultúra és az Erdélyi Riport hasábjain. Ezenfelül szerkesztője és szerzője volt a *Kincses Képeskönyv*nek, illetve közel egy évtizedig vezette a Koinónia Kiadót. Gyerekek számára immár édesapaként kezdett írni: esti mese gyanánt kitalált történeteit előbb a Kis Tükör református folyóirat gyerekrovata közölte, később ezekből születtek a *Barni*-könyvek.

Zágoni nem csupán a könyvek világában mozog otthonosan: a filozófia szak elvégzése után filmművészetet tanult a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, ahol azóta filmtörténetet és forgatókönyvírást tanít a Magyar Film és Média Intézetben. Filmkritikái a Filmtett oldalán jelennek meg, de rendezőként is kipróbálta magát, olyan dokumentumfilmek születtek kezei alatt, mint a *Képzelt forradalom, avagy Osztrák–Magyar Románia* (2005) vagy *A püspök reggelije* (2018).

Az *Abszolút Töri*-sorozat részeként megjelent *Szamos-parti Hollywood* című kötetének főhősei többször utaznak időben és térben is: 1914-ben, majd 1917-ben is Budapesten járnak, ahonnan mindkét alkalommal ellátogatnak Kolozsvárra. Ezen évszámok hallatán elsőként a világháborúra asszociálunk, amelynek borzalmai mellett egészen eltölpül a tény, hogy e korszak egyúttal a némafilmgyártás hajnala is.

A kötet címében megjelenő Hollywood szó hallatán hazánkban nincs, aki ne a Los Angeles-i domboldal óriási feliratára, valamint a siker, fény, csillogás mesterhármására asszociálna – nehezen titkolható büszkeséggel a szemében, amint bárminemű magyar vonatkozás merül fel. Ahogy számos tudományágban, úgy a filmművészetben is akadtak magyarok, akik világhírnévre törtek, jelen kötet pedig épp körük építi fel cselekményét. Habár jómagam a skandináv fekete komédiák rabja vagyok, vitathatatlan, hogy a filmipar fellegvárába kerülni nem csekély dicsőség. A regény egyik főszereplője, Kertész Mihály – aki többek közt Dániában tanulta mesterségét – előbb Kolozsváron, Janovics Jenő filmgyártó műhelyében kamatoztatta tudását, majd meg sem állt Amerikáig, ahol (már Michael Curtiz néven) a *Casablanca* rendezőjeként

egy Oscar-díjat is bezsebelt. A regény konfliktusa épp ebből adódik: a 21. század kamaszai nehezen hiszik el, hogy a kolozsvári Nyári Színkörből valaki a Warner Bros. stúdiójába kerülhet. A Kaminer Manóból Kertész Mihállyá, majd Michael Curtizzé formált név egy olyan korszak lenyomatát őrzi, amelyben a vezeték- és a keresztnév megváltoztatása nem pusztán divat volt (a kötetben szintén szereplő Jászai Mari például a Krippel vezetéknevet cserélte le, az emigráló Várkonyi Lajos pedig Victor Varconiként került be a köztudatba), de az egyre erősödő nacionalizmus idején a nemzeti identitás, a hazafias érzelmek kifejezőeszközevé is válhatott.

A történet in medias res kezdése filmszerű. Zágoni pár oldalas „pillanatsfelvétellel” indít egy múltbéli kalandból, amely számunkra egyelőre érthetetlen drámai képpel zárul. Ezt követően száz évvel későbbre, egészen pontosan 2022-be érkezünk, amikor is a már említett gimnázium hetedikesei a Magyar Nemzeti Filmarchívumba látogatnak. A szerző ebben a fejezetben tiszteleg a 2021-ben elhunyt Balogh Gyöngyi filmtörténész emléke előtt, akinek a regényét dedikálja. Bár az 1900-as évek elején több száz magyar játékfilm készült, ennek csupán töredéke maradt fenn, hiszen akkoriban még nem léteztek archívumok, a tekercsek közül pedig több a világháborúk során veszett oda. A kötetből kiderül, hogy Kertész Mihály Kolozsváron forgatta *A tolongó* című filmjét, amit Balogh Gyöngyi kutatómunkájának köszönhetően sikerült beazonosítani – miután 2006-ban, egy amerikai könyvtár pincéjéből előkerült.

A Fortnite-ozni vágyó Fejót mindezen izgalmak nem hozzák lázba, és gúnyos megjegyzések közepette „fake newsnak” titulálja a Kertész karrierjéről hallottakat. Megtorlásul osztályfőnöke a kolozsvári némafilmgyár működéséről szóló PowerPoint-bemutató elkészítésével bízta meg őt, valamint a vitában részt vevő Bendét és Karolát. Noha a fiúk büntetésnek érzik a rájuk szabott feladatot, a kolozsvári gyökerekkel rendelkező Karola egyre lelkesebb a kutatómunkát illetően. Pechükre egyetlen használható forrásra sem lelnek az interneten, így a platán segítségéhez folyamodva maguk erednek a rejtélyek nyomába. Mivel hamarosan kiderül, hogy a múltban elkövetett cselekedeteik befolyásolják a jövőt, döntéseik következménye miatt kétszer utaznak az időben. Míg első alkalommal a korszakhoz való alkalmazkodás okoz bonyodalmakat, másodszor az általuk már megtanult történelmi kor testközelből történő megismerése, az első világháború kirobbanásának és következményeinek megtapasztalása jelent számukra kihívást.

Míg a háború előtt a New York Kávéházban hatalmas címletű bankjegyük miatt kerülnek veszélybe, két évvel később Kolozsváron kenyércédula hiányában tagadják meg tőlük az ételvásárlás lehetőségét. Mindeközben egy pillanatra sem téveszthetik szem elől a céljukat: helyre kell állítaniuk a történelem menetét.

Bár a Szamos-part és Hollywood kontrasztja nem olyan erős, mint a szerző korábbi regénye, az *Irány a sulí! – Régen és ma* (Koinónia, 2021) esetében, ahol nem titkolt szándék az összehasonlítás, a *Szamos-parti Hollywood* mégis kettős polaritású, mintegy a fekete-fehér filmeket idézve. Maguk a helyszínek is több jelentésrétegűek: Kolozsvár és Budapest, a folyó partja és a nyüzsgő tengerentúli nagyváros az összetartozás és az elszakadás szimbólumaként tárulnak elénk. A regényben ábrázolt múlt is fehér-fekete: 1914-ben egy békés Monarchiába érkeznek a gyerekek, míg 1917-ben az első világháború kellős közepén találják magukat. Még az évszakok is ehhez igazodnak, előbb a nyári századelő, majd pedig a zimankós tél szolgál a cselekmény háttéréül. Ezen kontrasztok ellenére a történelem sosem írható le a jó és rossz viszonylatában: Zágoni Balázs szereplői rávilágítanak az események láncolatának összetettségére s arra is, hogy a különböző, egymással gyakorta ütköző nézőpontoknak akár mindegyike érvényes lehet.

A regényben mindez a több évtizede fennálló nemzetiségi probléma körül csúcsosodik ki. A fedősztori szerint Amerikából érkezett fiatalok vendéglátója és egyben idegenvezetője Bánffy Miklós gróf, aki műveltsége révén mind kulturális, mind történeti szempontból hiteles képet fest a Monarchia állapotáról. Bánffy voltaképp kísérőként, mintegy mellékes szereplőként jelenik meg a regényben, hőseink is csupán a véletlennek köszönhetik a vele való találkozást, mégis a gróf nézetei közvetítik leginkább a szerzői álláspontot.¹ A Monarchia területén élő román kisebbség helyzete – önállóságra való törekvési kísérleteik, illetve ezek letörése, melyek a trianoni határok meghúzásában is szerepet játszanak – egyre nehezebb. A románok autonómiát követelnek, a magyar politikusok jelentős hányada viszont (kisebb-nagyobb engedményekkel) beolvasztaná a kisebbségeket a társadalomba. Bánffy gróf az előbbi, vitapartnere, az ellenszenves Gazsi báró pedig az utóbbi pártján áll, reprezentálva a döntéshozók közti egyet nem értést. Ebben

1 Zágoni Balázs többek között erről is mesél a következő interjúban: ZSIZSMANN Erika, *Felülsz a villamosra, és minden kiderül – a némafilmkorszak Budapestjét és Kolozsvárját írta meg Zágoni Balázs*, maszol.ro/kultura/Felulsz-a-villamosra-es-minden-kiderul-a-nemafilmkorszak-Budapestjet-es-Kolozsvarjat-irta-meg-Zagoni-Balazs.

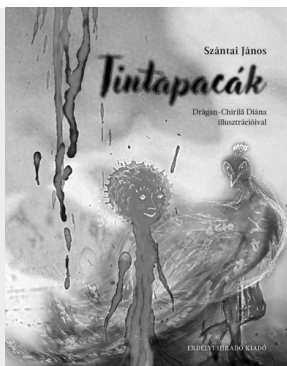
a részben ismerjük meg Andreit, az oláh családból származó fiút, aki 1914-ben még nagy reményeket fűz magyarországi tanulmányaihoz, ám a nemzetiségeket egyre inkább elnyomó törvények megalázó és kilátástalan helyzetbe sodorják. 1917-ben már a román egyetem létrejöttében bízik: „Én nem vágyom se ide, se oda. De nagyapám azt mondja, az Isten velünk van, és a román testvérek végül csak meg fogják szerezni Erdélyt, és felszabadítanak minket is. És akkor ki tudja, lehet, Kolozsváron is lesz román egyetem!” (316)

A hosszú ideje tartó háború aztán teljesen felőrli az embereket, fátsultság és kiábrándultság vesz rajtuk erőt. Bánffy a következő szavakkal óvja a frontra vezényelt Andreit: „Hallgass ide, fiam: ne hősködj! Anyád visszavár. Ez nem a te háborúd. [...] Igaziból nem is tudom, hogy kinek a háborúja...” (318).

A szerző nagy tisztelettel, szeretettel ábrázolja szereplőit. Noha túl sokat nem árul el róluk, cselekedeteiken keresztül egyre jobban megismerjük őket. Az egyik legizgalmasabb karakter Fejő, azaz Ferenc József, aki a regény elején amolyan lúzer, társai nemigen barátkoznak vele, ráadásul a tanulás sem az erőssége. A kötet humora általában hozzá köthető: nemcsak az egykori uralkodóval azonos neve, de tudásbeli hiányosságai is sokszor teremtenek komikus helyzetet. A kolozsvári filmforgatáson viszont – Kertész Mihály pökhendiségének köszönhetően – Fekete László rábízza az operatőri feladatokat, ami sokat lendít önbizalmán. A regény végére pedig igazi hőssé válik: önfeláldozásának hála, sikerrel zárul a misszió. Bende szerelmes kamaszként kissé esetlenül indul a kalandra, később viszont vakmerően párbajra kel Karoláért a nagyképű Gazi báró ellen. Karola (álnevén von Brooklynstadt kislány) érdeklődő, határozott fiatal lány, aki irigységgel vegyes felháborodással tapasztalja meg a 20. század elejének társadalmi viszonyait. A nőkkel szembeni udvariasság teljesen elvárásos, ám érthetetlennek tartja, hogy amíg egy tinédzser fiú párbajban kockára teheti életét, egy ugyanezen korú lány nem nézheti végig a viadalt. A női szereplők közül Berky Lili és Jászai Mari is modern, nagyvilági nőként vonul fel, de Bornemissza Elemérné Szilvássy Carola vagánysága még rajtuk is túltesz. Bánffy gróf műzsája ugyanis igen feltűnő jelenség, a rendkívül művelt hölgy fittyet hány a régimódi szokásokra, és olyan tevékenységeket folytat, amiket akkoriban csak a férfiak engedhettek meg maguknak – például biciklizik és kipróbálja a repülést is.

A kolozsvári születésű szerző otthonosan mozog Erdély tájain, de alapos megfigyelőmunkát végzett Budapesten és tanulmányozta

a korabeli technológiai vívmányokat is, így precíz képet fest mindkét múltbéli helyszínről. A regény olvasása során bejárjuk Erdélyt, a pezs-gő kolozsvári életen túl a természet szeretete, örökkévalósága és az emberiség gyarlósága is megjelenik a kötet fejezeteiben. Amikor Fejő arról érdeklődik, hogy a hatalmas terület mind a gróf tulajdona-e, Bánffy így válaszol: „Szerintem azé, aki végigjárja az utat, és beszippantja a karcos levegőt. Azé, aki lenéz a hegytetőről, figyeli a köröző sast, vagy aki ágakat gyűjt és tábortüzet rak, hogy melegedjék az éjszakában, a csillagoktól rogyadozó ég alatt. Nekem ugyan van valami papírom a bánffyhungyadi jegyzőnél, meg a családi levéltárban is, de valójában csak akkor az enyém, ha idejövök” (229).



Szántai János
Tintapacák

Erdélyi Híradó
Kolozsvár, 2023

Pusztai Ilona

VERSEK TINTAKÉK RAGYOGÁSBAN

A *Tintapacák* Szántai János ötödik gyerekeknek szóló kötete. A szerző gyerekirodalomhoz való kötődése egybeesik írói, költői pályájának indulásával. Szántai 1997-től publikál meséket, verseket a sepsiszentgyörgyi Cimpora és a kolozsvári Napsugár című lapokban, az előbbi folyóiratnak 1999 és 2001 között a főszerkesztője is. Majd sorban egymás után jelennek meg verseket és kisprózát tartalmazó könyvei: *Kis csigák s nagyok* (1997), *Az igazi meg a márványelefánt* (1998), *Utazások az elefánttal* (1990). Aztán hosszú kihagyást követően és két felnőtteknek

szóló kötet után (*Beszélyek*, 2000; *Sziszüphosz továbblép*, 2005) Szántai 2014-ben *A Jó, a Rossz, a Csúnya és egyéb mesebeli párbajok* címmel jelentkezett újra mesekönyvvel. Majd közel tízéves kihagyással tavaly jelent meg a *Tintapacák*, egy gyerekeknek szóló verseskötet, az elmúlt másfél-két évtized költői termése.

Szántai János verseinek legfőbb jellemzője a nyelvi bravúrok, sziporkák áradó alkalmazása, amint erre László Noémi is felhívja a figyelmet a kötet borítóján található ajánlójában: „Érezte ön valaha úgy, hogy ha nem mondja ki az épp eszébe jutott szójátékot, megbolondul? Nos, itt egy kék színekben ragyogó könyvtárgy, melyből az érdeklődő megtudhatja, milyen az, amikor valaki szóviccben nem ismer tréfát.”

Már a kötet címadó verse, a *Tintapacák* is virtuóz zsonglörködés a nyelvvel. Egyszerre játszik el a foltot jelentő paca többes számú alakjának és a szlengben férfit jelentő pacák szó azonos alakúságával. Miközben még a (szintén az argóban) női személyt jelentő macák szóalakot is behozza harmadik rímként: „feketék, sárgák, mintapacák. / Szemüket kinézik mind a macák: / ez igen, ez döfi, ez a pacák! / Hogy tudja bűvölni ezt a pacát! / Nem számít, talján, tót vagy kozák, / lennének mi ujjai között pacák” (5). Vicces kénrímei megidézik a nagy előd, Kosztolányi szellemét, aki maga is szívesen játszott a nyelvvel, mint a *Csacsi rímek* sorozat versikéjében: „Mondok valami rémeset, / ami valóban rémeset, / rendeltem málnás krémeset / és rámesett”. De kereshetjük Szántai előképét az angol badar versek (nonszenszek), ezen belül is a limerickek vidékén is.

Szántai János természetesen nem csak a szlengben mozog otthonosan. Olyan régies, mára már elfeledett, de gyerekek számára viccesnek ható szavakat is feléleszt, mint a töpreng jelentésű morfondíroz igéből képzett főnév, a morfondír, a fekete színt jelentő bakacsin vagy a férfiak viseletéhez tartozó, félvállra vetett állatbőr, a kacagány: „De nyílik... Mit hasad! / a bakacsinfátyol, / fűzőld kacagányban / itt terem a távol” (*Kerti morfondír*, 6). A vers végén pedig megidéz egy angol népszokást a tavaszt hozó levélember (Jack in the Green) alakjában, akinek megérkezését május elején táncmulatsággal ünnepelték: „Fű-, fa-, virágkórus / felcsendül a színen. / He’s arrive. Hát megjött! / Ez ő! Dzsekk - A - Grínben!” (7).

Szójátéokra ihletik a szerzőt gyermekei nevei is. Így lesz Kristóf fiából Kissróf (*A legrövidebb út az egyenes, Mit sütsz?*), Hanna lányából Hannibál, a római mondásra asszociálva, majd a karthágói vezér nevét továbbfacsarva kannibál (*Hanni-bál ante portás, Az emberevő-dalokból*).

Szántai számára kimeríthetetlen kincsestárat jelent az irodalom, főleg a magyar elődök művei. Szinte minden versében megidéz valakit, hol nyíltan, mint Tamkó Sirató Károly, Devecseri Gábor, Arany János vagy a spanyol Gloria Fuertes esetében, hol csak burkoltan, áttételesen hivatkozva rájuk, mint Weöres Sándorra, Andersenre vagy Orgoványi Anikóra.

Tamkó Sirató *A bál*na című versére Szántai két variációt is ír a bálna–pálma–madár szavakkal eljátszva a szerelmi kesergők magyaros ritmusában és azok szóképeinek, metaforáinak modernizálásával: „tüstént oda- / szállna / vízipálma- / ágra, / vízipálma- / dárára, / bizony, azzá válna” (12); vagy: „Mert ha tudnád, / milyen a könnyező- / pálma, / rögvest oda- / szállnál / könnyes pálma- / ágra, / zokogó ga / -lambbá / bizony, azzá válnál” (12).

Devecseri kapcsán pedig az *Állatkerti útmutató* egyik négysorosából („Megy a hajó, nézd a nyulat, / Lepencéig rajta mulat, / De a dühös orángután / Kiszáll nyomban Horány után.”) kerekít hosszú históriát *A történet egy zabos orángutánról és Devecseri Gáborról* címmel. Az orángután monológjában egyszerre imitálja Petőfi helyzetdalainak köznapi nyelvezetét, témaválasztását („A hely, ahol ez megesett? / Nem Borneó! Nem Orán! / Budapesten zajlott az ügy, / közelebből itt, Budán.” [22]) és Kosztolányi verseinek játékoságát, impresszionisztikus hangulatát („Lecsorogtam Budapestig, / meginni egy teát rummal / a báli republikummal, / járni a mambával rumbát / kivilágos-kivirradtig, / elkoptatni két pár szandált” [23]).

Az *Álom-hántás – add nótám Arany* címében egyrészt viccesen magyarázza a Balassi verseinél gyakori latin formulát, ugyanakkor Arany egyik rémballadáját, a népi babonák éjszakai árnyait megidéző *Tengeri-hántást* is előhívja az olvasóban. Mivelhogy Szántai versében ugyancsak egy rémáloműzés tanúi lehetünk: „Akkor ez a kispocok / Tillaárom haj! / A Patáson kifogott, / Tillaárom, haj! / Kiterjeszté szárnyait / És az ágyba hazavitt, / Tillaárom, haj!” (10). Formájában viszont Arany egyik ritka játékos versének, az *Írószobámnak* strófászerkezetét veszi át, ahol a versszakokban háromszorosan visszatérő refrénes csujogató, a „Tillaárom, haj!” játékos hangulatával feszültségoldóként az éjszakai rémálom elűzését segítő mágikus varázsigék szerepét tölti be.

A *Semmi sincs helyén – furmányos válasz egy Gloria Fuertes-versre* a 20. században élt spanyol költőnő poemájával folytat képzeletbeli párbeszédet. Szántai az eredeti költemény sorai mellé illesztett dőlt betűs passzusokban kicsavarva szövi tovább a történetet, az abszurd

végletig tágítva azt, amely így akár két külön versként, akár egy műként is olvasható. Így lesz Gloria Fuertes rendezett világából – ahol még mindennek megvan a kijelölt helye és szerepe, ahol még mindenki könnyen eligazodhat – Szántainál rendezetlenség, ahol már semmi sem bizonyos, csak a bizonytalanság: „ki-ki teszi a dolgát / *ki- ki járja a táncot* / mind a maga helyén / *egymás hátán-hegyén*” (8). A *Katona dolog* című vers pedig az ellenségeskedésre épülő emberi világot ütközteti a békés természettel, a katona-kárókatona szójátékra építve: „Hát a kárókatona? / Nincsen neki se lova, / se kése, se nett / bajonettje, / nem is marja torkát / mordály füstje” (17).

Szántai János a szövegeiben (*Katona dolog*, *Hajnal*, *Recept lázálom ellen*) gyakorta épít Weöres olyan jól ritmizálható gyerekverseinek lüktető dallamképleteire, mint a *Galagonya*, a *Haragosi* vagy a *Kocsi és vonat*. Míg a *Macskamondó* mondókája előírt ritmusvariációival (lépegetve, andalogva, iszkolva, botorkálva, lóhalálában mondandó) a népi gyerekjátékok világához köthető. A *Szőlőlevél-szálloda* című vers bevezető szakasza Orgoványi Anikó *Labdadalán*ak variációja: „Száll ide, száll oda / ez a pöttyös szálloda”, vö. „Száll ide, / száll oda, / szőlőlevél-szálloda” (9). A *bögre meg a porcelány* című verses mese pedig Andersen *Ólomkatonájának* tragikus szerelmi történetét hívhatja elő az olvasóban.

A *Csiribi*, *Csiribá* párversében a bűvészek által használt varázsige ölt emberi alakot, és lesz belőle okos Csiribá és butácska Csiribi. A *leg-rövidebb út az egyenes* a geometria tételével és az ezzel összecsengő közmondással játszik el: „Ez is rövid, frappáns, / természetes. / Mint két pont közt / a józan egyenes” (18). A *Mit sütsz?* című költeményhez pedig a közismert nyelvtörő mondóka szolgál kiindulópontként, ráadásul még viccesen Kristóf nevére is rájátszik a szöveg: „Mit sütsz Kissróf? / Sós húst sütsz...?” (19). Végül a kötet két utolsó verse, a *Hol volt...* és a *Még meg nem haltak* a népmesék kezdő és záró soraiból alkot tömör csattanós történetet az angol nonszenszek modorában: „Hol volt, / hol nem, / a világ végén / ült egy nyúl. / Ott dekkolt. / Itt a vége, / fuss el véle” (50).

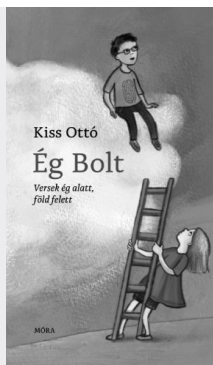
A klasszikus gyermekversekből vett dallamok, ritmusok, formák ugyanakkor sok esetben a svéd gyerekversekhez hasonlóan olyan hétköznapi témákkal, fogalmakkal párosulnak, mint a csörepedés (*A leg-rövidebb út*), a gyomorrontás (*Hasmenés*), a villanykörte (*Nobel-díjas felfedezés*) vagy akár az optikai színlátás (*Az égfestő*).

Az irodalom mellett a képzőművészet is ihlető forrása Szántai János költeményeinek. Az *Egy ló* című vers inspirációs forrása Csontváry

Kosztka Tivadar *Sétalovaglás a tengerparton* című festménye. A képen látható háromlábú lovak hatására született meg ez a vicces versike: „Ott a múzi- / umban / nem is egy, de / tíz van. / Csillag, Fecske, / Ráró, / lába mindnek / három. / Így látta a / bácsi, / az öreg Csont- / váry” (39). A kötet illusztrátorának akvarelljei szintén versre ihlették Szántai Jánost: „Indiglóriás műhelyében / az égfestő / pörög-forog, / szélkakasként / szórja kékjét / szanaszét” (*Az égfestő*, 46). A költemény pedig egyszerre magyarázza humoros formában a tudományos színlátást, de Arany *A walesi bárdokját* is megidézi, amellyel egyben a művészet tudomány feletti diadalát hirdeti: „Csend van. Kék, / akár az ég. / Kék az ajtóhasadék, / a pápista varjú kórus / akvamarin lánggal ég. / Az égfestő körbejárja, / nézi, egyet igazít, / aztán bólint: kész a kép. / Pörög tovább / vidámságos / szélkakasként, / garmadakék műhelyében / csinálja: amihez ért” (49).

Drăgan-Chirilă Diána a kötet nyitóverséből, a *Tintapacák*ból kiindulva formabontó módon monokróm rajzokat készített. A kék ezer színében pompázó akvarelljei így valójában nem a költemények klasszikus illusztrációi, hanem maguk is egyedi alkotások, egy festői álmvilág remekei. Annak ellenére, hogy egyetlen színnel készültek a rajzok, mégis a világos égbéktől az éjsötét tintakékig tartó számtalan árnyalat miatt nem érezni unalmasnak vagy egyhangúnak a kötet színvilágát. Inkább rácsodálkozhatunk a kékben rejlő árnyalatok, lehetőségek sokaságára. Hiszen a kék az ég és a víz színe, bolygónk is innen kapta a nevét. Az ég és a víz pedig szinte pillanatról pillanatra más árnyalatban mutatkozik meg előttünk, így megunhatatlanul gyönyörködhet a színükben a szemlélő. A hol sejtelmesen álomszerű, színfoltokból álló szürrealisztikus képek, hol jól körülhatárolt, realisztikus figurális kompozíciók pedig egyszerre adnak teret az olvasói képzelet szárnyalásának és segítik a művek értelmezését. Drăgan-Chirilă Diána ekként vált csodás monokróm kék ragyogású akvarelljeivel Szántai János egyenrangú alkotótársává.

Kiss Ottó

Ég BoltMóra
Budapest, 2023

Lovas Anett Csilla

NONSTOP

„Ezért erősen megcsóválta a fejét Hálló Istvá. És ekkor hirtelen megemelkedett. Aztán, amikor látta, hogy jó ez a hirtelen megemelkedés, kiment az udvarra, és huss, elrepült a Non Stop boltba tubusos fafogóért. Hát azóta repked Hálló Istvá vasárnaponként a város felett, mint egy hülýe.”

(Kiss Ottó: *Szerintem mindenki maradjon otthon vasárnap délután*)

„Tudtátok, hogy az Ég Bolt / az egyetlen bolt, / ami örökké nyitva van? // Nem úgy örökké, / mint egy nonstop bolt, / hanem úgy örökké, / hogy azóta nyitva van, / mióta világ a világ, / és egészen addig nyitva lesz, / míg világ a világ.”

(Kiss Ottó: *Ég Bolt*)

Kiss Ottó legújabb, *Ég Bolt* című könyvének kritikáját kézenfekvő volna az „előzménykötet”, a *Csillagszedő Márió* felől indítani. A 2003-ban, majd 2009-ben, később 2020-ban (a Poket Könyvek gondozásában) megjelent művet 2023-ban újra kiadta a Móra, mintegy az *Ég Bolt* ikerdarabjaként. Mindkettőben svéd típusú gyerekversek olvashatók, mindkettő gyermeki beszélőt szólaltat meg, és a lírai én mindkettőben valamilyen krízissel szembesül. Van azonban köztük egy óriási különbség:

az *Ég Bolt* elemelt, ég alatti, föld feletti perspektívája. Ez az a távlat, ami Kiss Ottó egy korábbi szövegében, a *Szerintem mindenki maradjon otthon vasárnap délután* című alkotásban hangsúlyosan megjelenik, s mint a kiemelt idézetek is mutatják, a két kötet között szövegszerű egyezésekre is bukkanhatunk.

Úgy vélem, a *Szerintem mindenki...* a kortárs irodalom egyik legrafináltabb szövege. Egy gyerekkönyvkiadónál, a Cerkabellánál jelent meg Baranyai B. András remek illusztrációival, de nehéz meghatározni, melyik korosztályt szólítja meg az írás; több internetes forrás, például a Szépírók Társasága honlapja pedig „mese felnőtteknek” címszóval hivatkozik a szövegre. Az „Élt egyszer egy ember” kezdet ugyan a népmesék felütését idézi, de a következő mondat azonnal lerombolja az előzetes elvárásainkat: „Ezt az embert Hálló Istvánnak hívták, de ismerősei az egyszerűség kedvéért csak úgy szólították: Hálló Istvá.”¹

Nem éppen népmesei név, ráadásul ez az ember mindenféle varázskellék nélkül képes repülni: „nem sörhasa volt, hanem levegő. Egyszer csak megszívta magát, és már emelkedett is, mint egy tajvani tehénballon”.² A mese műfájának lebontása és újraírása már az első mondatokban elkezdődik, de többek közt a példázat, a novella vagy az egyperces műfaji eszközeit is játékba hozza a szöveg. A képzelet szüleményeit, mint a repülés, a tubusos fafogó vagy a tehénballon, rendre olyan valóságreferenciákkal keveri a narrátor, mint a Penny Market, a Mitsubishi Galant vagy a vasárnap délutáni futballmérkőzés. A szöveg tétje elsősorban a szórakoztatás: a nyelvi humor a túlbeszéltségben és a roncsolt mondatokban egyaránt jelentkezik, a szituatív humor pedig Hálló Istvá sajátos, ég és föld közötti nézőpontja által jut érvényre: ennek izgalmas példája, amikor repülés közben darázként zümmögni kezd, „nehogy azt higgyék, nem egy darázs”.³ (Az őt látó rendőrök pedig tényleg elhiszik, hogy ő egy darázs.) Az *Ég Bolt*ban is megtörténik egy műfaj újragondolása, illetve itt is számos alkalommal találkozunk váratlan nyelvi leleményekkel – ezért úgy gondolom, a *Csillagszedő Márió* mellett a *Szerintem mindenki...*-t is egyfajta előzményeként lehet olvasni. Az új kötet, mint arról az alcím is tanúskodik, „ég alatti, föld feletti” versek gyűjteménye, látszólag megismétlődik tehát a *Szerintem mindenki...* beszédhelyzete, tétje azonban radikálisan eltér az előzőekétől.

1 Kiss Ottó, *Szerintem mindenki maradjon otthon vasárnap délután*, Móra, Budapest, 2015, 5.

2 Uo., 6.

3 Uo., 24.

Ez a könyv ugyanis nem akar szórakoztatni, amennyiben ezalatt derűt, vidámságot értünk. A nyelvi humor eszközei működnek itt-ott, de a versek modalitása eltér a *Szerintem mindenki...* vagy a *Csillagszedő Márió* szövegeitől. Az emberek közti viszonyok, legyen az szülő-gyerek vagy baráti kapcsolat, kevésbé válnak hangsúlyossá a korábbiakhoz képest: itt ugyanis a névtelen, vélhetően a kamaszkor küszöbén álló beszélő az Istennel való kapcsolat milyenségére, működésére kérdez rá. Ennek megfelelően a hangvétel komolyabb, emelkedettebb, ám nem válik dagályossá, hanem megmarad az a fajta tanakodó beszédmód, ami Kiss Ottó svéd típusú gyerekverseit jellemzi.

Már a kötetkezdet alapján is sejthető, hogy a beszélőnek nagy horderejű problémákkal kell foglalkoznia; a szöveg zárása („Pontból lettünk, ponttá leszünk.” [5]) pedig egy erős bibliai allúzióval él. A bibliai szöveghely így hangzik: „... por vagy te, s ismét porrá leszel” (1Móz 3,19, revideált Károli-fordítás). A mondat az Úr szájából hangzik el az első emberpár bűnbeesése után, mintegy a büntetés részeként; a Kiss Ottó-versben viszont tárgyilagos megállapításként kerül egy geometriai alapú eszmefuttatás végére. A kötetben végig a Biblia, illetve a keresztény teológia fogalmainak, szövegeinek újraírása és -gondolása zajlik, ez adja a szövegek tétjét: hogyan lehetséges új megvilágításba helyezni az Isten-ember kapcsolatot egy krízis tükrében?

A bűnbeesés az Ószövetség egyik legkomolyabb válsága: ennek következtében radikálisan megváltozik az Isten-ember kapcsolat dinamikája, és a gyermeki ráhagyatkozást egy olyan viszonyrendszer váltja fel, amelyben a teremtmény folyamatosan próbálja kialakítani saját autonómiáját a szuverén Istenhez való kötelékben. Ez a változás ellentmondásos viszonyt eredményez az ember és az Isten között: együttműködésre törekszenek, időnként viszont előbbi szembeszegül és a saját akaratát helyezi az Isten akarata elé. A bűnbeesés utáni Isten-ember kapcsolat ezzel a folyamatos egyensúlyozással és kereséssel jellemezhető, ami mind az ember, mind az Isten részéről állandó figyelmet és elkötelezettséget igényel. A krízis következtében tehát átalakul a transzcendens és immanens közötti kapcsolódás, és ugyanezt a személyes életünkben is tapasztalhatjuk: gyakran épp egy nehéz helyzet irányítja a figyelmet (újra) valami rajtunk túlmutató felé. Ez történik az *Ég Bolt* lírai énjével is: egy meg nem nevezett, súlyos és kórházi kezelést is igénylő betegséggel kell szembenéznie, melynek nyomán számot vet olyan kérdésekkel, mint a hit mibenléte, a szeretet értéke, a gondviselés és gondoskodás felelőssége.

Miként Kiss Ottó más verseskötetei, úgy az *Ég Bolt* is korlátozottan ad lehetőséget az „ugráló” olvasásra: a szövegek lineáris módon történő befogadása során egyszerre bontakozik ki egy betegség és az abból való felgyógyulás, illetve az első szerelem története. Mégis vannak olyan, egyszerűségükben is sokatmondó versek, amelyekhez nem feltétlenül szükséges a szöveggörnyezet ismerete. Nagyjából a kötet centrumában áll ez a szöveg: „Elmegy, / dicséri az Urat, / hazajön. // Elmegy, / dicséri az Urat, / hazajön. // Elmegy, / dicséri az Urat, / hazajön. // Elmegy, / dicséri az Urat” (35). A repetitív jelleg emlékeztet bennünket azokra az imaformákra, amelyek során néhány mondatot vagy hosszabb szövegeket mondunk el újra és újra (kvázi nonstop), ilyen például a rózsafüzérrel vagy a csotkival történő imádkozás, illetve a kontemplatív ima kiegészítője, segítője is lehet a Jézus-ima, vagy egyszerűen Jézus Krisztus neve. Ha az imádság kontextusa nélkül olvassuk az idézett verset, talán egyhangúnak és monotonnak is tűnhetne; ha azonban tekintetbe vesszük, hogy bizonyos szavak mintegy mechanikus ismétlése által eljuthatunk az Istennel való párbeszéd mélyebb szintjére, akkor ezt a szöveget úgy is olvashatjuk, mint ami hasonló hatást válthat ki. Az utolsó, csonkának tűnő strófában pedig mintegy meg is fogalmazódik az efféle imádság eredménye: aki elmegy és ismétlődően dicséri az Urat, egy idő után már nem tér haza, hanem nála marad.

Ha a fent idézett verset a szöveggörnyezettel együtt olvassuk, akkor az utolsó, rövidebb versszak a halál képzetét is felidézi: az ezt megelőző műben ugyanis egy idős hölgy hitéről, templomlátogatásáról töpreng a beszélő. Ez a példa is mutatja, hogy a szövegek több szinten is értelmezhetők, még a legrövidebb, párszavas írások is: például a „Tudjátok, / hogy melyik a szebbik nem? / Az igen!” (21) egyszerű bon mot-ként is olvasható, de a megelőző szöveg ismeretében ez egy örömteli felkiáltás is: a lírai én elhívta Annát moziba, és a lány igent mondott. A fajsúlyos kérdések mellett tehát könnyedebb, derűsebb témákkal is találkozunk, amelyek jó ritmusban ékelődnek a komolyabb, filozofikusabb alkotások közé. A rövid terjedelem, a szabadversjelleg, a töprengő hangvétel, a csattanószerű lezárás olyan sajátosságok, amelyeket a svéd típusú gyerekversekkel kapcsolatban szoktunk emlegetni. Kiss Ottó azonban – a meséhez hasonlóan – ezzel a műfajjal is szabadon bánik: az „Elmegy, / dicséri az Urat” kezdetű versben épp a csattanó hiánya válik csattanóvá, emellett pedig vannak olyan szövegek is, amelyek akár kétoldalmi terjedelmet is elérnek, és nem feltétlenül záródnak valamilyen figyelemfelkeltő, emlékeztető mondatral. Ilyen például a kötet végén az *Ég Bolt*

működéséről szóló vers: ez egy olyan nonstop üzlet, ahol „csak olyasmi van, / ami mindig is volt, / és mindig is lesz. / Például vigasz, áldás / vagy megbocsátás” (58). A vers nem említi Istent, viszont a keresztény istenképhez köthető fogalmakat – áldás, vigasztalás, örökkévalóság, jóvátétel – sorra veszi, és tényként közli: „Így működik az Ég Bolt” (59). A kötet végére a lírai én eljut valamiféle megnyugváshoz, a fájdalmak és veszteségek feldolgozásához, erről a legutolsó vers is tanúskodik, melyet már az új házuk kertjéből fogalmaz meg: „Szeretek így ücsörögni / az ég alatt, a föld felett” (63).

Hosszú és kanyargós, mélységekkel és magasságokkal övezett utat járhatunk be a kötet olvasása során, melyet keresztény gyerekkönyvként is értelmezhetünk abban az értelemben, ahogy többek közt Magda Motté írja körül a terjedelmes szövegkorpuszt. A fogalmat árnyalva Motté „vallási szempontból releváns gyerek- és ifjúsági irodalomról” beszél, és három csoportra osztja a vizsgált anyagot. Az elsőbe azokat a műveket sorolja, amelyek „erkölcsi-egzisztenciális” üzenetet hordoznak és általános emberi témákat tárgyalnak. A második csoportba tartozik az a típusú „vallásos irodalom”, mely nem kötődik konkrét valláshoz vagy felekezethez, viszont az emberi tapasztalatokat a transzcendens dimenzióból értelmezi. A harmadik csoportot képezik azok a könyvek, melyek „az explicit zsidó-keresztény üzenetet közvetítik”, és amelyekről Motté megállapítja, hogy gyakran didaktikusak és esztétikailag kevésbé értékelhetők.⁴

Kiss Ottó legújabb kötetét leginkább a második kategóriába sorolhatnánk, hiszen nem közvetíti nyíltan egyik vallás üzeneteit sem, viszont az örök emberi kérdéseket az Isten-ember kapcsolat keretein belül veti fel. Ezekre a kérdésekre ötletesen válaszolgatnak Paulovkin Boglárka illusztrációi, melyek egy-egy jól megragadott részlettel új fényben láttatják mindazt, amiről a versek beszélnek. Szöveggként és könyvtárgyként is kiválóan működik a kötet, melynek minden egyes újraolvasásánál újabb és újabb rétegek tárulnak fel. Mondhatnánk, olyan, mint az Ég Bolt: nonstop nyitva van.

4 Magda MOTTÉ, „ethisch-existentiell”/„transzendental-religiös”/„christlich”. *Dimensionen moderner Literatur für Kinder und Jugendliche* = Georg LANGENHORST (szerk.): *Gestatten: Gott! Religion in der Kinder- und Jugendliteratur der Gegenwart*, Sankt Michaelsbund, München, 2011, 146–157.

Raskó Gabi

Hoztok nekünk túrórudit?*Külföldön élő magyar gyerekek igaz történetei*Zazie Books
Budapest, 2023

Medvigy Édua Kata

MINDENÜTT JÓ, DE LEGJOBB...

Raskó Gabi *Hoztok nekünk túrórudit?* című könyve 2024-ben jelent meg a Zazie Books gondozásában, és nem kisebb feladatra vállalkozott, mint hogy bepillantást adjon a külföldön élő, magyar nyelvet beszélő családok mindennapjaiba, valamint közelebb engedjen az országhatáron kívüli lét küzdelmeinek és örömeinek megértéséhez.

A kötet struktúrája egyszerű, az ajánlások és a szerzői előszó után tizennégy gyermek – vagy ha még túl fiatalok ahhoz, hogy írni vagy összefüggően fogalmazni tudjanak, akkor a szüleik – elbeszéléséből ismerhetjük meg az azokhoz az országokhoz, városokhoz való viszonyukat, valamint a hozzájuk fűződő történeteiket, amelyekben élnek vagy korábban éltek. A beszámolók után a könyvben szereplő családok fotói kaptak helyet, ezt követően pedig a külföldi tapasztalattal rendelkező pszichológus, Szabó Vivien tanácsai olvashatók. Fontos leszögezni, hogy a *Hoztok nekünk túrórudit?* nem szépirodalom, nem is izgalmas dokumentumregény, sokkal inkább olvasmányos ismeretterjesztő mű.

A megszólalók között van olyan család, amelyik gyermeke születése előtt költözött el Magyarországról, mások gyermekkel, illetve szerepelnek olyanok is, akik visszaköltöztek – a gyerekek zömükben általános iskolás korúak. A helyszínek: Szaúd-Arábia, Japán, Bali, az Egyesült Államok, Dél-Afrika, Mexikó, Brazília, az Egyesült Királyság, Svájc, Finnország, Németország, Ausztria, Olaszország és Spanyolország.

Rendkívül változatos és színes helyek a kultúra, az éghajlat és a környezet szempontjából is. Van olyan család, amelyben mindkét szülő magyar, és olyan is, ahol csak az egyikük. A költözés motivációja változatos: egyeseket a szerelem, másokat a kalandvágy vagy perspektívájuk tágításának vágya ösztönzött. Akad, akinek a munka miatt kellett költöznie, van, aki az itthonitól eltérő oktatási rendszerben szeretne volna felnevelni a gyermekeit, de a társadalmi-politikai helyzet hátrahagyásának vágya is több esetben felmerült indokként.

A könyvben szereplő gyermekekben (túl azon, hogy állítólag mind szeretik a Túró Rudit) közös, hogy beszélnek magyarul – bár eltérő szinten és precizitással attól is függően, hogy hány éves koruk óta élnek külföldön, és hogy mennyi lehetőségük volt a magyar nyelv gyakorlására. Sok külföldön élő magyar szülő nem tanítja meg gyermekét az anyanyelvére, ennek pedig az lehet a magyarázata, hogy úgy gondolják, az utód könnyebben tud majd beilleszkedni új hazájába, ha elsősorban annak a nyelvét sajátítja el. Ennek következményeire klasszikus példa, hogy Márai Sándor emigrációban felnövő unokái sem tanultak meg magyarul, így nem tudtak kapcsolódni nagyapjuk munkásságához, annak értékeihez.

A könyv elsődleges célja az, hogy felhívja a szülők figyelmét a magyar nyelv fontosságára akkor is, ha családjukkal a külföldre költözés mellett döntenek. Ennek relevanciáját többek között azzal indokolja a kötet, hogy a többnyelvűség serkenti az agyműködést, nyitottá tesz a világra, illetve akár megélhetési forrásul is szolgálhat. A magyar ritka nyelv, így különleges tudás birtokába kerül az, aki beszéli. Könnyebben tud kapcsolódni a gyökereihez, Magyarországon maradt családtagjaihoz. Felmerül a kérdés, hány generáción keresztül adható tovább ez a tudás és a hozzá szervesen kapcsolódó identitástudat. Vajon a könyvben megszólaló gyerekek fontosnak tartják majd megtanítani magyarul az utódaikat? Valószínű, hogy nekik még lényeges lesz a magyar nyelv és a kultúra, de ha a következő nemzedék is külföldön nő fel, számukra már nem lesz identitásképző az anyanyelv. A nyelvtudás bármeddig továbbadható, az identitás nem feltétlenül.

A kötetben szereplő szövegeket Raskó Gabi jegyezte le. Felkereste a családokat, beszélgetett velük, interjúkat készített (érezhetően irányított kérdésekkel, azonos kérdésblokkokkal), illetve kiegészítette azokat az általa érdekesnek talált információkkal egy-egy ország flórájáról és faunájáról, valamint egyéb kuriózumairól. Mind a szülők, mind a gyerekek véleményét megkérdezte eddigi tapasztalataikról, a kezdeti nehéz-

ségekről, az általuk megélt kulturális különbségekről. Leggyakrabban az éghajlati eltérésekről, a közbiztonság helyzetéről vagy éppen a másféle oktatási rendszerekről olvashatunk. Arról is sok szó esik, hogyan érzik magukat új életükben az elköltözők, és milyen irányba mozdult a mentális egészségük. A családok összes tagjával készített interjúkból állt össze a végleges szöveg, amelyet leginkább valamelyik gyerek szemszögéből, egyes szám első személyben fogalmazott meg a szerző. Ez a kötet koncepciója szerint érthető megoldás, így egységes anyag született. A terjedelem és a tematikai felosztás is hasonló fejezetről fejezetre. A kész szövegek nem mindenütt hitelesek, hiszen nem reális gyermekek szájába adni egyértelműen felnőttektől származó gondolatokat, megfigyeléseket vagy felvetéseket.

A Dél-Afrikában élő Dániel nevű fiú például tökéletes magyarsággal számol be arról, mennyire nehezére esik kifejezni magát ezen a nyelven, és az Egyesült Államokba költöző Patrik megszólalásában is érzékelhető ugyanez a disszonancia. Az előbbi fejezetben arról is szó esik, Dánielnek mennyire rosszul esett, amikor Magyarországon járt, hogy a magyar gyerekek nem voltak elég nyitottak, furcsán néztek rá, mert nem beszélt szépen magyarul. Szerinte itt nem befogadóak a kortársai: „A többiek úgy néztek rám, mint egy földönkívüli, mert nem tudtam elég jól magyarul” (109). Pedig valójában nem arról van szó, hogy Magyarországon gonoszok vagy rosszul neveltek lennének a gyerekek, inkább korosztályi sajátosság, hogy bármi miatt piszkálhatják, bánthatják egymást.

Nem ez az egyetlen hamis, negatív reprezentációs kép, ami a szövegekben megelevenedik. Az ausztriai beszámoló a magyar tanárokat sztereotipizáltan úgy ábrázolja, mintha mind rosszindulatúak lennének, nem értenének a munkájukhoz, és nem is szeretnék azt. „A magyar állami iskolámban mindig a hibát keresték bennem, itt pedig mindig a jót keresik” (83) – adja a felnőtt véleményét a gyerek szájába Raskó Gabi. Bár alapvetően változatosan válogatta össze a könyv elbeszélőit tartózkodási országuk szerint, úgy gondolom, a teljesség érdekében érdemes lett volna valamely kelet-európai országba költöző családot is meginterjúvolni, ez a térség ugyanis nem jelenik meg a könyv fejezeteiben.

A beszámolók különleges és komplex képet mutatnak arról, mennyi minden lehet identitásképző, milyen sokféleképpen fontosak az embernek a gyökerei, mennyire intenzív a kultúra megtartóereje, illetve hogy az említett tényezők mennyiben működnek másképpen, és mennyivel relevánsabbak lehetnek külföldön. A magyar ételek sokszor meghatá-

rozók a külföldön élő családok számára, kézzelfogható mivoltuk miatt segíthetnek ugyanis az otthon érzetének megteremtésében. Elgondolkodtató, hogy a megkérdezett családok valóban olyan rendszerességgel készítenek-e magyar ételeket, mint ahogy az a könyvben szerepel. Realisabbnak tűnik, hogy csupán az irányított kérdésre kellett válaszolniuk valamit, így ha már egyszer készítették gulyáslevest, akkor azt mondták, hogy „szoktunk” – tehát megítélésem szerint ilyen szempontból sem ad valós képet a szöveg.

Több család történetében olvashatunk a mesék identitásképző szerepéről. A kortárs gyerekirodalomból Dániel András *Kuflik* című meséjét, Bartos Erika *Bogyó és Babócaját*, Anna, *Peti és Gergőjét*, Berg Judit *Ruminijét* a világ minden táján szívesen lapozgatják a magyar gyerekek. Klasszikus magyar irodalmi alkotásokat is olvasnak: például Fekete István *Tuskevár* vagy Gárdonyi Géza *Egri csillagok* című műveit. Több magyar filmet és mesefilmet is megemlítenek, így a *Vili, a verebet*, a *Süsü, a sárkányt*, *A Pál utcai fiúkat* és az *Indul a bakterházat*. Továbbá Halász Judit, Gryllus Vilmos és a Kicsi Gesztenye Club dalait is kedvelik a külföldön élő magyar gyerekek.

De kinek is szól tulajdonképpen a könyv, milyen célcsoportnak szolgálhat ténylegesen hasznos és új információkkal? Úgy gondolom, elsődleges célját teljesíti: biztos és hiánypótló kapaszkodókat és támpontokat kínálhat a kiköltözés előtt álló családok számára. A személyes történetekkel azt a hatást éri el, hogy az olvasó úgy érezheti, nincs egyedül a problémáival, mások is sikeresen megugrották már a költözéssel járó akadályokat. A beszámolók megismerésével az is könnyen tudatosítható, hogy minden történet más, nincs bevett recept vagy egyetlen járható út arra nézvést, hogyan kellene élni; meddig ideális tartózkodni egy helyen; ott milyen emberekkel célszerű időt tölteni; mit kell dolgozni; milyen iskolába kell járni. A könyv üzenete szerint járható út a más országba költözés, de az is, ha egy család egy idő után hazatér.

Az élet külföldön sem problémamentes, ezért véleményem szerint a kezdeti nehézségek embert próbáló voltára jobban kitérhetett volna a szerző, érdemes lett volna alaposabban bemutatni például azt az időszakot, amikor a gyerekek még nem beszélik az adott ország nyelvét. Ugyanakkor biztos, hogy a *Hoztok nekünk tőrórudit?* nem csak olyan gyerekeknek válhat hasznára, akik költözés előtt állnak. A már külföldön élő családok szintén haszonnal forgathatják. Természetesen azoknak az olvasóknak is izgalmas lehet a könyv, akik Magyarországon élnek. Elsősorban a benne foglalt ismeretek miatt.

Néhány érdekesség: Marék Veronika műveiért rajonganak Japánban; Ausztráliában esznek kengurut; Olaszországban nem szokás ketchuppal ízesíteni a pizzát, Amerikában csak 21 éves kortól, az ottani nagykorúságtól lehet alkoholt fogyasztani. Svájcban minden gyereknek kötelező egészséges tízórait, úgynevezett „Znüiboxot” vinni az iskolába. Továbbá izgalmas az is, hogy a gyerekek által elsajátított idegen nyelvek szókincséből is ízelítőt kap az olvasó, így megtudhatja, hogy különböző helyi szokásokhoz kapcsolódó tárgyakat, fogalmakat hogyan neveznek másutt. Például azt is, hogy Olaszországban egy étkezés a Primo, a Secondo és Dolce fogásokból épül fel, illetve kiderül, hogy Németországban az óvodából iskolába ballagó gyerekek egy Schultüte nevű csomagot kapnak, tele édességgel.

A bonyolult, összetett magyarázatot igénylő kifejezéseket általában lábjegyzetszerűen, a lapok alján elhelyezett szövegrészekben definiálja a szerző, így böngészésükkel játszva tanulhatnak az olvasók, megtudhatják például, mit jelent az északi fény, a buddhizmus és az iszlám vallás vagy a hunglish fogalma. Arról is tanulságos és komplex képet ad a könyv, hogy melyik országban milyen ünnepek vannak, amiket másutt nem tartanak, illetve hogy mely kultúrának miben térnek el a szokásai a magyarországitól. A történetek arról is beszámoltak, hogy több helyütt lehetőség van nemzetközi iskolába járatni a gyermekeket, ahol angolul tanulhatnak, illetve lehet magyar közösségbe járni – ezek is hasznos információk lehetnek a kiköltözés előtt állóknak.

Raskó Gabi bevezetőjében és saját gyerekkori utazásáról szóló beszámolójában is felveti, hogy mennyivel könnyebb fizikailag távol lenni a rokonoktól és a barátoktól ma, mint húsz évvel ezelőtt. Elvégre telefonon és interneten folyamatosan lehet kapcsolatot tartani, akár láthatjuk is a másikat. Bár ezek a lehetőségek nem oldják fel a honvágyat és nem enyhítik a rokonok, barátok hiányát, az is előfordulhat, hogy nem is éreznek ilyesmit a gyerekek – a szerző állítása szerint.

A külföldre költözés motivációjaként a kötetben gyakran elhangzik az itthoni egészségügy és oktatás helyzete, a beszámolók gyakran vetik össze ezek állapotát más országbeli tapasztalataikkal, rámutatva, hogy ezeken a területeken valóban sürgős változásokra van szükség Magyarországon.

Kiváló szerkesztői döntés volt, hogy a történetek után helyet kaptak a kötetben szereplő családok önmagukról, lakóhelyükről vagy háziállataikról készült fényképei – így az olvasók arcokat tudnak kötni a leírtakhoz, ezáltal még személyesebbé válhatnak a megosztott tapasztalatok.

Fontos megemlíteni Grela Alexandra illusztrátori munkáját. Saját életéből is merített ihletet a könyvben szereplő rajzok elkészítéséhez, hiszen Lengyelországban született és tanult, élt már Afrikában és Németországban, életútja így illeszkedik a kötet koncepciójához. Az általa készített rajzok jól összefogják a szövegeket, mintegy közös nyelvet adva azoknak. A figyelemfelkeltő, színes borítón az egyes fejezetekben megelevenedő figurák láthatók – egy-egy országhoz, kultúrához kötődnek mindannyian. Minden fejezet egy ahhoz kapcsolódó egész oldalas rajzzal kezdődik, ha nézegetik a gyerekek, megismerkedhetnek az adott ország jellemző színeivel, alakjaival, hangulatával. A fejezetekben is megjelennek a leírtakat illusztráló rajzok, és megelevenedik például II. Erzsébet brit királynő alakja, Dalí, Picasso vagy Sissi hercegnő. Az egyes szakaszok hossza pedig remekül alkalmazkodik a kisiskolások olvasási terhelhetőségéhez, koncentrációs képességeihez.

A könyvet – ahogy arról már szó esett fentebb is – Szabó Vivien Svédországban élő pszichológus írása zárja, amely a már külföldön élő szülőknek, gyerekeknek és a kiutazás előtt állóknak egyaránt szól. Hasznos és fontos rész, a gyakorlatban alkalmazható praktikákat gyűjti össze. Olvashatunk a kiköltözéskor lezajló belső lelki folyamatok dinamikájáról, és a szöveg felvázolja az ebben a helyzetben felerősödő önidentifikációs problémákat is, amelyeket (kis)kamaszként egyébként sem könnyű megélni. A felmerülő nehézségekre Szabó Vivien megoldási javaslatokat is kínál. Hangsúlyozza, hogy minden ember más, így egy új élethelyzetben is valószínűleg másképpen fog reagálni. Hasznos tippeket, több megküzdési technikát vonultat fel, azonban előfordulnak közöttük klisék, kissé felszínes mondatok és megjegyzések is – érdemes lett volna ezeket elhagyni, helyettük mélyebben kifejteni az egy-egy konkrét problémára irányuló tanácsokat. A fejezet végén Szabó további könyveket ajánl a témában, amelyeket érdemes beszerezni a költözés előtt.

A *Hoztok nekünk tőrőrudit?* hiánypótló kötet, amely apróbb gyengeségei mellett is alkalmas rá, hogy számos családnak segítsen a költözés előtt, a külföldön tartózkodás alatt és utána is. Az invenciózus alapötletnek köszönhetően Raskó Gabinak sikerült érdekes és hasznos könyvet alkotnia.

REPERTÓRIUM

2024. január–február

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2024. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent köteteiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

- | | |
|--|--|
| Alföld, 2024. 1., 2. | Kortárs, 2024. 1., 2. |
| Apokrif, 2023. 6. | Látó (Marosvásárhely), 2024. 1. |
| Bárka, 2023. 6. | Liget, 2024. 1., 2. |
| Élet és Irodalom, 2024. január 5.,
január 12., január 19., január 26.,
február 2., február 9., február 16.,
február 23. | Magyar Napló, 2024. 1., 2. |
| Forrás, 2024. 1., 2. | Mozgó Világ, 2024. 1. |
| Helikon (Kolozsvár), 2023. október
10., október 25., november 10.,
november 25., december 10. | Opus (Dunaszerdahely), 2023. 4.,
5., 6. |
| Hitel, 2024. 1., 2. | Pannonhalmi Szemle, 2023. 4. |
| Irodalmi Jelen, 2024. 1., 2. | Székelőföld (Csíkszereda), 2023. 11.,
12., 2024. 1., 2. |
| Jelenkor, 2024. 1., 2. | Tiszatáj, 2023. 10., 11., 12. |
| Kalligram (Pozsony), 2023. 11., 12.,
2024. 1. | Új Forrás, 2024. 1., 2. |
| | Várad (Nagyvárad), 2024. 1., 2. |
| | Vigilia, 2024. 1., 2. |

Vers

1. ACSAI Roland: *Duna-villanella*. = Forrás, 1/12. p.
2. ACSAI Roland: *Győzni tudva*. = Vigilia, 2/133. p.
3. ACSAI Roland: *Holdraszállás*. = Vigilia, 2/133. p.
4. ACSAI Roland: *Tollfészts-villanella*. = Forrás, 1/14. p.
5. ACSAI Roland: *Vigas-villanella*. = Forrás, 1/13–14. p.
6. ACSAI Roland: *Villamos-villanella*. = Forrás, 1/12–13. p.
7. ÁGH István: *Budai dolmányos*. Függelék a Zöld Angyalhoz. = Hítel, 1/7. p.
8. ÁGH István: *Élettársak*. = Hítel, 1/8. p.
9. ÁGH István: *Ellobbant gyufaszálak*. = Hítel, 1/6. p.
10. ÁGH István: *A fűtés első napja*. = Hítel, 1/5–6. p.
11. ÁGH István: *A visszafoglalt birtok*. Függelék a Zöld Angyalhoz. = Hítel, 1/3–4. p.
12. AJLIK Csenge: *Eszembe jut*. = Irodalmi Jelen, 1/13. p.
13. AJLIK Csenge: *A gondolatgörbe*. = Irodalmi Jelen, 1/12. p.
14. AJLIK Csenge: *Zakatot*. = Irodalmi Jelen, 1/12. p.
15. ALBERT-LŐRINCZ Márton: (*Forradalom*). = Székelyföld, 1/79. p.
16. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *Puck engedelmet kér Oberontól*. = Székelyföld, 1/77–78. p.
17. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *Puck-ot kolos-torba küldik*. = Székelyföld, 1/77. p.
18. ALBERT-LŐRINCZ Márton: (*Rekompensza*). = Székelyföld, 1/78. p.
19. ALBERT-LŐRINCZ Márton: (*Rezsím*). = Székelyföld, 1/78–79. p.
20. ALBERT-LŐRINCZ Márton: (*Szénásszekér*). = Székelyföld, 1/79–80. p.
21. ANDRÉ András: *Idén nem, de mindjárt*. = Székelyföld, 2023. 11/44. p.
22. ANDRÉ András: *Fókatáyor*. = Székelyföld, 2023. 11/44–45. p.
23. ANDRÉ Ferenc: *A fenevad önfeláldozása*. = Alföld, 1/31–36. p.
24. ANDRÉ Ferenc: *Fókatárgy, tragédiával*. = Helikon, 2023. november 10. 2–3. p.
25. ANDRÉ Ferenc: *Földmélyi sodrás*. = Székelyföld, 2023. 12/5–6. p.
26. ANDRÉ Ferenc: *A mély kísértése*. = Székelyföld, 2023. 12/6–7. p.
27. ANDRÉ Ferenc: *Világítótorony*. = Bárka, 2023. 6/40–41. p.
28. ARDAMICA Zorán: *ellenvers mint ez van*. = Kalligram, 2023. 11/81. p.
29. ARDAMICA Zorán: *női egyenjogúság mint fel sem merülő ötlet*. = Kalligram, 2023. 11/82–83. p.
30. ASAF, Uri: *Milyen volt az engesztelő nap a jeruzsálemi szentélyben*. = Új Forrás, 2/33. p.
31. ASAF, Uri: *Pasolini: Máté passió*. = Új Forrás, 2/33. p.
32. ASAF, Uri: *Tábortüzek*. = Új Forrás, 2/33. p.
33. BABICZKY Tibor: *Az év utolsó napja*. = Élet és Irodalom, január 26. 14. p.
34. BALÁZS Attila: *Amerikai történet II.* (Bő-lényköltemény – a hosszabb kis bicebóca debilis klapanciák fura sorozatából, négy akció amortizőrrel). = Tiszatáj, 2023. 12/11–13. p.
35. BALLA Zsófia: *Hogy ünnepeljünk*. = Élet és Irodalom, január 12. 14. p.
36. BALLA Zsófia: *Kovács András Ferenc*. = Élet és Irodalom, január 26. 17. p.
37. BALLA Zsófia: *Egy téli este*. = Élet és Irodalom, január 12. 14. p.
38. BALOGH Endre: *Kert*. = Tiszatáj, 2023. 11/10. p.
39. BALOGH Endre: *Nem sérül*. = Tiszatáj, 2023. 11/11. p.
40. BÁNFI Veronika: *Faiskola*. = Irodalmi Jelen, 1/19. p.
41. BENE Adrián: *chutney-illatban*. = Helikon, 2023. november 25. 13. p.
42. BENE Adrián: *újra és újra*. = Helikon, 2023. november 25. 13. p.
43. BENKŐ Imola Orsolya: *Bérelhető test*. = Látó, 1/33–34. p.
44. BENKŐ Imola Orsolya: *Ház*. = Irodalmi Jelen, 1/131–132. p.
45. BENKŐ Imola Orsolya: *Mozaik*. = Irodalmi Jelen, 1/132–134. p.
46. BENKŐ Imola Orsolya: *Szövegetek útján*. = Látó, 1/335–36. p.
47. BERÉNYI Klára: *Beszámoló néhány újabb európai tragédiáról*. = Bárka, 2023. 6/58. p.
48. BERÉNYI Klára: *Három malac limerick*. = Bárka, 2023. 6/57. p.
49. BIERNACZKY Szilárd: *Bartók: Zene búros hangszerekre, ütőkre és cselszótára (1936)*. = Kortárs, 2/26–32. p.
50. BIERNACZKY Szilárd: *Dodekafónia*. = Kortárs, 2/33. p.
51. BIERNACZKY Szilárd: *Ligeti György: Lontano (1967)*. = Kortárs, 2/32. p.
52. BIRÓ Erika: *üvegtesti homály*. = Apokrif, 2023. 4/45. p.

53. BIRÓ Erika: *vesztibuláris manőver*. = Apokrif, 2023. 4/44. p.
54. BIRÓ József: *Arcán mély barázdák*. = Opus, 2023. 4/14. p.
55. BIRÓ József: *Hiszem*. = Opus, 2023. 4/15. p.
56. BIRÓ József: *On the way to hell*. = Székelyföld, 2/68. p.
57. BIRÓ József: *On the way to hell (2)*. = Székelyföld, 2/68–69. p.
58. BIRÓ József: *On the way to hell (3)*. = Székelyföld, 2/69. p.
59. BIRÓ József: *Timing and spacing*. = Opus, 2023. 4/14–15. p.
60. BODA Edit: *Camera obscura*. = Székelyföld, 2023. 11/15. p.
61. BODA Edit: *Dobpergés*. = Székelyföld, 2023. 11/14–15. p.
62. BODA Edit: *Homokikagyló*. = Székelyföld, 2023. 11/14. p.
63. BODA Edit: *Zéróterkép*. = Székelyföld, 2023. 11/14. p.
64. BODOR Emese: *Parancs és könyörgés*. = Élet és Irodalom, február 2. 17. p.
65. BODOR Emese: *Betsabé dala*. = Helikon, 2023 november 25. 17. p.
66. BOKROS Judit: *Kert*. Emlékek a jövőnek. [Versiklus]. = Élet és Irodalom, február 23. 14. p.
67. BOKROS Judit: *Nap*. Emlékek a jövőnek. [Versiklus]. = Élet és Irodalom, február 23. 14. p.
68. BOKROS Judit: *Tenger*. Emlékek a jövőnek. [Versiklus]. = Élet és Irodalom, február 23. 14. p.
69. BOLEMANT László: *Éppenbogy*. = Opus, 2023. 4/8. p.
70. BOLEMANT László: *Lyukat út a mél...* = Opus, 2023. 4/8–9. p.
71. BORBÁTH Péter: *Ingatlan*. = Kortárs, 1/71–72. p.
72. BORBÍRÓ Biborka: *Az éjszakák szétoztották egymás közt*. = Kalligram, 2023. 12/42. p.
73. BORBÍRÓ Biborka: *Étetőszékben nyáladzó Istenek*. = Kalligram, 2023. 12/43. p.
74. BORIÁN Előd: *Háromsorosak*. = Hitel, 2/63–64. p.
75. BORSIK Miklós: *Budapest emléke hányingerkeltő a Pilisben*. = Élet és Irodalom, február 16. 14. p.
76. BORSIK Miklós: *Corsák és Pajerók szándéka nélkül*. = Élet és Irodalom, február 16. 14. p.
77. BORSODI L. László: *Északnak, délnek*. = Székelyföld, 2023. 11/8–9. p.
78. BORSODI L. László: *Lépcső, létra*. = Székelyföld, 2023. 11/7. p.
79. BORSODI L. László: *Mások álma*. = Székelyföld, 2023. 11/8. p.
80. BORSODI L. László: *Sötétben, fázva*. = Székelyföld, 2023. 11/7–8. p.
81. BOTH Balázs: *Villon sírfelirata*. = Magyar Napló, 2/35. p.
82. BOTH Balázs: *Villonnak nyoma vész*. = Magyar Napló, 2/35. p.
83. BÖDECS László: *Isten úgy veszi körbe népét, mint a begy tetején a felbő*. 21. századi fiatalember zsoltára. = Apokrif, 2023. 4/47–49. p.
84. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Képzettársításaim*. = Irodalmi Jelen, 1/3. p.
85. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Az óceán partján*. = Irodalmi Jelen, 1/3. p.
86. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Semmi okunk az aggodalomra*. = Irodalmi Jelen, 2/3. p.
87. BÚTH Emília: *Belém karol*. = Liget, 2/6–7. p.
88. CZIGÁNY György: *Hajlék*. = Vigilia, 2/136. p.
89. CZIGÁNY György: *Népének*. = Vigilia, 2/136. p.
90. CZILCZER Olga: *Szerzője ismeretlen*. = Liget, 2/60–61. p.
91. CSABAI András: *Arvaság*. = Székelyföld, 1/53. p.
92. CSABAI András: *Itt*. = Székelyföld, 1/53. p.
93. CSABAI András: *Kétsoros*. = Székelyföld, 1/53. p.
94. CSATÁRI Timea: *Konklúzió*. = Székelyföld, 2023. 11/46–47. p.
95. CSATÁRI Timea: *Várom, hogy...* = Székelyföld, 2023. 11/47. p.
96. CSÁVOSSY György István: *Tavaszi-trip-tichon*. = Várad, 2/39–40. p.
97. CSEH Katalin: *Csöndvilág*. = Látó, 1/60. p.
98. CSEH Katalin: *Felolvasás*. = Székelyföld, 2023. 11/17. p.
99. CSEH Katalin: *Fészek*. = Látó, 1/59. p.
100. CSEH Katalin: *Hunyt szemek*. = Látó, 1/59. p.
101. CSEH Katalin: *Mese*. = Székelyföld, 2023. 11/16. p.
102. CSEH Katalin: *Nyugalmazott költő*. = Látó, 1/60–61. p.
103. CSEH Katalin: *Séta*. = Székelyföld, 2023. 11/16–17. p.
104. CSEHY Zoltán: *Achilles, a pajzsos*. = Jelenkor, 2/127. p.
105. CSEHY Zoltán: *Horatius*. = Jelenkor, 2/127–128. p.
106. CSEHY Zoltán: *Ősz*. = Jelenkor, 2/128. p.

107. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Fehér szarvas.* = Kalligram, 2023. 12/27–28. p.
108. CSONTOS Márta: *Intézményesített lélek.* = Hítel, 2/81–82. p.
109. CSONTOS Márta: *Lelet.* = Tiszatáj, 2023. 12/15. p.
110. CSONTOS Márta: *Vigyázz, Kész! ...a Rajt elmarad.* = Hítel, 2/81. p.
111. CSORDÁS Gábor: *Pajzán vigasságok.* = Jelenkor, 1/29–30. p.
112. CSÓSZ Gergő: *Dezintegráció.* = Székelyföld, 2023. 11/48–49. p.
113. CSÓSZ Gergő: *Non-grata.* = Székelyföld, 2023. 11/48. p.
114. DANKULY Csaba: *Gyónás-féle.* = Székelyföld, 1/10–11. p.
115. DANKULY Csaba: *Levezetés.* (á la Oravecz). = Székelyföld, 1/9–10. p.
116. DANKULY Csaba: *Vannak még egyezések.* = Székelyföld, 1/11–12. p.
117. [DARVASI László] Szív Ernő: *Gyere velem a perselybe.* = Tiszatáj, 2023. 11/99–100. p.
118. DARVASI László: *Vidám rafiasztayor.* = Székelyföld, 1/6–8. p.
119. DARVASI László: *Vidáman a bitről.* = Székelyföld, 1/5–6. p.
120. DEÁK Botond: *Édes élet.* = Alföld, 1/29. p.
121. DEÁK Botond: *Fagyos-hétfő.* = Jelenkor, 2/135. p.
122. DEÁK Botond: *Szétesőben.* = Alföld, 1/29–30. p.
123. DEÁK Botond: *A tenger.* = Jelenkor, 2/135. p.
124. DEÁK Botond: *A változások.* = Alföld, 1/30. p.
125. DEBRECZENY György: *csak ez a pillanat van.* = Új Forrás, 2/84. p.
126. DEBRECZENY György: *Hogy végezhesse mindenki a dolgát.* = Székelyföld, 2/72–73. p.
127. DEBRECZENY György: *madárarajok.* ki mondja majd ki? = Kalligram, 2023. 11/68. p.
128. DEBRECZENY György: *a rigó nem dalol.* ki mondja majd ki? = Kalligram, 2023. 11/68. p.
129. DEBRECZENY György: *Té édes világszabadság.* = Székelyföld, 2/70–72. p.
130. DEBRECZENY György: *túlélünk mindent.* = Új Forrás, 2/83. p.
131. DEBRECZENY György: *visszarepült a buheráng.* ki mondja majd ki? = Kalligram, 2023. 11/68. p.
132. DEMÉNY Péter: *Hűtő.* = Jelenkor, 1/28. p.
133. DEMÉNY Péter: *Közép.* = Jelenkor, 1/28. p.
134. DEMÉNY Péter: *Rájátszás.* = Élet és Irodalom, január 5. 14. p.
135. DEMÉNY Péter: *Sír.* = Székelyföld, 1/13. p.
136. DEMÉNY Péter: *Termálfürdő.* = Élet és Irodalom, január 5. 14. p.
137. DEMÉNY Péter: *Út.* = Székelyföld, 1/13. p.
138. DEMETER Arnold: *Árva.* = Helikon, 2023. december 10. 13. p.
139. DEMETER Arnold: *Bent dörög.* = Kalligram, 1/62. p.
140. DEMETER Arnold: *Falucsend.* = Helikon, 2023. december 10. 14. p.
141. DEMETER Arnold: *Gólrőm.* = Kalligram, 1/62. p.
142. DEMETER Arnold: *Hiperplán.* = Székelyföld, 1/47. p.
143. DEMETER Arnold: *A látvány.* = Székelyföld, 1/47–48. p.
144. DEMETER Arnold: *Tépettek és hazatérni nem tudók.* = Helikon, 2023. december 10. 14. p.
145. DEMETER Arnold: *Variációk egy kapcsolatra.* = Kalligram, 1/63. p.
146. DEMETER Arnold: *Varjúfelbő.* = Helikon, 2023. december 10. 13. p.
147. DEMETER József: *Egyes szám, első személy.* = Székelyföld, 2023. 12/37–38. p.
148. DEMETER József: *Ó, természet, te – emberi...* = Székelyföld, 2023. 12/39–40. p.
149. DICSŐ Zsolt: *csak Lajos.* = Opus, 2023. 6/8. p.
150. DICSŐ Zsolt: *Egy vagy több földönkívüli.* = Opus, 2023. 6/8–9. p.
151. DICSŐ Zsolt: *Fekete, kovácsoltvas ördögök.* = Opus, 2023. 6/9–10. p.
152. DOMOKOS Johanna: *a szív bőjtje.* részletek. = Új Forrás, 1/25. p.
153. DUKAY Barnabás: *Imádó Imádot.* = Új Forrás, 1/22. p.
154. DUKAY Barnabás: *az inas ást(t).* = Új Forrás, 2/94. p.
155. EGRESSY Zoltán: *Álom a hadszíntérről.* = Élet és Irodalom, február 23. 17. p.
156. EGRESSY Zoltán: *Falevél.* = Élet és Irodalom, február 23. 17. p.
157. EGRESSY Zoltán: *Funky.* = Élet és Irodalom, február 23. 17. p.
158. EGRESSY Zoltán: *Luneville.* = Élet és Irodalom, február 23. 17. p.
159. EGRESSY Zoltán: *Pánikminta.* = Élet és Irodalom, február 23. 17. p.
160. EGRESSY Zoltán: *Pokolmozai.* = Élet és Irodalom, február 23. 17. p.
161. EGYED Emese: *Bolla Emesének.* = Helikon, 2023. október 10. 18. p.

162. EGYED Emese: *Borzási Teodóra*. = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
163. EGYED Emese: *Dallos Csillának*. = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
164. EGYED Emese: *Fekete Vincének*. = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
165. EGYED Emese: *Korpa Tamásnak*. = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
166. EGYED Emese: *László Editnek*. = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
167. EGYED Emese: *Óriás Annamáriának*. = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
168. ENDREY-NAGY Ágoston: *A bárány szeme*. = Kalligram, 2023. 11/80. p.
169. ENDREY-NAGY Ágoston: *Eljövétel*. = Székelyföld, 2/76–78. p.
170. ENDREY-NAGY Ágoston: *Fehér beszéd*. = Kalligram, 2023. 11/78. p.
171. ENDREY-NAGY Ágoston: *Narcisszuszt rettegni kezd*. = Látó, 1/15. p.
172. ENDREY-NAGY Ágoston: *Nevet sem kap*. = Kalligram, 2023. 11/80. p.
173. ENDREY-NAGY Ágoston: *Paranoiaösvények*. = Székelyföld, 2/78. p.
174. ENDREY-NAGY Ágoston: *Sámson*. = Kalligram, 2023. 11/78. p.
175. ENDREY-NAGY Ágoston: *Só*. = Látó, 1/15–16. p.
176. ENDREY-NAGY Ágoston: *Tekeredik*. = Kalligram, 2023. 11/79. p.
177. ENDREY-NAGY Ágoston: *Tigris*. = Látó, 1/14. p.
178. ENDREY-NAGY Ágoston: *Zöldborsó*. = Kalligram, 2023. 11/79. p.
179. FANCSALI Kinga: *Délkelet-Ázsia bosszúja*. = Látó, 1/5. p.
180. FANCSALI Kinga: *Hozzád baza*. = Látó, 1/6. p.
181. FARAGÓ Dániel: *És neje*. = Mozgó Világ, 1/44. p.
182. FARAGÓ Dániel: *FAQ száműzötteknek*. = Mozgó Világ, 1/45. p.
183. FARAGÓ Dániel: *Sózat*. = Mozgó Világ, 1/46. p.
184. FARAGÓ Dániel: *Tetszhalotti beszéd*. = Apokrif, 2023. 4/14–15. p.
185. FARKAS Arnold Levente: *A bolgár mester*. = Várad, 1/34–35. p.
186. FARKAS Arnold Levente: *Nem megy*. = Tiszatáj, 2023. 11/24–25. p.
187. FARKAS Arnold Levente: *Tüplál és óv*. = Látó, 1/51–52. p.
188. FARKAS Arnold Levente: *Távolról*. = Várad, 1/33–34. p.
189. FARKAS Arnold Levente: *Überfunkny*. = Székelyföld, 2023. 11/50–53. p.
190. FARKAS Gábor: *[dialogus]*. = Székelyföld, 2023. 11/41–42. p.
191. FARKAS Gábor: *[a fénnnyel szivárog]*. = Székelyföld, 2023. 11/41. p.
192. FARKAS Gábor: *[nem nyelvi jel]*. = Székelyföld, 2023. 11/42. p.
193. FARKAS Gábor: *[végül]*. = Székelyföld, 2023. 11/42–43. p.
194. FARKAS Kornél: *harckép*. = Irodalmi Jelen, 2/19. p.
195. FARKAS Kornél: *Párbuzamos végtelenek*. = Irodalmi Jelen, 2/19. p.
196. FARKAS WELLMANN Éva: *Apokalipszis*. = Magyar Napló, 1/19. p.
197. FECSKE Csaba: *Jó lenne*. = Hítel, 2/37. p.
198. FECSKE Csaba: *Megbocsátás*. = Hítel, 2/37–38. p.
199. FECSKE Csaba: *Szerelmesms*. = Hítel, 2/38. p.
200. FECSKE Csaba: *Vakond-vers*. = Hítel, 2/38. p.
201. FEHÉR Kinga: *az ő képe*. = Opus, 2023. 6/25. p.
202. FEKETE Richárd: *Nejlon*. = Jelenkor, 1/22–23. p.
203. FEKETE Vince: *Ájer*. Gyönyörű apokalipszis. = Bárka, 2023. 6/17–18. p.
204. FEKETE Vince: *Hóttstn*. Gyönyörű apokalipszis. = Helikon, 2023. december 10. 2–3. p.
205. FEKETE Vince: *Knockin' On Heaven's Door*. = Jelenkor, 1/24–26. p.
206. FEKETE Vince: *Nem mersz már többé átvágni a túloldalra*. Gyönyörű apokalipszis. = Bárka, 2023. 6/16–17. p.
207. FEKETE Vince: *O*. Gyönyörű apokalipszis. = Bárka, 2023. 6/15–16. p.
208. FEKETE Vince: *Oszdola*. Gyönyörű apokalipszis. = Helikon, 2023. december 10. 3. p.
209. FEKETE Vince: *Tengeri fű*. Gyönyörű apokalipszis. = Helikon, 2023. december 10. 2. p.
210. FELLINGER Károly: *Alekszej Georgijevics Javlenszkij: Csodálkozó feje*. = Irodalmi Jelen, 2/52–53. p.
211. FELLINGER Károly: *Arhip Ivanovics Kuindzsi: A Dnyeper reggel*. = Irodalmi Jelen, 2/51. p.
212. FELLINGER Károly: *Éjszakai világító felbő*. = Székelyföld, 2/39–43. p.
213. FELLINGER Károly: *Fortissimo*. = Kalligram, 1/71. p.

214. FELLINGER Károly: *Gyakorlatilag*. = Kaligram, 1/72. p.
215. FELLINGER Károly: *Ilija Jefimovics Repi: Dimitrij Mengyelejev kémikus*. = Irodalmi Jelen, 2/54–55. p.
216. FELLINGER Károly: *Ivan Konsztantyinovics Ajvazovszkij: Tájékir szelmalmokkal*. = Irodalmi Jelen, 2/51–52. p.
217. FELLINGER Károly: *Kazimir Szeverinovics Malevics: Fehér alapon fehér négyzet*. = Irodalmi Jelen, 2/53–54. p.
218. FELLINGER Károly: *Kortyonként*. = Kalligram, 1/72. p.
219. FELLINGER Károly: *Marianne Von Werefkin: Vidéki út*. = Irodalmi Jelen, 2/55. p.
220. FELLINGER Károly: *Nyikolaj Alekszandrovics Jarosenko: Vakok*. = Irodalmi Jelen, 2/53. p.
221. FELLINGER Károly: *Serge Poliakov: Vörös és kék kompozíció*. = Irodalmi Jelen, 2/56. p.
222. FELLINGER Károly: *Vaszilij Grigorjevics Perov: Dosztejevskij arcképe*. = Irodalmi Jelen, 2/54. p.
223. FELLINGER Károly: *Vaszilij Vasziljevics Verescagin: A háború apoteózisa (1871)*. = Irodalmi Jelen, 2/56. p.
224. FENYVESI Ottó: *Arte povera*. = Kortárs, 1/14–16. p.
225. FERENCZ Győző: *Ecloga karácsonyra*. = Pannonhalmi Szemle, 2023. 4/3. p.
226. FERENCZ-NAGY Zoltán: *A kobók*. = Helikon, 2023. november 10. 13. p.
227. FERENCZFI János: *Itt az erdő*. = Várad, 1/42. p.
228. FERENCZFI János: *A költő ne adja fel ifúságát!* = Várad, 1/42–43. p.
229. FERENCZFI János: *Méz*. = Várad, 1/43. p.
230. FERENCZFI János: *Skizolinea*. = Várad, 1/43–44. p.
231. FILOTÁS Karina: *Analóg részeink*. = Irodalmi Jelen, 2/125. p.
232. FILOTÁS Karina: *Furcsa város*. = Irodalmi Jelen, 2/126. p.
233. FILOTÁS Karina: *Hosszúra nyúlt kilégzés*. = Irodalmi Jelen, 2/124. p.
234. FILOTÁS Karina: *Leköszönő*. = Irodalmi Jelen, 2/127. p.
235. FINY Petra: *Az apró dolgokért*. = Élet és Irodalom, január 5. 17. p.
236. FINY Petra: *Én akár*. = Élet és Irodalom, január 5. 17. p.
237. FINY Petra: *Ilyen egyszerű*. = Élet és Irodalom, január 5. 17. p.
238. FINY Petra: *Szerelmünk piétája*. = Élet és Irodalom, január 5. 17. p.
239. GÁL Csaba: *Idill*. = Új Forrás, 2/93. p.
240. GÁL Csaba: *Mozdulnak, dörömbölnék*. = Új Forrás, 2/92. p.
241. GÁL Ferenc: *Nagy játék*. = Magyar Napló, 1/24. p.
242. GÁL János: *Euripidész Pellában*. = Irodalmi Jelen, 1/27. p.
243. GÁL János: *Petöfi apoteózisa*. = Irodalmi Jelen, 1/26. p.
244. GÁL János: *Sarkadi Imre: Gál János útja (Regény), Athenaeum, 1950*. = Székelyföld, 2023. 11/75. p.
245. GÁL János: *Tiktaalik*. = Székelyföld, 2023. 11/74–75. p.
246. GÉCZI János: *Giotto: Háromkirályok imádása. 1305–6*. = Vigilia, 2/118. p.
247. GÉCZI János: *Nagypéntek*. = Vigilia, 2/118. p.
248. GÉCZI János: *Történet, állóképen*. Sokszorosítás. = Vigilia, 2/118. p.
249. G.[ÉHER] István László: *Gyertya*. = Pannonhalmi Szemle, 2023. 4/85. p.
250. G.[ÉHER] István László: *Harmattan*. = Tiszatáj, 2023. 12/4. p.
251. G.[ÉHER] István László: *Kalyiba*. = Jelenkor, 1/27. p.
252. G.[ÉHER] István László: *Lábmosás helyett*. = Jelenkor, 1/27. p.
253. G.[ÉHER] István László: *Egy lépcsőházban*. = Élet és Irodalom, február 9. 17. p.
254. G.[ÉHER] István László: *A rénszarvas*. = Élet és Irodalom, február 9. 17. p.
255. G.[ÉHER] István László: *Röntgen*. = Pannonhalmi Szemle, 2023. 4/84. p.
256. G.[ÉHER] István László: *Sötétvirágzás*. = Élet és Irodalom, február 9. 17. p.
257. G.[ÉHER] István László: *Térkép nélkül*. = Élet és Irodalom, február 9. 17. p.
258. G.[ÉHER] István László: *Veronika-kendő*. = Tiszatáj, 2023. 12/3. p.
259. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Fától faig*. = Élet és Irodalom, január 19. 17. p.
260. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Egy fontos tárgyalás kavészünetében készült vázlat, hangpróba, ílyesmi...* = Élet és Irodalom, január 19. 17. p.
261. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Jeleket karcolnak*. = Alföld, 2/16. p.
262. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Majd összesöpörök*. = Élet és Irodalom, január 19. 17. p.
263. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Post scriptum*. = Élet és Irodalom, január 19. 17. p.
264. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *A szarvassá változott anya sóhajtozása*. = Alföld, 2/17. p.

265. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Szikrázóan fényes.* = Élet és Irodalom, január 19. 17. p.
266. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *A szükséges dolog.* = Élet és Irodalom, január 19. 17. p.
267. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Van, nincs, nem lesz.* = Élet és Irodalom, január 19. 17. p.
268. GERGELY Ágnes: *Egy batármenti lépcsősor.* = Élet és Irodalom, február 9. 14. p.
269. GERGELY Ágnes: *Egy Renoir-akt kilátásai.* = Alföld, 1/3. p.
270. GERLE KISS Éva: *Az apám.* = Kortárs, 2/42. p.
271. GERLE KISS Éva: *Az apám 2.0.* = Kortárs, 2/42–43. p.
272. GERLE KISS Éva: *Hologram.* = Kortárs, 2/43. p.
273. GRECSÓ Krisztián: *Mea culpa.* = Vigilia, 1/53. p.
274. GULISIO Tímea: *Ölélés.* = Irodalmi Jelen, 1/14. p.
275. GULISIO Tímea: *Tok.* = Irodalmi Jelen, 1/15. p.
276. GULISIO Tímea: *Tömény.* = Irodalmi Jelen, 1/16. p.
277. GYÖRE Gabriella: *Seprő.* = Élet és Irodalom, február 2. 14. p.
278. GYÖRE Gabriella: *Visszafelé a Kálvárián.* = Élet és Irodalom, február 2. 14. p.
279. GYÖREI Zsolt: *[Palazzók vén kövén].* = Bárka, 2023. 6/22. p.
280. GYÖRFFY Ákos: *Achilleion.* = Bárka, 2023. 6/7. p.
281. GYÖRFFY Ákos: *A forrás.* = Bárka, 2023. 6/8. p.
282. GYÖRFFY Ákos: *A leprás király.* = Bárka, 2023. 6/6. p.
283. GYÓRI László: *Előrejelzés.* = Hítel, 2/30. p.
284. GYÓRI László: *Európa.* = Hítel, 2/30–32. p.
285. GYÓRI László: *Irigység.* = Hítel, 2/28–30. p.
286. GYUKICS Gábor: *az evezős.* = Alföld, 2/33. p.
287. GYUKICS Gábor: *jégtorlasz eltávolítása.* = Alföld, 2/33–34. p.
288. HAJNAL Éva: *Három kis vers a semmiről.* = semmi. motozó. üres. = Opus, 2023. 6/20–21. p.
289. HALMAI Tamás: *Mester, hol lakol?* (János evangéliuma). = Bárka, 2023. 6/19–21. p.
290. HÁNDI Péter: *Jelenlét.* = Liget, 1/97–98. p.
291. HARCOS Bálint: *Széria.* = Tiszatáj, 2023. 11/26–30. p.
292. HARTAY Csaba: *Alatt alvó.* = Forrás, 2/33. p.
293. HARTAY Csaba: *Isznak a boltak.* = Alföld, 2/30. p.
294. HARTAY Csaba: *Kékből fehér.* = Alföld, 2/31. p.
295. HARTAY Csaba: *Lehetnek a boltak.* = Forrás, 2/32–33. p.
296. HARTAY Csaba: *Megközelíthetetlen portás.* = Forrás, 2/34. p.
297. HEGEDŰS Gyöngyi: *attól még vonulás.* = Jordán tekercsek. = Új Forrás, 2/30. p.
298. HEGEDŰS Gyöngyi: *bórdarab az isten mögül.* = Jordán tekercsek. = Új Forrás, 2/31. p.
299. HEGEDŰS Gyöngyi: *északa.* = Jordán tekercsek. = Új Forrás, 2/32. p.
300. HEGEDŰS Gyöngyi: *felkelthető, terelhető, rögzíthető.* = Jordán tekercsek. = Új Forrás, 2/31. p.
301. HEGEDŰS Gyöngyi: *köteles példány.* = Jordán tekercsek. = Új Forrás, 2/30. p.
302. HEGYMEGI Flóra: *A hazugság a meg nem történt igazság.* = Kortárs, 2/39–40. p.
303. HEGYMEGI Flóra: *Legfeljebb.* = Kortárs, 2/40–41. p.
304. HODOSSY Gyula: *A büszke nemes veszte.* = Opus, 2023. 5/3–4. p.
305. HODOSSY Gyula: *Foglya voltam.* = Bárka, 2023. 6/39. p.
306. HODOSSY Gyula: *Összekeveredik a világ világossága.* = Magyar Napló, 1/4. p.
307. HORVÁTH Eve: *Bábeli reggeli.* = Kalligram, 2023. 11/42. p.
308. HORVÁTH Eve: *Fájdalomtermészet.* = Kalligram, 2023. 11/40–41. p.
309. HORVÁTH Eve: *Itt kellene maradnia.* = Székelyföld, 2023. 12/12. p.
310. HORVÁTH Eve: *Maradék remény.* = Kalligram, 2023. 11/42. p.
311. HORVÁTH Eve: *Metasztázisok.* = Kalligram, 2023. 11/39. p.
312. HORVÁTH Eve: *A nyári gyerek.* = Székelyföld, 2023. 12/11–12. p.
313. HORVÁTH Eve: *A sírra gondol.* = Kalligram, 2023. 11/43. p.
314. HORVÁTH Eve: *Viselt dolgok.* = Kalligram, 2023. 11/39. p.
315. HORVÁTH Fanni: *Gravitáció.* = Helikon, 2023. október 25. 15. p.
316. HORVÁTH Fanni: *Hunyorgó.* = Helikon, 2023. október 25. 15. p.
317. HORVÁTH Fanni: *Mederben.* = Helikon, 2023. október 25. 15. p.
318. HORVÁTH Fanni: *Megadás vég nélkül.* = Helikon, 2023. október 25. 15. p.
319. IMRE Flóra: *Lassanként ránk esteledik.* = Vigilia, 2/150. p.

320. ISTÓK Anna: *10 mondat egy élettelen dologról.* = Mozgó Világ, 1/41. p.
321. ISTÓK Anna: *folyamatos múlt.* = Mozgó Világ, 1/42. p.
322. JANÁKY Marianna: *sic Lélek.* = Tiszatáj, 2023. 11/12–19. p.
323. JÁSZ Attila: *Amikor égigérő fákat ültetsz a teraszon.* = Élet és Irodalom, január 12. 17. p.
324. JÁSZ Attila: *Behunytt szemmel.* = Alföld, 1/5. p.
325. JÁSZ Attila: *Utóirat.* = Alföld, 1/4–5. p.
326. JÁSZ Róbert: *Lelet.* = Székelyföld, 2023. 11/76. p.
327. JUHÁSZ Róbert: *Free solo.* = Kalligram, 2023. 12/61. p.
328. JUHÁSZ Róbert: *a legrövidebb nappal.* = Kalligram, 2023. 12/60. p.
329. JUHÁSZ Róbert: *var.* = Kalligram, 2023. 12/61. p.
330. KÁNTOR Péter: *Megtanulni élni.* = Vigilia, 1/56–58. p.
331. KARÁCSONYI Zsolt: *Most.* = Székelyföld, 2023. 12/9–10. p.
332. KATONA Nikolas: *Le Grand 30.* = Opus, 2023. 4/3–5. p.
333. KELÉNYI Béla: *A legjobb pillanat.* Sétanapló. = Új Forrás, 1/31–32. p.
334. KISS Bálint Béla: *Lejjebb, feljebb.* = Opus, 2023. 6/93. p.
335. KISS Bálint Béla: *Vonatoztam.* = Opus, 2023. 6/92. p.
336. KISS Dániel: *Levetközni.* = Liget, 2/8. p.
337. KISS Judit Ágnes: *Füstbe ment.* = Bárka, 2023. 6/51. p.
338. KISS Judit Ágnes: *Nyelvvesztés.* = Élet és Irodalom, január 12. 17. p.
339. KISS Lóránt: *Split.* = Jelenkor, 2/133–134. p.
340. KÓKAI János: *Közérzeti közérzés.* = Liget, 2/62–63. p.
341. KOLLÁR Árpád: *Az Alföld olajfája.* = Bárka, 2023. 6/55–56. p.
342. KOLLÁR Árpád: *A kertész körömgálya.* = Alföld, 2/8. p.
343. KOLLÁR Árpád: *Lobogás.* = Alföld, 2/7. p.
344. KOLLÁR Árpád: *Tollszag.* = Alföld, 2/8–9. p.
345. KOLLÁR Dávid: *Ébredés.* = Helikon, 2023. október 10. 13. p.
346. KOLLÁR Dávid: *Oázis.* = Helikon, 2023. október 10. 13. p.
347. KOLLÁR Dávid: *Örök visszatérés.* = Helikon, 2023. október 10. 13. p.
348. KOLLÁR Dávid: *Tájkép.* = Helikon, 2023. október 10. 13. p.
349. KOLLÁR Dávid: *Ujjgyakorlat.* = Helikon, 2023. október 10. 13. p.
350. KOPRIVA Nikolett: *fejfájás.* = Magyar Napló, 2/14. p.
351. KOPRIVA Nikolett: *fekete folt.* = Magyar Napló, 2/14. p.
352. KOVÁCS Balázs: *beköpték a legyek a Petőfi utcát.* = Opus, 2023. 5/11–12. p.
353. KOVÁCS Balázs: *rész munkaidő.* = Opus, 2023. 5/12–14. p.
354. KOVÁCS István: *Az idő: létünk futószőnyege.* = Magyar Napló, 1/43. p.
355. KOVÁCS Újszászy Péter: *Alvórítmusok.* = Irodalmi Jelen, 2/69. p.
356. KOVÁCS Újszászy Péter: *Csendestárs.* = Irodalmi Jelen, 2/69. p.
357. KOVÁCS Újszászy Péter: *Fickó.* = Székelyföld, 2023. 11/77–78. p.
358. KOVÁCS Újszászy Péter: *Naplementa.* = Székelyföld, 2023. 11/78. p.
359. KOVÁCS Újszászy Péter: *Sári.* = Székelyföld, 2023. 11/77. p.
360. KÖVESDI Károly: *álom a szabadságról.* = 2023. 5/30–31. p.
361. KÖVESDI Károly: *Isten tarsolya.* = 2023. 5/29. p.
362. KÖVESDI Károly: *Nagy Lászlónak, túlra.* = 2023. 5/30. p.
363. KRUSOVSKY Dénés: *Búzavirág presszó.* = Alföld, 2/6. p.
364. KRUSOVSKY Dénés: *Eső.* = Alföld, 2/5. p.
365. KRUSOVSKY Dénés: *Lassulás.* = Alföld, 2/6. p.
366. KUGLER Viktor: *Bulímia.* = Székelyföld, 1/81. p.
367. KUGLER Viktor: *Embrió.* = Székelyföld, 1/81. p.
368. KUKUCSKA Szabolcs: *17:41.* = Helikon, 2023. november 25. 16. p.
369. KUKUCSKA Szabolcs: *17:57.* = Helikon, 2023. november 25. 16. p.
370. KUKUCSKA Szabolcs: *18:06.* = Helikon, 2023. november 25. 16. p.
371. KUKUCSKA Szabolcs: *18:31.* = Helikon, 2023. november 25. 16. p.
372. KUKUCSKA Szabolcs: *21:43.* = Kalligram, 2023. 12/36. p.
373. KUKUCSKA Szabolcs: *22:09.* = Kalligram, 2023. 12/35. p.
374. KUKUCSKA Szabolcs: *22:25.* = Kalligram, 2023. 12/35. p.
375. KUKUCSKA Szabolcs: *22:51.* = Kalligram, 2023. 12/34. p.

376. KUPIHÁR Rebeka: *és hirtelen prostitualizálódunk.* = Jelenkor, 2/136–137. p.
377. KUPIHÁR Rebeka: *felfedezem.* = Jelenkor, 2/137–138. p.
378. KUPIHÁR Rebeka: *kéttest-probléma.* = Jelenkor, 2/137. p.
379. KUSTOS Júlia: *A bálványok tehetetlensége.* = Forrás, 2/20–21. p.
380. KUSTOS Júlia: *Emelem poharam.* = Forrás, 2/18–19. p.
381. KÜRTI László: *képes kávéház.* = Tiszatáj, 2023. 11/3. p.
382. KÜRTI László: *a költészetről valami.* = Tiszatáj, 2023. 11/4. p.
383. KÜRTI László: *Madáretető.* = Kalligram, 2023. 11/75. p.
384. KÜRTI László: *panasz.* = Magyar Napló, 1/27. p.
385. LADÁNYI István: *Orbán-kereszt.* = Jelenkor, 2/129–132. p.
386. LAJOS NÓRA: *Csillag akadt hajadba.* = Irodalmi Jelen, 2/8. p.
387. LAJOS NÓRA: *Wittgensteini elégiák.* = Magyar Napló, 2/23–24. p.
388. LANCZKOR GÁBOR: 2006.IV.21. – 1009 – 1970.VI.1. – 960 – 2000.IV.23. – 929 – 1932.IV.15. – 923 – 1919.V.12. – 916 – 1895.IV.12. – 884 – 1981.III.25. – 873 – 1924.IV.11. – 870 – 1941.V.12. – 855 – 1888. IV.18. 1940.IV.11. – 847 – 1962.IV.22. – 820 – 1879.III.5. – 806 –. = Vigilia, 1/55. p.
389. LANCZKOR GÁBOR: *Ezekben a folyókban.* = Vigilia, 1/55. p.
390. LÁRAI ESZTER: *Egy anorexiás naplójából.* (részletek) = Bárka, 2023. 6/29–31. p.
391. LÁSZLÓ NOÉMI: *Bolygóbalál.* = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
392. LÁSZLÓ NOÉMI: *Csak egy cigi.* = Látó, 1/44. p.
393. LÁSZLÓ NOÉMI: *Csillagrajzás.* = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
394. LÁSZLÓ NOÉMI: *Faramuci, kenéz.* = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
395. LÁSZLÓ NOÉMI: *Gyomornyugtató.* = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
396. LÁSZLÓ NOÉMI: *Lapostető.* = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
397. LÁSZLÓ NOÉMI: *Nincs-e, miccs se.* = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
398. LÁSZLÓ NOÉMI: *Novemberi séta.* = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
399. LÁSZLÓ NOÉMI: *Rövidzárlat.* = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
400. LÁSZLÓ NOÉMI: *Sebesség.* = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
401. LÁSZLÓ NOÉMI: *Sörgyári kutató.* = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
402. LÁSZLÓ NOÉMI: *Tájfutás.* = Helikon, 2023. október 10. 18. p.
403. LÁZÁR KINGA: *Játék két fa alatt.* = Helikon, 2023. november 10. 13. p.
404. L.[ENNERT] MÓGER TIMEA: *Gyilkos táj.* = Magyar Napló, 2/44. p.
405. LIPCSEI MÁRTA: *Időörvényben.* = Várad, 1/27. p.
406. LIPCSEI MÁRTA: *Mese babbal.* = Várad, 1/27. p.
407. LIPCSEI MÁRTA: *Súlytalanság.* = Várad, 1/26. p.
408. LIPCSEI MÁRTA: *A szél.* = Várad, 1/26. p.
409. LIPCSEI MÁRTA: *A tenger.* = Várad, 1/28. p.
410. LOCKER DÁVID: *Miért nem születtem két-száz év előtt?* – idő- és értékszembebesítő költemény –. = Élet és Irodalom, február, 16. 17. p.
411. LOCKER DÁVID: *Az ódához.* = Élet és Irodalom, február, 16. 17. p.
412. LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ: *Mese az emberről.* = Kortárs, 2/20. p.
413. LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ: *„Nincs bangom...”* = Székelyföld, 2023. 11/10–11. p.
414. LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ: *Zarándoklás egy malombtáboz.* = Helikon, 2023. november 25. 9. p.
415. MADÁR JÁNOS: *Elhagyott csillagok alatt.* = Várad, 2/11. p.
416. MADÁR JÁNOS: *Faggatások.* = Várad, 2/11. p.
417. MADÁR JÁNOS: *Végtelen magány.* = Várad, 2/11. p.
418. MÁNYA KRISTÓF: *I/IIII.* [Alapkö. – Versciklus]. = Alföld, 1/17. p.
419. MÁNYA KRISTÓF: *I/IIII.* [Alapkö. – Versciklus]. = Alföld, 1/17. p.
420. MÁNYA KRISTÓF: *II/IIII.* [Alapkö. – Versciklus]. = Alföld, 1/18. p.
421. MÁNYA KRISTÓF: *III/III.* [Alapkö. – Versciklus]. = Alföld, 1/18. p.
422. MÁNYA KRISTÓF: *III/II.* [Alapkö. – Versciklus]. = Alföld, 1/18–19. p.
423. MÁNYA KRISTÓF: *IIII/I.* [Alapkö. – Versciklus]. = Alföld, 1/19. p.
424. MÁNYA KRISTÓF: *IIII/I.* [Alapkö. – Versciklus]. = Alföld, 1/19. p.
425. MÁNYA KRISTÓF: *amit magammal víbetek.* = Kortárs, 2/65–66. p.
426. MÁNYA KRISTÓF: *bajnalban.* = Kortárs, 2/65. p.
427. MÁNYA KRISTÓF: *Hieronymus jegyzete.* = Forrás, 1/32. p.

428. MÁNYA Kristóf: *A kör vége*. = Forrás, 1/31. p.
429. MÁNYA Kristóf: *panelek*. = Kortárs, 2/65. p.
430. MÁNYA Kristóf: *Pásztoralom*. = Forrás, 1/31–32. p.
431. MARKÓ Béla: *Az angyal éneke*. = Élet és Irodalom, január 26. 17. p.
432. MARKÓ Béla: *Görög heg*. = Székelyföld, 2023. 11/5–6. p.
433. MARKÓ Béla: *Görög minta*. = Székelyföld, 2023. 11/5. p.
434. MARKÓ Béla: *Görög tanulság*. = Székelyföld, 2023. 11/6. p.
435. MARTON Réka Zsófia: *A begyűjtés ideje*. = Hitel, 1/78. p.
436. MARTON Réka Zsófia: *Nem dolce vita*. = Hitel, 1/79. p.
437. MÉCS László: *Bolondériák balladája*. = Tiszatáj, 2023. 12/32–34. p.
438. MÉCS László: *Cyrenei Simon*. = Tiszatáj, 2023. 12/37–38. p.
439. MÉCS László: *Krampusz-rubás Mikulás*. = Tiszatáj, 2023. 12/34–35. p.
440. MÉCS László: *Egy málingó, egy pillangó, egy méh és egy fégyenc*. = Tiszatáj, 2023. 12/30–32. p.
441. MÉCS László: *Meghalt az Üriember*. = Tiszatáj, 2023. 12/35–36. p.
442. MÉHES Károly: *Hőség*. = Bárka, 2023. 6/49. p.
443. MÉHES Károly: *Oda, vissza*. = Bárka, 2023. 6/50. p.
444. MÉHES Károly: *Vevemet*. = Bárka, 2023. 6/50. p.
445. MIHÁLYDEÁK Anika: *Hátra mint előre*. = Székelyföld, 2023. 12/72–73. p.
446. MIHÁLYDEÁK Anika: *Kettőnk közt a csend*. = Székelyföld, 2023. 12/72. p.
447. MIHÁLYDEÁK Anika: *Morzsa*. = Székelyföld, 2023. 12/73. p.
448. MIKLYA Zsolt: *Ki tudja*. [Bújóska-zsoltárok versciklus]. = Alföld, 2/34–35. p.
449. MIKLYA Zsolt: *Találkozás*. [Bújóska-zsoltárok versciklus]. = Alföld, 2/36. p.
450. MIKLYA Zsolt: *Ostrom*. [Bújóska-zsoltárok versciklus]. = Alföld, 2/35. p.
451. MIKLYA Zsolt: *Találkozás*. [Bújóska-zsoltárok versciklus]. = Alföld, 2/35–36. p.
452. MIKLYA Zsolt: *Vízfest*. [Bújóska-zsoltárok versciklus]. = Alföld, 2/36–37. p.
453. MOLNÁR H. Magor: *Farkasok*. = Helikon, november 25. 7. p.
454. MOLNÁR Zsolt: *Ellentétes egyformaságok*. = Várad, 2/48. p.
455. MOLNÁR Zsolt: *Mire összeér*. = Várad, 2/48–50. p.
456. MOLNÁR Zsolt: *A poézis problematikája*. = Várad, 2/46–47. p.
457. MOHÁCSI Balázs: *Cento hazafélé*. = Látó, 1/17. p.
458. MOHÁCSI Balázs: *Hiába bűgös burkolás*. = Látó, 1/18–19. p.
459. MUSZKA Sándor: *Árulás*. = Székelyföld, 1/45. p.
460. MUSZKA Sándor: *Búcsú*. = Székelyföld, 1/45. p.
461. MUSZKA Sándor: *Nyomok*. = Székelyföld, 1/46. p.
462. MUSZKA Sándor: *Őrzők*. = Székelyföld, 1/45. p.
463. NÁDASDY Ádám: *Ez most már így marad*. = Alföld, 1/4. p.
464. NÁDASDY Ádám: *Mostantól minden más lesz*. = Alföld, 1/3. p.
465. NAGY Attila: *Albena*. = Székelyföld, 2/75. p.
466. NAGY Attila: *Balázs*. = Székelyföld, 2/74–75. p.
467. NAGY Attila: *Csend*. = Székelyföld, 2/75. p.
468. NAGY Attila: *Post mortem*. = Székelyföld, 2/74. p.
469. NAGY Balázs Péter: *A gyermek Narkisszosz öröme*. = Élet és Irodalom, február 2. 17. p.
470. NAGY Balázs Péter: *A gyermek Narkisszosz panasza*. = Élet és Irodalom, február 2. 17. p.
471. NAGY Balázs Péter: *Narkisszosz fekszik és beszél*. = Élet és Irodalom, február 2. 17. p.
472. NAGY Koppány Zsolt: *Bosszú*. = Irodalmi Jelen, 1/42–43. p.
473. NAGY Koppány Zsolt: *A vendégmunkás dala*. = Irodalmi Jelen, 1/40–42. p.
474. NAGY Márta Júlia: *Ambivalencia kisaszszony*. = Alföld, 2/3–4. p.
475. NAGY Márta Júlia: *Remény utca*. = Alföld, 2/4–5. p.
476. NAGY Tímea: *Anyai örökség*. = Vigilia, 2/148. p.
477. NAGY Tímea: *Liliomok*. = Vigilia, 2/149. p.
478. NAGY Tímea: *Szüntelen*. = Vigilia, 2/149. p.
479. NAGY Zalán: *Félreértjük egymást a 6-os buszon*. = Helikon, 2023. október 25. 16. p.
480. NAGY Zalán: *Mese*. = Helikon, 2023. november 25. 14. p.
481. NAGY Zalán: *Midász király fontos dolgokra eszmél rá az ebhalál szélén*. = Helikon, 2023. december 10. 17. p.
482. NAGY Zopán: *Átjárások / Ibériai, isztriai szimultánok...* = Irodalmi Jelen, 1/23–25. p.

483. NAGY Zopán: *Átjárások / Nyelvi csúsztatások...* = Irodalmi Jelen, 2/57–59. p.
484. NAGY Zopán: *Az Opál Himnuszok nyomán.* = Opus, 2023. 5/23–25. p.
485. NAGYPÁL István: *Elbágyás.* = Új Forrás, 1/41. p.
486. NAGYPÁL István: *Tányérok.* = Új Forrás, 1/40. p.
487. NAGYPÁL István: *Titok.* = Új Forrás, 1/42. p.
488. NÉMETH István Péter: *Malomtavi elégia.* = Hítel, 2/20–21. p.
489. NÉMETH István Péter: *Tapolcai kalendárka.* = Hítel, 2/17–20. p.
490. NÉMETH István, Z.: *Illuzív.* = Opus, 2023. 5/17. p.
491. NÉMETH István, Z.: *Origami.* = Opus, 2023. 5/15–16. p.
492. NÉMETH István, Z.: *Önarckép lángokban.* = Opus, 2023. 5/16. p.
493. NÉMETH Péter Mikola: *XX. századi álommaradék.* = Kortárs, 2/67. p.
494. NÉMETH Péter Mikola: *ARS POETICA.* = Kortárs, 2/71. p.
495. NÉMETH Péter Mikola: *(helyzetjelentés).* = Kortárs, 2/71. p.
496. NÉMETH Péter Mikola: *JIN – JANG & JANG – JIN.* = Kortárs, 2/70–71. p.
497. NÉMETH Péter Mikola: *Köszöntő.* = Kortárs, 2/68. p.
498. NÉMETH Péter Mikola: *Találkozás.* = Kortárs, 2/68. p.
499. NÉMETH Péter Mikola: *Az úr imája 2021-ben.* = Kortárs, 2/68–69. p.
500. NYERGES Gábor Ádám: *Elemezzünk szerelmesverset.* = Új Forrás, 1/43. p.
501. OLÁH András: *idegen föld.* = Hítel, 1/46. p.
502. OLÁH András: *iránytű nélkül.* = Hítel, 1/43. p.
503. OLÁH András: *[mint aki vak].* = Hítel, 1/44. p.
504. OLÁH András: *Múltidőben.* = Vigilia, 1/54. p.
505. OLÁH András: *Összepréselt pillanat.* = Vigilia, 1/54. p.
506. OLÁH András: *[Rendbágyó reggel].* = Vigilia, 1/54. p.
507. OLÁH András: *szfvátültetés.* = Hítel, 1/45. p.
508. OLÁH András: *a történet vége.* = Hítel, 1/44. p.
509. OLLÉ Tamás: *hajnalok hajnalán.* = Opus, 2023. 5/84. p.
510. OLLÉ Tamás: *Nem tudom a nevem.* = Opus, 2023. 5/82–83. p.
511. OLLÉ Tamás: *neonszfv.* = Opus, 2023. 5/83–84. p.
512. OZSVÁTH Zsuzsanna: *Baseballütő.* = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
513. OZSVÁTH Zsuzsanna: *A gaz nőgyógyász.* = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
514. OZSVÁTH Zsuzsanna: *A gellert kapott golyó.* = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
515. OZSVÁTH Zsuzsanna: *Ház a mező közepén.* = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
516. OZSVÁTH Zsuzsanna: *Lilióm.* = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
517. OZSVÁTH Zsuzsanna: *Miért nem jó a mesterséges intelligencia?* = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
518. OZSVÁTH Zsuzsanna: *Egy pohár menta.* = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
519. PAJOR Tamás: *Akárki.* = Székelyföld, 1/49–50. p.
520. PAJOR Tamás: *Engedélyt kérek!* = Székelyföld, 1/52. p.
521. PAJOR Tamás: *Jelentem.* = Székelyföld, 1/50–51. p.
522. PAJOR Tamás: *Nincstelenek.* = Székelyföld, 1/51–52. p.
523. PAPP Vera: *Kerti sármány.* = Irodalmi Jelen, 1/20. p.
524. PAPP Vera: *La petit morte.* = Irodalmi Jelen, 1/20–22. p.
525. PAPP-SEBŐK Attila: *Alulról felfelé.* = Székelyföld, 2/32–33. p.
526. PAPP-SEBŐK Attila: *A félelemtől.* = Székelyföld, 2/32. p.
527. PAPP-SEBŐK Attila: *Vissza.* = Székelyföld, 2/33. p.
528. PÁSZTHY-LÉNÁRT Flóra: *egykor zár, ötkor nyit.* = Kalligram, 2023. 12/19. p.
529. PÁSZTHY-LÉNÁRT Flóra: *Másik fél.* = Kalligram, 2023. 12/17–18. p.
530. PÁSZTHY-LÉNÁRT Flóra: *Ultramarin.* = Kalligram, 2023. 12/20. p.
531. PINTYE László: *Különböző korokban.* = Várad, 1/64. p.
532. PINTYE László: *Nem csak szerelmes vers.* = Várad, 1/65. p.
533. PINTYE László: *Nincs kiút.* = Várad, 1/64–65. p.
534. POSTA Marianna: *Előbb-utóbb.* = Alföld, 2/21. p.
535. POSTA Marianna: *Stafirozó.* = Alföld, 2/21. p.
536. REGŐS Mátyás: *Fordított ünnep.* = Magyar Napló, 1/11–12. p.
537. RÓNA Virág: *Január* = Székelyföld, 1/54–56. p.

538. RÓNA Virág: *Szonett nagyapámhoz*. (Egy fénykép alapján). = Székelyföld, 1/54. p.
539. SAJÓ László: *Mire megjössz*. = Apokrif, 2023. 4/50–51. p.
540. SÁNTA Miriám: *(Attila – kritika nélküli társadalom)*. = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
541. SÁNTA Miriám: *(Borzási Teodóra – eperlek-vár)*. = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
542. SÁNTA Miriám: *(Fekete Vince – a Vince névre)*. = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
543. SÁNTA Miriám: *(Feleki Zolt – ezt a verset beten költések)*. = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
544. SÁNTA Miriám: *(Feleki Zolt – maga a lime-ric)*. = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
545. SÁNTA Miriám: *(Korpa Tamás – korsó komló és Semper sör)*. = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
546. SÁNTA Miriám: *(László Edit – a török szőnyeg)*. = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
547. SÁNTA Miriám: *(Roli – egy teknősről, aki bódít és baltalomra tör)*. = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
548. SÁNTA Miriám: *(Simon Benjámín – kékszesz)*. = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
549. SÁNTA Miriám: *(Szántai János – trash metál)*. = Helikon, 2023. október 10. 19. p.
550. SÁRKÁNY Tímea: *aqua*. = Helikon, 2023. november 10. 15. p.
551. SÁRKÁNY Tímea: *Magyarázat*. = Helikon, 2023. november 10. 16. p.
552. SÁRKÁNY Tímea: *ütleírás a hátsó szobához*. = Helikon, 2023. november 10. 16. p.
553. SEBESTYÉN Ádám: *Földanyahús*. = Magyar Napló, 2/11. p.
554. SEBESTYÉN Ádám: *Ragaszkodás*. = Magyar Napló, 2/11. p.
555. SERFŐZŐ Simon: *Hol vannak ők már*. = Magyar Napló, 2/19. p.
556. SERFŐZŐ Simon: *Az ő nyelvükön*. = Magyar Napló, 2/19–20. p.
557. SIMAI Mihály: *Ábel*. = Bárka, 2023. 6/27–28. p.
558. SIMAI Mihály: *Európai éjszaka*. = Bárka, 2023. 6/28. p.
559. SIMAI Mihály: *Háború*. Gyula 1944. = Bárka, 2023. 6/27. p.
560. SIMON Márton: *Ha delfin lennék*. = Apokrif, 2023. 4/10–11. p.
561. SIMON Márton: *A költészetéről*. = Apokrif, 2023. 4/8–10. p.
562. SIMON Márton: *Szent György azt álmodja, hogy nincsenek sárkányok, és ordítva ébred*. = Apokrif, 2023. 4/11–13. p.
563. SIPEKI Zsófi: *Hagyi egyedül*. = Opus, 2023. 4/36–37. p.
564. SIPEKI Zsófi: *Még nem jegyeztek el*. = Opus, 2023. 4/37–38. p.
565. SIPEKI Zsófi: *Semmi se van*. = Opus, 2023. 4/38. p.
566. SOMORJAI Réka: *Fiúbangok*. = Székelyföld, 2023. 12/70–71. p.
567. SÜLI István: *Emlékmű*. = Opus, 2023. 6/11. p.
568. SÜLI István: *Hrabal zuhanása*. = Opus, 2023. 6/12. p.
569. SÜLI István: *Egy kórlapról*. = Opus, 2023. 6/13. p.
570. SÜLI István: *A révészre várva*. = Opus, 2023. 6/13. p.
571. SÜLI István: *Találkozás*. = Opus, 2023. 6/12. p.
572. SÜLI István: *Történelem*. = Opus, 2023. 6/11. p.
573. SZABÓ Gyöngyi: *Kis szél*. = Kalligram 1/80. p.
574. SZABÓ Gyöngyi: *A közönséges depresszióról*. = Kalligram 1/79. p.
575. SZABÓ Gyöngyi: *Tánc*. = Kalligram 1/80. p.
576. SZABADOS Attila: *Jutalmul*. = Alföld, 2/29–30. p.
577. SZABADOS Attila: *Az ünnep kifordul az ajtón*. = Alföld, 2/29. p.
578. SZABOLCSI Viktória: *Dolgok, amikről nem*. = Apokrif, 2023. 4/42. p.
579. SZABOLCSI Viktória: *Mák*. = Apokrif, 2023. 4/43. p.
580. SZÁNTAI János: *1. benéz a havas*. Versek. Idők. = Helikon, 2023. október 25. 8. p.
581. SZÁNTAI János: *2. a marosszentimrei templomban*. Versek. Idők. = Helikon, 2023. október 25. 8. p.
582. SZÁNTAI János: *Hidavatás a végeken*. = Helikon, 2023. november 25. 9. p.
583. SZAUER Ágoston: *Díszlet*. = Bárka, 2023. 6/47. p.
584. SZAUER Ágoston: *Hetedik ajtó*. = Bárka, 2023. 6/48. p.
585. SZAUER Ágoston: *Kép*. = Bárka, 2023. 6/47. p.
586. SZAUER Ágoston: *Különjárat*. = Bárka, 2023. 6/47. p.
587. SZEDER Réka: *Statisztika*. = Forrás, 1/15. p.
588. SZEDER Réka: *Szagról*. = Forrás, 1/15. p.
589. SZEDER Réka: *Zarándoklás*. = Forrás, 1/15–16. p.
590. SZÉLYES-PÁL Dániel: *Jó pásztorok, nyugtalan jubok*. = Irodalmi Jelen, 1/32. p.

591. SZÉLYES-PÁL Dániel: *Pék János már nem keleszt kovászt.* = Irodalmi Jelen, 1/34–35. p.
592. SZÉLYES-PÁL Dániel: *Testamentum.* = Irodalmi Jelen, 1/32. p.
593. SZÉLYES-PÁL Dániel: *Urbanizáció.* = Irodalmi Jelen, 1/33. p.
594. SZÉLYES-PÁL Dániel: *Végszó.* = Irodalmi Jelen, 1/36. p.
595. SZÉNÁSI Miklós: *Derekgig érő csalántenger.* = Hítel, 2/97. p.
596. SZÉNÁSI Miklós: *Másfél perc.* = Hítel, 2/98. p.
597. SZÉNÁSI Miklós: *Té és én.* = Hítel, 2/97–98. p.
598. SZENTE B. Levente: *Három majomhoz.* = Székelyföld, 2023. 12/69. p.
599. SZENTGYÖRGYI László: *Akkor is.* = Székelyföld, 2023. 12/43–44. p.
600. SZENTGYÖRGYI László: *Hatvan és hetven között.* = Székelyföld, 2023. 12/42–43. p.
601. SZENTGYÖRGYI László: *Megérkeztem.* = Székelyföld, 2023. 12/41. p.
602. SZENTGYÖRGYI László: *A reménnyel is.* = Székelyföld, 2023. 12/42. p.
603. SZENTGYÖRGYI László: *Üres ragyogás.* = Székelyföld, 2023. 12/41. p.
604. SZENTGYÖRGYI László: *A világ baja.* = Székelyföld, 2023. 12/44. p.
605. SZESZTAI Zsuzsanna: *Ugyanolyan.* = Opus, 2023. 6/28. p.
606. SZIKRA János: *Barátom cipője.* = Székelyföld, 2/38. p.
607. SZIKRA János: *Lánykérés.* = Székelyföld, 2/35–36. p.
608. SZIKRA János: *Tavasza a kertben.* = Székelyföld, 2/36–37. p.
609. SZIKRA János: *Tiedenyém.* = Székelyföld, 2/35. p.
610. SZIKRA János: *A Tiszánál még augusztus volt.* = Székelyföld, 2/37. p.
611. SZIKRA János: *Údvarol a levegőben.* = Székelyföld, 2/34. p.
612. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Fél(sz)-szonett.* = Várad, 2/28. p.
613. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Magyar Kálvária.* = Várad, 2/27–28. p.
614. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Mi hát a vers?* = Várad, 2/29–30. p.
615. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Trianon.* = Várad, 2/28–29. p.
616. SZIVERI János: *Bábel.* = Várad, 1/3–6. p.
617. SZOMORJAI Réka: *Az indulás gyakorlatairól.* = Forrás, 2/3–4. p.
618. TÁBOR Ádám: *Egyidejűség.* = Apokrif, 2023. 4/20. p.
619. TÁBOR Ádám: *A szívfembez.* = Apokrif, 2023. 4/21. p.
620. TAIZS Gergő: *Androméda útra kel és köddé válik.* = Liget, 1/3–4. p.
621. TAIZS Gergő: *Kispostás.* = Liget, 2/79–80. p.
622. TAKÁCS Zsuzsa: *A második nap.* = Bárka, 2023. 6/3–4. p.
623. TAKÁCS Zsuzsa: *A távozó.* = Bárka, 2023. 6/3–4. p.
624. TAKÁCS Zsuzsa: *Viselni egy tekintet súlyát.* = Bárka, 2023. 6/3–4. p.
625. TAMÁS Dénes: *Egyszer.* = Élet és Irodalom, január 19. 14. p.
626. TAMÁS Dénes: *Végre.* = Élet és Irodalom, január 19. 14. p.
627. TAKÁCS Nándor: *A táj és az emlékezés.* [Bakonyicum versciklus]. = Alföld, 2/32. p.
628. TARI István: *Kipontozott gyűjtőpontjaival.* = Székelyföld, 2023. 12/45–46. p.
629. TATÁR Sándor: *(Azért van, amit még lehet!)* = Mozgó Világ, 1/43. p.
630. TATÁR Sándor: *Életlátty?* = Mozgó Világ, 1/43. p.
631. TATÁR Sándor: *Na, a 61 is... / sem...!* = Tiszatáj, 2023. 12/14. p.
632. TATÁR Sándor: *Számvet.* = Pannonhalmi Szemle, 2023. 4/83. p.
633. TÉLFFY Ármin: *Abab és Télfy.* = Kortárs, 1/65. p.
634. TÉLFFY Ármin: *Eastwood kilovagolt Perziából.* = Kortárs, 1/65. p.
635. TÉLFFY Ármin: *Egy másik személy.* = Kortárs, 1/66. p.
636. TIM Mariann: *Öt fenyő.* = Liget, 1/103–104. p.
637. TÓHÁTI Zsuzsa: *Én, a darvak.* = Székelyföld, 2023. 11/12–13. p.
638. TÓHÁTI Zsuzsa: *Rád bízott értekeim.* = Székelyföld, 2023. 11/12. p.
639. TOMAJI Attila: *Duino.* = Magyar Napló, 1/53. p.
640. TOMAJI Attila: *Örökkép.* = Magyar Napló, 1/52. p.
641. TOMAJI Attila: *Tenger.* = Magyar Napló, 1/52. p.
642. TOMPA Gábor: *Világtítás.* = Bárka, 2023. 6/5. p.
643. TOROCZKAY András: *Hintaló.* = Kortárs, 2/44. p.
644. TÓTH Krisztina: *Szétszórt csontok.* = Jelenkor, 1/19–21. p.

645. TÖZSÉR Árpád: *A három testőr esete az Acélemberrel.* = Kortárs, 2/22–23. p.
646. TÖZSÉR Árpád: *Macska maccsban.* = Kortárs, 2/22. p.
647. TÖZSÉR Árpád: *Monsieur Teste – 2023.* = Kortárs, 2/21. p.
648. TÖZSÉR Árpád: *Növények esőben.* = Kortárs, 2/21. p.
649. URBÁN Gyula: *Haiku-szerű.* = Hítel, 1/34. p.
650. URBÁN Gyula: *Molnár Ferencnek.* = Hítel, 1/33. p.
651. URBÁN Gyula: *Nietzsche.* = Hítel, 1/34. p.
652. URBÁN Gyula: *A peregrinus.* = Hítel, 1/32. p.
653. URBÁN Gyula: *Szerény kis kiáltvány.* = Hítel, 1/35. p.
654. URBÁN Gyula: *Tavaszi szemle.* = Hítel, 1/35. p.
655. URBÁN Gyula: *A torna.* = Hítel, 1/33. p.
656. VARGA Melinda: *Szél cibálja.* = Várad, 1/48. p.
657. VÁRI Csaba: *Egyedül.* = Székelyföld, 1/15. p.
658. VÁRI Csaba: *Éjjel-nappali.* = Székelyföld, 1/14. p.
659. VÁRI Csaba: *Januári ortalom.* = Székelyföld, 1/14–15. p.
660. VASAS Tamás: *abogr magának értelmezné...* = Opus, 2023. 5/19. p.
661. VASAS Tamás: *majd a keresztelők felfüggeszt.* = Pannonhalmi Szemle, 2023. 4/86. p.
662. VASAS Tamás: *megpróbálta szeretni...* = Opus, 2023. 5/18. p.
663. VASAS Tamás: *egy mondat erejéig...* = Opus, 2023. 5/20. p.
664. VASAS Tamás: *papírhajó az iowa vizén.* = Pannonhalmi Szemle, 2023. 4/86. p.
665. VASAS Tamás: *szörny-ómen.* = Pannonhalmi Szemle, 2023. 4/86. p.
666. VESZPRÉMI Szilveszter: *Aki látja a fiát téglát vetni.* = Apokrif, 2023. 11/32. p.
667. VESZPRÉMI Szilveszter: *Akinek a kesályik elvitték a testvérét.* = Apokrif, 2023. 11/31. p.
668. VESZPRÉMI Szilveszter: *Akit nem tanítottak az apja nyelvére.* = Apokrif, 2023. 11/33. p.
669. VILLÁNYI G. András: *a kéz.* = Új Forrás, 1/18. p.
670. VILLÁNYI G. András: *zenekar.* = Új Forrás, 1/19. p.
671. VILLÁNYI G. András: *a zene látomása.* = Új Forrás, 1/20. p.
672. VIOLA Szandra: *Aki hazatart.* = Irodalmi Jelen, 1/8. p.
673. VIOLA Szandra: *Kód-csempék.* = Irodalmi Jelen, 1/8. p.
674. VÖRÖS István: *Aki előzmény nélkül marad.* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 1/40–41. p.
675. VÖRÖS István: *Alírat.* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 1/38–39. p.
676. VÖRÖS István: *Alombab, dicsőségreszelék.* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 1/42–43. p.
677. VÖRÖS István: *Átkozlak kedvvel, nevetéssel.* = Irodalmi Jelen, 1/9. p.
678. VÖRÖS István: *Átokkedvelők.* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 2/32. p.
679. VÖRÖS István: *Ballada a prismszámoknak.* = Kortárs, 1/5. p.
680. VÖRÖS István: *Bölcsészalkímia.* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 2/52. p.
681. VÖRÖS István: *De nem a miért.* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 2/49. p.
682. VÖRÖS István: *A delfin.* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 1/36. p.
683. VÖRÖS István: *Egy dög.* = Kalligram, 2023. 11/28–29. p.
684. VÖRÖS István: *Egymást kizáró feltételezések.* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 2/44–45. p.
685. VÖRÖS István: *El nem küldött levél.* = Alföld, 2/22–24. p.
686. VÖRÖS István: *Életétvágytalanság.* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 1/39–40. p.
687. VÖRÖS István: *Elmondja, ki.* = Kortárs, 1/4. p.
688. VÖRÖS István: *Eltompult házask halála.* = Kalligram, 2023. 11/28. p.
689. VÖRÖS István: *Az elveszett nyelvtani formákról.* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 2/53–54. p.
690. VÖRÖS István: *Emlékpír.* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 2/35–36. p.
691. VÖRÖS István: *Féltékenység.* = Irodalmi Jelen, 2/64. p.
692. VÖRÖS István: *Hermész legyintése.* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 2/48–49. p.
693. VÖRÖS István: *Hosszú vers a végtelenről.* = Kortárs, 1/6–8. p.
694. VÖRÖS István: *Az idők jelei.* = Magyar Napló, 1/4. p.
695. VÖRÖS István: *Jóslástan alapokon.* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 2/41–42. p.
696. VÖRÖS István: *Kell? Kéne? Lebet?* Az egyetemsgiget. – Versiklus. = Liget, 2/50–51. p.

697. VÖRÖS ISTVÁN: *A kenyér.* = Magyar Napló, 1/5. p.
698. VÖRÖS ISTVÁN: *Lepkeutánzó.* Az egyetem-sziget. – Versiklus. = Liget, 1/33–34. p.
699. VÖRÖS ISTVÁN: *Magába képzelt.* Az egyetem-sziget. – Versiklus. = Liget, 2/46–47. p.
700. VÖRÖS ISTVÁN: *Megtorpanás.* Az egyetem-sziget. – Versiklus. = Liget, 2/43. p.
701. VÖRÖS ISTVÁN: *Mi tart meg?* Az egyetem-sziget. – Versiklus. = Liget, 1/34–35. p.
702. VÖRÖS ISTVÁN: *Nagybang.* Az egyetemsziget. – Versiklus. = Liget, 2/37–38. p.
703. VÖRÖS ISTVÁN: *Az oroszán.* Az egyetem-sziget. – Versiklus. = Liget, 1/37–38. p.
704. VÖRÖS ISTVÁN: *Öregvő cápák.* Az egyetem-sziget. – Versiklus. = Liget, 2/34–35. p.
705. VÖRÖS ISTVÁN: *Se veled, se nélküled.* = Alföld, 2/25. p.
706. VÖRÖS ISTVÁN: *Sokféle női vágy.* = Kalligram, 2023. 11/30. p.
707. VÖRÖS ISTVÁN: *Egy sovány büfésányhoz.* = Kalligram, 2023. 11/27. p.
708. VÖRÖS ISTVÁN: *Szépék és fölöslegések.* = Kortárs, 1/4–5. p.
709. VÖRÖS ISTVÁN: *Aszerelmes versek.* = Alföld, 2/22. p.
710. VÖRÖS ISTVÁN: *A színes ruha.* Az egyetem-sziget. – Versiklus. = Liget, 2/45. p.
711. VÖRÖS ISTVÁN: *Szókratész-közi hangulatban.* Az egyetemsziget. – Versiklus. = Liget, 2/32–33. p.
712. VÖRÖS ISTVÁN: *A tanításról.* = Liget, 2/85–86. p.
713. VÖRÖS ISTVÁN: *Tanúítványok.* Az egyetem-sziget. – Versiklus. = Liget, 1/35–36. p.
714. VÖRÖS ISTVÁN: *Új úton.* Az egyetemsziget. – Versiklus. = Liget, 1/38. p.
715. VÖRÖS ISTVÁN: *Vágyaink közt...* = Irodalmi Jelen, 2/63. p.
716. VÖRÖS ISTVÁN: *A versbalandóságról.* = Kalligram, 2023. 11/31. p.
717. VÖRÖS ISTVÁN: *Zenevesztés.* Az egyetem-sziget. – Versiklus. = Liget, 2/40–41. p.
718. WÖLFL-MOLNÁR Eszter: *Magzatpóz.* = Irodalmi Jelen, 2/39–40. p.
719. WÖLFL-MOLNÁR Eszter: *Sárga hal.* = Irodalmi Jelen, 2/39. p.
720. WÖLFL-MOLNÁR Eszter: *A te lányod.* = Irodalmi Jelen, 2/40–41. p.
721. ZALÁN Tibor: *Elrendezőző dolgok.* = Székelyföld, 2023. 12/8. p.
722. ZALÁN Tibor: *A kövek értik.* = Székelyföld, 2023. 12/8. p.
723. ZALÁN Tibor: *A megfeneklett csónak.* Murteri jegyzetlapok. [Felezőszonettek versciklus]. = Kortárs, 2/3. p.
724. ZALÁN Tibor: *Nagyszív-sors.* Murteri jegyzetlapok. [Felezőszonettek versciklus]. = Kortárs, 2/3. p.
725. ZALÁN Tibor: *Nyár, sárgadinnyékkel.* Murteri jegyzetlapok. [Felezőszonettek versciklus]. = Kortárs, 2/4. p.
726. ZALÁN Tibor: *A viking temetése.* = Élet és Irodalom, január 26. 14. p.
727. ZÁVADA Péter: *Beszédzsugorítás.* = Alföld, 2/15. p.
728. ZÁVADA Péter: *Az osztriga.* = Alföld, 2/13–14. p.
729. ZSIDÓ Pirokska: *Jegyzőkönyv rablásról.* = Új Forrás, 2/85–87. p.
730. ZSILLE Gábor: *Bölcséleti kétely.* = Bárka, 2023. 6/32. p.
731. ZSILLE Gábor: *Fogyasztói dal.* = Opus, 2023. 4/20. p.
732. ZSILLE Gábor: *Költők.* = Opus, 2023. 4/20. p.
733. ZSILLE Gábor: *Könyvek boldogsága.* = Opus, 2023. 4/21. p.
734. ZSILLE Gábor: *Teológiai kétely.* = Bárka, 2023. 6/32. p.
735. ZSIRAI László: *Áldozat.* = Várad, 2/18. p.
736. ZSIRAI László: *Elfoglaltság.* = Várad, 2/14. p.
737. ZSIRAI László: *Jelmez mögötti én.* = Várad, 2/15. p.
738. ZSIRAI László: *Kötelek.* = Várad, 2/17. p.
739. ZSIRAI László: *Látszólagos.* = Várad, 2/14–15. p.
740. ZSIRAI László: *Lépő lovak lábnyoma.* = Várad, 2/15. p.
741. ZSIRAI László: *Nézve az esőt, este tízkor.* = Várad, 2/18. p.
742. ZSIRAI László: *Szívünkben él.* = Várad, 2/17. p.

Rövidprózák

743. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Arcátlanság.* = Székelyföld, 1/41–44. p.
744. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Hártya.* = Élet és Irodalom, január 26. 15. p.
745. AICH Péter: *Az ígéret.* = Opus, 2023. 4/33–35. p.
746. AJLIK Csenge: *A kigyó.* = Kortárs, 1/42–44. p.
747. ANTAL Balázs: *A fekete kutya makettje.* = Helikon, 2023. november 25. 18–19. p.

748. BALI Péter: *Nincs béke a Fúriákkal*. = Kalligram, 2023. 12/21–26. p.
749. BÁLINT Erika: *Bea*. = Opus, 2023. 6/24–27. p.
750. BALOGH Ildikó: *Határátlépés*. = Opus, 2023. 4/83–84. p.
751. BANKÓ-ERDŐSI Viktória: *Selyemgubó*. = Élet és Irodalom, február 9. 16. p.
752. BÁRDOS Dávid: *A sárga gomb*. = Liget, 1/99–102. p.
753. BECK Tamás: *Szerelengyerek*. = Élet és Irodalom, január 12. 16. p.
754. BELÉNYESI Pál: *A kávé*. = Kortárs, 1/9–13. p.
755. BENCsik Gábor: *Százados út, művésztelep, gyerekkor*. = Kortárs, 1/73–75. p.
756. BENE Zoltán: *Képrambolás*. = Helikon, 2023. november 25. 20–21. p.
757. BENEDEK Szabolcs: *Sándor utca, végállomás*. = Bárka, 2023. 6/52–54. p.
758. BESNYEI Júlia: *Főnixmadár*. = Opus, 2023. 4/85–86. p.
759. BÍRÓ Szabolcs: *1347*. = Opus, 2023. 4/6–7. p.
760. BÍRÓ Zsombor Aurél: *Kipipáltak*. = Forrás, 1/37–41. p.
761. BITTERA Sophie Iman: *A kaszásnő titka*. = Opus, 2023. 6/94. p.
762. BITTERA Sophie Iman: *A nagy nap*. = Opus, 2023. 6/95–96. p.
763. BÓDI Péter: *Abová születni kell*. = Székelyföld, 2023. 11/28–34. p.
764. BÓDI Péter: *Szálka*. = Forrás, 2/43–46. p.
765. BÖLÖNI Domonkos: *A rajoni siker titka*. = Várad, 2/41–44. p.
766. CSABAI László: *Remény*. = Élet és Irodalom, február 16. 15. p.
767. CSÁKY Pál: *A Bögi lányok*. = Opus, 2023. 5/5–10. p.
768. CSERNA-SZABÓ András: *Családom és egyéb hullafajták*. = Alföld, 1/6–12. p.
769. DARÁZS BALOGH Katalin: *A piros notesz*. = Opus, 2023. 5/85–86. p.
770. [DARVASI László] Szív Ernő: *A nő, akihez majdnem mindenki verset akar írni*. = Élet és Irodalom, február 9. 14. p.
771. [DARVASI László] Szív Ernő: *TikTök*. = Élet és Irodalom, január 12. 14. p.
772. DÁVID Dóra: *Eső mosta illúzió*. = Opus, 2023. 5/80–81. p.
773. DERZSY-BEN Ond: *Bizánc*. = Várad, 2/32–37. p.
774. ENDREY-NAGY Ágoston: *Kilátás*. = Kalligram, 2023. 11/76–77. p.
775. ERDEI L. Tamás: *Gemius Montis*. (Hommage á Ottlik). = Székelyföld, 2023. 11/54–73. p.
776. FALL Dóra: *Huszonkettő*. = Helikon, 2023. október 10. 15. p.
777. FALL Dóra: *Pali*. = Helikon, 2023. október 10. 14. p.
778. FECSKE Csaba: *Mulya*. = Élet és Irodalom, február 2. 15. p.
779. FERDINANDY György: *Első trásaim*. = Helikon, 2023. december 10. 6. p.
780. FERDINANDY György: *A Fácános*. = Helikon, 2023. december 10. 6. p.
781. FERDINANDY György: *Holokauszt*. = Helikon, 2023. december 10. 6. p.
782. FERDINANDY György: *Szókincs*. = Helikon, 2023. december 10. 6. p.
783. FEHÉR Imola: *Két nő, egy kalap*. = Látó, 1/37–43. p.
784. FIALA Ilona: *Pofonegyszerű*. = Opus, 2023. 6/22–24. p.
785. FIGULA Bianka: *A legfontosabb meccs*. = Opus, 2023. 4/87–88. p.
786. FISCHER Botond: *Charlie Parker eladja a szaxofonját*. = Helikon, 2023. október 10. 21. p.
787. FORGÁCS Péter: *Tíz nap a paradicsomban*. = Kalligram, 2023. 11/32–38. p.
788. FRANK Márton: *Holdköltők Társasága*. = Irodalmi Jelen, 2/9–18. p.
789. FRIDECZY Katalin: *Kapcsolat*. = Irodalmi Jelen, 2/4–7. p.
790. GAJDÁCSI László: *Megengedő pillanat*. = Liget, 2/3–5. p.
791. GÁSPÁR Sára: *Esti rutin*. = Kortárs, 1/84–85. p.
792. GERŐCS Péter: *A Schlágmüller*. = Alföld, 2/18–20. p.
793. GERZSENYI Gabriella: *Csücske lett csak piszkos*. = Kalligram, 1/64–68. p.
794. GERZSENYI Gabriella: *Hang, verseny*. = Kortárs, 2/24–25. p.
795. GERZSENYI Gabriella: *Egy kicsit meghalni*. = Irodalmi Jelen, 2/42–50. p.
796. GYURKOVICS Anikó: *Az eltűnt nyakék rejtélye*. = Opus, 2023. 4/89–98. p.
797. HALÁSZ Bálint: *Somló 2023*. = Élet és Irodalom, február 2. 16. p.
798. HARAG Anita: *Alapvető dolgok*. = Élet és Irodalom, február 2. 14. p.
799. HARAG Anita: *Egy nap S.-ben*. = Élet és Irodalom, január 5. 14. p.
800. HAVASSY Gergely: *A lélektan fontosságáról*. = Kalligram, 2023. 12/37–41. p.

801. HEGEDŰS Imre János: *Kicsi Biri bére.* = Kortárs, 1/86–94. p.
802. HERBERT Fruzsina: *Csend.* = Kalligram, 2023. 12/29–31. p.
803. HERBERT Fruzsina: *A ház, amiben utoljára láttalak.* = Helikon, 2023. december 10. 14. p.
804. HERBERT Fruzsina: *Karácsony ómamándl.* = Helikon, 2023. december 10. 15–16. p.
805. HERBERT Fruzsina: *Nem velem történt.* = Helikon, 2023. december 10. 15. p.
806. HERBERT Fruzsina: *Őn szerint ez mit jelent?* = Kalligram, 2023. 12/31–33. p.
807. HORNYÁK Tibor: *Cetli.* = Székelyföld, 2/51–52. p.
808. HORNYÁK Tibor: *Tizenhat nap.* = Székelyföld, 2/49–51. p.
809. HORVÁTH Péter: *Kutyaszótár.* (Cincili szerint a világ). = Élet és Irodalom, február 23. 16. p.
810. ISTÓK Anna: *blurred lines.* = Apokrif, 2023. 4/16–19. p.
811. JANECSKÓ Kata: *Bent maradt.* = Liget, 2/55–59. p.
812. JANECSKÓ Kata: *A jól értesült.* = Liget, 2/81–84. p.
813. JANECSKÓ Kata: *Úgy állt ott.* = Liget, 1/64–67. p.
814. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Az elmúlt karácsonyok szerelme.* = Jelenkor, 1/31–36. p.
815. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Hilton Avgyievka.* = Bárka, 2023. 6/34–36. p.
816. JUHÁSZ Tamás: *A döntés.* = Irodalmi Jelen, 2/21–30. p.
817. JUHÁSZ Tamás: *Emese álma.* = Látó, 1/45–48. p.
818. JUHÁSZ Tamás: *Sekk.* = Látó, 1/48–50. p.
819. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Találkozás.* = Látó, 1/53. p.
820. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Tartály.* = Látó, 1/55. p.
821. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Tripla bőrtön.* = Látó, 1/56–58. p.
822. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Vallásföltésből.* = Látó, 1/54–55. p.
823. KÁLI István: *Izomzóna.* = Kalligram, 2023. 11/84–91. p.
824. KÁLI István: *Macera.* = Forrás, 2/35–42. p.
825. KALINA Krisztina: *Végzetes baleset.* = Opus, 2023. 6/98. p.
826. KÁLLAY KOTÁSZ Zoltán: *Függöny.* = Hitel, 1/51–56. p.
827. KÁLLAY KOTÁSZ Zoltán: *Tár.* = Hitel, 1/47–51. p.
828. KALMÁR Tibor: *Dunántúli-dombvidék.* = Kalligram, 1/73–75. p.
829. KALMÁR Tibor: *Popcorn.* = Kalligram, 1/75–78. p.
830. KÁLÓCZY Katalin: *Nyilvánvaló manómese.* = Opus, 2023. 5/87–98. p.
831. KELEMEN Endre-Dénes: *Beavatás 1.2.* = Székelyföld, 1/57–61. p.
832. KELEMEN Hunor: *Sánta galamb.* = Székelyföld, 2023. 11/18–27. p.
833. KISS Péter Attila: *Kunga Csöleg.* = Helikon, 2023. november 25. 15. p.
834. KOCSIS Csaba: *Az új folyómeder ára.* = Várad, 2/52–55. p.
835. KÖTTER Tamás: *Izgalmas életek.* = Bárka, 2023. 6/23–26. p.
836. KÖVES Gábor: *Még itt vagy, de már menni készülsz.* = Élet és Irodalom, február 16. 15. p.
837. KRASZNAHORKAI László: *Angyal szállt el felettünk.* = Jelenkor, 1/1–14. p.
838. KUTAS József: *A világ elveszőfélben.* = Élet és Irodalom, január 26. 16. p.
839. KÜRTI László: *Elkészt ősz Kenyában.* = Kalligram, 1/69–70. p.
840. LACZKÓ Mária: *Az én Gergőm.* = Irodalmi Jelen, 2/31–38. p.
841. LAKATOS-FLEISZ Katalin: *Változás.* = Hitel, 2/22–27. p.
842. LÁSZLÓ Gyopár: *A börcsög meséje.* = Várad, 2/57–58. p.
843. LÁSZLÓ Gyopár: *A macska meséje.* = Várad, 2/58–59. p.
844. LÁSZLÓ Gyopár: *A mosómedve meséje.* = Várad, 2/61–62. p.
845. LÁSZLÓ Gyopár: *Az öszvér meséje.* = Várad, 2/59–61. p.
846. LÁSZLÓFFY Anna: *Látszat-maradvány.* = Helikon, 2023. október 25. 14. p.
847. LÉGRÁDI Gergely: *Egy kis dió a sajt mellé.* = Élet és Irodalom, január 19. 16. p.
848. LITNER Zsolt: *Egérkének pasi kell.* = Apokrif, 2023. 4/35–40. p.
849. LIPCEI Emőke: *Akár egy álomban.* = Tiszatáj, 2023. 11/31–39. p.
850. LÖRINCZ György: *Haláladra egyedül.* = Várad, 1/8–24. p.
851. LUGOSSY Gyula: *A pók.* = Opus, 2023. 5/32–40. p.
852. MACZÁK Orsolya Rita: *Elrakom, elrakom, elrakom.* = Liget, 1/92–96. p.
853. MAKÓ Ágnes: *Átvilágítva.* = Székelyföld, 1/64–65. p.
854. MAKÓ Ágnes: *A mai valóságom.* = Székelyföld, 1/62–64. p.
855. MAGYAR Dániel: *Blue Monday.* = Tiszatáj, 2023. 12/22–24. p.

856. MAGYAR Dániel: *Főzni, azt otthon.* = Tiszatáj, 2023. 12/20–22. p.
857. MAGYAR Dániel: *Love me tender.* = Tiszatáj, 2023. 12/24–26. p.
858. MAGYARY Ágnes: *Láncfűrésszel a paradicsomban.* = Helikon, 2023. október 25. 19–21. p.
859. MARGENTIN István: *Még háromszázhatvanszor kell vele játszani.* = Székelyföld, 1/66–68. p.
860. MARGENTIN István: *Skinny fit.* = Székelyföld, 1/68–71. p.
861. MAROSI Gyula: *Boldog kóborlások.* = Magyar Napló, 2/6–10. p.
862. MÁRTON Evelin: *Találomra belővöldözünk sejtethető házak ablakán.* = Helikon, 2023. november 25. 10. p.
863. MASRI Mona Aicha: *A Heimdall, a Yeti és a Norbert.* = Alföld, 2/26–28. p.
864. MASSZI Bálint: *Mit akarok.* = Liget, 1/105–107. p.
865. MÉCS Anna: *Multitask.* = Élet és Irodalom, február 16. 14. p.
866. MÉCS Anna: *Egy novella költségvetése.* = Élet és Irodalom, január 19. 14. p.
867. MERKÓSZKI Csilla: *Mama sír.* = Liget, 2/9–13. p.
868. MÉSZÁROS Szabolcs: *A vörös hajú lány, aki egy narancsszín Chevrolet Corvett C3-at vezetett.* = Opus, 2023. 4/10–13. p.
869. MICS Ildikó: *Félistenek.* = Kalligram, 1/81–84. p.
870. MIKÓ-BARÁTH György: *A találkozás.* = Kortárs, 2/34–38. p.
871. MOLNÁR Erzsébet: *Apokalipszis most.* = Élet és Irodalom, február 23. 10. p.
872. MOLNÁR Erzsébet: *Bábel.* = Élet és Irodalom, január 5. 12. p.
873. MOLNÁR Erzsébet: *Bringaidők.* = Élet és Irodalom, február 2. 10. p.
874. MOLNÁR Erzsébet: *A csend hangjai.* = Élet és Irodalom, január 19. 9. p.
875. MOLNÁR Erzsébet: *A látogató.* = Élet és Irodalom, február 16. 2. p.
876. MOLNÁR Erzsébet: *Őszi chanson.* = Élet és Irodalom, január 26. 9. p.
877. MOLNÁR Erzsébet: *Séta a körúton.* = Élet és Irodalom, január 12. 9. p.
878. MOLNÁR Erzsébet: *Téli rege.* = Élet és Irodalom, február 9. 9. p.
879. MOLNÁR Krisztina Rita: *Skarabeuszok, rózsabogarak.* = Élet és Irodalom, február 23. 15. p.
880. MURÁNYI Sándor Olivér: *Halembából Zoryba.* = Székelyföld, 2/65–67. p.
881. MURÁNYI Sándor Olivér: *Zabrze.* = Magyar Napló, 2/12–13. p.
882. NAGY Erika: *A pokol bugyra.* = Opus, 2023. 5/26–28. p.
883. NESZLÁR Sándor: *Író Úr: Mors Imperator.* = Kortárs, 1/67–70. p.
884. NOVÁK Valentin: *Savazókör.* = Kortárs, 1/17–20. p.
885. NYERGES Gábor Ádám: *Kötetlen alkalmak.* = Élet és Irodalom, január 5. 15. p.
886. OCSÉNÁS Péter Bence: *Együtt a tetőn.* = Irodalmi Jelen, 1/4–7. p.
887. OCSÉNÁS Péter Bence: *Hatvankettedik.* = Apokrif, 2023. 4/25–29. p.
888. OCSÉNÁS Péter Bence: *Hideg.* = Székelyföld, 2/55–57. p.
889. OCSÉNÁS Péter Bence: *Lapos kavics.* = Székelyföld, 2/53–55. p.
890. OCSÉNÁS Péter Bence: *Lépésszámláló.* = Székelyföld, 2/57–59. p.
891. OCSÉNÁS Péter Bence: *Kerten játszó macskák.* = Helikon, 2023. október 25. 13. p.
892. OCSÉNÁS Péter Bence: *Robbanó színek.* = Apokrif, 2023. 4/23–25. p.
893. OCSÉNÁS Péter Bence: *A takarító.* = Helikon, 2023. október 25. 13. p.
894. OLÁH Péter: *Szösszős ökörfarkkóró.* = Hitel, 2/39–40. p.
895. ORAVECZ Péter: *Casting.* = Élet és Irodalom, február 2. 16. p.
896. PENGŐ Edit: *Türelem.* = Élet és Irodalom, február 16. 16. p.
897. PÉNTEK Gábor: *Kivárni a végét.* = Élet és Irodalom, február 23. 15. p.
898. PÉNTEK Gábor: *Közben.* = Székelyföld, 2/60–64. p.
899. PÉNTEK Gábor: *Magas hófokon.* = Irodalmi Jelen, 1/10–11. p.
900. PÉTER János: *Interdentális zöngétlen részhangok.* = Élet és Irodalom, február 2. 15. p.
901. PINTEA László: *Üres csónak.* = Székelyföld, 2/44–48. p.
902. PLONICKY Tamás: *Nyamvadék.* = Kalligram, 2023. 12/6–16. p.
903. PÓDA Erzsébet: *A sziget.* = Opus, 2023. 5/21–22. p.
904. SALÁNKI Anikó: *Egy szál rózsza.* = Irodalmi Jelen, 1/17–18. p.
905. SÁNDOR Zoltán: *Egy házasság története.* = Irodalmi Jelen, 1/61–66. p.
906. SÁNDOR Zoltán: *A művésznő álma.* = Irodalmi Jelen, 1/55–60. p.
907. SÁNTHA József: *Haláltanoda.* = Kalligram, 2023. 12/44–59. p.

908. SARNYAI Benedek Máté: *Ének az ernyicsei batárban*. = Magyar Napló, 1/20–23. p.
909. SCHILLINGER Gyöngyvér: *Tisztázatlan körülmények*. = Kalligram, 1/56–61. p.
910. SCHILLINGER Gyöngyvér: *Szerintem Amerika*. = Élet és Irodalom, február 16. 16. p.
911. ŠEREŠ Rebeka: *Furcsa házasság*. = Opus, 2023. 6/97. p.
912. SIMON Bettina: *A futóverseny*. = Élet és Irodalom, január 26. 16. p.
913. SMELKA Sándor: *Sétáljunk a réten*. = Bárka, 2023. 6/60–61. p.
914. SMELKA Sándor: *Tanika és a lim-lomok*. = Bárka, 2023. 6/59–60. p.
915. SÜLI István: *Lábunk nyomát*. Nemlineáris etüdök, avagy megnevezés. = Új Forrás, 1/26–30. p.
916. SÜVEG Szilvia: *Amikor te voltál Mása*. = Új Forrás, 1/50–51. p.
917. SÜVEG Szilvia: *Mézes zserbó*. = Élet és Irodalom, február 2. 16. p.
918. SOMOGYI Tibor: *El se vettem feleségül*. = Helikon, 2023. október 10. 17. p.
919. SOMOGYI Tibor: *Fülpamacs*. = Helikon, 2023. november 25. 14. p.
920. SZABOLCSI Viktória: *Berta*. = Tisztatáj, 2023. 11/6–7. p.
921. SZABOLCSI Viktória: *Csak úszóknak*. = Tisztatáj, 2023. 11/5–6. p.
922. SZABOLCSI Viktória: *Tényérnegatív*. = Tisztatáj, 2023. 11/8–9. p.
923. SZAKONYI Károly: *Éjszakák*. = Opus, 2023. 6/3–7. p.
924. SZÁNTHÓ Erika Emma: *Kossuth utca*. = Élet és Irodalom, február 23. 15. p.
925. SZARVAS Ferenc: *Mák*. = Székelyföld, 2023. 11/35–40. p.
926. SZARVAS Ferenc: *Úristen*. = Opus, 2023. 4/16–17. p.
927. SZEGŐFI Ákos: *A végtelen beszélgetés*. = Élet és Irodalom, január 19. 16. p.
928. SZEKRÉNYES Miklós: *Valahol Európában*. = Látó, 1/7–13. p.
929. SZENDI Nóra: *A legjobb forgatókönyv szerint*. = Kalligram, 2023. 11/69–74. p.
930. SZENTIRMAI Mária: *Utazás délre*. = Új Forrás, 2/88–91. p.
931. SZENTPÁLI GAVALLÉR Zsuzsa: *Cetlik*. = Várad, 2/21–24. p.
932. SZENTPÁLI GAVALLÉR Zsuzsa: *Egyedül*. = Várad, 2/24–25. p.
933. SZENTPÁLI GAVALLÉR Zsuzsa: *A kisfiú éneke*. = Várad, 2/20–21. p.
934. SZIMA Csilla: *Halálos nyár*. = Székelyföld, 1/72–76. p.
935. SZTASKÓ Richárd: *Fürdés*. = Várad, 1/37–40. p.
936. SZTASKÓ Richárd: *Három rövid*. = Új Forrás, 1/44–47. p.
937. SZÜCS Balázs Péter: *Idegen helyek*. = Új Forrás, 1/48–49. p.
938. TÓTH B. Judit: *Ica*. = Élet és Irodalom, február 2. 15. p.
939. TÓTH Gábor Ákos: *Elszakadás*. = Élet és Irodalom, január 5. 16. p.
940. TÓTH Krisztina: *Járatkésés*. = Élet és Irodalom, február 9. 15. p.
941. TÖRÖK Ábel: *hangotokban zúg az óceán*. = Forrás, 1/42–44. p.
942. TUNYOGI László: *Finom szövésű selymes tapintású édes*. = Élet és Irodalom, február 9. 15. p.
943. VARGA László Edgár: *Karácsony előtt két nappal*. = Helikon, 2023. november 25. 11–12. p.
944. VARGA Melinda: *Szeszelő (Vízöntő)*. = Várad, 2/13. p.
945. VÁRKONYI Benedek: *Egy város élete*. = Élet és Irodalom, január 12. 15. p.
946. VÁRY O. Péter: *Arcok a múltból*. = Székelyföld, 2023. 11/79–85. p.
947. VISKY András: *Első beszéd. A szerelemről*. = Élet és Irodalom, január 26. 14. p.
948. VISKY András: *Második beszéd. A nászéjszaka*. = Élet és Irodalom, február 23. 14. p.
949. VÖRÖS István: *A vascsovek zenéje*. = Élet és Irodalom, január 19. 15. p.
950. WESSELY Gábor: *Anyagiak*. = Várad, 1/70. p.
951. WESSELY Gábor: *Nem binni*. = Várad, 1/69. p.
952. WESSELY Gábor: *Szitokman*. = Várad, 1/69–70. p.
953. ZÖLDY Pál: *Álomcsapda*. = Hítel, 2/33–36. p.
954. ZÖLDY Pál: *Eszter*. = Magyar Napló, 2/49–51. p.
955. ZÖLDY Pál: *Szonja*. = Magyar Napló, 2/51–53. p.
956. ZSEMBERY Borbála: *Altatás*. = Élet és Irodalom, február 9. 16. p.

Hosszúprózák

957. ÁCS Margit: *Harag*. Remeték I. = Kortárs, 2/5–19. p.
958. BÁNKI Zsolt: *Joszi meghal*. 4. Vér és élet. [Regényrészlet]. = Helikon, 2023. október 10. 20–21. p.

959. BENKŐ Imola: *Többismeretlenes egyenlet*. [Regényrészlet – Az arany száritókötél]. = Kortárs, 2/72–76. p.
960. BÍRÓ Zsombor Aurél: *Visszatérő álmom, hogy apám vállán ébredek*. [Regényrészlet]. = Székelyföld, 2/13–17. p.
961. BODOR Emese: *Mi oldalbordák*. Éva és a testhorror. = Helikon, 2023. november 10. 14–15. p.
962. GERZSENYI Gabriella: *Amikor kicsi voltam*. (3. rész). = Tiszatáj, 2023. 12/5–10. p.
963. GERZSENYI Gabriella: *Amikor kicsi voltam*. (Bevásárlás). = Székelyföld, 2023. 12/64–68. p.
964. GRECSÓ Krisztián: *Apám üzent*. regényrészlet. = Jelenkor, 2/115–120. p.
965. HÁY János: *Boldog boldogtalan*. [Regényrészlet]. = Bárka, 2023. 6/9–14. p.
966. HÁY János: *Esküvő*. [Regényrészlet – Boldog boldogtalan]. = Székelyföld, 2023. 12/13–24. p.
967. HÁY János: *Két esküvő, egy regény*. [Regényrészlet – Boldog boldogtalan]. = Mozgó Világ, 1/47–65. p.
968. HORVÁTH László Imre: *Rosseb*. [Regényrészlet]. = Élet és Irodalom, január 26. 15. p.
969. HORVÁTH László Imre: *Rosseb*. [Regényrészlet]. = Székelyföld, 1/25–40. p.
970. JEZSÓ Ákos: *Szomszédság bár*. [Regényrészlet – Éjfélre eltűnnek a lángok]. = Várad, 1/30–31. p.
971. KAKUK Tamás: *Kilátástalan napok*. (regényrészlet). = Új Forrás, 1/35–39. p.
972. KUKORELLY Endre: *Ház, háború, halott*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 1/21–37. p.
973. LÉGRÁDI Gergely: *Falaink*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 1/38–49. p.
974. LÖVÉTEI Lázár László: *Szervraktár*. (Részletek egy készülő kötetből). = Vigilia, 2/130–132. p.
975. MASRI Mona Aicha: *Nem kell mindenbe belepusztulni*. (III.) = Élet és Irodalom, január 12. 16. p.
976. MEGYERI Edit Tünde: *Templomok*. (Részlet A tenger című készülő regényből). = Hítel, 1/36–42. p.
977. ORAVECZ Imre: *Alkonynapló*. [Részlet]. = Székelyföld, 2/5–12. p.
978. ORAVECZ Imre: *Alkonynapló*. [Részlet]. = Vigilia, 2/127–130. p.
979. ORCSIK Roland: *Hordozható óceán*. [Regényrészlet]. = Alföld, 1/20–22. p.
980. PATAK Márta: *Egy hajónapló folytatása*. = Székelyföld, 2/18–25. p.
981. SALÁTH Richárd: *A belső zóna*. (Regényrészlet). = Opus, 2023. 6/14–19. p.
982. SÁNDOR Andrea: *Finn*. (regényrészlet). (Az idegen). = Irodalmi Jelen, 1/28–31. p.
983. SÁRFI N. Adrienn: *Naiiv isten*. [Regényrészlet]. = Magyar Napló, 1/13–18. p.
984. SCHILLINGER Gyöngyvér: *Placebo*. [Regényrészlet]. = Alföld, 1/23–28. p.
985. SEPSI László: *Jann Villoughby szeme*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 1/50–55. p.
986. SZÁZ Pál: *A szentek városa*. A szarajevói evlajak nyomában. részlet. = Bárka, 2023. 6/42–46. p.
987. SZILÁGYI István: *Kirándulás a szakadékhöz*. [Regényrészlet]. = Helikon, 2023. október 10. 10–12. p.
988. SZILÁGYI István: *Kirándulás a szakadékhöz*. [Regényrészlet]. = Helikon, 2023. október 25. 9–12. p.
989. TAMÁS Kincső: *A polgármester szeretője*. [Regényrészlet]. = Székelyföld, 2/26–31. p.
990. VÁGI János: *Hanghordozó*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 2023. 11/44–53. p.
991. WIRTH Imre: *A név kátyú, vaddisznódagonya, omladék, szerelem*. 38. = Helikon, 2023. október 25. 2–3. p.
992. ZOLTÁN Gábor: *Ólomszív*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 1/8–20. p.
993. ZSIDÓ Ferenc: *Ló, ha nyibog*. [Részlet egy készülő regényből]. = Forrás, 1/33–36. p.

Kevert műfajok

994. HARCOS Bálint: *Prózaversek*. = Alföld, 1/13–16. p.
995. JENEI Gyula: *Eltévedős, régi lakások*. jegyzetvers. = Bárka, 2023. 6/37–38. p.
996. NAGY Róbert – KOSZTOLÁNCZY Tibor: *Csillaghullás*. filmnovella. = Új Forrás, 2/34–43. p.

Átmeneti műfajok

997. BALIZS Dániel: *Akár a tükör*. [Képvers]. = Opus, 2023. 4/18. p.
998. BALIZS Dániel: *Kergetőzés*. [Képvers]. = Opus, 2023. 4/19. p.
999. NÉMETH Péter Mikola: *„A tó reggel”*. Átirat Szabó Lőrinc hévízi szonettjére. = Kortárs, 2/69. p.

**Közönség előtt előadásra
szánt mű**

1000. TEMESI Ferenc: *Norvégia, kibúzva.* (újabb részlet egy forgatókönyvből). = Opus, 2023. 4/22–31. p.

Irodalmi képregény

1001. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Az átszállás nyugalma.* = Helikon, 2023. október 25. 26. p.

1002. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Hibrid konferencia.* = Helikon, 2023. november 10. 26. p.
1003. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Az indulás ideje.* = Helikon, 2023. október 10. 26. p.
1004. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Még egy megbeszélés.* = Helikon, 2023. november 25. 26. p.
1005. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Vonatos problémák.* = Helikon, 2023. december 10. 26. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

ADAME LINETT JÁZMIN (2009), a budapesti Szent Imre Katolikus Általános Iskola és Gimnázium tanulója

CSÁSZÁR IRMA TÍMEA (1997) képregénykutató, az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája

ERIKA ERLINGHAGEN (1983) irodalomtörténész, a Bécsi Egyetem oktatója

FANCSALI RÓBERT (1991) irodalomtörténész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandusza

FEKETE-NAGY FANNI (1992), az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorjelöltje, kutató, műfordító

GESZTELYI HERMINA (1990), a Debreceni Egyetem oktatója

KASZA BIANKA (2008), a miskolci Földes Ferenc Gimnázium tanulója

KATONA ALEXANDRA (1997), a Debreceni Egyetem doktorandája

LOVAS ANETT CSILLA (1987), a Sárospataki Református Hittudományi Egyetem tudományos segédmunkatársa

MEDVIGY ÉDUA KATA (2002), az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatója

MÉSZÁROS MÁRTON (1977) irodalomtörténész, a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója

PATAKI MÓNICA LILLA (1986) gyermek- és ifjúsági irodalmi szakember, kritikus

PUSZTAI ILONA (1961) irodalmár

SZÉKELY EMMA (2012), a Gödöllői Erkel Ferenc Általános Iskola tanulója

VOJNICS-ROGICS RÉKA (1996) irodalomtörténész, a Szegedi Tudományegyetem doktorandája

2023

276 oldal

3750 Ft



Csáth Géza a századelős széppróza novellistájaként írta be magát a magyar irodalomtörténetbe: a pszichoanalízis egyik első magyarországi népszerűsítője volt, gyakorló pszichiáterként analitikus novelláiban a traumák okozta lelki zavarokat ábrázolta. Jellegzetes írói hangjához nem csupán bizarr témaválasztásait, hanem élettörténetét is társítjuk; a naplóiban és visszaemlékezéseiben feljegyzett önpusztító életvezetés, kábítószerfüggőség, kicsapongó szexualitás, valamint halálának tragikus körülményei sokak számára az életrajzi alakot is izgalmassá teszik.

A kötet arra vállalkozik, hogy Csáth Géza alakjának és életművének műfaji szempontból tágan értett, időben viszont az utóbbi évtizedekre fókuszáló befogadástörténetét vizsgálva rámutasson a Csáth-olvasás és -értelmezés, -újraírás és -feldolgozás sajátosságaira. Meglehet, sokan kismesterként vagy ködlovagként tekintenek rá, az utóbbi körülbelül negyven év művészeti termésének biofikciói és adaptációi, a Csáth-szövegvilággal fennálló intenzív intertextuális és intermedialis kapcsolatok mégis figyelmet és magyarázatot érdemelnek. A kötet ennek a nem csupán recepció-, hanem kultusztörténeti folyamatnak az alakulását, okait és jellegzetességeit vizsgálja.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Ráció Kiadó szerkesztőségében:
1072 Budapest, Akácfa utca 20., telefon: 06-1 321-8023, e-mail: racio@racio.hu, www.racio.hu

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY



Lénárt Tamás kötetének fókuszában a képek, a képiség szépirodalomban betöltött szerepe áll. A megszólalás ellentétéként tételezett hallgatás, a trauma alapszerkezeteként értett elhallgatás és az úgy retorikai, mint vizuális értelemben vett képiség is a nyelv olyan „peremvidékeinek” tekinthetők, amelyek felől a „központ” is jobban belátható, így akár az irodalom jelenkori helymeghatározásához is érvényes támpontokat nyújthatnak. A kötet tanulmányai ezen aspektusokat a klasszikus és a kortárs magyar líra – Petőfi Sándor, József Attila, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Petri György, Szijj Ferenc és Simon Márton –, illetve próza – Mikszáth Kálmán, Polcz Alaine, Mészöly Miklós, Nádas Péter és Zoltán Gábor – egyes műveinek értelmezésén keresztül vizsgálják, elsősorban a modern technikai képalkotás, a fotográfia és a film lehetőségeivel, esetenként fenyegetésével szembesítve az irodalmi szöveg teherbíróképességét.

2024 • Terjedelem: 228 oldal • ISBN: 978-615-6617-07-1 • Bolti ár: 3200 Ft

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY



A recept az orvosi szöveghagyomány egyik legősbibbi szövegtípusa, amely kezdettől fogva fontos közege a gyógyításhoz kapcsolódó tudás megosztásának. Egyfajta kulturális lábnyomként őrzi és örökíti tovább az egyes korok és nemzetek társas-kulturális gyakorlatát a gyógyításban, és számos más praktikus tevékenység elvégzésében.

Kuna Ágnes kötete betekintést nyújt a recept alakulástörténetébe, azon belül is elsősorban a 16–17. századi magyar receptirodalom jellegzetességeibe. Ehhez a pragmatikai megközelítés és a kognitív nyelvszemlélet szolgál elméleti keretként.

Terjedelem: 334 oldal | ISBN: 978-615-6617-09-5 | Bolti ár: 3.490 Forint

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácea utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com . www.szepirodalmifigyelo.hu

ISSN 1585-3829



9 771585 382195

24002 >



Ára: 800 Ft

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

